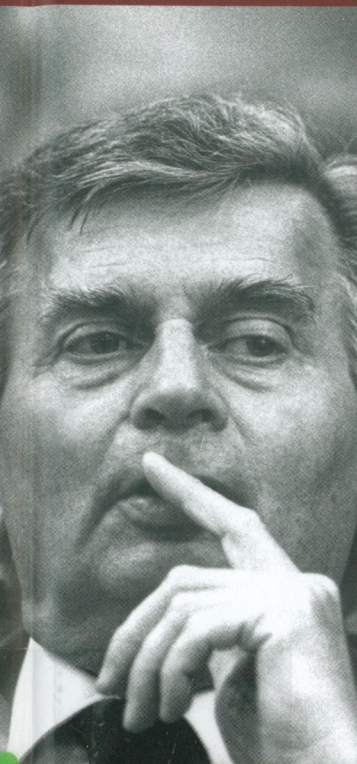
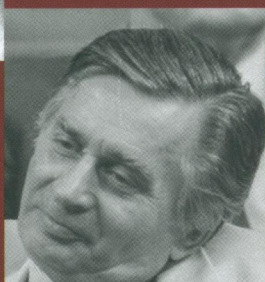

Kónya Imre

Antall József KÖZELRŐL

„Én köszönettel tartozom
Magyarország népének”

Kortárs Kiadó

X 298816

Kónya Imre

Antall József közelről

„Én köszönettel tartozom
Magyarország népének”

KORTÁRS KIADÓ

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001313125

© Kónya Imre, 2019

© Kortárs Könyvkiadó, 2019

@ fotók : MTI, Antall Péter, az Antall család (magángyűjtemény)

Sajtó alá rendezte: Mézes Flórián

A Külföldi kortársak Antall Józsefről című fejezet *A politikus Antall József - Az európai úton* címmel a Mundus Kiadónál Biernaczký Szilárd – Jeszenszky Géza – Kapronczay Károly szerkesztésében 2006-ban megjelent kötet alapján készült

Az Antall Józseffel folytatott beszélgetések felidézéséhez a szerző felhasználta Osskó Judit *Kései memoár* című interjúkötetét is

A szerző köszönetet mond Rózsa Mariannak, hogy rendelkezésre bocsátotta naplójának Antall József halála előtti hónapokban készült részleteit

Informatikai háttér: ICD 2000 Kft.

X298816

Tartalomjegyzék

Prológus	11
A kompromisszumkész forradalmár	15
Újoncból főszereplő	19
A rajtvonal előtt a második sorban	20
Az első siker: elindul az alkotmány teljes revíziója	21
Antall javaslatai nyitják meg az utat a szabad választások előtt.	23
Elnökválasztás az MDF-ben: kormányzópárt születik.	26
Ennyi elég volt neki	30
A választási győzelem	31
Nagykoalíció vagy egyszeri megállapodás a szabaddemokratákkal	32
Partnerek és ellenfelek	35
A Tölgyessy-papír több sebből vérzik	36
Megszületik a megállapodás	37
Az amatőr és a profi	38
A „paktumokról”	41
A rendszerváltoztató miniszterelnök.	45
Találkozás a képviselőkkel	47
A „deignált és rezignált miniszterelnök”	48
„Magyarországnak újra van felelős kormánya”.	50
Ellenszélben	54
Lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke	56
A magyar honvédség a II. világháborúban	58
Pofon a diákoktól	61
Fütyükoncert és szaxofon.	61
Az antiszemitizmussal való vádaskodás	63
Fair play	65
Huszárvágás Moszkvában	66
Külpolitikai „továbbképzés” a frakcióban	68
Kiváló kapcsolat a vezető nyugati politikusokkal	71
Nyitottság és óvatosság az oroszokkal szemben.	74
A Visegrádi Megállapodástól Kuvait felszabadításáig	76

Közzszolgálat és személyzeti politika	78
Antall aláveti magát a műtétnek – blokádnál alá kerül az ország.	79
Elindul egy mozgalmas nap	82
Sok volt ez a negyven év	83
A miniszterelnököt helyettesítő belügyminiszter	86
A köztársasági elnöknel	90
Ki mellett áll az elnök?	94
A legnagyobb ellenzéki párt színvallása.	98
Megszólal a köztársasági elnök	99
Lehet ez véletlen?	100
A közvélemény egy része tényként fogadta el....	101
Azt hittük, hogy van nemzet	102
„Én köszönettel tartozom Magyarország népének”	104
A kibontakozás	106
A pizsamás interjú	107
A romok eltakarítása	108
A szovjet csapatok kivonulása	110
A Somlótól a Somlóig	111
Antall József és a besúgók	113
Lehet, hogy egyszer még szükség lesz ezekre a tapasztalatokra...	115
Antall balsejtelméi nem igazolódtak	118
„A forradalom alapjait nem utcakövekből raktuk”	120
Tájékpé mediácsata előtt	121
Előzetes békeajánlat	122
Meghiúsult remények	125
A helyzet „fokozódik”	128
Az Alkotmánybíróság döntése és az SZDSZ értelmezése	130
Békejobb az elnöknek	131
Időhúzás, halogatás, majd átmeneti siker	134
Kísérlet a médiaelnökök felmentésére	135
Az önfegyelemnek is van határa	136
A mediácsatát elvesztette, de a közjogi rendszert megvédte.	138
„Erre esküdtem fel, mint egy katona”	139
A fő ellenfél a kommunista utódpárt	142
Fény az alagút végén.	143
Robban a bomba	145
Debreczeni József közbeszól	149
Kezdődik a harc: Csurka kontra Antal	150
A miniszterelnök elhatárolódik	153
Politikai vihar belföldön és külföldön	157
Felkészülés az összecsapásra	159
Semmi sem változik: a küzdelem folytatódik	161
A történet lezárul: Csurkák kizárása nem kívánt mellékhatásokkal.	162

Élni vagy kormányozni	164
Kezelés alatt – készülve a műtétre	166
Sejt-transzplantációs műtét Kölnben	168
Újra itthon.	171
Jobboldali veszély?	171
Az első látogatás a kórházban	173
Az utolsó találkozásunk	175
A miniszterelnök rendelkezik	177

Epilógus.	179
--------------------------	-----

Külföldi kortársak Antal Józsefről	183
---	-----

Értékelések	185
Helmut Kohl, német kancellár.	185
Wolfgang Schäuble, német belügyminiszter.	186
Margaret Thatcher, brit kormányfő	193
Václav Havel, csehszlovák–cseh államfő	194
František Mikloško, szlovák parlamenti elnök	195
Otto Graf Lambsdorff, német szabaddemokrata	196
Krzysztof Skubiszewski, lengyel külügyminiszter.	198
Anatolij Zlenko, ukrán külügyminiszter	206
Zdenko Škrabalo, horvát külügyminiszter	210
Ivan Aboimov, budapesti szovjet–orosz nagykövet	211
Erich Kussbach, budapesti osztrák nagykövet	215
Részvétnyilvánítások.	219
1993. december 14.. . . .	219
1993. december 15.. . . .	219
1993. december 17.. . . .	221
1993. december 18.. . . .	221
1993. december 19.. . . .	224
1993. december 21.. . . .	227
NÉVMUTATÓ	229
SZERVEZETEK, TESTÜLETEK, FOGALMAK, MEMENTÓK	237
VIDEÓJEGYZÉK	247
KÉPEK A MAGÁNÉLETBŐL, A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI POLITIKAI ÉLETBŐL	249

Egy nemzet halhatatlanságba emelkedő nagyjai
– legyen bármilyen tragikus a vég – sohasem sze-
rencsétlenek. De mindig szerencsétlen az a nemzet,
amely nem érti meg nagyjait és nem tudja követni
irányadásukat. Antall József vetett, hogy ez a nem-
zet arathasson. Rajtunk múlik, hogy így legyen.
(Szabad György)

Prológus

Amikor e könyv megírásához készülődve gyűjteni kezdtem az anyagokat, olvastam Antall Józseffel kapcsolatos korábbi írásaimat, végignéztem a vele készült archív videókat, azon vettem észre magam, hogy esténként, elalvás előtt Nagy László versének utolsó sorai zakatolnak a fejemben. Azok, ahol a kérdések után nem kérdőjelet, hanem felkiáltójelet tett a költő: „*Létem ha végleg lemerült, / ki rettent a keselyűt! / S ki viszi át fogában tartva / a Szerelmet a túlsó partra!*”

Egy idő után rádöbbsentem, hogy ez nem véletlen. Hiszen Antall József átvitte. Átvitte az országot a túlsó partra. Mielőtt még léte végleg lemerült volna. Ám a keselyűk továbbra is itt köröznék felettünk. S ő már nem rettentheti őket. De immár véglegesen lehorgonyoztunk a túlsó parton. Hiszem, hogy nincs többé visszaút. És mások mellett ezt elsősorban neki köszönhetjük.

Elfogult lennék? Bizonyára. Mint mindenki, aki közelről ismerhette őt. De külföldi kortársai, a legnagyobbak is egyenrangú félként tekintettek rá, s ma már egykori ellenfelei is elismerik érdemeit. A hozzá közel állók azonban sokkal többet megtudhattak róla. Ezt szeretném megosztani mindenkivel. Mert most, amikor már hosszabb ideje lesújtó az emberek véleménye a közélet szerep-

lőiről, vigasztaló tudni, hogy születtek itt emberek, akik sziklaszilárd jellemmel és megingathatatlan elkötelezettséggel a hazát akarták szolgálni, ha pedig a Sors teret nyitott nekik, akkor ezt meg is tették, kiemelkedve nemzedéktársaik közül, és megkerülhetetlen példát mutatva utódaiknak. Antall József ilyen ember volt.

A forradalom leverése után néhány hónappal, 1957 elején találkozott Pándi (Kardos) Pállal, a később Kossuth-díjjal is jutalmazott irodalomtörténésszel. Amikor Pándi meglátta Antallt, meglepődve kiáltott fel: – *Mi az, Antall, te nem disszidáltál?* Mire a válasz: – *Kardos úr, ön elfelejti, hogy Magyarország nekem a hazám, és nem a működési területem.* Huszonöt éves volt ekkor. És ötvenhét, amikor a kerekasztal-tárgyalások meghatározó egyéniségeként, majd miniszterelnökként szolgálhatta hazáját, alakíthatta a magyar történelmet.

Elég jól ismerem az akkor színre lépő politikusi nemzedéket. Sok kiváló ember volt közöttük. De Antall volt az egyetlen, akinek kellő tapasztalata, tudása volt e történelmi feladat véghezviteléhez, ugyanakkor életútjának nem volt olyan szakasza, sőt egyetlen

olyan momentuma sem, ami miatt szégyenkeznie vagy magyarázkodnia kellett volna.¹

Antall József határozott elgondolásokkal érkezett a politikába, világos és egyértelmű elképzelései voltak az ország és a nemzet jövőjének kívánatos irányát illetően.

Békés rendszerváltozást akart, nem pedig felfordulást. Parlamentáris demokráciát, az alkotmányos keretekre és a stabil pártstruktúrára vonatkozó, részletekbe menő elképzelésekkel. Demokratikus jogállamot. Kulturálisan, szellemileg és gazdaságilag a Nyugathoz kapcsolódó, az atlanti gondolat jegyében egyesülő Európához csatlakozó szuverén Magyarországot. E stratégiai célok megvalósítása érdekében taktikai kompromisszumokat kötött. Döntései meghozatalánál személyes szempontok nem játszottak szerepet.

A kizárólagos hatalom ellen fellépő ellenzékiként és a demokratikus választások után hatalomra kerülő miniszterelnökként egyaránt a megegyezést kereste. Nem mintha naiv lett volna, pon-

tosan tudta, kikkel van körülveve. S ha kellett, keményen harcba szállt ellenfeleivel. De *nem kereste a háborúskodást.* Mert ismerte és szerette a népet, s tudta, hogy a népnek békére, nyugalomra van szüksége. S mert ilyen volt a természete. Ellenfeleit legyőzni, és nem megsemmisíteni akarta. A demokrácia nélkülözhetetlen elemének tartotta az erős és kormányzásra alkalmas ellenzéket.²

Szabad György szerint: „*Soha nem kívánt fényleni, de mindig akart és tudott világítani.*” A Wall Street Journal írta nekrológiájában: Ő volt a kelet-európai átalakulás *meg nem énekelt hőse.* Valóban, kelet-európai társai, a lengyel Wałęsa és a cseh Václav Havel a kommunizmus elleni harcban világszerte ismert nevekké váltak, és méltán váltak azzá. A rendszerváltoztatásnak, a régi rendszer átgondolt kompromisszumokkal történő átalakításának és az új rendszer felépítésének hőse viszont Antall József volt. A korabeli politikusok világszerte megbecsülték őt és rajta keresztül az országot, az idősebb Bush elnöktől Kohl kancellárig, Margaret Thatcheről Mitterandig és Chiracig, Wałęsától Jecin elnökig – e könyv második részét neves külföldi kortársainak írásából, előadásából és egyéb megnyilatkozásaiból állítottuk össze.

Könyvemet elsősorban a fiataloknak szánom, akik tudva vagy öntudatlanul keresik példaképeiket. És tanáraiknak, akik felmutathatják nekik ezeket a példaképeket. Szeretném, ha azok is elolvassák, akiknek a miniszterelnök haláláról az jut az eszükbe, hogy a televízió megszakította a Kacsamesék című amerikai rajzfilmsorozatot vetítését és Dagobert bácsit aznap már hiába várták vissza a képernyőre.

Abban is reménykedem, hogy azok sem dobják félre a könyvem, ha a kezükbe kerül, akik – okkal vagy ok nélkül – a rendszerváltozás veszteségeinek érzik magukat. Meggyőződésem, hogy az a nem egészen négy esztendő, ami Antall Józsefnek jutott, *a magyar történelem kiemelkedő időszaka.* De tudom, az emberek többsége ezt nem így élte meg. A szabadság visszaszerzése a viszonylagos biztonság elvesztésével járt. S akik örültek a változásoknak, azok is több-

¹ Savanyú Józsi (<http://konyai.hu/v101>)

² Antall József a demokráciáról (<http://konyai.hu/v102>)

nyire csalódtak. Tanúsíthatom: amit ember megtehetett, azt Antall József megtette, hogy ez a csalódás ne következék be, de csodákra ő sem volt képes. A rendszerváltoztató miniszterelnök – ahogy kor-

mányára vonatkoztatva egy beszédében megfogalmazta – „tudta, hogy mit kellene tenni, s tette azt, amit lehet”.³

Aki elolvassa ezt a könyvet, a nyilvánosság előtt zajló és a kulisszák mögötti történeteket, bizalmas beszélgetéseket, legközelebbi munkatársa naplója segítségével végigköveti, hogyan küzdött a miniszterelnök a halálos betegséggel, megismeri Antall József magánleveleit, amelyeket kezelőorvosai védelmében vetett papírra vagy amelyben a köztársasági elnöknek próbált meg békejobbot nyújtani, megnézi az archív videókat – a lábjegyzetben megjelölt honlapcímek vagy a QR-kódok révén –, különösen azokat, amelyek Antall József zárt körben elhangzott beszédeiből készültek, sok mindent megtudhat arról, hogy mi történt a magyar politikában 1989 és 1993 között, és arról is, hogy milyen ember volt a rendszerváltoztató miniszterelnök valójában.

Antall József fegyelmezett és szemérmes ember volt. A nagyvilág előtt talán ezért is maradt rejtve kiváló humora, közvetlen, barátságos személyisége. No meg azért, mert határozott és kissé maradi felfogása volt arról, hogyan kell viselkednie egy magára valamit adó politikusnak, s e meggyőződésétől senki sem tudta eltántorítani. Mint senki, ő sem volt hibátlan. Talán mindennél jobban szeretne volna, ha kormányfőként nemcsak tisztelik, de szeretik is az emberek, ám férfiatlannak tartotta, ha a külvilág felé bármilyen jelét adta volna ennek. Élete vége felé megköszönte a magyar népnek, hogy elviselte a rendszerváltozással együtt járó nehézségeket. Ravatalánál a metsző, hideg szélben órákig sorban álló tömeg és temetését a televízióban végigkísérő milliók bizonyíthatják, hogy akkor, egy pillanatra közel került az emberekhez. De gyorsan elmúlt ez a pillanat is. Talán most, amikor bő két esztendőn keresztül a szabad, független, demokratikus Magyarország három évtizeddel ezelőtti megszületésére emlékezünk, talán most olvadni kezd végre a jég, és az immár történelmi esemény sor főszereplőjét a szívébe zárhatja a magyar nép.

³ Tudta, mit kellene tenni, s tette, amit lehetett (<http://konyai.hu/v103>)

A kompromisszumkész forradalmár

1956 után már nem lehetett a hatalmat a régi módon gyakorolni Magyarországon. A Kádár-rendszer alapja egy hallgatólagosan létrejött kompromisszum volt, amelyet a hatalmát restauráló állampárt a forradalom leverését követő – történelmünkben példátlan mértékű – véres megtorlás után a megfélemlített embereknek felkínált, s amelyet azok tudomásul vettek. Élhetsz egy kicsit jobban, s a magánéletedben békén hagyunk, de a hatalmat mi gyakoroljuk, abba nincs beleszólásod.

A nyolcvanas évek végére e kompromisszumon nyugvó közmegegyezés felbomlott. A hatalom birtokosai már nem tudták biztosítani a viszonylagos jólétet, ezért engedték, hogy az emberek bizonyos korlátok között a maguk kezébe vegyék a sorsuk alakítását, például legális vagy féllegális mellékkeresetek, a munkavégzés vállalkozásba szervezhetősége révén. Ezzel párhuzamosan olyan független szervezetek, mozgalmak jöttek létre, amelyek már az egypárti hatalmat is megkérdőjelezték, továbbá politikai tartalmú utcai demonstrációkra is sor került. Mindezt az állampárt kisebb-nagyobb ellenállás után végül is tudomásul vette, amiben jelentős szerepe volt a kelet–nyugati viszonyban bekövetkezett enyhülésnek. A megváltozott nemzetközi helyzetben ugyanis a hatalom birtokosai egy erőszakos fellépésük esetén már nem számíthattak a gazdaságilag és politikailag meggyengült Szovjetunió feltétlen támogatására. Az emberek többsége azonban távol tartotta magát a politikától s a rendszer által biztosított kereteken belül maradván próbálta megőrizni korábbi életszínvonalát, miközben a változások mibenlétéről és mértékéről a politikailag aktivizálódók véleménye is erősen megoszlott. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy a változások csakis békések, erőszakmentesek lehetnek. Ez volt az új társadalmi közmegegyezés, amelynek alapján – politikai megállapodások révén – alig több mint egy év leforgása alatt demokratikus jogállam váltotta fel a válságban vergődő pártállamot.

E megállapodások sorában az első az Ellenzéki Kerekasztal létrejötte volt 1989. március 22-én, amikor a Független Jogász Fórum kezdeményezésére a nyolc legfontosabb ellenzéki szervezet megállapodott abban, hogy a demokratikus átalakulás érdekében – aláspontjaikat folyamatosan egyeztetve – közösen fognak fellépni a

kizárólagos hatalommal rendelkező állampárttal, az MSZMP-vel szemben. Ezzel megjelent egy valódi politikai erő, amely rákényszerítette az állampártot, hogy saját parlamentjét statisztaszerepre szorítva, az Ellenzéki Kerekasztallal, mint egyenrangú partnerrel folytatott Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon alakítsa ki a demokratikus átalakulás feltételeit.

A második mérföldkő a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások lezárásaként 1989. szeptember 18-án az állampárt és az Ellenzéki Kerekasztal MDF-vezette többsége által aláírt megállapodás volt a szabad választások törvényi feltételeiről és a köztársasági alkotmányról. E megállapodást az 1990-es választások utólag legitimálták, de már eredetileg is az akkori politikai erők széles körű konszenzusán alapultak.

A sorozatot a választások után megkötött MDF–SZDSZ megállapodás zárta le, amely megteremtette a demokratikus kormányzás még hiányzó feltételeit és olyan további, jogállami passzusokat iktatott az alkotmányba, amelyekre a kerekasztal-tárgyalások során még nem kerülhetett sor. A szabadon választott Országgyűlés a megállapodásban foglalt törvényjavaslatokat megvitatta, s csekély változtatásokkal, elsőprő többséggel elfogadta.

Aligha vitatható, hogy ezek a politikai megállapodások forradalmi változásokat hoztak. Egypártrendszerből többpárti demokrácia, önkényből jogállam, felülről irányított gazdaság helyett magántulajdonon alapuló piacgazdaság. Ha létezik békés, erőszakmentes forradalom, akkor mindazt, ami Magyarországon 1989 tavaszától kezdve, bő egy esztendő alatt lezajlott – a változások mértéke és gyorsasága alapján – méltán nevezhetjük forradalomnak. *Megállapodásos forradalomnak.*

Antall József az Ellenzéki Kerekasztal létrehozásában ugyan nem vett részt, a másik két megállapodásban viszont kétségbevonhatatlanul kezdeményező és főszereplő volt. A róla kialakult kép alapján valószínűleg sokan vitatni fogják, mégis kimondom: *Antall József forradalmár volt. Egy kompromisszumkész forradalmár.*

Újoncból főszereplő

Tulajdonképpen telefonon ismerkedtem meg Antall Józseffel. Idősebbik fia, Antall György ügyvéd kezdetben részt vett a Független Jogász Fórum munkájában, ezért 1988 végén és '89 elején többször kerestem telefonon. Minden esetben az édesapja vette fel a kagylót, s adta át a fiának. Talán a harmadik vagy negyedik alkalommal, amikor mondtam a nevemet, közbeszólt: – *Már többször beszélünk, illendő, hogy én is bemutatkozzam. Antall József vagyok. – Sokat hallottam rólad a Gyuritól* – füllentettem udvariasságból. Számomra Antall József akkor még a Független Jogász Fórumban szerepet vállalt fiatal ügyvéd, Antall György édesapja volt csupán. És természetesen fel sem merült bennem, hogy most ismerkedtem meg azzal a férfival, akihez a következő években emberileg és politikailag is a lehető legközelebb kerülök majd.

1989 júniusában találkoztunk személyesen a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain. Mindketten az alkotmányozó szakbizottság ellenzéki kerekasztalos delegációjának voltunk a tagjai. Az Ellenzéki Kerekasztal első három hónapjában, amikor én vezettem az EKA üléseit, az MDF részéről Szabad György volt az, aki minden alkalommal megjelent, rajta kívül az MDF-ből még Furmann Imre, Sólyom László és egyszer-egyszer Csurka István vett részt az üléseken. Antall József az MDF delegáltjaként a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások megkezdésekor csatlakozott az Ellenzéki Kerekasztalhoz. Nem csupán a szakbizottság munkájában vett részt, mint én, hanem ott is jelen volt, ahol a döntések születtek, mind az Ellenzéki Kerekasztalon belül, mind az állampárttal folytatott tárgyalásokon.

* * *

Valamikor '91-ben vagy '92-ben Szabad Györggyel beszélgetve rákérdeztem, végül is hogyan került be Antall az Ellenzéki Kerekasztal MDF-es delegációjába? *„Amikor már látszott, hogy rövidesen megindulnak a háromoldali tárgyalások – mesélte a házelnök –, bejelentettem az MDF elnökségi ülésén, hogy Sólyom mellett szükségem lesz egy másik szakértőre is, aki folyamatosan segítségemre lehet.*

Antallra gondoltam, de taktikai okból két nevet vetettem fel, az elnökségre bízva a döntést. Azt mondtam, Furmann Imre és Antall József jöhetne szóba, de hozzátettem, Furmann ugyan jogász, de vidéki, így problémát jelenthet számára a gyakori ülésezés. Csoóri azonnal Antall mellé állt, végül engem bíztak meg, hogy tolmácsoljam az elnökség felkérését.”

– Felhívtam Antallt – folytatta Szabad –, aki azt felelte, hogy a következő ülésen felvázolja azt a tárgyalási stratégiát, amelyet követni akar, s amennyiben azt az elnökség elfogadja, abban az esetben vállalja a felkérést. Nem akartam kiigazítani, hogy nem a delegáció vezetéséről van szó, s így nem is arról, hogy neki kellene meghatároznia a tárgyalási stratégiát. Így a következő ülésen Antall tartott egy átfogó előadást, amelyben kifejtette a koncepcióját, s amelyre az elnökség rábólintott. Megjegyzem – tette hozzá –, Antall stratégiájával maximálisan egyetértettem, és a tárgyalások során egyszer sem okozott közöttünk problémát, hogy ki vezeti a delegációt, s ki a szakértő, és a szeptember 18-ai megállapodást is ketten írtuk alá az MDF részéről.

A rajtvonal előtt a második sorban

A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokat megnyitó plenáris ülésen az Ellenzéki Kerekasztal szándéknyilatkozatát⁴ én terjesztettem elő. Évekkel később, amikor egy vitára készülve visszaneéztem a felvételt, akkor jöttem rá, hogy Antall is ott volt ezen az ülésen. Amikor felolvasás közben oldalirányban kissé elmozdultam, jellegzetes arcéle feltűnt mögöttem. Ott ült Szabad György mellett, a második sorban.

Két nappal a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokat megnyitó plenáris ülés után Mark Palmer, az Egyesült Államok budapesti nagykövete a magyarországi látogatásra készülő George Bush amerikai elnökkel való találkozó előkészítésének ürügyén meglátogatja az Ellenzéki Kerekasztalt. Sokan eljönnek a tagszervezetektől, alig férnek a terembe. Antall az ajtóban állva hallgatja végig a megbe-

szélést, talán mond is néhány szót. Valószínűleg nem én voltam az egyetlen, aki nem látta meg benne a jövőbeli miniszterelnököt.

Késő délután jogászfórumos barátaimmal részt veszünk Nagy Imre és mártírtársai emléktáblájának avatásán. Az újratemetés előestéjén vagyunk. Meglep, hogy Antall mond beszédet, hiszen semmiféle címe, rangja nincs az MDF-ben. Nem az érzelmekre, hanem az értelemre akar hatni. Abból indul ki, hogy az épület, amelynek falára most emléktábla kerül, eredetileg a Pestvidéki Törvényszék épülete volt, tehát az igazság ügyét szolgálta. De szuverenitásunk elvesztésével új szerepet kapott. A német megszállást követően ide költözött a Gestapo, majd a kommunista időkben itt ítélték halálra Nagy Imrét is. Utal arra, hogy ugyanezen a falon a háború után az egykori Gestapo-foglyok emlékére állítottak táblát, amelyet Nagy Ferenc kiscsajda miniszterelnök avatott fel, miniszterével és hajdani fogolytársával, az ő édesapjával együtt. Aztán Nagy Imre kapcsán Antall Batthyány Lajosról beszél. Első miniszterelnökünk kivégzése azt jelenti, hogy „a mérsékelték gyakran kegyetlenebb sors várományosai, mint a leghangosabbak”. Akkor még nem gondoltam, hogy ezek a szavak tulajdonképpen őróla szólnak. Miképpen a folytatás is: „A múltat egybemosó jótékony feledés néha egymás mellé helyezte a paraszti tisztaszobákban a megöregedő Ferenc Jósikát és Kossuth Lajost. De ettől mindig távol maradt Batthyány Lajos portréja – ezt megakadályozta a jó ízlés.”

Az első siker: elindul az alkotmány teljes revíziója

Az alkotmányozó szakbizottságban az EKA tagjai jól kiegészítették egymást. Tölgyessy Péter kutatóintézetből jött, én gyakorló jogász voltam, Boross Imre úgyszintén, Antall történelmi dimenzióban tudott érvelni, Orbán Viktor pedig éles eszével, radikális gondolkodásával járult hozzá az eredményhez. Az ülések előtt egymás között egyeztetettük az álláspontokat. Ezek a megbeszélések hozták bennünket igazán közel egymáshoz. Tölgyessy, Orbán, Boross nézeteit, kvalitásait természetesen jól ismertem az előző három

⁴ Az Ellenzéki Kerekasztal szándéknyilatkozata (<http://konyai.hu/v104>)

hónap alapján. Antall azonban igazi meglepetés volt. Tájékozottsága, koncepciózus gondolkodása, világos érvrendszere mindannyiunkat lenyűgözött. Ő volt közöttünk az egyetlen, aki nem végzett jogot. Alkotmányjogi ismereteit s az alkotmányosság iránti elkötelezettségét mégsem vonta senki kétségbe. Ez utóbbi amúgy is valami olyasmi, amit hiába tanítanak az egyetemen. Erre vagy ráérezel, s egy életre elkötelezed magad iránta, vagy hiába tanulsz és képezed magad. Antall József, ahogy Szabad György fogalmazott a gyászbeszédében, „alkotmányos ember volt”.

* * *

A szakbizottság június 30-i alakuló ülésén megegyeztünk abban, hogy a július 7-i következő ülésig az MSZMP delegációja megküldi tárgyalópartnereinek az alkotmánymódosításokkal kapcsolatos összes tervezetet és az azokat alátámasztó szakértői anyagot, mi pedig javaslatot készítünk az általunk igényelt módosításokról. Két nappal az ülés előtt találkozott az a grémium, amelyet az EKA jelölt az alkotmányozó szakbizottságba. A megbeszélésre Tölgyessy készített egy anyagot. Ennek része volt, hogy a preambulumot hagyjuk el, ami tele van elfogadhatatlan ideologikus lözungokkal, felejtjük el a szocializmusra történő utalásokat, de a köztársasági elnök ügyét hagyjuk az új parlamentre.

Antall kijelenti, hogy az Elnöki Tanács intézményét nem lehet fenntartani. Legyen egy korlátozott hatáskörű köztársasági elnök, akit majd a szabad választások után megalakuló parlament választ, de addig is az Országgyűlés elnöke helyettesítse. Mintaként hivatkozik az utoljára szabadon megválasztott nemzetgyűlés által meghozott, a köztársasági államformát bevezető 1946. évi I. törvényre is. Azzal egyetért, hogy nem kell preambulum, azzal is, hogy a szocializmusra utalást törölni kell, sőt azt mondja, elejétől végig kell menni az alkotmányon, és egy átfogó alkotmánymódosítást kell kiharcolni, mert ki tudja, hogy alakulnak a dolgok, és lesz-e a jövőben valódi lehetőségünk, hogy beleszóljunk, milyen legyen Magyarország alkotmánya. És a lehetőség egyben kötelesség is, teszi hozzá. A magyarságnak vérében van az, amit ma alkotmányos rendnek nevezünk. Ne felejtsetek el, magyarázza, hogy az Arany-

bulla csak hét évvel később született meg, mint a Magna Charta. És mi törzsszövetségben, szervezeten érkeztünk ide a honfoglaláskor is. Kündüvel és Gyulával, szakrális és világi hatalommal. Szent István tehát nem a semmiből teremtette meg a magyar államot, és ez a hagyomány minket is kötelez. Antall ehhez hasonló gondolatokat évekkel később, már miniszterelnökként a televízióban is kifejtett.⁵

A szakbizottság ellenzéki kerekasztalos delegációja előtti érve-
lése olyan meggyőző volt, hogy elkezdtek áttekinteni a hatályos alkotmányt az első paragrafustól, s végül ennek köszönhetően született meg az az alkotmánymódosítás, amely létrehozta a demokratikus Magyarország alaptörvényét, a köztársasági alkotmányt.

Persze Antallnak ezt az álláspontját el kellett fogadtatnia az Ellenzéki Kerekasztal pártjainak vezetőivel, akik a köztársasági elnöki intézmény elutasítása miatt zárkóztak el az alkotmányozástól, és az MSZMP-vel is, hiszen ők sem akartak alkotmányozni, csupán a köztársasági elnöki intézmény megteremtéséhez ragaszkodtak. És ez sikerült neki. Megjelent valaki, aki tudta, mit akar, s azt is, hogyan fogja elképzeléseit megvalósítani.

Antall javaslatai nyitják meg az utat a szabad választások előtt

Elképesztő politikusi teljesítmény, hogy Antall, aki a tárgyalások megkezdésekor semmiféle párttiszséget nem viselt, azonnal a tárgyalások meghatározó szereplője lett. Felkészültsége, vitakészsége és konszenzusteremtő képessége révén sikerült áthidalnia az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal között a köztársasági elnök kérdésében fennálló, feloldhatatlannak látszó ellentétet. Az állampárt ugyanis a nép által, a parlamenti választások előtt közvetlenül megválasztott, erős jogosítványokkal rendelkező köztársasági elnöki intézményt akart létrehozni, az Ellenzéki Kerekasztal pedig eredetileg hallani sem akart a köztársasági elnöki intézmény bevezetéséről.

⁵ A magyarság nem pásztornépként érkezett (<http://konyai.hu/v105>)

A tárgyalásokat a holtpontról Antall József javaslata mozdította el. A felek elfogadták, hogy a történelmi gyökerekhez visszatérve, a köztársasági államformáról szóló 1946. évi I. törvényt kell alapul venni, amely nem az állampárt által elképzelt „erős” köztársasági elnöki intézményt jelentett, tehát az ellenzék számára is elfogadható volt. Az MSZMP azonban továbbra is ragaszkodott a köztársasági elnök nép által történő megválasztásához, tehát ennyiben nem volt hajlandó elfogadni az 1946. évi I. törvényben szabályozott parlamentáris megoldást. Mindenki előtt világos volt, hogy az MSZMP álláspontja ebben a kérdésben a legszilárdabb, hiszen joggal bízott az országosan ismert és népszerű Pozsgay Imre győzelmében.

Miként az 1946. évi I. törvény esetében, most is az Antall József által felvetett kompromisszumos javaslat kínálta a megoldást. Eszerint, ha a parlamenti választás előtt lesz az elnökválasztás – amint ahhoz az MSZMP szintén ragaszkodott –, akkor az első és egyetlen alkalommal a nép válassza az elnököt. Az alkotmányban viszont megmarad a parlamentáris rendszernek és a magyar történelmi hagyományoknak megfelelő, az országgyűlés által választott köztársasági elnöki intézmény. Az antalli kompromisszum logikus volt. Hiszen egy illegitim parlament nem választhat legitim elnököt. Ez volt a hivatalos érvelés. De emögött egy politikai kompromisszum volt: ha az kell a szabad parlamenti választásokhoz, akkor most az egyszer legyen közvetlen elnökválasztás. Akkor legyen akár Pozsgay Imre a Magyar Köztársaság első elnöke. Miközben a kompromisszum fejében az MSZMP elfogadja, hogy magában az alkotmányban az államszervezet a parlamentáris rendszereknek megfelelően legyen kialakítva. Akkor még nem voltam Antall József elkötelezett híve. De a megállapodást zseniálisnak tartottam, s bíztam benne, hogy az SZDSZ és a Fidesz is elfogadja.

* * *

1989. szeptember 18-án televízión nézem a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások plenáris ülését. Tölgyessy Péter az Ellenzéki Kerekasztal soros szóvivőjeként bejelenti, hogy a köztársasági elnök megválasztásának kérdésében az Ellenzéki Kerekasztal nem

tudott egységes álláspontot kialakítani. Öt szervezet elfogadja a közvetlen elnökválasztást és azt, hogy erre a parlamenti választás előtt kerüljön sor. A négy másik szervezet viszont ezt nem tudja elfogadni. Először az öt szervezet nevében Antall József fog nyilatkozni, majd utána a kisebbségben maradt szervezetek teszik meg nyilatkozatukat.

Ezek szerint mégsem lesz aláírás! Alig tudok figyelni Antallra, aki nyugodt hangon fejtegeti, hogy az öt szervezet olyan alkotmánymódosítást fogadott el, amely Magyarország államformájaként visszaállítja a köztársaságot. Azt a köztársaságot, amelyet az 1945-ben szabadon megválasztott nemzetgyűlés alkotott meg, s amelyet a Rákosi-diktatúra által meghozott 1949-es alkotmány eltörölt. Az Ellenzéki Kerekasztal soha nem kívánt a nép feje fölött alkotmányozni, nem is tette ezt. Ellenkezőleg, éppenhogy visszatért a magyar nép szabad akaratából létrejött nemzetgyűlés által megalkotott köztársasági államformához. Amely egyébként a modern Magyarországot közjogilag megalapozó, 1848. évi III. törvénycikkre épül.

– Az MSZMP feladta korábbi álláspontját, s elfogadta az Ellenzéki Kerekasztal javaslatát – folytatja Antall. – Az öt szervezet pedig realitásnak tartotta az MSZMP igényét, hogy a stabilitás megőrzése érdekében még a parlamenti választások előtt válasszunk meg a köztársasági elnököt. A jelenlegi parlament nem rendelkezik kellő legitimitációval, mivel nem szabad választás útján jött létre. Illegitim parlament pedig nem választhat legitim köztársasági elnököt. Ezért az Ellenzéki Kerekasztal többsége egyetért azzal, hogy egyetlen esetben, az első alkalommal közvetlenül a nép válassza a köztársasági elnököt. Mert meg van győződve arról, hogy a magyar nép sohasem hoz közvetlenül rossz döntéseket.⁶

Végül az Ellenzéki Kerekasztal többsége aláírta a közösen kialakított sarkalatos törvényeket szentesítő megállapodást, ideértve a köztársasági alkotmányt. Az SZDSZ és a Fidesz nem írta alá a megállapodást, de nem is vétózta meg azt. Ezzel megnyílt az út a szabad választások előtt.

⁶ Miért kellett megállapodni az MSZMP-vel? (<http://konyai.hu/v106>)

Elnökválasztás az MDF-ben: kormányzópárt születik

Az SZDSZ és a Fidesz népszavazást kezdeményezett abban a négy kérdésben, amelyekben a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon nem sikerült érvényesíteni az Ellenzéki Kerekasztal eredeti álláspontját. Három kérdésben az EKA továbbra is egységes volt, a megállapodást aláírók és a népszavazást kezdeményezők egyaránt ragaszkodtak ahhoz – az állampárt ellenében –, hogy a pártok vonuljanak ki a munkahelyekről, oszlassák fel a munkásörseget és az MSZMP számoljon el a vagyonával. Ezért a népszavazás tulajdonképpen a köztársasági elnök ügyében megszületett kompromisszum ellen irányult. A Független Jogász Fórum, amelynek továbbra is a vezetője voltam, támogatta a népszavazást, az MDF meg természetesen kiállt az általa megkötött kompromisszum mellett, ezért meglepetésként ért, hogy meghívást kaptam az MDF Közgazdasági Egyetemen tartott második országos gyűlésére.

Nagy esemény van készülőben, ezért is tettem eleget a meghívásnak. Elnököt választ a Fórum, és Antall József az egyetlen jelölt. Tulajdonképpen ő lesz az MDF első elnöke, mert Bíró Zoltán csak ügyvezető volt. Őt az elnökség választotta saját soraiból, nem az országos gyűlés. Antall megválasztása azonban nemcsak ezért fontos esemény. Fordulatot jelenthet a Fórum politikájában, ha a Pozsgayhoz kötődő, népi baloldali, volt kommunista Bíró Zoltán helyett egy olyan felkészült politikus kerül az MDF élére, aki világlejtében szemben állt a kommunizmussal. Bíró lemondásának okáról annyit tudok, hogy MSZMP-s múltjával nem akart terhét lenni a pártjának. A részleteket évekkel később, Kulin Ferenc elbeszéléséből ismerem meg, aki már akkor is tagja volt az MDF elnökségének.

Az MDF vezetői sokat vártak az MSZMP kongresszusától, mesélte Kulin. Akkor már nem azt, amit korábban, hogy Pozsgay kerül a párt élére, hanem azt, hogy puccsot csinál, és híveivel új pártot alapít. Egy nemzeti elkötelezettségű, a múlttól elhatárolódó, demokratikus baloldali pártot, amellyel az MDF a választások után koalícióra léphet. Kulint küldték maguk közül a kongressz-

szusra, hogy kísérje figyelemmel a fejleményeket, az elnökség többi tagja pedig az Ó utcában várta a híreket. Akkor már meghívottként, tanácskozási joggal Antall is részt vett az elnökségi üléseken, jegyezte meg Kulin, hiszen a kerekasztal-tárgyalások fejleményei folyamatosan napirenden voltak.

Amikor kiderült, hogy Pozsgay egyáltalán nem szakított az állampárttal, hanem együtt menetel a többiekkel, Kulin visszament az Ó utcába, hogy elmondja, mi történt. Most is előttem van a jelenet, mesélte jó három évvel később fehér házi dolgozószobámban ülve Kulin Ferenc, ahogy Csoóri a hír hallatán az asztalra csapja az előtte lévő dossziét, felpattan a helyéről és indulatosan kijelenti: „*Mától kezdve nem ismerem ezt az embert!*” Bíró le van törve, azt mondja, ezek után nincs értelme a folytatásnak. Zárt ülést rendelnek el, és csak az elnökség tagjai maradnak a teremben. Ekkorra már mindenki lehiggadt, meséli Kulin, egyértelmű az álláspont, hogy abbahagyni nem lehet, mert sokan bíznak az MDF-ben, őket nem lehet cserben hagyni. Miután azonban Pozsgayra nem lehet számítani, nincs más lehetőség: stratégiát kell váltani. Nos, fejezi be Kulin a történetet, ez volt az a pillanat, amikor Bíró Zoltán lemondott.

– És hogyan került elő Antall neve? – kérdeztem.

– Őt Csoóri javasolta, miután az elnökségi tagok közül senki sem vállalta. Csoóri javaslatát viszont az adott helyzetben mindenki elfogadhatónak tartotta. Nem mondom, hogy nagy volt a lelkesedés – fűzte hozzá Kulin –, de senki sem tiltakozott.

Antall gondolkodási időt kért, majd a megbeszélte időpontban felvázolta elképzelését az MDF jövőjéről. Nincs többé *harmadik út*, ahelyett a nyugatnémet szociális piacgazdaság kerüljön be a programba, a külpolitikában a semlegesség helyett nyugati orientáció, itthon pedig új szövetségi politika, népi baloldali partner helyett a kisgazdák és a kereszténydemokraták. Kijelentette, akkor vállalja a jelölést, ha ezt a koncepciót az elnökség a magáévá teszi, és titkos szavazáson, kétharmados többséggel támogatja. Végül mindenki Antall mögé állt, egy ellenszavazat volt, és Lezsák tartózkodott.

Nem mintha kételkedtem volna a Kulin által elmondottakban, de egyszer Antalltól is megkérdeztem, hogy szó volt-e arról 1989

októberében, hogy Pozsgay megpuccsolja az MSZMP utolsó kongresszusát, új pártot csinál, amely koalícióképes lehet az MDF-fel.

– *Bíró és Csoóri ebben gondolkodott – felelte Antall –, és az is lehet, hogy Pozsgay megígérte nekik. Én azonban tudtam – folytatta –, hogy ha korábban gondolt is erre, szeptember 18-a után esze ágában sem volt kiugrani az állampártból, hiszen tőlük remélhette álmai beteljesülését, a köztársasági elnöki tisztséget!*

– *Pozsgay pontosan abban volt érdekelt, ami történt – jelentette ki. – Hogy egy olyan új párt jöjjön létre, amely megszabadul az ortodox kommunistáktól, de az MSZMP jogutódjának nyilvánítja magát. És nekünk is ez volt az érdekünk – tette hozzá –, hiszen egy új pártba a régi párttagoknak a töredéke lép csak be.*

– *Arról nem is beszélve – mosolyodott el –, hogy egy valamire való ellenzéki párt nem állhat össze egy kommunista utódpárttal.*

* * *

Visszatérve az MDF elnökválasztó országos gyűlésére, Bálint B. András barátommal futottam össze, aki újságíróként volt jelen a gyűlésen. Csakhamar a büfében kötünk ki. Amikor meghalljuk, hogy az elnöki tisztségre jelölt Antall József a következő felszólaló, felhörpintjük a sörünket és közelebb megyünk.

A kerekasztal-tárgyalásokon szeptember 18-án megszületett megállapodás alapján az Országgyűlés már elfogadta a köztársasági alkotmányt, a párttörvényt, az új választójogi törvényt és a Btk. módosítását. Antall mégsem triumfál. Utal arra, hogy az MDF nélkül mindez nem jöhetett volna létre, de sokkal inkább a felelősségről beszél. Értékeli a kialakult helyzetet, az ország, s benne az MDF jövőjét. Kifejezetten tetszik, amit mond, s az is, ahogy mondja. Az elnökválasztás előtt nem hízeleg a küldötteknek, hanem kijelöli az irányt. – *Miután sikerült megteremtenuink az alapokat – mondja –, a cél immár a szabad, demokratikus, jogállami Magyarország megteremtése. Nemcsak kimondva a törvény által – teszi hozzá –, mert, ahogy Eötvös József mondta, a demokráciát nemcsak kimondani, hanem organizálni kell.* Többször visszatér a stabilitás fontosságára. Egyértelművé teszi, hogy Magyarország demokratikus átalakulásában nem juthattunk volna ilyen messzire, ha nem

változik meg a szovjet–amerikai viszony, s kijelenti, hogy egy kis ország számára továbbra is ez a legfőbb garancia. Megjegyzi, hogy a megnyitón együtt ülhetett itt – és egymástól nem távol – Palmer amerikai és Sztukalin szovjet nagykövet is! Méltatja a szeptember 18-i megállapodást, amely megteremtette a demokratikus magyar jogállamot. – *Az Országgyűlés tegnap elfogadta a Kerekasztal által megalkotott törvényeket, s ezzel történelmi tettet hajtott végre – hangsúlyozza –, a parlamentben mégsem volt nyoma az ünnepélyes hangulatnak. Egyszerűen nem vették észre, hogy történelmit alkottak – jegyzi meg –, de nekünk mindenképpen át kell éreznünk e történelmi időszak nagyszerűségét.* Először hallok arról beszélni, amit az MDF irányzatainak későbbi vitái kapcsán majd többször megismétel, hogy a magyar politikának van három gyenge pontja: az opportunizmus, a doktrinerség és a kocsmapolitika. Az MDF-nek mindhárom veszélytől óvnia kell magát. A kereszténydemokrata értékrend elfogadása nem jelenti azt, hogy az MDF ideológiai párt lenne. *Európában az ateisták is keresztények – szögezi le.*

Remek beszéd volt, mondom a barátomnak, a tapsot túlkiabálva. András elismerően bólogat, majd felveti, hogy akár el is mehetnénk, hiszen itt már úgysem történik semmi, Antall az egyetlen jelölt, nyilván elnökké választják. De nagyon nem mind egy, hogy milyen többséget kap, vitatkozom vele. Egy ilyen beszéd után, teszem hozzá, ami azért nagyon más volt, mint amelyet ezek a fiúk Bírótól, Csoóritól vagy Für Lajostól hallhattak. Kitartottunk tehát, de végül András is elismerte, hogy megérte. A titkos szavazás eredménye minden várakozásunkat felülmúlta. A küldöttek 97%-a Antall Józsefet az MDF elnökévé választotta.

Nem sokkal később a Pipa utcai vendéglőben értékeljük az eseményeket. Teljes közöttünk az egyetértés: *Ha az országos gyűlés küldötteinek elsőprő többsége egy ilyen beszéd után Antall mögött felsorakozott, az azt jelenti, hogy az MDF demokratikus döntéssel tisztázta a párt addig eléggé zavaros politikai értékrendjét. Szakított az alapítók többsége által képviselt népi baloldali irányultsággal, és jobbközép politikai erőként készülhet a választásokra.*

Ennyi elég volt neki

A szeptember 18-án megszületett rendszerváltó megállapodással elérhető közelségbe kerültek az országgyűlési választások. Nyilvánvaló volt, hogy a politikában a főszerepet ettől kezdve a pártok fogják játszani. Én viszont távol tartottam magam a pártpolitikától, korai belépésem ellenére az MDF-ben semmiféle szerepet nem játszottam. Ezért meglepetésként ért, amikor Szabad György feleségemmel együtt meghívott a lakására, s mindkettőnknek befutó helyet ajánlott az MDF listáján. Csodálkoztam, amikor azt mondta, hogy tulajdonképpen Antall kérését tolmácsolja. A kerekasztalnál ugyanis voltak közöttünk konfliktusok.

Bár már nem én vezettem az EKA üléseit, az újságírók megszokták, hogy engem kérdezzenek, ezért gyakran nyilatkoztam a kerekasztal-tárgyalásokról. Ezek a nyilatkozatok nem mindig vágtak egybe Antall elképzeléseivel. Nem voltunk egymással függő viszonyban, s koromnál és habitusomnál fogva radikálisabb voltam Antallnál. Emlékszem, egy alkalommal felhívott telefonon. Olvastam a tegnapi nyilatkozatodat, mondta. Pozsgayt támadod, hogy miért ment el szabadságra a tárgyalások közepén. Beszéltem Pozsgayval, néhány napon belül visszajön. Abba kellene hagyni a támadásokat. – *Nem akarlak befolyásolni* – jelentette ki –, *csak informálsz.* – *Köszönöm* – válaszoltam, s arra gondoltam, hogy még egy utolsó támadás azért nem fog ártani. Felhívtam egy újságíró ismerősömet, s mondtam, szívesen nyilatkoznék neki Pozsgay felelőtlenségéről...

Jó néhány héttel azután, hogy Szabadnak igent mondtam, az MDF egyik kampánygyűlésén találkoztam Antall Józseffel. Oda mentem hozzá, mondván, még nem is volt alkalmam, hogy megköszönjem a bizalmat. Nekem van köszönni valóm, hogy elvállaltad, felelte, majd hozzátette: „*Köztünk voltak nézeteltérések, de én mindig is tudtam, hogy alapjában véve egyformán gondolkodunk.*” Ennyi elég volt neki. Hogy alapjában véve egyformán gondolkodunk. S hogy ő mindig is tudta...

A választási győzelem

Ami a két nagy párt választási kampányát illeti, van közöttük egy lényeges eltérés. Az SZDSZ első számú választási plakátján három fiatal ember szerepel, Demszky Gábor, Rajk László és Magyar Bálint. Az aláírás: *Tudjuk, merjük, tesszük!* Az elnök, Kis János, sehol. Az MDF viszont egy személlyel kampányol. A villanyoszlopokra kihelyezett, elefántfülnek becézett plakátokon Antall József arcképe. A *Tudjuk, merjük, tesszük!* kissé agresszív magabiztosságával szemben ez a plakát komolyságot és mértéktartást sugároz. Miként a párt első számú választási szlogenje is: *MDF a nyugodt erő.*

Antall egyébként élő cáfolata volt annak a propagandának is, amely az MDF-et dilettáns és mucsai pártként mutatta be. Ráadásul az MDF elnöke a választások előtti hónapokban végiglátogatta a nyugati világ vezető országait, s mindenütt a legmagasabb szinten fogadták, Bush amerikai elnöktől kezdve Kohl nyugatnémet kancelláron át Margaret Thatcher angol miniszterelnökig.

A választás kimenetelében meghatározó jelentősége volt az Antall József és Kis János között lezajlott tévévitának. Györgyi Kálmán későbbi legfőbb ügyész jegyezte meg a vita láttán: – *Ezzel nyertétek meg a választást. Ott ül a tévében egymással szemben két ember. Az egyiket, gondolja az egyszerű néző, ismerem a póznáról. De ki ez a másik?*

Antall a vitában végig nyugodt volt és kiegyensúlyozott. Olyan ember, akire rá lehet bízni az ország kormányzását. Kevesebbet beszélt a pártról és többet az országról. Amikor a szabaddemokraták elnöke azt ecsetelte, hogy az SZDSZ hívei mire ügyljenek, hogy a párt minél több mandátumhoz jusson, Antall a választáson való részvételre buzdított. Ráadásul Kis János elkövetett egy súlyos hibát. Az SZDSZ kérelmelhetlen ellenfele volt a pártállamnak, jelentette ki a vita végén. És kérelmelhetlenül küzdeni fog az utolsó maradványok eltávolításáért is. Hajlok arra, hogy ez a „kérelmelhetlenség” indított sok szocialista szavazót arra, hogy a második fordulóban az MDF jelöltjére adja a voksát.⁷

⁷ Az Antall József és Kis János közötti vita (<http://konyai.hu/v107>)

A választási győzelem éjszakáján én is ott vagyok az MDF székházában. Antall József nem triumfál. Megköszöni az emberek bizalmát, s kijelenti, hogy az MDF vállalja a rábízott feladatot, s kivezeti az országot a válságból. Ez azonban csak akkor sikerülhet, ha azonosulni tudunk a nemzettel és képesek leszünk szolgálni azt. Azután a tizenötmilliónyi magyarságról beszél. Kijelenti, a magyar nemzet egységes, függetlenül attól, hogy a történelem sodrában ki, milyen állam polgárává vált. – *Az MDF jó kapcsolatra törekszik a szomszédainkkal* – mondja, majd hozzáteszi: – *Remélem, hogy azok az országok is megbocsátanak nekünk, amelyekhez hetven évvel ezelőtt magyar területek kerültek.*

Nagykoalíció vagy egyszeri megállapodás a szabaddemokratákkal

A Magyar Demokrata Fórum és a Szabad Demokraták Szövetsége között 1990. április 29-én megkötött megállapodásra valószínűleg végképp ráragadt a némileg pejoratív *paktum* elnevezés. Holott a rendszerváltó megállapodás aláírása óta egymással harcban álló két ellenzéki párt által a választások után megkötött kompromisszum a megállapodásos rendszerváltoztatás fontos állomása.

A hatályos alkotmány szerint szinte minden lényeges törvény meghozatalához kétharmados többségre volt szükség. A választásokon győztes MDF-nek azonban két szövetségesével, a kisgazdák-
kal és a kereszténydemokratákkal sem volt meg a parlamentben a kétharmada. Így gyakorlatilag lehetetlen volt kormányozni az Antall által elképzelt és az MDF testületei által támogatott hárompárti koalícióval. Ezt a patthelyzetet sikerült feloldani az MDF és az SZDSZ között létrejött megállapodással.

Április 24-én délelőtt eredetileg azért mentem az MDF Bem téri székházába, hogy valamilyen adminisztratív ügyet intézzek a képviselői megbízatással kapcsolatban. Antall legközelebbi munkatársa már akkor is az a Rózsa Mariann, aki a legutolsó pillanatig, a miniszterelnök haláláig ott van mellette. Vele beszélgetünk, amikor Antall kilép a szobájából.

– *Jó, hogy találkozunk* – mondja –, *Tölgyessy perceként belül itt lesz, örülnék, ha te is részt vennél a megbeszélésen.*

– *Meg akarok állapodni a szabaddemokratákkal* – jelenti ki, már bent a szobájában. S miután nem szólok közbe, rövid szünet után folytatja. – *Erre mindenképpen szükség van, hogy kormányozni tudjunk. Az elnökséggel is közöltem, hogy csak úgy vállalom a miniszterelnökséget, ha sikerül megállapodnom. Egyértelművé kell tennünk, hogy Magyarországon stabil a politikai helyzet, rendezett körülmények között folyik a kormányalakítás.*

– *Akkor nem nagykoalíciót kellene kötni?* – teszem fel a kérdést.

– *Nem erre szól a felhatalmazásom* – vágja rá nyomban. – *A választmány és az országos gyűlés is úgy döntött, hogy a kisgazdák-
kal és a kereszténydemokratákkal folytassunk koalíciós tárgyalásokat. S mellesleg én sem akarok a szabaddemokratákkal kormányozni. Nem biztos, hogy garantálni tudnám a kormányuléseken a minisztereim testi épségét – teszi hozzá mosolyogva.*

– *És arra is gondolni kell* – fordítja komolyra a szót –, *ha ezek valamelyik minisztériumba befészkelik magukat, a jóisten se tudja őket kiverni onnan. De a legfontosabb az* – folytatja –, *hogy négy év múlva, ha mi netán elveszítjük a választást, ne az MSZP legyen az egyetlen alternatíva.*

– *Hát nem tudom* – jegyzem meg erre –, *de az biztos, hogy a szabaddemokraták kíméletlenek lesznek ellenzékben. Különösen most, a választási vereség okozta frusztrált állapotukban.*

– *Talán ezen a frusztráción is old valamit, ha megállapodunk velük* – jegyzi meg Antall. – *Legalábbis átmenetileg* – teszi hozzá.

– *Az a baj* – mondom –, *hogy a sajtó túlnyomó része mögöttük áll, s ugyanúgy vereségként éli meg a választásokat, mint a szabaddemokraták.*

– *Miért van az* – kérdezi Antall, s hangjában némi ingerültséget érzek –, *hogy ebben a pártban mindenki a sajtóval foglalkozik? Fontos a sajtó, de azért nem kell túlbecsülni a jelentőségét. Az újságírók többsége Amerikában is baloldali vagy, ha tetszik, liberális, időnként mégis előfordul, hogy a republikánusok nyerik a választásokat.*

Ez igaz, de Amerikában már régen volt rendszerváltozás... Ezt már csak magamban gondolom, mert nem akarom tovább idege-

síteni. Tudom, hogy ő is végiggondolt minden variációt, a pró és kontra érveket, köztük azokat is, amelyekre én hivatkoztam. S ha mindent egybevetek, én is neki adok igazat...

– *De hogyan tudod megoldani a kétharmados problémát?* – teszem fel a kérdést.

– *Na, látod, erről szól a megállapodás* – s elégedetten néz rám.

– *Feladnák a kétharmados pozícióikat?* – kérdezem csodálkozva.

– *Ha nem is teljesen, de olyan mértékben igen, hogy lehessen kormányozni* – feleli.

– *S mit kapnak cserébe?* – faggatom tovább.

– *Azt, hogy Göncz Árpád lesz a köztársasági elnök.*

– *Göncz Árpád?* – kérdezek vissza. – *Nem Szabad Gyuri bácsit illetné ez a pozíció? S ellenzéki lesz a legfőbb közjogi méltóság?*

Antall kifejti, hogy Göncz jelenleg ugyan az SZDSZ országos tanácsának a tagja, de valójában régi kisgazda, Kovács Béla titkára volt. '56-ban pedig lecsukták, ráadásul neki régi jó embere.

Az '56-os múlt szerintem is fontos szempont. A lengyel Wałęsa csak házi őrizetben volt, a cseh Havel néhány hónapot töltött börtönben, de Göncz Árpád éveket. Antall közben elmondja, hogy eredetileg az SZDSZ-nek nem is tetszett az ötlet, de ő világossá tette, hogy az ajánlat Göncz személyére vonatkozik, és nem a pozíció átadásáról szól. Tölgyessy először azt mondta, ez nem igazi ajánlat, mert Göncz Árpád sokkal inkább hozzánk tartozik, mint hozzájuk. Aztán jobb híján mégis elfogadták.

Amikor Rózsa Mariann jelenti, hogy Tölgyessy megérkezett, Antall éppen valami anekdotát mesél a régi kisgazdákról. Majd folytatom, ígéri, és a vendége elé siet. – *Rég nem láttalak* – mondom Tölgyessynek, miközben kezét fogunk. – *Valóban* – válaszolja kimérten, aztán mintha ott sem lennék, Antallhoz fordul. Átnyújt neki egy gépelt anyagot, mondván, ez lenne az, amit megbeszélünk. Rendben, válaszolja Antall, s leteszi az asztalra. Elolvasom a címét: *Feljegyzés Antall Józsefnek, néhány fontos közjogi kérdés lehetséges megoldásáról.*

Partnerek és ellenfelek

Szó nélkül ülöm végig a tárgyalást. Belecsöppentem valamibe, amiről fogalmam sincs. Tölgyessy azt mondja, felmerült néhány részletkérdés, amit el kellene dönteni. Mi kerüljön be az alkotmányba a Nemzeti Bankról, s mi a Számvevőszékről. Aztán a közjogi méltóságok, a kormánytagok és a frakcióvezetők mellett ki legyen még a Honvédelmi Tanács tagja: a honvédség főparancsnoka vagy a vezérkari főnök. A honvédségnek csak parancsnoka van, jegyzi meg Antall. De a lényeg, hogy rendkívüli állapot esetén jó, ha a politikusok mellett a katonák is ott vannak az irányításban. Tehát legyen benne a parancsnok is és a vezérkari főnök is. Tölgyessy ezt azonnal elfogadja. Tudomásul veszi azt is, hogy Antall alkotmányos lehetőséget akar arra, hogy a kormányban tárca nélküli miniszterek is legyenek. Ez bővíti a mozgásterét a koalíciós tárgyalásokon.

– *A hármas számú mellékletben felsoroltam azokat a törvényeket, amelyek megmaradnának a kétharmados körben* – mondja Tölgyessy. – *Ezekről kellene tárgyalnunk.*

– *Na, ez az, ami szakértői egyeztetést igényel* – feleli Antall. – *Ezt beszéljétek meg Balsaiékkal. S lehet, hogy Kónya Imre is beszáll a tárgyalásokba* – teszi hozzá felém mutatva.

– *Rendben* – mondja Tölgyessy. – *De egy dolgot mindenképpen nekünk kellene tisztáznunk. A szabaddemokraták ragaszkodnak ahhoz, hogy a televízió és a rádió elnökét és alelnökeit, továbbá az MTI vezetőjét a parlament kétharmados többséggel válassza meg.*

– *Erről szó sem lehet* – vágja rá Antall azonnal. – *Mondtam, hogy hajlandó vagyok egyeztetni a szóba jöhető jelöltekről, de ez egyértelműen miniszterelnöki kompetencia.*

Aztán szakmai érveléssel próbálja meggyőzni Tölgyessyt.

– *Alkotmányjogásként komolyan gondolod* – kérdezi –, *hogy egy tévé- vagy rádióvezetőt közjogi státusba helyezünk? Hogy kétharmaddal válassza meg őket a parlament, miközben a köztársasági elnököt a harmadik fordulóban már ötven százalékkal is megválaszthatja? Ehhez nem adom a nevemet* – jelenti ki határozottan. – *Nem akarok egy banánköztársaság miniszterelnöke lenni.*

– Márpedig nálunk ez kardinális kérdés – szögezi le Tölgyessy nem kevésbé határozottan.

– Biztos vagyok benne, hogy átgondoljátok – mondja Antall nyugodt hangon. – Mert legkésőbb vasárnap mindenképpen alá kellene írni a megállapodást.

– Ebben egyetértünk – válaszolja az SZDSZ frakcióvezetője.

A Tölgyessy-papír több sebből vérzik

Még csütörtökön levelet írok Antallnak. Megírom, hogy a Tölgyessy-papír több sebből is vérzik. A parlament feloszlásának lehetőségét nem szabad növelni. A miniszterekkel szemben ne lehessen bizalmatlansági indítványt előterjeszteni. Kifejtem, hogy mindez nem csupán elvi kérdés. Az ellenzék zsarolhatná a miniszterelnököt, hogy egyik vagy másik miniszterétől szabaduljon meg. Az SZDSZ-nek van is erre némi hajlandósága, jegyzem meg. A kormányfő elleni bizalmatlansági indítvány elfogadásához abszolút többségre, azaz valamennyi képviselő fele plusz egy szavazatra legyen szükség. Azt is jó lenne elérni, hogy a minősített többséghez kötött törvények elfogadásához is legyen elég az abszolút többség, a kétharmadot pedig korlátozzuk az alkotmánymódosításra. Emellett egyértelműen kiállok a konstruktív bizalmatlanság intézménye mellett. Leírom, hogy ez azért is fontos, mert végül is ellenzéki lesz az elnök. Ha netán bukik a kormány, ne ő jelölje az új miniszterelnököt. Egészében pedig az a véleményem, hogy amennyiben az SZDSZ nem hajlandó érdemi engedményekre, vállalnunk kell egy nyílt parlamenti vitát, mert szerintem igazunk van, s ezt a közvélemény előtt is világossá tudjuk tenni.

Antall még aznap este felhív telefonon:

– A konstruktív bizalmatlanság mehet, a többivel is egyetértek, azért harcoljatok. Bár a kétharmadhoz egészen biztos, hogy ragaszkodni fognak. Itt a kétharmados törvények körének szűkítésére koncentráljatok.

– Nincs más alternatíva, mint a megállapodás – folytatja. – Ha e nélkül megyünk bele egy parlamenti vitába, reménytelen a helyzetünk.

Gondold csak el, mit szólnának az emberek, hogy ezek itt hónapokig vitatkoznak az alkotmányról, ahelyett, hogy velünk foglalkoznának.

– Igazad van – ismerem el, de azért hozzáteszem: – Legalábbis a mai sajtóviszonyok között.

Antall nem veszi fel a kesztyűt.

– A lényeg – mondja –, hogy meg kell egyezni. Persze fontos – teszi hozzá –, a szabaddemokraták ne higgyék, hogy nincs más alternatíva...

Megszületik a megállapodás

Az utolsó tárgyalásra Tölgyessyék hárman érkeznek. Kis János megfontolt, Pető barátságos, Tölgyessy pedig feladva korábbi szerepét, Antall partneréből pártelnökének szakértőjévé válik, illetve úgy viselkedik.

Jól érzékelhető, hogy a szabaddemokraták a legfőbb kérdésnek a sajtó- és médiaügyet tekintik. Evidens, hogy az erre vonatkozó törvényeket a kétharmados körből nem hajlandók kiengedni. A kinevezések ügyében Antall kifejti, szeretné a kérdést a holtpontról elmozdítani. Bár alkotmányos meggyőződése tiltakozik az ellen, hogy mindenféle médiavezetőket közjogi státusba emeljenek, de abba hajlandó belemenni, hogy a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezze ki őket. Hozzáteszi, ez is indokolatlanul megemelné ezt a funkciót, ami ízlése ellen van, de legalább nem annyira, mint egy kétharmados parlamenti döntés. Kis János azt mondja, a maga részéről el tudja fogadni ezt a megoldást, és a tárgyalás végén azt is kijelenti, hogy nincs kifogása a konstruktív bizalmatlanság intézménye ellen.

Amikor elmennek a szabaddemokraták, Antall azt mondja, késő este van ugyan, de úgy illik, hogy a megállapodást kézbe-sítsük politikai partnereinknek. Ne csak a kiskgazdáknak és a kereszténydemokratáknak, hanem a Fidesznek is. Tehát a hajdani Ellenzéki Kerekasztalnak. – Pozsgayval én magam fogom közölni a „jó hírt” – jelenti ki Antall, majd némi gonoszkodással hozzáteszi: – Ezt nem szívesen engedném át senkinek.

Akkor döbbenek rá, hogy a mai nappal egy politikai párharc is befejeződött. A megállapodás aláírásával az utolsó akadály is elhárult a szabad választáson győztes MDF elnökének kormányfővé választása előtt, a leváltott rendszer államminiszterének köztársasági elnöki ambíciója pedig végérvényesen megghiúsult.

Az amatőr és a profi

Hat nappal az után, hogy az országgyűlési képviselőcsoport első-rő többséggel elfogadta az MDF-SZDSZ megállapodást, Csoóri Sándor vagy hatvan embert toboroz össze a „paktum” megvitatására. A helyszín az Óbudai Művelődési Ház, a Selyemgombolyító. Az igazgató Zelnik József, Csoóri egyik famulusa. Antall felhív, hogy legyek én is ott a Selyemgombolyítóban. A bejáratnál közlik, hogy zártkörű a rendezvény, nem lehet bemenni. Mondom, Antall József kérésére jöttem, s mellesleg az MDF országgyűlési képviselője vagyok. Rövid tanakodás után mégiscsak beengednek.

Körülnézek a teremben. Látok jó néhány ismerőst, főleg képviselőket, de a többség teljesen ismeretlen. Ez rendben, hiszen nem vettem részt az MDF belső életében. Viszont alig hiszek a szememnek, amikor megpillantom Kósa Ferencet. Híres rendező, fontos filmeket csinált. Tudom, hogy baráti viszonyban van Csoórral; több filmben is dolgoztak együtt. Népről, nemzetről hasonlóan gondolkodnak. De bocsánat, az állampárt utódpartjának országgyűlési képviselője! Mit keres egy bizalmas megbeszélésen?

Amikor Antall megérkezik, szórványos taps fogadja. Csoóri elésiet, üdvözlük egymást és az első sor közepén fenntartott helyére kíséri. Antall feszültnek, idegesnek látszik. Csoóri rövid bevezetőt tart. Azt mondja, hogy régi barátaink közül sokan vannak, akiket váratlanul ért ez a paktum. Azért szervezte meg az összefövetelt, hogy tisztázzuk az esetleges félreértéseket.

Antall azzal indít, hogy kizárólag Csoóri Sándorra való tekintettel tett eleget a meghívásnak. Az MDF elnökeként és kijelölt miniszterelnökként a párt testületeinek és az országgyűlési képviselőcsoportnak tartozik beszámolni. Nem pedig egy baráti társa-

ságnak. Ettől függetlenül, ha már itt van, néhány dolgot elmondana. Azután beszél a stabilitás fontosságáról, a nemzetközi piacok megnyugtatójáról. Arról, hogy az ország pénzügyileg kritikus helyzetben van. Nyolcszáz millió dollár a teljes valutatartalék. Ha nem sikerül helyreállítani a pénzpiacok bizalmát és további valutát vonnak ki az országból, összeomlik a pénzügyi rendszer. A legnagyobb ellenzéki párttal való viszony normalizálása hozzájárul a politikai stabilitás megteremtéséhez, amire feltétlenül szükség van a piacok megnyugtatóához. Nem nagyon tetszik a beszéde. Magyarázkodik, holott szerintem kifejezetten előnyös megállapodást kötött. A vége kicsit jobban sikerül. Talán ennyi elég lesz, mondja, hogy mindenki felfogja, mit jelent az országnak és az MDF-nek ez a megállapodás.

Szemmel láthatóan befejezettnek tekinti a látogatást. Csoóri azonban átveszi a szót, mint aki válaszbeszédet akar tartani. Köszönöm, Jóska a tájékoztatást, a barátaink nevében, mondja. Már csak rövid időre vennénk igénybe a türelmedet. Antall kényszeredetten visszaül a helyére. Néhány részletre lennénk még kíváncsiak, ami nem teljesen világos. Átadom a szót Timkó Iván barátunknak, aki jogászként szakszerűen tudja feltenni a kérdéseket. Na, most fog felállni, gondolom magamban, de Antall fegyelmezi magát, s marad.

Timkó hosszas érvelésbe kezd, hogy miért helytelen a paktum, s miben várják a megjelentek az MDF elnökének magyarázatát. Antall felemeli a kezét, jelezvén, hogy szólni akar. Csoóri félbeszakítja Timkó előadását... Nekem erre egyszerűen nincs időm, jelenti ki Antall ingerülten. Aki nem érzi annak abszurditását, hogy a designált miniszterelnök politikai dilettánsok kérdéseire magyarázkodik felelős döntése miatt, s mindezt egy olyan társaságban, ahol jelen van az egyik ellenzéki párt országgyűlési képviselője, azt én nem hallgatom tovább. Ha valaki kíváncsi még valamire, itt ül Kónya Imre, aki ismeri a megállapodás minden részletét. Ő ki tudja elégíteni mindenki kíváncsiságát. Kezét nyújtja Csoórinak, aki kikíséri.

Én pedig ott maradtam egyedül, egy nem éppen barátságos közegben. Kiálltam Timkó mellé és beszélni kezdtem, de alig figyeltek

rám. Nehezteltem Antallra, hogy ilyen helyzetbe hozott. Később beláttam, a maga szempontjából ennél jobb megoldást aligha választhatott...

Jó fél évvel később, december első vasárnapján Csoóri Sándort viszem a kocsimon Szolnokra, az MDF megyei gyűlésére, ahol mindketten meghívott előadók vagyunk. Az úton sok mindenről beszélgetünk. Elpanaszolja, hogy a választási győzelem előtt Antall szinte naponta felhívta. Mindent megbeszélt vele, kérte a véleményét. Utána, egyik napról a másikra elmaradt.

Akkoriban még volt olyan illúzióm, hogy képes vagyok személyes nézeteltéréseket elsimítani. Persze tudtam, hogy két ember ügyeibe kényes dolog harmadikként beavatkozni. Mégis megkérdeztem Antallt, nincs-e igaza Csoórinak, hogy kapcsolatuk a választások után megváltozott. Nem a választások után, felelte Antall. A nevetséges és méltatlan számonkérés után, amit a Selyemgombolyítóban lejátszottak...

Függetlenül ettől, megmaradt köztük a szoros kapcsolat. Csoóri Sándor Antall támogatásával lett a Magyarok Világszövetségének elnöke. Hiába mondták, hogy a miniszterelnök ezzel ügyesen megszabadult egy riválisától, Csoóri megmaradt amatőr politikusnak, és ezt tudta magáról. Soha nem tört Antall babérajaira. Az összmagyarság képviseletét pedig nagyon is testhez álló szerepnek tartotta. S ami szintén a szívügye volt, a Duna Televíziót sem tudta volna megvalósítani, ha a miniszterelnök nem áll mellette. Bensőséges kapcsolatuk mégsem tudott helyreállni. Valószínűleg ebben Antall is követhetett el hibákat. Én viszont – ha valamennyire – csak az ő olvasatában ismerem a történetet. S még egy esetről tudok, amivel Csoóri, bizonyára akaratán kívül, de igencsak megsértette.

1992-ben a világ magyarjainak találkozóján a miniszterelnök nagyszerű beszédet mondott. Amikor befejezte, Csoóri gratulált, s Antall szerint a következőt mondta: *„Nem is tudtam, Jóska, hogy ilyen fontos neked a magyarság!”* Úgy vélem, Antall ezt a mondatot még kevésbé tudta megbocsátani, mint a Selyemgombolyító-beli intermezzót. Mi az, hogy nem tudta, fakadt ki felháborodottan. Mit képzelhetett rólam ezelőtt?

A „paktumokról”

Az állampárttal és a szabaddemokratákkal megkötött politikai megállapodások miatt Antallt megalkuvással, sőt árulással vádolták. Holott mindkét esetben az ország érdekében cselekedett, s *a rendelkezésre álló alternatívák közül azt választotta, amely az adott helyzetben a lehető legkövetkezetesebb változásokat segítette elő.*

A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások eredményeképpen aláírt megállapodás – az úgynevezett Antall–Pozsgay paktum – tette lehetővé, hogy Magyarországon szabad választások legyenek. A tárgyalásokon az MDF – mint az Ellenzéki Kerekasztal meghatározó szereplője – az állampárt ellenfeleként vett részt. Ennek alternatívája az állampárt reformszárnyával való összefogás lett volna. Antall színre lépése előtt az MDF vezetőinek többsége ez utóbbi alternatívát támogatta, amely a szabad választások után egy – nyilván megújult, nemzeti reformer – MSZ(M)P-vel való közös kormányzáshoz vezetett volna. A kerekasztal-tárgyalások eredményeképpen megszületett megállapodás alapján lebonyolított szabad választásokon viszont ellenzéki győzelem született. Ez pedig a rendszerváltozás következetes végrehajtására nagyobb esélyt kínált, mint egy MDF–MSZ(M)P koalíció.

Az MDF–SZDSZ megállapodás – az úgynevezett Antall–Tölgyessy paktum – elsősorban az MDF hívei körében váltott ki élénk ellenkezést, és a nemzeti oldalon ma is vannak olyanok, akik a radikális rendszerváltoztatás elmaradását a „paktumnak” tulajdonítják. Azok, akik az SZDSZ-szel szembeni ellenszenvük miatt eleve bírálták a szabaddemokratákkal kötött megállapodást, *nem veszik figyelembe, hogy a „paktum” alternatívája az SZDSZ-szel közös kormányzás, a nagykoalíció lett volna. Ez pedig lényegesen nagyobb befolyást engedett volna a szabaddemokratáknak, mint amilyet az egyszeri megállapodással az SZDSZ magának biztosítani tudott.* Ugyanígy azok, akik – a radikálisan kommunistaellenes SZDSZ pálfordulását tapasztalva vagy Göncz Árpád pártatlannak nem mondható tevékenységét látva – utóbb jutottak arra a következtetésre, hogy helytelen volt megállapodást kötni az SZDSZ-szel, nem veszik figyelembe azt a nyilvánvaló tényt, hogy a „paktum”

egyetlen alternatívája az SZDSZ-szel közös kormányzás lett volna. A megállapodást bírálók közül egyébként olyannal még nem találkoztam, aki akár utólag is megnevezett volna egy szabaddemokraták köréhez tartozó személyt, aki a nemzet egységét megjelenítő, pártok felett álló köztársasági elnöki tisztség betöltésére Göncznél alkalmasabb lett volna, bár nincs kizárva, hogy lett volna ilyen. De hogy '56-os múltja, kiskazda gyökerei és a kormányfőhöz fűződő kapcsolata alapján Göncz látszott erre a legalkalmasabbnak, az aligha vitatható.

Megjegyzem, hogy az az SZDSZ, amely megalkuvással, sőt árulással vádolta Antall Józsefet, amiért aláírta az MSZMP-vel 1989-ben megkötött – nem mellesleg általuk meg nem vétőzött – megállapodást, 1994-ben koalícióra lépett az állampárt utódpártjával, amely koalíciót Antall az 1989-es kerekasztal-tárgyalások során kidolgozott megállapodással kerülte el. Ugyanúgy, ahogy az SZDSZ-szel közös kormányzást az 1990. április 29-én megkötött egyszeri megállapodással.

Voltak olyanok is, akik éppen ezért, a szabaddemokratákkal közös kormányzás elutasítása miatt bíralták Antallt, mert ebben látták volna a következetesebb rendszerváltoztatás lehetőségét. Az SZDSZ 1990 után folytatott politizálásából azonban kiderült, hogy a szabaddemokratáknak a rendszerváltozás mikéntjére vonatkozó elképzelései jelentősen eltérnek attól, amit a közvélemény róluk korábban feltételezett. A nemzeti tradíciók iránti érzéketlenséget és az MDF igazságtételi kísérleteivel való merev szembesegülést tapasztalva, az állampárt utódpártját felkaroló Demokrata Charta, majd mindezt betetézve a Horn Gyulával megkötött koalíció után valószínűleg már kevesen gondolják, hogy – amennyiben Antall József a szabaddemokratákkal közös kormányzást választja – a rendszerváltozás következetesebb lehetett volna, mint amilyen a konzervatív kiskoalíció irányítása alatt volt.

Antall József tehát az ellenzék informális vezéréként a hajdani állampárttal és potenciális kormányfőként a legnagyobb ellenzéki párttal azért kötött politikai megállapodást, hogy elkerülje velük a koalíciót. Mert a következetes rendszerváltozás és az ország hosszú távú érdekei szempontjából így látta hasznosnak.

A békés rendszerváltozás – vagy nevezzük akár *megállapodásos forradalomnak* – persze nélküli azokat a radikális megoldásokat, amelyek egy „igazi” forradalom természetes velejárói. Ám egy véres forradalom radikalizmusát számonkérni a megegyezéssel változtatokon, az vagy naivitás, vagy tudatos demagógia. Antall József, amikor az MDF frakcióülésén a radikális megoldásokat hiányoló képviselők felszólalásaira reagálva azt mondta, *„Tetszetek volna csinálni forradalmat!”*, a jóhiszeműeket akarta figyelmeztetni a naivitásukra és a demagóg politikusok rosszhiszeműségére. Mert természetesen tudta, hogy az „igazi” forradalmat nem lehet „csinálni”. Az vagy kitör, ha ennek megvannak a feltételei, vagy nem, ha nincsenek meg. 1989-ben pedig Magyarországon minden volt, csak nem forradalmi helyzet.

* * *

Az 1989. szeptember 18-án az Ellenzéki Kerekasztal MDF-vezette többsége és az MSZMP között létrejött megállapodás, az „Antall–Pozsgay paktum” miatti vádaskodás az SZDSZ és a Fidesz részéről a népszavazási és az országgyűlési választási kampány része volt. S bár nehezen gyógyuló sebeket okozott, a választási kampányt követően azonnal lekerült a napirendről. Nem így az SZDSZ-szel kötött „paktum” az MDF-en belül. Ennek oka nem csupán a szabaddemokraták zsigeri ellenzése volt, hanem mindenekelőtt az a tény, hogy Antall József a többnyire népi baloldali kötődésű, human értelmiségiek által irányított, zavaros eszmiségű mozgalomból konzervatív-liberális kereszténydemokrata középpárttá formálta át a Magyar Demokrata Fórumot. Ezt az alapítók nagy része és a hozzájuk kötődők nehezen vették tudomásul, amivel természetesen Antall is tisztában volt. Ezért igazáról folyamatosan igyekezett meggyőzni az MDF tagságát és képviselőcsoportját. Így tett 1992-ben, a hatvanadik születésnapján tartott frakcióülésen is, amikor visszatekintett a mögöttünk álló időszak vitáira.⁸

⁸ Antall József az MDF-ről, a kerekasztalról és a paktumokról (<http://konyai.hu/v108>)

A rendszerváltoztató miniszterelnök

Bár nem vitás, hogy a „megállapodásos forradalom” meghatározó alakja Antall József volt, az igazsághoz tartozik, hogy az 1989. március 22. és 1990. április 29. közötti bő egy esztendőben a politikai osztály egésze – alapvetően új szereplőkkel – kiválóan vizsgázott. Felelősségtudatból, kompromisszumkészségből és mértéktartásból. Antall József esetében azonban ez a politikai magatartás nem az aktuális helyzetből következett, hanem egész személyiségéből fakadt. Ezért – sokakkal ellentétben – ő akkor is hű maradt ezekhez az eszményekhez, amikor 1990-ben, a szabad választások után hatalomra került és a politikai helyzet alapvetően megváltozott. Ellenzéki kerekasztalos partnere, majd politikai ellenfele, Tölgyessy Péter találó megfogalmazása szerint Antall *„belülről vezérelt ember volt a kívülről vezérelt emberek korában”*.

Találkozás a képviselőkkel

Az MDF százhatvanöt képviselője a választások második fordulója és az Országgyűlés alakuló ülése közötti időszak félidejében tartotta első összejövetelét.

A helyszín: a Parlament felsőházi terme. Kétnapos ülés szombaton és vasárnap. A képviselők kilencven százalékát nem ismerem. Antall, kezében a képviselői névsorral, elgondolkodva megjegyzi, hogy nem rossz az összetétel. *„Igaz, kicsit sok az állatorvos, az orvos, a tanár, kevés a jogász. Viszont – teszi hozzá –, van itt egy urológus is. Ez fontos lehet az ötven fölötti képviselő urak számára.”*

Aztán komolyra fordítja a szót. – *Ne úgy tekintsenek erre az épületre, ahogy politikai ellenfeleink igyekeznek az emberekkel elhitetni. Nem igaz, hogy ez a nagyzoló hazafiság, a neogót pompa megnyilvánulása. Legyenek tisztában azzal, hogy elődeink olyan megbecsülésben részesítették a parlamentáris demokrácia értékeit, hogy ilyen palotát, ilyen templomot emeltek a tiszteletére.*

Az MDF–SZDSZ megállapodás aláírását követően, az Országgyűlés megalakulását megelőző napon is tartottunk egy frakcióülést, aminek a célja az volt, hogy az MDF elnöksége után a megválasztott képviselők is elfogadják a „paktumot”.

– Bizalmat kérek a frakciótól. – mondta Antall –, de azzal, hogy már most kijelentem: amennyiben a jövőben bármikor belső bizalmatlansági indítvánnyal él velem szemben a frakció, én le fogok mondani a miniszterelnökségről, a pártelnökségről, és ha kell, a képviselői mandátumomról is. Ezt azért jelentem ki, hogy a jegyzőkönyvbe kerüljön, és a jövőben hivatkozni tudjanak rá, és én is hivatkozni tudjak rá. Bizalmat kérek tehát Önöktől, és ígérem, hogy ezzel a bizalommal soha nem fogok visszaélni. Önöket semmikor és semmilyen körülmények között nem fogom a szakadék szélére vinni, nem fogom politikai kalandokba keverni, és nem fogom olyan helyzetbe hozni, hogy röstellniük kelljen azt, hogy az MDF tagjai.

A „deznált és rezignált miniszterelnök”

Az alakuló ülés második napjának kezdetén bejelentették, hogy a hivatalban lévő kormány lemondott és ügyvezető kormányként folytatja tevékenységét. Ezt követően Göncz Árpád, a Köztársaság ideiglenes elnöke felkérte Antall Józsefet, az MDF elnökét, hogy alakítson kormányt. Személyes kapcsolatukra hivatkozva arról beszélt, miért tartja alkalmasnak a kijelölt miniszterelnököt feladata ellátásra. Egyszerű és őszinte szavakkal méltatta Antall József emberi és politikusi erényeit.

A deznált miniszterelnök válaszában a parlamenten belüli együttműködés fontosságát emeli ki: „Mi azt szeretnénk, ha a fennálló politikai véleménykülönbségek és programkülönbségek ellenére meglenne a parlamentáris együttműködés lehetősége az ellenzékkal, az ellenzék különböző pártjaival, és hogy a magyar Országgyűlés egy olyan közös otthona legyen a magyar politikai életnek, ahol kormánypártiak és ellenzékiek politikában egymással érintkezve, magánemberként egymással tisztas emberi kapcsolatban állva, egymást megbecsülve, nem gyanakodva, most már a magyar nép közös felhatalmazásával, a parlament bármely politikai pártjához tartozó vagy független képviselő ebben az értelemben egy közösséget alkosson. Mert szembenállhatunk egymással, de egy kérdésben – abban, hogy valamennyien a parlamentarizmus és a politikai többpártrendszer hívei

vagyunk – egyeknek kell lennünk. Mert arról meg lehetünk győződve – bár bízom abban, hogy erre soha többé nem kerül sor és ezt csak elméletileg mondom –, ha itt még egyszer egypárti diktatúra lenne, akkor ebből az Országgyűlésből nem sokan maradnának szabadlábban.”

Miként a választási győzelem éjszakáján, Antall most is inkább volt gondterhelt, mint diadalmas. Ahogy Szabad György később megjegyezte, ő volt a deznált és rezignált miniszterelnök. Hiteles volt, és nagyon emberi, amikor személyes motivációit megvallotta: „Szeretném hinni, hogy az Önök segítségével és a magyar nép támogatásával sikerül megalakítani a szabadon választott magyar Országgyűlésnek felelős első kormányt. Szeretném, ha hinnék és tudnák, hogy semmiféle személyes ambíció nem irányít ebben a kérdésben. Semmiféle karriervágy nem vezet. Úgy gondolom, életkorom tapasztalatok gyűjtésével felkészített egy-két feladatra, de számomra ez nem jelenthet hosszú időt.” Ötvennyolc éves. Ereje teljében. Mire céloz azzal, hogy számára nem jelenthet hosszú időt? Aztán arra gondolok, nyilván csak egy szónoki fordulat.

* * *

„Ünnepi pillanatban állok a magyar Országgyűlés és az egész nemzet nyilvánossága előtt, olyan pillanatban, amelyet végtelennek tűnő várakozás előzött meg, s amelyről gyakran hittük, hogy talán sohasem fog eljönni; de ha el is jön valaha, azt közölünk kevesen érik meg. Megrendülve gondolok azokra a társainkra, nevesekre és névtelenekre, akik nem élték meg e hön áhított napot.”

Ezekkel a szavakkal kezdte Antall József kormánya programjának az előterjesztését. Apám jut eszembe, aki számtalan társával együtt hitte, hogy „guggolva is kibírja”. De a deznált miniszterelnök nem a múlttól akar beszélni, ezért így folytatja: „A pillanat ünnepi voltát azért is hangsúlyozom, mert bizony néha fáradtak és türelmetlenek vagyunk, mindnyájan, politikusok és a közvélemény egyaránt. Vannak honfitársaink közt olyanok, akik még alig-alig fogták fel, mert aligha foghatták fel körülményeik folytán, hogy ütött a nagy változás órája, hogy Magyarországon forradalom zajlott le, amely ha követel is még lemondást és türelmet, mégis mindnyájunk számára az emberi jogok teljes körű szabadságát hozza el, az egyéni és nemzeti

méltóság helyreállítását, a tehetség és a jobbra törekvés kibontakozását ígéri, és véget vet a kettős nyelv, a hazugság és az elhallgatott igazságok négy évtizedes országlásának.”

Nézem a frakció tagjait. Olyanok, amilyeneknek lenniük kell. Megilletődöttek, mégis elszántak. Jó csapat lesz ez, gondolom. Közben Antall arról beszél, ami összeköt. Koalíciót, ellenzéket egyaránt: *„Ami az elmúlt két évben történt, az páratlan a mi történelmünkben, de egész Európa történetében sem akad sok párja. Rendkívüli tudatossággal és keménységgel, mégis egyetlen csepp vér ontása nélkül vittünk végbe egy forradalmat, úttörőként és példaként egész térségünk számára. És ezt így tartja számon a világ.”*

A velem szemben ülők arcát pásztázom, s arra gondolok, talán mégiscsak van remény a nemzeti együttműködésre.

„Magyarországnak újra van felelős kormánya”

A kormányprogram vitájára válaszolva Antall addigi legjobb beszédét mondja, amivel a parlamentarizmusban járatlan képviselők fejében sok mindent helyre tesz. S végtére mindannyian járatlanok vagyunk, ideértve azokat is, akik az állampárti parlamentben szereztek gyakorlatot. Beszédét számos aforizmával színesíti. Évekkel később elmesélte, hogy fiatal kora óta gyűjtötte a különböző szellemes mondásokat. Meg is mutatott egy füzetet, ami tele volt saját kezűleg leírt színes sztorikkal, párbeszédekkel, aforizmákkal, nem csak politikai tárgyúakkal, de elsősorban azokkal.

Először is magát a vitát minősítette, mégpedig a legnagyobb elismeréssel. Történelmi élmény mindannyiunk számára, mondta, hogy megélhettük azt a napot, amikor egy kormányprogramot nem fejbólintással, hanem éles kritikával, vitriolos megjegyzésekkel fogadtak, olyan megfogalmazásokkal, amelyek sokakban akár visszatetszést is keltettek, sőt egyesekből felháborodást váltottak ki. *„Én magam nem tartozom ezek közé”* – tette hozzá. Ekkor jött az első aforizma: *„A politikában az, hogy gazember, azt jelenti, hogy nem egyezik a véleményünk* – mondják a franciák. – *Egyébként ez*

a vita még békés is volt, hiszen egy olyan parlamentben ülünk most – nem ijesztgetni akarom nagyra becsült elnökünket –, ahol már lőttek is az elnöki pulpitusra.”

Orbán Viktor felszólalását atyai megértéssel tette helyre úgy, hogy nem lehetett rajta megsértődni. Ezzel egyúttal az Orbán-beszéd hangnemén felháborodó koalíciós képviselőket is figyelmeztette: az ellenzék éles, olykor igazságtalan kritikáját illik nagyvonalúan s célszerű derűsen fogadni. A Fidesz identitásának elemzése pedig elsősorban a közvéleménynek szólt: az ellenzéki pártok produkcióit azért nem kell mindig komolyan venni.

Számomra keserűséget okozott volna, mondta Antall mindjárt a beszéde elején, s meg is kerestem volna Orbán Viktor képviselőtársamat, ha nem ilyen felszólalással fogadja a programot, aggódtam volna egészségi állapota miatt. A Fidesznek erre szüksége van, magyarázta, és lesz is a jövőben, hiszen a szókimondás pártjaként alakult meg. Ez az identitástudata a Fidesznek, amely a fiatalok pártjaként, de felnőtt pártként akarja kifejezni tevékenységét. Winston Churchill mondta, hogy *„nincs komikusabb, mint egy ifjú konzervatív vagy egy öreg radikális”*. Egyébként, akik már végighallgatták nyugati parlamentekben zöldek és más szervezetek felszólalásait, bekiabálásait, jegyezte meg beszédének egy későbbi szakaszában, azok csak elismerésüket fejezhetik ki az ellenzéknek és külön a Fidesznek, akik úgy viselkedtek, mintha a francia akadémia ülnének, hatvanon felül. *„A Fidesz egyik feladata – tette hozzá –, hogy bennünket élénkítsen, és Cavinton helyett őket fogjuk »szedni«.*”

Arra gondolok, hogy az öregkori agyér-elmeszesedés elleni gyógyszerre való utalással Antall a kereszténydemokratákat és különösen a népszavazási kampányban még az SZDSZ és a Fidesz oldalán álló kisgazdákat akarja emlékeztetni, hogy az Ellenzéki Kerekasztalnál a fideszesek cavintonpártoknak csúfolták őket. Az MDF-et nem sorolták közéjük, Antall most mégis magára veszi a minősítést, szerintem azért, hogy szolidarizáljon az öregekkel.

De voltak komoly és súlyos szavai is. Ennek a parlamentnek egyik sajátossága, mondta, hogy vannak fiatalok, akik részt vettek az elmúlt évek politikai küzdelmeiben, és öregek, akik nem itt öreged-

tek meg a parlamentben, és legyenek türelmesek a fiatalok, amikor ők el akarják mondani régi fájdalmaikat. Fontos, hogy elhangozzanak azok a felszólalások, folytatta, amelyek nem magas intellektuális élményekből fakadó megállapítások, hanem a mindennapi élet egyszerű tényei, eseményei. Fiatalok és öregek, iskolázottak és egyszerű emberek csak együtt szolgálhatjuk a nemzeti megújodást.

Nyolc óra elmúlt, amikor – az alkotmány értelmében egy szavazással – az Országgyűlés elfogadta a kormányprogramot és Antall Józsefet megválasztotta a Magyar Köztársaság miniszterelnökének. Rövid szünet után Szabad György bejelentette, hogy a köztársasági elnök a miniszterelnök javaslatára kinevezte a kormány tagjait. A jegyző ismertette a frissen kinevezett miniszterek névsorát, majd Antall József miniszterelnök letette az esküt. Megilletődve hallgattam ezt követő beszédét, amelyet egy vallomással kezdett.

Nem titkolta: kétségek gyöttrik, a felelősség súlya olyan mértékben nehezedik rá, hogy minden akaraterejére és hitére szükség van a helytálláshoz. Kijelentette: annak tudatában vállalta a kormányfői megbízatást, hogy az ország első miniszterelnöke, Batthyány Lajos gróf mártírként végezte. Ez minden magyar kormányfőnek figyelmeztetés, hogy hazánkban ez mindig kockázatot jelentett, valódi vagy erkölcsi halált, szögezte le, majd hozzátette: *„Ebben az országban az első magyar miniszterelnök halálával, kivégzésével, nemzeti mitológiánk szimbólumaként a mártírsors, a megváltás tudata kell hogy legyen az útravalója egy miniszterelnöknek.”*

Szükség van az egymás iránti szolidaritásra, mert esélyünk jobb, mint valaha eddig a történelemben, állította, de a magyar népnek minden erejével, hitével akarnia kell a kilábalást a válságból. Közös a sorsunk, fordult az ellenzékhez, s közösen kell megmutatnunk a világnak, hogy európai ország vagyunk. Mi azt szeretnénk, tette hozzá, hogy a parlament közös műhely, a jobb Magyarország megalkotásának közös műhelye legyen. A kormányzatnak az is dolga, jelentette ki, hogy elégtételt szolgáltatson mindazoknak, akik nem érték meg e napot, de akik e harcnak az elmúlt évtizedekben katonái és áldozatai voltak. Ők is itt vannak velünk, tette hozzá.

Köszönetet mondott az eddigi kormányzatnak, külön hangsúlyozva: politikai ellenfelekként a kerekasztal-tárgyalásokon

együtt munkálkodtunk azért, hogy valódi demokrácia legyen, s azt sikerüljön vérontás nélkül elérni. Elismeréssel nyugtázta, hogy korrekt módon adják át a politikai hatalmat, a kormányzást. Mi szeretnénk hinni, tette hozzá, hogy politikai tevékenységük a jövőben sem lesz olyan, amely miatt azonosság mutatkozna az ő és az elmúlt négy évtized képviselőinek a magatartása között. Ők is az átmenet katonái és szolgálói, ezt emberi tisztességgel elismerjük. Ez is hozzátartozik ahhoz, hogy az ország kigyógyuljon a négy évtizedes diktatúra okozta mély lelki fájdalmakból. Ezután így folytatta: *– Tudom azt, hogy az áldozat mindig előbb szokott megbocsátani, mint az elkövető, ezért sokan vannak e ház falain kívül, akik egyáltalán nem így gondolkodnak rólunk. Nekik is üzenünk kell, fogják fel, hogy mi történt a világban, ebben a térségben, ebben az országban; vegyék tudomásul, hogy elbuktak és új idők jöttek. És vegyenek példát azokról, akik saját egykori pártjukból felismerték, hogy személyes áldozatok árán is érdemes az újat előkészíteni.*

– Kérem a kormánypártok további bizalmát, kérem az ellenzék korrekt felelősségét és kérem az ország népének bizalmát, hitét abban, hogy lehet magyar megújulás – mondta, s reményét fejezte ki, hogy az a sok biztatás, amely külföldi államférfiaktól, kormányfőktől ezekben a napokban, órákban érkezik, nem merő formalitás. Annak a hitének adott hangot, hogy Európa, Amerika és a világ más országai tudni fogják: ez a kis nemzet most úttörő szerepet játszott a totális rendszerek megsemmisítésében, és végre nem egyoldalú szerelemmel, hanem kölcsönös megbecsüléssel csatlakozhatunk Európához.⁹

A miniszterelnök beszéde után a kormány is leteszi az esküt, majd az Országgyűlés elnöke ünnepélyes bejelentést tesz: *„Tisztelt Országgyűlés! Tisztelt Honfitársaink! A Magyar Köztársaságnak ismét van független, felelős, parlamentáris kormánya.”*

A „tisztelt honfitársak” azonban nem hallhatták Szabad György bejelentését. Másnap tudtam meg, hogy a Magyar Televízió Antall beszédét be sem várva, a Parlamentből átkapcsolt az olasz AC

⁹ Antall József miniszterelnökké választásakor (<http://konyai.hu/v109>)

Milan és a portugál Benfica közötti futballmérkőzés helyszínére. A meccset – az utólagos magyarázat szerint – drukkerék sokasága várta izgatottan. Ez bizonyára így van. De miért nem vették igénybe a tévé második csatornáját? Miért nem adták meg az embereknek a választás lehetőségét?

A Magyar Köztársaság felelős kormányának megalakulása 386 országgyűlési képviselő s néhány tucat meghívott vendég belügye maradt. Az újrakezdés örömeiben azok sem osztozhattak velünk, akik pedig szívesen osztoztak volna. Lehet mondani, mindez csak apróság. De rengeteg ilyen apróság volt, amivel 1990 és 1994 között sikerült elrontani a magyarok örömét...

Ellenzélben

A negyven évig tartó, bár az évek múlásával egyre „puhábbá” váló diktatúra megszűnését követően felálló első kormány és a három koalíciós képviselőcsoport folyamatos ellenzélben végezte a dolgát. Antall József miniszterelnök kezdettől a támadások keresztüzében állt, holott nem csupán az országgyűlésben hangoztatta, hanem a szabaddemokratákkal megkötött megállapodással egyértelműen bizonyította is, hogy a maga részéről kész az együttműködésre, s ennek érdekében a pártján belüli konfliktusokat is vállalja.

A koalícióra készülő pártok a bizottsági helyek és tisztségek elosztása során nagyvonalú magatartást tanúsítottak. Minden megnyilatkozásunkban jelezni igyekeztünk, hogy az alapvető nemzeti ügyekben és a rendszerváltozás következetes véghezvitelében készen állunk az együttműködés folytatására hajdani ellenzéki kerekasztalos partnereinkkel. Az én frakcióvezetővé választásom is ezt az üzenetet hordozta.

De hiába tettünk gesztusokat az SZDSZ-nek és a Fidesznek, hiába fogadtuk el a későbbiekben módosító javaslatukat, ők az első pillanattól az MDF-et tekintették a legyőzendő ellenfélnek, ugyanúgy, mint hajdan az állampártot. Bár korábban ők voltak a radikálisabb rendszerváltók és kommunistaellenességük is látványosabb volt, az igazságtételre és a személycserékre irányuló

lépéseinket támadták a leghevesebben. Elsősorban azért, mert a koalíciós pártok és a kormány között ezek megoldatlansága okozta a legtöbb problémát.

A nyilvánosság fórumain leggyakrabban szereplő értelmiségiek a politikai, ideológiai vitákban rendre az ellenzéki álláspontot támogatták. A televízió, a rádió és a sajtó munkatársainak többsége szintén az ellenzékkal szimpatizált. Ugyanúgy azok is, akik a spon-tán privatizáció során szerzett vagyonukat vagy a korábbi rendszerből származó egyéb kiváltságaikat féltették a demokratikus kormányzattól. Az emberek meg valahol azt remélték, hogy a nyugati szabadsággal és demokráciával együtt jár majd a Nyugaton tapasztalt jólét is. Ennek elmaradásáért pedig a kormányt és annak elnökét, Antall Józsefet hibáztatták. Az elmúlt rendszer kárvallottjai pedig igazságtételt reméltek a rendszerváltozástól. Nem csupán rehabilitációt és teljes kárpótlást, hanem a bűnösök felelősségre vonását és mindazok eltávolítását pozíciójukból, akik a régi rendszert szolgálták. A koalíciós pártok tagságának és szavazóinak kemény magja szintén igazságtételt akart, s erőt várt volna a kormánytól, határozott fellépést az ellenzékkal és a sajtóval szemben.

Ugyanakkor az Antall József által vezetett kormány – a mögötte álló képviselőcsoportok támogatásával – ilyen körülmények között is mindvégig megőrizte a társadalmi békét és fenntartotta a politikai stabilitást, miközben – a kétharmados többséget igénylő törvények esetében mindenképpen, de ahol lehetett, más területeken is az ellenzékkal együttműködve – folytatta és befejezte a rendszerváltoztatást. A ciklus első negyedének végére pedig Magyarország visszanyerte teljes körű állami szuverenitását. Szabadok lettünk és függetlenek, mint Mátyás király óta csak ritka, kivételes pillanatokban.

Eközben az észszerű kompromisszumokra mindenkor kész miniszterelnök pártjának fórumain, a parlamentben, a sajtóban következetesen képviselte elveit, és vállalta a legkeményebb vitákat politikai ellenfeleivel olyan kérdésekben is, amelyek a Kádár-rendszerben tabunak számítottak.

Lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke

Jó egy héttel a kormányalakítás után, június 2-án tartja meg a Magyar Demokrata Fórum az április 12-i országos gyűlés második fordulóját. Felmerülnek zavaros elképzelések, hogy a párt választott testületeinek megújításánál számításon kívül kellene hagyni az országgyűlési képviselőket, rebesgetik, hogy Antall mellé esetleg társelnököket kellene választani, s várható, hogy újra terítékre kerülhet a „paktum” is. Antall több mint egyórás beszédében erre is kitér. Kijelenti, a kormányozhatóság érdekében mindenképpen meg kellett állapodni a szabaddemokratákkal. Az elnökség jóváhagyta a megállapodást, de ő személy szerint is vállalja érte a politikai és erkölcsi felelősséget. Leszögezi, sem ő, sem a kormány többi tagja nem karriervágyból vállalkozott a kormányzásra, hanem attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy képesek lesznek kivezetni az országot a válságból. Megemlékezik a trianoni békeszerződés aláírásának 70. évfordulójáról is. Elveszítettük az ország területének kétharmadát, mondja, senki sem vitathatja el tőlünk a fájdalom jogát. S ragaszkodunk ahhoz, hogy a békeszerződés értelmében minden szomszédunk biztosítsa a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogait. Hozzáteszi: *„Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.”* Ugyanakkor kijelenti, hogy vállaljuk a Magyarországon élő, nemzeti, etnikai és vallási kisebbségek védelmét is. Nyomatékosan hangsúlyozza, hogy tiszta nemzeti érzéseink nem irányulnak senki ellen, sem a határokon belül, sem a határokon túl.

Ellenzéki politikusok és újságírók, hangadó liberális értelmiségiek Antall kijelentése mögött valamiféle határrevízió szándékát vélék felfedezni. Rendre „megfeledkezve” arról, hogy Antall „lélekben és érzésben” kívánt tizenötmillió magyar miniszterelnöke lenni, hangsúlyozva egyúttal, hogy a „magyar közjog alapján” a tízmilliós Magyarország miniszterelnöke. A hamis értelmezés persze külföldi újságokban, köztük a szomszédos országok sajtó-

jában is megjelenik. Mindez nem használ az ország nemzetközi megítélésének.

A hecckampánynak azonban pozitív hozadéka is van. Felerősíti a miniszterelnök üzenetét, s elősegíti, hogy eljusson azokhoz, akiknek szánta. Ők pedig pontosan értik, hogy Antall mit akart nekik üzeni. Azt, hogy negyven évig ugyan magukra voltak hagyatva, de mára ez megváltozott. Hogy Magyarországnak olyan kormánya van, amely felelősséget visel a határon túl élő magyarság sorsáért. Ha Antall írná ezt a könyvet, biztosan hozzátenné: *ahogy az alkotmányban is benne foglaltatik.*

Révész Sándor, a szabaddemokrata *Beszélő* című folyóirat, később a balliberális Népszabadság publicistája egy évvel Antall halála után megjelentetett könyvében azt fejtegeti, hogy lélekben az ember az kíván lenni, ami a valóságban nem lehet. Antall tehát saját bevallása szerint Nagy-Magyarország miniszterelnöke szeretett volna lenni. Ebből aztán levonja a következtetést, hogy Antall József „lelki irredenta” volt.

Emlékszem, ezen akkor nagyon felháborodtam. Mert miért baj az, ha valakinek fáj, hogy Magyarország területének kétharmada odaveszett, hogy magyarok milliói rekedtek kívül a haza határain? És felelősséget érez ezekért a milliókért? Miközben pontosan tudja, hogy a történelmi Magyarország egysége nem állítható vissza, és nem is hiteget senkit azzal, hogy ez lehetséges. Ki vetheti ezt szemére egy magyar miniszterelnöknek – vagy bármelyik magyarnak? Ezt csak az nem érti, aki nem akarja érteni. Vagy akinek az érzelmi világa beszűkült, sivár, és hiányzik belőle a nemzeti érzés. Találkoztam ilyen emberekkel, köztük politikusokkal is, akik mondhatni, kiütést kaptak a nemzet szó hallatán. És nemcsak akkor, amikor szinte minden – még a dohánybolt is – „nemzeti” lett...

Antall Józsefnek tehát volt bátorsága, hogy lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnökének vallja magát. Mert tudta, hogy ez elősegíti a kisebbségi sorban élő, évtizedek óta elárvult magyarok megmaradását. De azt is tudta, hogy a határon túli magyarság érdekeit csak úgy lehet hitelesen és eredményesen képviselni a világban, ha mi is elismerjük a hazánkban élő nemzeti kisebbségek

jogait, s ha itthon és a nagyvilág előtt is egyértelművé tesszük, hogy a magyarság Szent István királyunk óta befogadó nemzet.¹⁰

A magyar honvédség a II. világháborúban

A parlamentben lezajlott első ideológiai vitát Szabó Miklós történész, SZDSZ-es képviselő indította el, aki kijelentette, hogy a honvédség az újkori magyar történelemben mindig negatív szerepet játszott, majd hozzátette, hogy a szabaddemokraták Károlyi pacifista rendszerével érzik magukat rokonnak és teljes egészében elutasítják a Horthy-rendszert.

Erre reagált az akkori időket fiatalemberként átélte MDF-es képviselő, Kéri Kálmán tábornok, mondván, ő személy szerint nagyra becsüli Károlyi Mihály törekvéseit, de az is tény, hogy az ő kormányzása alatt a honvédség szétesett. Most, amikor a kommunizmus évtizedei után a magyar honvédség tekintélyét és erkölcsi tartását helyre kell állítani, Károlyi rendszere nem lehet a követendő példa, jelentette ki határozottan. A katonák Károlyi alatt dezertáltak, folytatta, levették a sapkarózsájukat és őszirózsát tűztek a helyére. A Horthy-rendszer viszont, akárhogy is ítéljük meg, egy új, öntudatos honvédséget volt képes Trianon után kiépíteni. Sajnos, hangsúlyozta a parlament legidősebb képviselője, ez a honvédség a Don-kanyarba is eljutott. De azt nem lehet megkérdőjelezni, jelentette ki, hogy azok, akik ebben a honvédségben harcoltak, a hazájukat védték. És engedjük már meg, tette hozzá az agg tábornok, hogy a második világháborúban ez a honvédség végül is igazságos harcot folytatott, hiszen a kommunizmus ellen harcolt.

Sejtettem, hogy Kéri Kálmán sarkos megfogalmazása a kommunizmus ellen viselt igazságos háborúról sokaknál kiveri a biztosítékot. Hiszen a Rákosiék által bevezetett „bűnös nemzet” és „Hitler utolsó csatlósa” sztereotípiák, bár árnyaltabb formában, a Kádár-rendszerben is tovább éltek. És ebben a mérsékeltabb válto-

zatában a hiteltelenné vált baloldalnak olyan kapaszkodót jelentettek, amelyet nemzetközi konszenzus hitelesített. Az újságokból aztán kiderült, hogy aggodalmam nem volt alaptalan.

Miután a sajtóban tovább folyt a polémia, a szabaddemokraták pedig kifejezetten igényelték a miniszterelnök állásfoglalását, a nyári szünet előtti utolsó ülésünkön, napirend előtt Antall József is megszólalt. – *Méltatlan* – mondta –, *hogy azoknak kelljen magyarizkodniuk, akik egy erős Magyarországot, egy öntudatára ébredt országot akarnak, és annak intézményeit próbálják erősíteni. Azokkal szemben, akik nem érzékelik, hogy – negyven év internacionalista, szemlesütő politikája után – tartást és öntudatot kell adni a nemzetnek.*

Antall hangsúlyozta, nem a második világháborús magyar szerepvállalást akarja ebben a rövid felszólalásban tisztára mosni, ez egyébként távol áll tőle, csak szeretne rámutatni arra, hogy milyen izonyatos dilemma élt a magyar honvédség vezetőiben, amikor a számukra is elfogadhatatlan náci Németország oldalán indultak háborúba, egy olyan szövetség ellen, amelynek része volt a sztálini Szovjetunió. – *Milyen választás állt a honvédség vezetői előtt* – tette fel a kérdést –, *hogyan tudták volna ezt a dilemmát feloldani?* A magyar honvédség emlékének védelmében a miniszterelnök megemlítette, hogy ’44 nyarán az esztergomi páncélosok parancsnoka, Koszorús Ferenc ezredes akadályozta meg a budapesti zsidóság deportálása céljából tervezett puccsot. Alakulatával bevonult Budapestre és kiszorította a német megszállók támogatását élvező puccsistákat.

Miközben Antallt hallgatom, arra gondolok, hogy azok, akik bennünket, magyarokat utolsó csatlósnak minősítenek, vajon hallottak-e az esztergomi páncélosok hőstettéről. S ha igen, szívesen megkérdezném tőlük, hogy a németekkel szövetséges országok közül – s most a megszállásról ne is beszéljünk – vajon melyikben került sor arra, hogy az ország első számú vezetőjének parancsára reguláris hadsereg hajtott volna végre zsidókat mentő akciót.

A miniszterelnök beszéde után az ügyet akár le is lehetett volna zárni, de a fideszesek ragaszkodtak hozzá, hogy ők is kifejtsék a véleményüket. Az ülést vezető Szűrös Mátyás megadta a szót Fodor Gábornak, aki kijelentette, a Fidesz számára Horthy rendszere

¹⁰ Antall József 1992-ben a világ magyarjai előtt (<http://konyai.hu/v110>)

éppúgy nem szolgálhat követendő példaként, mint ahogy Rákosi és Kádár rendszere sem. Szemére vetette a miniszterelnöknek, hogy nem határolódott el Kéri Kálmán szavaitól. Antall viszontválaszában megjegyezte, hogy a Rákosi-féle szalámipolitikát egyszer már meg tapasztalhattuk, ezért nem vagyunk hajlandók elhatárolódni a közénk tartozóktól, különösen akkor, ha nem a párt nevében történő kinyilatkoztatásról van szó.

* * *

A parlamenti vita során egyébként a miniszterelnök nehezen tudta leplezni érzelmeit. Nem mondom, hogy indultatos volt, de látszott rajta, hogy mélyen érinti ez a kérdés. Amikor a vita lezárása után kiment az ülésteremből, felálltam és követtem.

Az ellenzék egyszerűen nem vesz tudomást a történelmi szituációról, háborgott Antall. Ha Magyarország nem lép be a háborúba, a németek nem 1944. március 19-én, hanem már jóval korábban megszállnak bennünket. Ez esetben a nyolcszázezer főt számláló zsidó közösség írmagját is kiirtották volna. Velük szemben ugyan már korábban is hoztak jogkorlátozó, elfogadhatatlan intézkedéseket, tette hozzá, de a deportálások csak a német megszállás után, Eichmannék irányítása alatt indultak meg. A háborúba való belépésre egyébként, előbb vagy utóbb, de mindenképpen sor került volna, a német nyomásnak ugyanis lehetetlen volt ellenállni, jelentette ki a miniszterelnök. Franciaország már rég kapitulált, amikor mi '41-ben beléptünk a háborúba, mondta. Az angolok is kivonultak Dunkerque-nél és Svédország is jobbnak látta átengedni a Norvégiába irányuló német hadiszállítmányokat, tette hozzá.

Néhány másodpercig szótlánul lépkedtünk egymás mellett. Éreztem, hogy valamit még mondani akar. – *Kálmán bácsi ezzel az „igazságos háborúval” kissé túllőtt a célon* – ismerte el, amikor újra megszólalt. – *De a magyar honvédtisztek* – tette hozzá – *joggal érezték úgy, hogy amikor a kommunizmus ellen harcolnak, azzal jó ügyet szolgálnak. Egy biztos* – szögezte le végül –, *a második világháborúban harcoló magyar honvédség becsületét helyre kell állítanunk.*

Pofon a diákoktól

Antall József érzékeny ember volt, de ritkán mutatta ki az érzelmeit. A szabad választások utáni első egyetemi tanévnyitónak a kormány meg akarta adni a módját. Örültem, amikor meghallottam, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Karának évnyitóján Antall személyesen fog részt venni. Nem magam miatt, hanem – bár nem beszéltünk erről – úgy éreztem, ez az Ellenzéki Kerekasztalnak helyet adó intézménynek is szól.

Amikor meghallottam, hogy a diákok papírrepülőkkel dobálták meg a miniszterelnököt, felhívtam telefonon. A liberálisok szítják a hangulatot az egyetemisták között, mondtam neki. *„A fiatalok mindig is lázadók voltak* – felelte rövid gondolkodás után, majd hozzátette: *– Egyébként semmi jelentősége.*” Hirtelen nagyon megsajnáltam. Amíg '56-os szerepvállalása miatt nem távolították el a katedráról, tanítványai osztatlan szeretetével, sőt rajongásával találkozott. El tudom képzelni, milyen keserűséget okoz neki ez a dolog. De a vigaszként felkínált egyszerű magyarázatot mégis visszautasítja.

Néhány nap múlva a szegedi bölcsészek szabályosan kifütyülték. Antall a sajtóban egy „törpe minoritás” akciójáról beszélt, de én tudtam, hogy a fölényes szavakkal valójában a csalódását próbálja palástolni. Nekem erről nem beszélt, sem akkor, sem később. Mégis, biztos vagyok benne, a diákoktól kapott pofon a tanítványai által körülrajongott egykori tanárt mélyen megrendítette.

Fütytkoncert és szaxofon

A második fütytkoncertnek magam is tanúja voltam. Az 1992-es barcelonai olimpiának a televízióban minden magyar érmét végigszurkoltam. A világért sem hagytam volna ki a nagyszerű magyar sportolók ünnepélyes fogadását. Nem emlékszem már, hol volt a rendezvény, de arra igen, hogy sportrajongók ezrei jöttek össze, hogy megünnepeljék a hazatérő olimpikonokat. Antallt elég nehezen sikerült rábeszélni arra, hogy személyesen köszöntse a sporto-

lőkat. Végül is annak idején én is úsztam az Újpestben, mondta, amikor beadta a derekát.

A repülőgép késett, Antall a kíséretével együtt az irodában várakozott. Én a nézők között ültem, akik egyre türelmetlenebbül várták a kedvenceiket. Időről időre bemondták, hogy mennyit késik a gép, végül azt, hogy a sportolók úton vannak a csárnok felé. Még tíz perc várakozás, aztán megszólaltak a fanfárok és a sportolók előtt bevonulnak a kormány tagjai Antall József vezetésével. A nézők füttyülnek, hiába ül a miniszterelnök mellett a színpadon lévő hosszú asztalnál az első számú kedvenc, a Barcelonában három aranyérmet nyert úszónő, az olimpia legeredményesebb női sportolója, Egerszegi Krisztina. Antall beszélni kezd, a füttykoncert erősödik. Fiatal koromban a füttyszó a tetszésnyilvánítás kifejezése volt, kezdte Antall, ezért én is elmondom azt a néhány mondatot, amellyel a kormány nevében köszönteni akartam azokat a sportolókat, akik az elmúlt napokban oly sok dicsőséget hoztak Magyarországnak. A füttyülés gyengül, de nem hallgat el addig, amíg a miniszterelnök be nem fejezi rövid beszédét. Aztán nagy ováció közepette sorra mutatják be Barcelona hőseit. Antall derűsen üli végig az ünnepséget; mintha teljesen elfelejtette volna a kínos intermezzót.

Másnap azért, amikor bemegyek hozzá, visszatér az esetre. Nem kellett volna odamennem, mondja. Többé nem hagyom magam rábeszélni ilyen bohóckodásra. A repülőgép késése volt a probléma, mondom, de Antall ingerülten közbevág: *Egy miniszterelnök végezze a dolgát és ne hercigeskedjen!* Pedig, próbálok vitatkozni vele, fontos, hogy az emberek tudják, a miniszterelnök ugyanúgy szurkolt a magyaroknak, mint ők maguk, s ne csak az államférfit, hanem a magánembert is meglássák benne, a maga hobbjaiival, mindennel együtt. Antall először nem válaszol, aztán elmosolyodik. Csak azt ne várjátok tőlem, hogy a választási kampányban szaxofonozzak, utal Clinton amerikai elnökjelölt legutóbbi produkciójára.

Az antiszemitizmussal való vádaskodás

A szabaddemokraták és holdudvaruk a kormány elleni harcukban kezdettől használták az antiszemitizmussal való vádaskodást. Miközben a miniszterelnök és pártelnök, anyai dédanyja révén, egyenylcad részben maga is zsidó származású. Az MDF által delegált házelnök pedig, Szabad György, akinél nagyobb magyart keveset ismertem, teljesen az. Ráadásul Antall édesapja zsidó menekültek életét mentette a háború kitörése után. Ennek ellenére a zsidó származású magyarok egy része valóban tartott tőlünk, s azokat tekintette szövetségeseinek, akik politikai érdekektől vezérelve tudatosan szították az antiszemitizmust. Ebben nagy szerepük volt azoknak az újságíróknak, akik a hisztériakeltők szolgálatába szegődtek. Valószínűleg volt, aki jóhiszeműen...

Antall József zsidó gyökereiről csak a miniszterelnök halála után, Debreczeni József könyvéből szereztem tudomást.

Ebből tudtam meg, hogy anyai nagyapjáról, Szücs Istvánról a családi hagyomány úgy tartotta, hogy korán árvaságra jutott, s egy távoli nagybácsi, a váci piarista gimnázium szerzetes tanára vette gondozásába, ám e piarista szerzetes Szücs Istvánnak valójában az édesapja volt. A kiváló eszű fiú egyébként szép karriert futott be, a váci piarista gimnáziumban érettségizett, görög–latin szakon szerzett bölcsészdoktori címet, azután csakhamar bekerült a kultuszminisztériumba, Apponyi Albert miniszter személyi titkára volt, majd Klebelsberg Kunó minisztersége alatt helyettes államtitkárként a közoktatási törvény kidolgozását irányította, végül országgyűlési képviselővé is megválasztották. Pestújhelyen utcát neveztek el róla, mivel az 1900-as évek elején létrejött és 1950-ig önálló községnek ő volt az egyik alapítója. A későbbi miniszterelnök egyébként Pestújhelyen született, a község római katolikus templomában keresztelték meg.

Antall József özvegyétől, Klára asszonytól tudom, hogy ő is csak férje halálát követően ismerte meg az igazságot Szücs István származásáról, addig ő is az árvagyerekes-nagybácsis történetet hallotta. Röviddel a miniszterelnök halála után ugyanis Szücs István katonatiszt fiának a gyereke – Antall József unokatestvé-

re – végigjárta a családtagokat, és elmesélte, hogy a váci piarista szerzetes tanár valójában nem távoli rokon, hanem a dédapjuk volt – mármint neki és a miniszterelnöknek –, a dédanyjuk pedig Steiner Katalin, akinek a férje egy Frankl Hermann nevű ember volt, mindketten zsidók. Nagyapjukat, a későbbi Szücs Istvánt – aki kisgyerekként katolizált és a keresztségben kapta az István nevet – eredetileg Frankl Mózes néven jegyezték be Szirák község neológ izraelita születési anyakönyvébe.

* * *

Emlékszem, valamikor 1993-ban a közoktatási törvény vitája folyt a parlamentben, s Antall elmesélte, amit nagyapjától hallott az 1907-es népiskolai törvény kidolgozásáról. Apponyi Albert kultuszminiszter meghívta munkatársait – köztük kabinetfőnökét, az ő nagyapját – éberhardi birtokára, mesélte a miniszterelnök, és ott született meg a törvényjavaslat, igen kellemes körülmények között. Nagyapja felnőttkorában is tartotta a kapcsolatot a piarista renddel, folytatta, hiszen, mint megjegyezte, árva gyerek lévén a piaristák a családját is jelentették. Hosszan és szeretettel beszélt a nagyapjáról, apróságokat is elmondott róla; például azt, hogy Horthyt csak „szegény, buta kormányzóként” emlegette.

Ezen a beszélgetésen sok mindent megtudtam Szücs Istvánról, pályafutásáról, mélyen megélt katolikus hitéről, szilárd nemzeti elkötelezettségével összhangba hozott legitimista nézeteiről, de a nagyapa származása – erre biztosan emlékszem – semmilyen formában nem került szóba.

Mint később megtudtam, Antall Józsefnek és nővérének, Editnek édesapjuk – aki természetesen tisztában volt apósa származásával – 1944-ben mondta el az igazságot, a gyerekek pedig megfogadták, hogy a titkot senkinek sem fogják elárulni.

Elég jól megismertem a miniszterelnököt, hogy meggyőződéssel állíthassam: Antall Józsefben a legkisebb előítélet sem volt a zsidósággal kapcsolatban, se pró, se kontra. Ezért a nagyapa zsidó származásának valószínűleg kevés szerepe lehetett abban, hogy családja történetének ezt a szeletét senkinek, még a feleségének és a fiainak sem mesélte el. Sokkal inkább 12 éves korában tett

fogadalmának, no meg annak, hogy a családhoz tartozók, köztük a hajdani piarista pap-tanár emlékezete az utódok szemében makulátlan maradjon.

Fair play

Antall az egyre durvuló politikai csaták közepette is igyekezett megőrizni a fair play szabályait. Valamikor '91-ben bejött hozzám, frakcióvezetői irodámba egyik képviselőnk, aki civilben ügyvéd-ként dolgozott. Elmondta, hogy az egyik ellenzéki párt sajátos módszerekkel növeli bevételeit, s letett az asztalra egy dossziét. Amint megkapják a pártoknak járó éves támogatást, mesélte, a teljes összeget beteszik az egyik állami tulajdonú bankba, ugyanakkor ugyanott hitelt vesznek fel, és működési költségeiket abból fedezik. Az üzlet az egészben az, folytatja, hogy kisebb kamatot fizetnek a hitelért, mint amekkorát az ugyanabban a bankban elhelyezett állami támogatás után felvesznek. Megjegyzi, valószínűleg nincs szó bűncselekménnyről, de a rendőrség azért megpiszkálhatná az ügyet, amit ezek után már nem tudna agyonhallgatni a sajtó.

Komolyan gondolod, kérdezem, hogy *a politikai harcainkba vonjuk be a rendőrséget? Másképp nem lesz belőle hír*, mondja, majd rövid gondolkodás után hozzáfűzi: *ők nem haboznának fordított esetben*. Ezt nem tudom, válaszolom, de nem is érdekel. Szerintem, mondja búcsúzóul a képviselő, azért mutasd meg Antallnak az anyagot.

Bemegyek a miniszterelnökhöz, röviden vázolom a helyzetet, és átadom neki a dokumentációt. Antall belelapoz az anyagba, majd kijelenti:

– *Amíg én vagyok a miniszterelnök, politikai ellenfeleinkkel szemben nem fogunk adminisztratív eszközökkel fellépni. Ez a pártállamban volt szokás, demokráciában a politikai harc kormányoldal és ellenzék között azonos feltételek mellett folyik, a kormánynak nincs joga a politikai harcban hatalmi eszközöket felhasználni.*

Huszárvágás Moszkvában

A Mazowiecki lengyel miniszterelnök tiszteletére rendezett vacsora élesen megmaradt az emlékezetemben. Antall akkor jött Moszkvából, ahol részt vett a Varsói Szerződés politikai tanácskozó testületének ülésén, de tárgyalást folytatott Mihail Gorbacsovval, a Szovjetunió első emberével is, valamint Für Lajossal együtt találkoztak magas rangú szovjet katonai vezetőkkel. A repülőtérrel egyenesen Mazowiecki miniszterelnök fogadására sietett. Ennek ellenére a vacsoránál nyoma sem látszott rajta fáradságnak, kifejezetten oldott, jó hangulatban volt. Akkor már tudtuk, hogy alapjában véve sikeres volt a moszkvai tanácskozása, de a részletekről csak később értesültünk.

Fogalmam sem volt a protokolláris szabályokról. Kicsit csalódtam, amikor észrevettem, hogy a magyar vendégek előtt ott van a lengyel miniszterelnök majdani beszédének magyar fordítása, és ugyanígy a lengyel vendégek tányérja mellett a magyar miniszterelnöké. Persze így nem kell tolmácsolni, gondoltam, s ezzel időt lehet megtakarítani a kötetlen beszélgetés számára.

Antall elkezdte ismertetni a kezébe adott szöveget, de a harmadik mondat után leállt. Megkérte a mellette ülő tolmácsot, hogy fordítson. Nem folytatja tovább a felolvasást, közölte, inkább elmondaná azt, amit valóban gondol. Aztán mondott egy nagyon jó beszédet a lengyel–magyar barátságról, a történelmi múltról, az összefogás szükségességéről, a személyes vonatkozásokat sem felejtve el. Ezek után Mazowiecki is félretette a hivatalos szöveget és nagyon emberi módon válaszolt Antall szavaira. A protokolláris szokásoknál valószínűleg tovább tartott a két beszéd, figyelembe véve a fordításhoz szükséges időt is, de nekem tetszett az újítás.

Kicsit később, amikor a vacsora közben láttam a két miniszterelnököt egymással beszélgetni – oldalról néztem mind a kettőt, néhány méternyi távolságból –, és hallottam is a szavaikat, megkapó volt a párhuzam. Két hasonló típusú ember, gondoltam magamban, hasonló gondokkal. Eszembe jutottak Szabad György szavai a *dezinált és rezignált* miniszterelnökről: ez jól illett Mazowieckire is. A két szikár, intellektuális külsejű ember szemmel láthatólag jól

megértette egymást. Megütötte a fületem, amikor Antall felvetette, hogy *„Na és maguknál is olyan szörnyű a sajtó, mint nálunk?”* Mazowiecki válasza: *Még sokkal szörnyűbb. Antall erre megrázta a fejét. „Az kizárt dolog – mondta –, akkor nem ismeri a mienket.”*

Véget ért a vacsora, a búcsúpocharak után Antall a Parlament kapujához kísérte vendégét, jó néhányan velük tartottunk. Visszafelé jövet a miniszterelnök mellé kerülve megjegyeztem: szimpatikus ez a Mazowiecki, és sok a hasonlóság közöttetek. Antall rám nézett, és röviden annyit mondott: hát, Moszkvában nem volt valami nagy hős.

* * *

Hétfőn a Parlamentben, amikor Antall kijött az ülésteremből, a nyomába szegődtem, és rákérdeztem, mit értett azon, hogy Mazowiecki nem volt nagy hős Moszkvában. Na, gyere, elmesélem. És dolgozószobája felé menet elkezd mesélni a Moszkvában történeteket.

– *A reggelinél próbáltuk meggyőzni a lengyeleket* – mondja –, *hogy tegyék egyértelművé, ha nem kerül sor a Varsói Szerződés teljes felülvizsgálatára, akkor velünk együtt ők is kilépnek a szervezetből. Másokra nemigen számíthattunk. A reggeli után megtartott külügyminiszteri értekezleten aztán a lengyelek is kihátráltak mögülünk, így végképp egyedül maradtunk. A Varsói Szerződés teljes felülvizsgálatára vonatkozó magyar napirendi javaslatot mindenki elvetette és a szervezet modernizálására irányuló szovjet javaslatot fogadták el.*

– *A hivatalos tanácskozáson én kezdtem az elnöklést* – folytatja Antall az elbeszélést. – *Ismertetnem kellett ugye a napirendet, és előttem volt a külügyminiszterek által elfogadott szovjet és az el nem fogadott magyar javaslat. Én pedig arra gondoltam, hogy a magyar szöveget mindenképpen felolvasom. Legfeljebb, ha azt mondják, hogy nem erről volt szó, akkor elismerem, hogy tévedtem, és előveszem a szovjet szöveget. Ehhez képest senki sem szólt egy szót sem. Amikor befejeztem a magyar szöveg ismertetését, halálos csend volt és mindenki Gorbacsovra nézett. És Gorbacsov egyszer csak bólintott, s azt mondta, hogy: „Da, harasó.” Máig sem tudom, nem értette, hogy miről van szó, Sevardnadze talán nem tájékoztatta megfelelően, vagy nem akart botrányt, és úgy gondolta: talán jobb is így, ha ebben a kerékvágásban*

folytatódik a dolog. Utána mindenesetre már mindenki lelkesedett, Mazowiecki is, Havel is, mindegyik. Amit mondtam neked, az teljesen igaz: előtte azért nem voltak olyan nagy hősök.

* * *

Két évvel az események után, a hatvanadik születésnapján a koalíciós frakciók előtt elmondott, videófelvételen rögzített beszédében a moszkvai tanácskozásról is mesélt a képviselőknek, és csaknem ugyanazokkal a szavakkal ecsetelte a drámai szituációt, ahogy annak idején nekem frissiben elmondta. A folytatást én is akkor hallottam először, a Kreml szűk folyosójával, a kicsi ajtóból nyíló hatalmas teremmel, az egész lélektani hadművelettel, amit elmondása szerint csak azért mesélt el, hátha egyszer még szükség lesz ezekre a tapasztalatokra.¹¹

Külpolitikai „továbbképzés” a frakcióban

Kevéssel a moszkvai csúcsertekezlet után a magyar miniszterelnök hivatalos látogatásra a Német Szövetségi Köztársaságba és Franciaországba utazott. Szombaton este érkezett meg Párizsból és vasárnap délelőtt eljött Balatonalmádiba, ahol kétnapos frakcióülésünket tartottuk. A képviselők így első kézből kaphattak információkat a miniszterelnök németországi és franciaországi tárgyalásairól. Megtudhattuk, hogy a bajor kormánytól – nagyon előnyös feltételekkel – 200 millió márkás hitelt kapunk, amelyet a szövetségi kormány további százmillióval fejel meg. *Ebből egy pénzügyi alapot fogunk létrehozni, jelenti ki Antall, hogy vállalkozás indításához segítsük azokat, akik elveszítik a munkájukat.* A bajorok fontos partnereink, szögezi le, s nem csupán Szent István felesége, bajor Gizella okán. Az NSZK-ba tavaly 2,6 milliárd márka értékű árut exportáltunk, aminek a harmada Bajorországba ment.

– *Nekünk a német gazdasági kapcsolataink további erősítésére kell törekednünk* – hangsúlyozza a miniszterelnök. – *Ugyanakkor*

– *teszi hozzá –, a lehetőségekhez képest a Szovjetunióban megszerzett piaci pozícióinkat is őriznünk kell.* Látni kell azonban a realitásokat – folytatja. – A szovjet gazdaság évek óta hanyatlik. Exportunkat ugyan fogadják, de egyre nehezebben tudnak fizetni érte. E folyamatot rövid távon erősíti a Szovjetunió esetleges felbomlása, ami ma már politikai realitás. Az orosz parlament a minap mondta ki a függetlenségét, emlékeztet a miniszterelnök, s az ukránok is nagyon mozgolódnak. Külpolitikai szempontból mindez nekünk előnyös, de gazdaságilag már kevésbé. – *Tehát fontosak a szovjet piacok* – szögezi le újra –, *és nem politikai szimpátia kérdése, hogy – a gazdasági racionalitás határain belül – őriznünk kell őket, de a jövő a németeké. Minél több szálon kapcsolódunk a német gazdasághoz, annál nagyobb az esélyünk, hogy magukkal húzza a magyar gazdaságot is.*

A németek nagyra értékelik, folytatja Antall, hogy Magyarország egyértelműen támogatja a német egyesülési folyamatot. Kohl kancellár külön megemlítette az osztrák–magyar miniszterelnöki találkozó után közzétett nyilatkozatot, és azt is, hogy amennyiben jók az értesülései, a Varsói Szerződés moszkvai tanácskozásán úgy beszéltem a német egyesülésről, mint amelyet mindenki támogat! Ez ugyan ma még sajnos túlzás, tette hozzá Antall, de nekünk éppen ezért volt fontos, hogy ez Moszkvában elhangozzék. Kohl azt is mondta, pontosan érti a gesztust, hogy a magyar kormány a bonni nagykövetét bízta meg a kelet-berlini ügyvivői feladatok ellátásával is. Megköszönte, hogy ezzel jeleztük, a magunk részéről Németországot máris egységes államként kezeljük.

A külpolitikában különösen fontosak a finom gesztusok – magyarázta Antall. Úgy látszik, Kohl kancellár is hasonlóan gondolkodik erről, tette hozzá. Négy szemközti találkozáson kifejezetten kellemes, baráti beszélgetést folytattunk, jegyezte meg a miniszterelnök. *„Szinte félszavakból is megértettük egymást. És nem azért* – tette hozzá –, *mert nyelvi problémák miatt nem jutottak volna eszembe az »egész« szavak.”*

A német egyesítéssel egyébként a nyugati világban ma mindenki nagyon óvatos, jelenti ki. Nemcsak a franciák és a lengyelek, akiknél ez történelmi okokból érthető, hanem az amerikaiak,

¹¹ Antall József a Varsói Szerződés megszüntetéséről (<http://konyai.hu/v111>)

és főleg az angolok. Mindenki Gorbacsov pozícióját félti, mivel őt tekintik a nemzetközi életben megindult kedvező folyamatok biztosítékának, zárja a gondolatkört.

– A Varsói Paktum jövőjével kapcsolatos kemény magyar álláspontot is ezért fogadták a világban némi aggodalommal – tér át a három héttel ezelőtt Moszkvában történtekekre. – Ennek ellenére meggyőződésem, hogy tiszta vizet kellett öntenünk a pohárba. Ezért javasoltuk, hogy jövő év végére szüntessük meg a Varsói Paktum katonai szervezetét, de javaslatunkkal egyedül maradtunk.

Ilyen részletek nem szerepeltek a hivatalos tudósításokban. A képviselők feszülten hallgatják a miniszterelnök szavait, aki határozottan leszögezi, hogy nem sokáig lehet húzni a szervezet teljes felbomlását. Ez pillanatnyilag senkinek sem érdeke, mert a nyugatiak – Gorbacsov pozícióján kívül – a bécsi haderő-csökkentési tárgyalásokat sem akarják veszélyeztetni.

– Határozott fellépésünkre egyébként az egész világon felfigyeltek – folytatja a miniszterelnök –, s álláspontunkat komolyan veszik. Különösen, hogy bejelentettük: a magunk részéről a Varsói Paktum katonai szervezetéből '91 végén mindenképpen kilépünk, s addig sem veszünk részt a közös hadgyakorlatokban.

Antall megvárja, amíg a taps abbamarad, aztán mértéktartással inti a képviselőket: elveink mellett mindenkor ki kell állnunk, mondja, de nemzetközi szintén csak akkor tudjuk nemzeti érdekeinket érvényesíteni, ha figyelemmel vagyunk partnereink szempontjaira is. A moszkvai csúcson például, folytatja, amikor az Egyesült Államok európai katonai szerepvállalásának szükségességéről beszéltem, azonnal hozzátettem, hogy megengedhetetlennek tartunk minden törekvést, ami a Szovjetunió kirekesztésére irányul.

– Gorbacsov elégedetten bólogatott, amikor leszögeztem, hogy a megosztottság teljes felszámolása a cél, nem pedig az, hogy az Európát kettéosztó vonal keletebbre kerüljön. Ez a gondolat, kilépési szándékunk bejelentésével ellentétben, a tanácskozás valamennyi résztvevőjének tetszését elnyerte. Ráadásul őszintén ez is a véleményem – teszi hozzá. – Nos, ez az a terep – folytatja elemzését –, ahol a szabaddemokraták akciózása nem lehet eredményes. Vásárhelyi Miklós parlamenti javaslatát, amely a Varsói Szerződésből történő kilépésün-

ket Nagy Imre 1956-os nyilatkozatának jogfolytonosságára alapozta volna, a külügyi bizottságban sikerült pacifikálni. Az országgyűlési határozati javaslat – a bizottság által átdolgozott formájában – már összhangban van a realitásokkal és a kormány törekvéseivel. Lehetnek közöttünk bármilyen ellentétek, de a külpolitikában meg kell őriznünk a konszenzust – szögezi le határozottan.

Német és francia partnereimet egyaránt biztosítottam, kanyarodik vissza az elmúlt héten folytatott tárgyalásaihoz a miniszterelnök, hogy a Varsói Paktumból való kilépési szándékunkat illetően realisták vagyunk, nem akarjuk károsan befolyásolni az európai folyamatokat. Ellenkezőleg, tevékeny részesei akarunk lenni az európai integrációnak, mielőbb csatlakozni akarunk az Európa Tanácshoz, az Európai Gazdasági Közösséggel pedig társulások viszonyt szeretnénk létesíteni. Az, hogy egy héttel ezelőtt a Magyar Demokrata Fórumot teljes jogú tagként felvették az Európai Demokrata Unióba, az EDU-ba, folytatja Antall, nemcsak az MDF-nek, hanem Magyarországnak is fontos. – Ugyanígy növeli külpolitikai mozgásterünket – hangsúlyozza –, hogy a francia Chirac mellett, Alois Mock osztrák külügyminiszter javaslatára, engem is az EDU alelnökévé választottak. Ez nem személyes érdem, hanem a kelet-közép-európai változásokban játszott magyar szerepvállalás elismerését jelenti – fejezi be külpolitikai „továbbképzéssé” alakult tájékoztatását a miniszterelnök.

Kiváló kapcsolat a vezető nyugati politikusokkal

A kormány külpolitikai orientációja kezdettől egyértelmű volt, és hamarosan jól látható eredményekre vezetett. Korábbi szövetségeseinkkel fennálló normális kapcsolatok felszámolása nélkül sikerült helyreállítani az ország szuverenitását és megerősíteni a magyar társadalom jövője szempontjából meghatározó nyugat-európai és közös piaci kapcsolatokat.

Nem volt ez könnyű feladvány. A markáns külpolitikai irányváltást úgy kellett végrehajtani, hogy eközben még itt voltak a

szovjet katonai alakulatok, tagjai voltunk a Varsói Szerződésnek és a KGST-nek. Ügyelnünk kellett arra, hogy lépéseinkkel ne veszélyeztessük a Szovjetunióval megkötött csapatkivonási egyezményt, az új európai biztonsági rendszerről szóló tárgyalásokat, nemkülönben a német egyesítést.

A miniszterelnök nyugat-európai országokba tett látogatásai – amelyeket egyes hazai lapok költséges és felesleges „kiruccanásokként” táltak – a külpolitikai és a külgazdasági irányváltást szolgálták, de a nemzetközi közvélemény rokonszenvének elnyeréséhez és a piacok megnyugtatásához is hozzájárultak. Antall – mindenütt, ahol csak megfordult – a vezető nyugati politikusokkal folytatott tárgyalásai során és a helyi sajtóban megjelent nyilatkozataiban is egyértelművé tette, hogy Magyarországon működik a jogállami intézményrendszer és a kormány úgy hajtja végre a szükséges változásokat, hogy közben megőrzi a társadalmi békét és fenntartja a politikai stabilitást.

Antall személyisége alkalmas volt arra, hogy ezt az üzenetet hitelesen közvetítse. A nyugati politikusok megnyugvással tapasztalhatták, hogy Magyarország élén nem egy megbízhatatlan és kiismerhetetlen forradalmár, hanem egy olyan miniszterelnök áll, aki pontosan ismeri és tiszteli a demokrácia szabályait. Nem véletlen, hogy Helmut Kohl német kancellártól kezdve François Mitterand francia köztársasági elnökön és Margaret Thatcher angol miniszterelnökön át George Bush amerikai elnökig Antall minden nyugati partnerével kiváló személyes kapcsolatba került.

Kivételesen jó, már-már baráti viszonyt épített ki Kohl kancellárral, amihez – a magyar miniszterelnök német nyelvtudásán kívül – valószínűleg hozzájárulhatott az is, hogy civilben a kancellár is történész volt. A párizsi charta aláírása idején, nem sokkal a német egyesítés után, a versailles-i kastélyban megjegyezte az ünneplők gyűrűjében sütkérező kancellárnak: *Micsoda elégtétel lehet számodra, hogy itt, ahol 1871-ben a Német Császárság létrejöttét proklamálták, de 1920-ban a németeket megalázták, most mindenki neked gazsulál.* Hannelore, Hannelore! szólt át a kancellár a tőle néhány méterre álló feleségének, aki azonnal odajött hozzá. Kohl elmesélte neki, hogy mit mondott Antall, és megjegyezte: *Ebben*

a „scheiss” német küldöttségben ez senkinek sem jutott eszébe, csak a Josefnek. Látod, tette hozzá, ezért a barátom.

* * *

2009. január végén, megilletődve állok Brüsszelben, szemben az európai parlament Antallról elnevezett épületszárnyának bejáratával. A falon a felírás nem „JOSEF ANTALL”, ahogyan a nagyvilágban ismerték, hanem ahogy mi, magyarok emlékezünk rá: „ANTALL JÓZSEF”. Így, zs-betűvel, s hosszú ó-val...

* * *

Bush amerikai elnökkel is kiváló volt a magyar kormányfő személyes kapcsolata. A balkáni háború idején több ízben beszélt az elnökkel telefonon, s már akkor figyelmeztette a veszélyekre, amikor a krízis kezdett kibontakozni. Egy alkalommal megjegyezte Bushnak, hogy hiába ismerte el az ENSZ a horvát állam függetlenségét, ha az ország jelentős része szerb uralom alatt áll. Mire az elnök: a csehek és a szlovákok meg tudtak állapodni a szétválásban, miért ne tudnának a horvátok is megegyezni a szerbekkel? Antall ekkor szerényen felhívta Bush figyelmét arra, hogy van egy nagy különbség, amiről az elnöknek valószínűleg nincs tudomása. *A csehek ugyanis sört fogyasztanak, a szerbek pedig sligovicát, azaz szilvapálinkát.*

* * *

Nemcsak az egyes országokkal, hanem a három nyugati szövetségi rendszerrel, a NATO-val, az Európai Közösségekkel és az Európai Szabad Kereskedelmi Övezettel (EFTA) is hamarosan megtörtént a kapcsolatfelvétel. A volt szocialista országok kormányfői közül elsőként a magyar miniszterelnök tett hivatalos látogatást a NATO központjában. Brüsszeli tárgyalása során Antall memorandumot nyújtott át az Európai Gazdasági Közösség soros elnökének Magyarország csatlakozási szándékáról, aki reális lehetőséget látott arra, hogy már 1992 elején társulási szerződés jöjjön létre az Európai Közösségek és Magyarország között.

Antall egyszer elmesélte, hogy Kohl kancellár egy beszélgetés során határozottan kijelentette, hogy Magyarország, Csehszlová-

kia és Lengyelország 1995-re tagja lesz az Európai Közösségnek. Hozzátette, hogy a magyarok tőle már korábban is beléphetnének, de Lengyelország felvétele nélkül nem lehet szó a Közösség bővítéséről, a lengyelek pedig még eléggé le vannak maradva. *Antall erre megjegyezte, ő a fogorvosnál is azt utálja a legjobban, ha várnia kell a sorára. Mire a kancellár: abban biztos lehetsz, hogy ebben a sorban senki sem fog téged megelőzni.*

Gyakran eszembe jut, mennyivel jobb helyzetben lehetne az ország, ha nem kellett volna 2004-ig várni a belépésre! És ha első ütemben a bővítés csak a visegrádi országokra vonatkozott volna, ahogyan azt a német kancellár eredetileg tervezte.

Nyitottság és óvatosság az oroszokkal szemben

Bár az ellenzék folyamatosan vádolta ezzel, Antall az orosz kapcsolatokat sem hanyagolta el. Amikor kitört a moszkvai puccs, összehívta a hat parlamenti párt frakcióvezetőjét. Tájékoztatt bennünket a kialakult helyzetről. Hangsúlyozta, hogy a döntés kormányzati hatáskör, nem akarja áthárítani senkire a felelősséget, csupán a véleményünkre kíváncsi, ki, mit gondol, mi lenne a teendő.

Nekem már korábban elmonda, szerinte egyetlen észszerű lépésünk lehet: *határozottan kiállni Jelcin mellett.* Ha a keményvonalas kommunisták győznek, tette hozzá, rövid távon amúgy sincs esély a jó kapcsolatra. Így könnyű helyzetben voltam, hiszen ismertem a miniszterelnök álláspontját. A többiek viszont, a leghangosabb – akkor még kormánypárti – Torgyán Józseftől kezdve Gál Zoltánig, a szocialisták frakcióvezetőjéig, kivétel nélkül mind úgy nyilatkoztak, nem lehet tudni, hogyan alakulnak a dolgok, nem győznek-e végül a puccsisták, vigyázni kell a Jelcin melletti kiállással. *Antall megköszönte a véleményeket, közölte, hogy meg fogja hozni a döntését,* majd telefonon felhívta az orosz elnököt és kormánya nevében a magyar nép együttérzéséről és támogatásáról biztosította.

Amikor Borisz Jelcin Magyarországra látogatott, hangsúlyozta, hogy soha nem felejtí el, ki volt az, aki a puccs első napján felhívta, ki volt, aki csak a második napon, és kik voltak azok, akik csak azt követően, hogy sikerült legyűrnie a puccsistákat.

* * *

Életem egyik meghatározó élménye volt, amikor Jelcin a magyar parlamentben bocsánatot kért az 1956-os forradalom és szabadságharc fegyveres leveréséért, a szovjet beavatkozásért. Aznap esti személyes találkozásukkor Antall felidézte az MDF II. Országos Gyűlésének eseményeit. Akkor választották meg az MDF elnökévé, mesélte Jelcinnek, és beszéde közben az első sorban helyet foglaló Sztukalin szovjet nagykövethoz fordult, hogy közvetítse a Szovjetunió vezetőinek az MDF üzenetét. *„Ha leveszik kezünkről a bilincset, baráti jobbunkat fogjuk nyújtani önöknek”* – idézte Antall a két évvel azelőtt elhangzott üzenetet, majd hozzátette: *„Úgy vélem, elnök úr, most, miután az ön beszéde elhangzott a magyar parlamentben, elérkezett az idő.”* Felállt és kezét nyújtotta a könnyekig meghatódott orosz elnöknek.

A kiváló orosz kapcsolatok fenntartása mellett Antall gyakran hangoztatta azt a meggyőződését, hogy nekünk, közép-európaiaknak mindenkor tisztában kell lennünk a szuverenitásunkat potenciálisan veszélyeztető orosz hatalmi törekvésekkel.¹²

* * *

Antall az MDF belső nyilvánossága előtt elmondott beszédeiben mindig kitért a külpolitikai kérdésekre. Egyszer elmondtam neki, hogy a frakciót a belpolitikai és a gazdasági problémák izgatják, ezek megoldását várják a kormánytól, és csak bosszantja a képviselőket, amikor a frakcióülésen a külpolitikai sikerekről beszél. *Lehet, hogy túlzásba viszem* – ismerte el Antall –, *de szeretném, ha megértenék: kiegyensúlyozott és egyértelmű, a partnereink és riválisaink számára is követhető külpolitika nélkül nincs stabilitás, és csak*

¹² Naiv, aki azt hiszi, hogy Oroszország lemondott Kelet-Európáról (<http://konyai.hu/v112>)

erre épülhet a jó gazdaságpolitika, szociálpolitika, és így tovább. És még egy fontos dolog, folytatta, a külpolitikai lépéseknél hosszú távra kell gondolkodni és figyelembe kell venni a történelmi tapasztalatokat.

Hatvanadik születésnapján a frakció előtt elmondott emlékeztetés beszédében is figyelmeztetett a szuverenitásunkra leselkedő potenciális orosz veszélyre. Nem a Szovjetunióval kezdődött Oroszország közép-európai hatalmi aspirációja, magyarázta Antall, és nem is szűnt meg a kommunizmus bukásával. Ezért fontos számunkra a NATO, és fontos Európában az amerikai jelenlét. Nem volt orosz-fóbiája, még kevésbé üldözési mániája, de képes volt a magyar nemzeti érdekeket világpolitikai összefüggésben és történelmi dimenzióban látni és láttatni.¹³

A Visegrádi Megállapodástól Kuvait felszabadításáig

Antall külpolitikai törekvései között kezdettől fogva kiemelt helyen szerepelt a Lengyelországgal és Csehszlovákiával való minél szorosabb együttműködés. Egyszer futólag megemlítette nekem, hogy azt szeretné, ha egy visegrádi csúcstalálkozón kerülne sor a három ország közötti megállapodás aláírására. Tehát nem Budapesten, hanem Visegrádon, tette hozzá, és összehúzott szemöldökkel rám nézett. Az osztályfőnök úr vizsgáztatni akar, gondoltam, s belementem a játékba. Királytalálkozó 1335-ben, mondtam fel a leckét, Károly Róbert magyar, Nagy Kázmér lengyel és János cseh király részvételével. *Antall elégedetten bólintott, de azért megjegyezte: pontosabban 1335 novemberében, tehát éppen 655 évvel ezelőtt.*

* * *

A visegrádi csúcstalálkozó előtt vita bontakozik ki a sajtóban és személy szerint a két közjogi méltóság között is abban a kérdésben, hogy ki képviselje Magyarországot a csúcstalálkozón. Antall József

elhárítja a köztársasági elnök igényét, hogy – mint Václav Havel és Lech Wałęsa partnere – ő vezesse a tárgyalásokat és írja alá a dokumentumokat. *Ezt a sajtó a miniszterelnök hiúsága újabb bizonyítékeként értékeli.* Ám ezzel szemben Antall abból indult ki, hogy a magyar alkotmányos rend értelmében a külpolitika irányítója a miniszterelnök és a köztársasági elnök csak a kormánnyal egyeztetve folytathat külpolitikai tevékenységet. Ebből az egyértelmű közjogi helyzetből következik, hogy *Visegrádon nem az államfőnek, hanem a kormányfőnek kell tárgyalnia.* Ezt végül a miniszterelnök és az elnök kompromisszummal zárult személyes találkozásán Göncz Árpád belátta. *A sajtóról ugyanez nem mondható el.*

A két közjogi méltóság közötti megállapodás értelmében a tárgyalóküldöttséget Antall József vezeti, a tárgyalások megkezdése előtt viszont Göncz Árpád fogadja a Wałęsa vezette lengyel és a Havel vezette csehszlovák küldöttséget, felesége és Konrád György társaságában. A Visegrádi Együttműködésről szóló nyilatkozatot a tárgyalóküldöttség vezetője, a miniszterelnök írja alá. Antall viszont kifejezetten Göncz Árpádnak szánt gesztusként egy ünnepélyes deklaráció létrejöttét is kezdeményezi, amit viszont a köztársasági elnök írhat alá.

* * *

1990. augusztus 2-án az iraki csapatok váratlanul behatoltak a szomszédos Kuvaitba. Az ENSZ diplomatái mindent megtettek a konfliktus rendezése érdekében, de nem jártak eredménnyel. Január 17-én az ENSZ ultimátumának lejártja után az amerikai parancsnokság alatt álló nemzetközi erők repülőgépei a magasba emelkedtek, és kezdetét vette a *Sivatagi vihar* hadművelet.

A felszabadító háborúba Magyarország is belépett, igaz, csupán egy egészségügyi különítménnyel, amelyben viszont parlamenti frakciónk egyik tagja, Ternák Gábor is részt vett. A szekszárdi kórház sebész főorvosa tartalékos századosként indult útra.

A miniszterelnök a különítmény indulása előtt tartott frakcióülésen méltatta a küldetés jelentőségét. Elmondta, a Magyar Köztársaság – annak ellenére, hogy formálisan még a Varsói Szerződés tagja – szuverén döntés alapján, a demokratikus világ oldalán vállal

¹³ Antall József az orosz veszélyről (<http://konyai.hu/v113>)

szerepet. Nagy dolog, tette hozzá a miniszterelnök, hogy ebben a küldetésben a szabadon választott Országgyűlés egyik tagja is részt vesz. Külön öröm számára, tette hozzá, hogy Ternák Gábor a Magyar Demokrata Fórum képviselőcsoportjának a tagja.

Azon a napon, amikor a Varsói Szerződés tagállamainak külügy- és honvédelmi miniszterei Magyarországra érkeztek, hogy a szervezet megszüntetéséről tárgyaljanak, Schwarzkopf tábornok vezetésével a koalíciós katonai erők szárazföldi offenzívát indítottak. Négy nappal később Szaddam Husszein iraki diktátor letette a fegyvert.

Közzolgálat és személyzeti politika

Antall a minisztériumok politikai vezetésébe a volt állampárt egyetlen tagját sem engedte be. Ennek szimbolikus jelentőséget tulajdonított, s ehhez ragaszkodott. De az apparátusnál ez nem lehetett szempont. A lényeg a hozzáértés volt. Sajátos paradoxon, hogy a „továbbszolgáló” szakemberek egy része a Horn-kormány alatt esett „tisztoztatás” áldozatául.

A minisztériumok antalli irányítási rendszerének a lényege, hogy a miniszter és helyettese, a politikai államtitkár a kormánypártokhoz tartozó politikusok, választási vereség esetén nekik menniük kell. A minisztérium hivatali apparátusát vezető közigazgatási államtitkár viszont nem politikus. Ő joggal bízhat abban, hogy szakértelme okán megmarad, és ő az, aki magas tisztsége folytán a hivatali apparátust is képes megvédeni a politikától. A demokráciával együtt járó ciklikusság közepette így lehet biztosítani a közigazgatás folyamatosságát és szakmailag színvonalas működését.

Horn Gyula, Orbán Viktor és Medgyessy Péter fenntartotta a törvényi szabályozást, Gyurcsány Ferenc azonban tizenhat év után megváltoztatta. A 2006-ban megválasztott miniszterelnök szerint az antalli elképzelés elméletileg jó volt, de a gyakorlatban nem működött, hiszen minden kormány úgy indított, hogy osztályvezetőtől felfelé mindenkit lecserélt. A közigazgatási államtitkár nem tudta

megvédeni a szakmai apparátust, sőt elsőként általában őt váltották le. Erre a funkcióra tehát a minisztériumokban semmi szükség, hozta meg az ítéletet Gyurcsány, aki amúgy jól látta a kialakult helyzetet, de nem a rossz gyakorlaton próbált meg változtatni, hanem fordítva, ahhoz igazította az elméletileg hibátlan szisztémát.

2010-ben a kétharmados Fidesz-többség adta meg a kegyelemdőfést az Antall József által bevezetett rendszernek. Visszaállították ugyan a közigazgatási államtitkári funkciót, de politikusokkal töltik fel a közigazgatást. Ez a rendszer éppen ellentétes azzal a gondolkodással, amit Antall képviselt. Ő a politikai változásoktól független, stabil életpályát akart biztosítani a közigazgatásban dolgozó szakembereknek. Természetesen csak a szükséges személycserék után, amelyekre minden minisztériumban sor is került.

* * *

Antallt gyakran érte az a vád a sajtóban, hogy tanítványaival és osztálytársaival – Jeszenszky Géza kapcsán az is, hogy rokonaival – tölti fel az államapparátust. Amikor Pungor Ernő akadémikust fejlesztésért felelős tárca nélküli miniszterre nevezte ki, az egyik újságban a következő címmel jelent meg tudósítás: *„Elfogytak a rokonok, jönnek a szomszédok?”* Antall megjegyezte, Pungor valóban a Meredek utcai társasházban lakik, méghozzá a fölöttük lévő lakásban. A múltkor eldugult nála a klozet, mesélte komoly arckifejezéssel, és a lakásuk teljesen elázott. Ha ezért nem lesz valaki miniszter, tette hozzá, vajon mitől lenne az?

Antall aláveti magát a műtétnek – blokádnál kerül az ország

A miniszterelnök betegségről 1990. október 23-án szereztem tudomást. A parlament ünnepi ülésén Göncz Árpád és Antall József mondott beszédet. A köztársasági elnök kiindulópontja: 1956 anynyiféle volt, ahányan átérték, tehát mindenkinek megvan a maga '56-ja. Ez lehet, gondolkodom el az elnök szavain, de a túlnyomó többség számára 1956 ugyanazt jelentette: a szabadság és a függet-

lenség akarását, a pesti srácok hősiességét, a nemzeti egységet és szolidaritást, a forradalom tisztaságát.

Antall beszéde sem tetszik igazán. Ő a nemzeti mitológia körébe utalja a forradalmat, én pedig úgy érzem, hogy az akkori egységet kellene számonkérnie – a mai ellenzéken. Antall viszont arról beszél, hogy már akkor is voltak ellentétek, amelyek, ha győz a forradalom, előtérbe kerültek volna. A konklúzió azért jó: köztünk is vannak ellentétek, de az alapvető kérdésekben meg kell találnunk az egyetértést. A mitológia pedig alapja ennek a nemzeti egyetértésnek, mondja, ami jó gondolat, de valahogy többet vártam ettől a beszédetől és az egész ünnepségtől.

Az ülés után a miniszterelnök bement a kórházba, s másnap a hóna alól eltávolítottak egy nyirokcsomót. Ekkor tudtam meg, hogy Antall már májusban észlelte a nyirokmirigy duzzanatát, ahogy később megfogalmazta: „diagnosztizált” magának egy csomót, amely „betegségként” még nem volt elkülöníthető”. A kormányalakítás, majd a sűrű miniszterelnöki programok közepette nemigen hederített rá, a csomó azonban egyre növekedett és fájdalmat is okozott, ezért szeptemberben végül orvoshoz fordult. Azonnali műtétet javasoltak azzal, hogy – amennyiben a szövettani vizsgálat alátámasztja a gyanút, hogy a miniszterelnök a nyirokrendszer rosszindulatú daganatos megbetegedésében szenved – a sugárkezelést és a kemoterápiát egy percre sem lehet halogatni.

Antall azonban hallani sem akart arról, hogy az önkormányzati választások előtt kórházba vonuljon, valamint angliai, hollandiai és amerikai hivatalos útjait is le akarta bonyolítani, továbbá miniszterelnökként beszédet akart mondani az október 23-i nemzeti ünnepen. Mindezt végig is csinálta, miközben a csomó tovább növekedett, és a fájdalom is egyre erősödött. Amikor például a Fehér Ház kertjében Bush elnök mellett, vigyázzállásban hallgatták a himnuszokat – amint ezt jóval később, egyszer elmesélte –, a fájdalomtól majdnem elájult.

* * *

Aznap reggel, amikor a kórházban a miniszterelnököt a műtetre készítik elő, tankolni akarok, de a benzinkút előtt hosszú kocsisor

várakozik. Kiszállok, hogy körülnézzek, az egyik autós felismer és megszólít: – *Azt mondják, hogy óriási benzináremelés lesz holnap. Képviselő úr biztosan tudja, hogy mennyi. – Fogalmam sincs – felelem, de látom rajta, hogy nem hisz nekem.*

Amint beérek a Fehér Házba, felhívom Horváth Balázs belügyminisztert, aki távollétében a miniszterelnököt helyettesíti. Van még egy óra a miniszteri értekezlet kezdetéig, mondja Balázs, ha van időm, gyere át, mindent elmesélek. A szokott kedvességgel fogad, hellyel kínál a miniszteri dolgozószoza közepe táján elhelyezett börgarnitúrán, ő is lehuppan mellém az egyik fotelbe és azonnal rágyújt egy cigarettára. Aztán elkezd mondani azt, amit mindenki sejtett, de a mértéket és az időpontot csak kevesen tudták:

– *65 százalékos áremelkedésre kerül sor holnap éjjeltől. Vasárnap döntött erről a kormány, hosszas vita után. Kénytelenek voltunk meghozni a döntést. Az orosz szállítások akadoznak, a világpiaci ár felment, muszáj volt megtennünk ezt a lépést. Valójában már korábban kellett volna, de az önkormányzati választások előtt nem akartuk.*

– *És mikor akarjátok bejelenteni?* – kérdezem.

– *A lehető legutolsó pillanatban* – feleli. – *Gondold csak el, míg Nyugat-Európában huszonöt-harminc napra, nálunk normál körülmények között nyolc-kilenc napra elég az ország kőolajtartaléka. Ha megerősítenénk az áremelések hírét, pillanatok alatt elfogyna a tartalék. A Magyarországon futó gépkocsik benzintankjainak együttes kapacitása háromszorosa a tartaléknak.*

A másnapi kormányülés szünetében jelentették be az áremelést. A híre taxik százai gyülekeznek a Hősök terén, majd rendőri felvezetés mellett, hangos tülköléssel, konvojban indulnak a Parlament elé, ahol folytatják a tiltakozást.

Horváth Balázst keresem telefonon, de nem tudják kapcsolni. Tíz percen belül visszahív, üzeni. A tíz percből fél óra lesz, de a belügyminiszter megnyugtat: – *Tájékoztatót kértem a budapesti főkapitánytól* – mondja –, *de Barna Sándor szerint nem veszélyes a helyzet. A rendőrség közben tartja a dolgokat.* Nem sokkal később a taxisok eltorlaszolják a budapesti hidakat, majd lezárják a repülőtérre vezető utat, és elfoglalják a fő közlekedési csomópontokat. Az akció vidékre is kiterjed. Reggelre blokád alatt az ország.

Elindul egy mozgalmas nap

Zoltán fiam csodálkozva néz rám, amikor a második bögre kakaója közben megjegyzem, hogy ma nem kell iskolába mennie. A jó hír okát csak akkor tudakolja, amikor az üres bögrét felnyújtja. Tüntetnek a taxisok a városban, mivel a kormány felemelte a benzin árát, magyarázom. – Akkor mi is tüntetni megyünk? – kérdezi, s nyilván eszébe jut az erdélyi falurombolás elleni tüntetés, ahol a Hősök terén a bátyját követve ő is felmászott Árpád vezér lovas szobrára, vagy a nagymarosi erőmű elleni tüntetések, ahol velünk együtt menetelt a tömegben. Nem, fiam, mondom neki, most nem megyünk, mert most ellenünk tüntetnek. – Ellenünk? – kérdezi tágra nyílt szemmel, így: többes szám első személyben. És miért? Mert mi emeltük fel a benzin árát, felelem. – Ti emeltétek fel? – vált át hirtelen, nyilván ezzel már nem akar azonosulni.

A kormány kénytelen volt felemelni az üzemanyagárakat, magyarázom, mert ő is drágábban veszi, mint azelőtt. Miután érzem, hogy ez önmagában kevés, hozzáteszem: Ha nem emelte volna fel a benzin árát, a különbözetet azok fizetnék, akiknek nincs is autójuk. – Akkor viszont miért tüntetnek a taxisok? – teszi fel az újabb kérdést. Mert ezt azért nem olyan könnyű megérteni, válaszolom, hiszen te sem értetted meg elsőre. – Ez igaz – bólint a fiam, s látom, hogy már a programját tervezgeti. – És meddig nem kell még suliba mennem? – kérdezi. Hétfőn már biztosan mehetsz, mondom, még mielőtt hosszú távú tervezgetésbe fogna. – És ha addig sem értik meg a taxisok, hogy muszáj volt a benzin árát felemelni? – kérdezi még, de lehűtöm a reményeit. Miért ne értenék meg? kérdezek vissza, hiszen te máris megértetted. Erre újra vízszintesbe helyezi magát, de mielőtt a másik oldalára fordulna, még megjegyzi: – Remélem, tegnap azért vettél még az olcsó benzinből! Nem vettem, válaszolom, teljesen kiment a fejemből...

* * *

Pénteki napokon a feleségem általában a tájára sem megy a parlamentnek. Hétfőn délelőtt frakcióülés, délután és kedden egész nap plenáris, kedd este sokszor éjszakába nyúló újabb frakcióülés,

szerdán egész nap – sokszor csütörtökön is – az alkotmányügyi bizottság ülészik. Kati minden feladatát lelkiismeretesen ellátja, de a hét utolsó három napját a családra fordítja. Bevásárol, főz, a gyerekekkel foglalkozik.

Ezen a pénteken Kati kivételt tesz, együtt indulunk a Fehér Házba. Viszonylag simán átjutunk Pestre. Az éjszaka folyamán a főkapitány ugyanis megegyezett a taxisokkal, akik megnyitották a Lánchidat. A Belügyminisztériumnál és a Kossuth téren taxik tucatjai állnak szabad jelzéssel, de a forgalmat nem akadályozzák.

* * *

A Fehér Házban átfutom a reggeli lapokat, majd vidéki ismerősöket, elsősorban a képviselőket kezdem telefonon hívogatni. Fokozatosan bontakozik ki a kép. Debrecenben, Szegeden, Sopronban, Szolnokon és Gyöngyösön is sztrájkolnak a taxisok. Győrben már tegnap este 11-kor lezárták a városból kivezető utakat. A folyók töltésein egy ideig még el lehetett jutni Mosonmagyaróvárra, aztán ezeket a menekülőutakat is eltorlaszolták. Kecskeméten tegnap este fél 10-kor lezárták az E5-ös út Budapestre vezető, négy-sávos városi szakaszát. Úgy tűnik, az ország összes főútvonalán legalábbis akad a közlekedés, és Záhony kivételével valamennyi határállomás közúton megközelíthetetlen. Bécs és Budapest között megbénult a forgalom. Egyes helyeken tehertaxik és busztulajdonosok is csatlakoztak az akcióhoz, sőt magánautók is beálltak a torlaszokba.

Holnapra rendkívüli frakcióülést kell összehívni, mondom a feleségemnek, de előtte menjünk át Gyuri bácsihoz. Szabad György titkárnőjétől megtudom, hogy a delegációs teremben még tart a szokásos pénteki sajtótájékoztató, de megígéri, amint véget ér, azonnal visszahív.

Sok volt ez a negyven év

A főemeleten kiszállunk a liftből, s útban a házelnök dolgozószobája felé, benézünk a miniszterelnök titkárságára. Rózsa Mariann elmeséli, hogy Antall túl van a műtéten, amikor felhívta, még

nehezen beszélt, mindenféle csövek vannak még benne, de tud a blokádról. Kajdi Jóskával tartja a kapcsolatot, és Horváth Balázssal közvetlenül is. Ez így van rendjén, gondolom, Kajdi a Miniszterelnöki Hivatal vezető államtitkár, a kormányfőt pedig akadályoztatása esetén a belügyminiszter helyettesíti.

Kajdi Józseftől megtudjuk, hogy Horváth Balázs valószínűleg ezekben a percekben tart sajtótájékoztatót a Belügyminisztériumban. Előtte tárgyalt a taxisok képviselőivel és közölte velük, amennyiben déli 12 óráig nem szüntetik meg a blokádot, a rendőrség fogja eltávolítani az úttorlaszokat. Ez a kormány hivatalos álláspontja, amellyel minden miniszter egyetért, mondja az államtitkár, legalábbis azok, akiket Horváth Balázsnak sikerült elérnie. Mindezt onnan tudja, hogy reggel átment hozzá a Belügyminisztériumba és személyesen tudott vele beszélni.

Érdeklődésemre az államtitkár elmondja, hogy jól tudom, a rendőrségnek valóban nincsenek olyan eszközei, amelyek alkalmasak lennének a torlaszok megbontására, de a honvédségnek igen, s a belügyminiszter reggel aláírt egy kormányhatározatot, aminek alapján a rend helyreállítására szükség esetén fel lehet használni a honvédség eszközeit. Kajdi hangsúlyozza, senkivel szemben sem fognak erőszakot alkalmazni, kizárólag a gépkocsik elszállításáról van szó.

Felteszem a kérdést, ami tegnap óta foglalkoztat: nem lehetett volna ezt az egészet egy gyors rendőri intézkedéssel megelőzni? Szerintem tegnap még lehetett volna, mondja rövid hallgatás után az államtitkár. Én magam kétszer hívtam fel Barna Sándort, folytatja, de azt mondta, nincs szükség semmiféle intézkedésre. Lementem ugyanis a tüntetők közé, magyarázza, és saját fülemmel hallottam, hogy el akarják foglalni a hidakat. De a főkapitány nyilván nem csak tőlem értesült a veszélyről, teszi hozzá, hiszen a téren ott voltak a rendőrei, akik ugyanúgy hallhatták azt, amit én hallottam.

* * *

Egyikünk sem sejtí, hogy tőlünk alig kétszáz méterre, az Országház déli szárnyában Barna Sándor budapesti rendőrfőkapitány

nagyjából ezekben a percekben lép ki Göncz Árpád köztársasági elnök szobájából, miután egy jó óra hosszat tárgyalt az elnökkel.

Nem lehet tudni, a sajtót ki értesítette, de tény, hogy a másnapi lapok egybehangzó tudósítása szerint a főkapitány – az elnök szobájából kilépve – a következő nyilatkozatot tette: *„Semmilyen erőszakos vagy karhatalmi intézkedésre nem kerülhet sor. Ha erőszakhoz kell folyamodnom, én lemondok.”* Ez világos beszéd: A főkapitány nyíltan szembeszegül a karhatalmi intézkedésre vonatkozó kormányhatározattal. Keleti György ezredes pedig, a Honvédelmi Minisztérium szóvivője – aki tavasszal még a szocialista párt listáján indult a választásokon – közli a Népszabadság munkatársával: *„A honvédség kész segítséget nyújtani áruszállításokhoz, kórházak működéséhez, de semmilyen másfajta szerepet nem vállal.”*

* * *

Szabad György titkárságán nyoma sincs a rendkívüli helyzetnek. A házelnök felveti, hétfőn az Országgyűlésnek valószínűleg meg kell vitatnia ezt a helyzetet. Ő közvetve utalt is erre a sajtótájékoztatón, és azt hiszi, ez megnyugtató lehet. Én pedig arra gondoltam, mondom, hogy minden eshetőségre felkészülve hét végére összehívom a képviselőket. Szabad megígéri, hogy ő is ott lesz a frakcióülésen. Kérésemre felhívhatja a titkárságomat. Holnap délelőtt tízre kétnapos frakcióülést hívok össze, mondom a titkárnőmnek, s megkérem, azonnal kezdjék meg a képviselők értesítését.

Miután a gyakorlati kérdéseken túlestünk, úgy érzem, rátérhetek a személyesre is.

– *Lehet, hogy naív voltam, Gyuri bácsi – mondom –, de én azt hittem, hogy a szabadság és a függetlenség visszanyerése – ha az emberek szabadon megélhetik magyarságukat – segít majd abban, hogy elviseljék az átalakulással járó nehézségeket. S most a nép – fél évvel a választások után, az első keményebb intézkedés miatt – szembefordul szabadon választott, nemzeti kormányával.*

– *A taxisokat azért nem azonosítanám a néppel – jegyzi meg.*

– *A taxisokat én sem – felelem –, de sokan támogatják őket. Még megérteném, ha bányászokkal vagy vasmunkásokkal szolidarizálnának, de a kiváltságos helyzetű taxisokkal?*

– *Sok volt ez a negyven év* – állapítja meg Szabad György tárgyilagosan, és erre nem tudok mit válaszolni.

A miniszterelnököt helyettesítő belügyminiszter

Miután Kajdi szerint Horváth Balázs megígérte, hogy a sajtótájékoztató után átjön a Parlamentbe, és várják is már néhányan a kormány ülésterménél, mi is odamegyünk. A belügyminiszter jó negyedórával utánunk érkezik, két közvetlen munkatársa és Kajdi társaságában. Megkérdezi, hogy idegenek nincsenek-e a teremben, majd rágyújt egy cigarettára. Látszik rajta, hogy nagyon izgatott, de fegyelmezi magát, és szokatlanul összefogottan, szinte katonásan beszél. Megmondtam a taxisok képviselőinek és utána a sajtótájékoztatón is, kezdi a beszámolóját, hogy a kormány nem függeszti fel az áremeléseket, és nem fog asszisztálni egy olyan demonstrációhoz, amellyel egy szűk kisebbség megbénítja az ország működését. Világossá tettem, folytatja, ha délig nem nyitják meg a hidakat, mi fogjuk eltakarítani az akadályokat. Azt is mondtam, a rendőrök egy ujjal sem nyúlnak senkihez, kivéve persze, ha őket éri támadás. Az újságírók fessegették, jegyzi meg, hogy a honvédség részt vesz-e a rend helyreállításában. A kérdésekre azt válaszoltam, hogy minden törvényes eszközzel helyre fogjuk állítani a rendet.

A belügyminiszter mindezt folyamatosan, szinte egy szuszra mondja el. Határozottságot, biztonságot akar sugározni, mégis, mintha nem lenne teljesen ura a helyzetnek. Amikor befejezi a tájékoztatást, kezdetben még részt vesz a beszélgetésben, aztán inkább csak hallgatja a többieket és szórakozottan szívja a cigarettáját. Kis idő múltán komótosan elnyomja a csikket az előtte lévő hamutartóban, mormol valamit a mellette ülőknek, majd feláll az asztaltól és kimegy a helyiségből.

Balázs nagyon szorong, súgja a feleségem. Szerintem érzem, hogy elmulasztotta a pillanatot, amikor még léphetett volna, mondom a füléhez hajolva. Meg aztán túl hirtelen szakadt rá ez az egész.

Eszembe jut, hogy Antall annak idején azt mondta, egy belügyminisztert vagy szeressenek az emberek, vagy féljenek tőle: Balázst biztosan szeretni fogják. Lehet, hogy most nem egy szeretnivaló belügyminiszterre lenne szükségünk, jegyzem meg a feleségemnek. Utánamegyek és próbálom megnyugtatni, mondom és felállok az asztaltól.

* * *

Amikor a belügyminiszter kilép a mosdóból, haján fésű nyoma, szakálla még kicsit nedves, kezében égő cigaretta.

– *Nyugi, Balázs* – mondom, és átölelem a vállát. – *Te nem tehetsz semmiről.*

– *Dehogynem* – rázza meg a fejét, miközben sétálni kezdünk a folyosón. – *Azonnal oszlatni kellett volna, még azelőtt, hogy a hidaknál összeálltak volna a torlaszok. De úgy éreztem, képtelen lennék rendőröket kivezényelni civil tüntetőkkel szemben. És most mégis ilyen helyzetbe kerülök* – teszi hozzá fejét csóválva.

– *Civilekkel szembeni fellépésről, úgy tudom, szó sincs* – vetem közbe –, *legfeljebb a taxik elszállításáról.*

– *Persze hogy nincs szó* – feleli –, *azt nem is vállalnám. De ha rátámadnak az intézkedő rendőrökre?* – teszi fel a kérdést, majd nyomban meg is válaszolja:

– *Akkor nincs más megoldás, mint az erőszakos oszlatás, gumibot, könnygáz, ahogy Kádárék csinálták.* – Közben ideges mozdulatokkal elnyomja a cigarettáját egy hamutartóban és rágyújt egy másikra.

– *Egy biztos* – jelenti ki határozottan –, *ha bárkinek a haja szála is meggömbül, lemondok. Persze csak azután* – teszi hozzá –, *ha helyreállt a rend, és Jóska újra átveszi a hivatalát.*

– *Gondolom, beszéltél már vele* – szólok közbe –, *neki mi a véleménye?*

– *Az, hogy tárgyalni kell* – feleli –, *kompromisszumot kötni, de a megégyezés előfeltétele, hogy a blokádot szüntessék meg a taxisok.*

A vasárnapi kormányülést, ahol az áremelésről döntöttek, még ő vezette, mondom. Azt értem, hogy világpiaci árak meg szovjet szállítások akadozása, de nem lehetett volna több részletben,

fokozatosan emelni az árakat? – kérdem. Egy pillanatra megáll és fáradtan emeli rám a tekintetét, aztán újra elindul. – Nézd – kezd bele a magyarázatba –, *így utólag már nekem is vannak kételyeim*, de már amúgy is késésben voltunk. És *logikusnak tűnt* – teszi hozzá –, hogy jobb egyszerre túlesni az egészen.

Ebben van valami, mondom, és azt is értem, hogy miért csak az utolsó pillanatban lehetett nyilvánosságra hozni az áremelést, de ha már a miniszterelnök kórházban van, miért nem egy miniszter jelenti be és magyarázza meg ezt a súlyos döntést, és miért egy minisztériumi szóvivő? És miért a kormányülés szünetében, folytatom a faggatózást, amelynek napirendjén, a kormányzóvivő előzetes tájékoztatása szerint, nem is szerepelt a benzináremelés? Egy darabig csendben sétálunk tovább. Ez tényleg hiba volt, ismeri el aztán Horváth Balázs, kétszer egymás után beleszív a cigarettájába, majd kissé felélénkülve hozzáfűzi: – Ezért fogadtam el többek véleményét, hogy én mint a miniszterelnököt helyettesítő miniszter legalább utólag megmagyarázzam az embereknek az áremelés okait, és hogy miért nem vonhatjuk vissza a döntést. A fiúk már dolgoznak a beszéden – teszi hozzá –, ha kész lesz, elmondom a rádióban és a televízióban. – Remélem, azért a végleges változatot te fogod kialakítani – vetem közbe. – Ha lesz rá időm – feleli Balázs. – Stilisztikailag egyébként Czákó Gábor fogja végső formába önteni – jegyzi meg –, te pedig politikusi szemmel tényleg átnézhetnéd a szöveget.

Elnyomja a cigarettáját, ha jól számolom, rövid beszélgetésünk alatt ez a harmadik. Látom rajta, hogy már búcsúzna, de még meg akarom osztani vele azt, amit Szabad Györgynek is elmondtam, s ami órák óta nyomaszt.

A legnagyobb baj, mondom, miközben ő újabb cigarettát vesz elő, hogy az emberek a taxisokkal szimpatizálnak. – Ne viccelj – feleli –, a taxisokat senki sem szereti. Hát éppen ez az, mondom, most mégis inkább állnak melléjük, mint az általuk szabadon választott, nemzeti kormányuk mellé. Én is alig akartam elhinni, adom tovább a reggel hallottakat, de nem is egy képviselőnk mesélte, hogy az éjszaka asszonyok és idős nénik hordták a teát a torlaszokhoz, s biztatták a sofőröket, hogy tartsanak ki. – Nekem

meg azt jelentették – veti közbe Horváth Balázs ingerülten –, hogy *SZDSZ-es országgyűlési képviselők szónokolnak a barikádokon és lázítják a taxisokat*.

Félig elszívott cigarettáját elnyomja, sietve búcsút int a másik kezével, és megjegyzi: Tamás Gazsit és Kőszeg Ferit többen is látták a torlaszoknál.

Ebben a pillanatban, úgy tíz méterre tőlünk, a fordulóban feltűnik Annus Antal tábornok, a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára. Amikor észreveszi a belügyminisztert, felgyorsítja lépteit.

– *A köztársasági elnök úr parancsba adta* – jelenti –, *hogy a honvédség erőit tilos rendfenntartó feladatra felhasználni*.

– *Hogy érti azt, hogy parancsba adta?* – kérdez vissza a belügyminiszter.

– *Az elnök úr mint a honvédség főparancsnoka írásos parancsot adott ki, ami szó szerint a következőket tartalmazza* – feleli az államtitkár és egy papírlapról felolvassa a szöveget: – *„A honvédség erői semmiféle rendfenntartó feladatra nem használhatók fel.”*

* * *

Czákó Gábor, a miniszterelnök tanácsadó testületének tagja, József Attila-díjas író, ő szerkeszti az *Igen* címmel tavaly óta megjelenő katolikus lapot. Együtt dolgozunk Horváth Balázs beszédén, amit úgy fél óra alatt sikerül is végleges formába öntenünk:

„Honfitársaim! Nehéz pillanatban szólok Önökhöz, ebben a felzaklatott helyzetben megmagyarázni, hogy a kormány miért nem hozta előbb nyilvánosságra a benzináremelést és miért ilyen nagyarányú az emelés.

A száraz tények a következők: a szovjet olajszállítások hónapok óta akadoznak, benzin augusztus óta nem érkezett a Szovjetunióból. Az elmaradt olajszállítmányok, valamint az Öböl-válság következtében történt olajárrobbanás miatt a világpiaci árak lényegesen megemelkedtek. A korábbi 17-18 dollárról a kétszeresére emelkedett az olaj ára. Az országnak normál fogyasztás mellett körülbelül kilencnapra olaj- és benzintartaléka van. Ez a jelenlegi helyzetben négy napra csökkent. Ha a fogyasztás növekszik, akkor még ennyi sem lesz, és

könnyen előállhat az a helyzet, hogy az ország közlekedése megbénul, gazdasága összeomlik. Kérjük, értsék meg: nem függeszthetjük fel az áremelésre vonatkozó döntésünket, mert nincs elegendő tartalékunk, és ez óhatatlanul katasztrófához vezetne.

Tudniuk kell azt is, hogy a szomszédos országok polgárai sokkal szigorúbb intézkedések sorozatát is elfogadták és elviselték. Csak türelemmel és az alkotmányos úton juthat az ország előre, hiszen mindannyiunk közös erőfeszítésére van szükség ahhoz, hogy Magyarország a szabadság kivívása után a virágzó gazdaságot is megteremtse magának. Ha most egyik, vagy másik foglalkozási csoport mégoly súlyos gondjainak előtérbe helyezésével az egész ország megbénul – és megbénulhat –, ha most azok a széles rétegek is elvesztik türelmüket, amelyek eddig is vállukon viselték az átalakulás súlyos terheit, akkor alkotmányos rendszerünk, amelyet együtt teremtettünk, összeomolhat. Most valamennyien súlyos és döntő elhatározás előtt állunk: rend vagy káosz. Kérünk mindenkit, hogy a rend mellett döntsön, mert csak együttesen oldhatjuk meg közös gondjainkat.”

A köztársasági elnöknel

Kati ötlete, hogy mutassuk meg a szöveget Göncz Árpádnak, amivel én is egyetérték. Tisztelem az elnököt, s fontosnak tartom a véleményét. Másrészt egyre nyilvánvalóbb: a válság megoldásához szükségünk van Göncz Árpád együttműködésére.

A belügyminiszter ultimátumának határideje rég lejárt, az úttorlaszok csak szaporodnak. Arra gondolok, ha sikerülne elérni, hogy a hat parlamenti párt frakcióvezetője üljön össze, és közösen szólítsa fel a taxisokat a rend helyreállítására, az eredményre vezethetne. Azt viszont tudom, arra, hogy az ellenzék egyáltalán leüljön tárgyalni, csak akkor van esély, ha a köztársasági elnök hívja össze a frakcióvezetőket.

Horváth Balázs jónak tartja az ötletet, de megjegyzi, közös fellépésre az SZDSZ nem lesz hajlandó. Lehetséges, hagyom rá, de még mindig jobb, ha a tárgyalóasztalnál ülnek, mint ha a barikádokon szónokolnak.

– Rendben van – mondja erre a belügyminiszter. – Egyébként Jósának is az a véleménye, hogy próbáljunk meg mindenben együttműködni a köztársasági elnökkel, ezért ő meg is hívta a kormányülésre. Göncz hajlott rá, de nem adott határozott választ, azt mondta, végig kell gondolnia a dolgot.

Mielőtt elindulnánk az elnökhöz, Horváth Balázs a papírai közül előkeres egy rölapot, mondván, jugoszláv turisták többet is leadtak belőle a déli határon, úgy 11 óra körül. „Parlamenti tüntető” az aláírás, állapítom meg a rölapra pillantva, majd hangosan felolvasom a szöveget, hogy Kati is hallja: „A benzináremelés következtében drasztikusan megemelkedik a közlekedési és szállítási költség és ennek következtében minden termék ára. Aki eddig evett, éhen halhat, aki olajjal fűtött, megfagyhat. Állítsuk meg a katasztrófapolitikát! Felhívjuk a magyar gyárak, üzemek, vállalatok és intézmények dolgozóit, hogy mától, október 28-ától lépjenek általános sztrájkba, mindaddig, amíg a kormány vissza nem vonja a benzin áremelését!”

Ahhoz, hogy ezek a rölapok 11-ig Budapestről leérjenek a határig, reggel 9 órára már készen kellett lenniük, jelenti ki a belügyminiszter. Ennyit a blokádnak szervezetlenségéről és politika-mentességéről, teszi hozzá. Nem lehet, hogy Jugoszláviában készültek a rölapok? – kérdezem, de Horváth Balázs ezt nem tartja valószínűnek, és megjegyzi, a szakértők is ezt mondják, bár a hivatalos szakvélemény még nem készült el.

* * *

A köztársasági elnökhöz menet Horváth Balázs elmeséli, hogy Antall szerint az igazi az lenne, ha Göncz kiülne a kamerák elé, mindenkit nyugalomra intene, és felszólítaná a taxisokat a rend helyreállítására. Kati megjegyzi, a parlamentáris demokráciában az államfő éppen erre van kitalálva – ezért nem lehet részrehajló és nem vehet részt a pártpolitikában –, hogy kritikus helyzetben a tekintélyére támaszkodva fel tudjon lépni a törvényes rend mellett. Mint 1981-ben János Károly spanyol király, akinek egyetlen szavára a katonák visszamentek a laktanyákba.

Szemem előtt megjelenik a televízióban látott jelenet, ahogy fegyveresek rohannak be a parlamentbe, a levegőbe lőnek, a képviselők

pedig a padok alá menekülnek. Aztán a daliás király főparancsnoki egyenruhában, amint a parlament és a törvényes rend oldalára állva fellép az amúgy őt támogató puccsisták ellen. Göncz Árpád ugyan nem hasonlít a spanyol királyhoz, nincs is főparancsnoki egyenruhája, de közjogi státusa hasonló, és miért ne hallgatnának rá a taxisok, mint a királyra a katonák.

Aztán egy sokkal frissebb emlék: elnökké választása után következő hétfőn Göncz Árpád meghívására a hat parlamenti párt képviselői együtt reggeliznek a köztársasági elnök nagy fogadótermében. A hátam mögötti falat beborítja Munkácsy Mihály monumentális festménye, a Honfoglalás, amit percekig csodáltam, mielőtt az asztalhoz ültünk. Mellettem Antall, vele szemben a köztársasági elnök, a balján Kis János és Tölgyessy Péter.

Antall javasolta Göncz Árpádnak, hogy Mitterand, francia elnök példáját követve, hétfőnként reggelizzen együtt a parlamenti pártok képviselőivel. Vagy tíz hétfő múlt el azóta, de azt az első reggelit újabb nem követte. Ez jár az eszemben, amikor belépünk a köztársasági elnök dolgozószobájába.

* * *

Göncz Árpád arcáról hiányzik a megszokott, barátságos mosoly, amikor üdvözlő és hellyel kínál bennünket a dohányzóasztal mellett lévő ülgarnitúrán. Tekintete idegesen repked ide-oda, miközben Horváth Balázs kicsit körülményesen elmeséli, hogy beszédet fog mondani a rádióban, s nem akarja, hogy a kormány nyilatkozata váratlanul érje a köztársasági elnököt, majd keresgélni kezd a papírai között. Aztán mégsem a beszédet, hanem a rölapot adja át az elnöknek, mondván: ezt fogtuk meg a jugoszláv határon.

– *A hozzám eljutott információk szerint is országsszerte pattanásig feszült a helyzet* – mondja az elnök, miután elolvasta a rölapot. – *Ha nem akarjátok, hogy lángba boruljon az ország, sürgősen lépnetek kell.*

– *Ezért akarom ezt a beszédet elmondani* – kap észbe a belügyminiszter, és átadja az elnöknek a dupla sortávval és betűmérettel legépelt szöveget.

– *Előbb kellett volna gondolkodnotok* – mormolja Göncz maga elé, és elkezd olvasni a beszédet, de kisvártatva felcsattan: – *Mi*

az, hogy nem függeszthetitek fel az áremelést? Ez az egyetlen dolog, amit tehettek.

Azt nem lehet, feleli a belügyminiszter, és egymás után kétszer beleszív a cigarettájába. Bármiről lehet tárgyalni, fűzi hozzá, kivéve az áremelés visszavonását. Nem kell visszavonni, elég, ha a tárgyalások idejére függesztitek, mondja az elnök, mire Horváth Balázs megrázza a fejét: Ha függesztjük az áremelést, pillanatok alatt elfognak a tartalékok, jelenti ki, s összeomlik a gazdaság. Végül is a te beszéded, Balázs, mondja erre ingerülten az elnök, s visszaadja a papírt, tied a felelősség. Csak a véleményedet akartam kérni, jegyzi meg a belügyminiszter. Látom rajta, örül, hogy nem kell tovább vitatkoznia a szövegen.

– *Végül hogy döntöttél, Árpád?* – kérdezi, rövid hallgatás után –, *ugye, eljössz a kormányülésre?*

– *Megfelelő időpontban igen, de erről nem adunk ki közleményt vagy ilyesmit* – feleli.

– *Ne várjátok, hogy a kedvetekért kockára tegyem elnöki tekintélyemet* – fűzi hozzá.

Úgy érzem, ez az a pont, amikor előállhatok a javaslatommal.

– *Én tudok valamit, Árpád* – kapcsolódom a beszélgetésbe –, *amivel úgy segíthetnél a válság feloldásában, hogy elnöki tekintélyed a pártok körében tovább erősödjön. Azért is jöttem, hogy az MDF frakcióvezetőjeként erre megkérjelek.*

– *Mire?* – kérdezi az elnök.

– *Arra, hogy hívd össze a parlamenti frakciók vezetőit, azzal, hogy közös nyilatkozatban szólítsák fel a taxisokat a rend helyreállítására, a kormányt pedig arra, hogy tárgyaljon a hosszú távú megoldásról.*

– *Ebben a forradalmi helyzetben? Majd bolondok lennének!* – kiált fel az elnök, majd látva megrökönyödésünket, rövid hallgatás után hozzáfűzi: – *Legfeljebb annak lenne értelme, ha rendkívüli ülésre összehívnam a parlamentet, ahol a nyilvánosság előtt lehetne megtárgyalni az áremelés kérdését.*

– *Bocsánat, elnök úr, de ez nem vezetne sehová* – mondom erre –, *legfeljebb az ellenzéknek tetszene, hogy a nyilvánosság előtt lehet aláznai a kormányt. Maga az áremelés egyébként is a kormány kompetenciája* – teszem hozzá.

– Már rég túl vagyunk azon, hogy kinek mi a kompetenciája – legyint a köztársasági elnök, majd sértődötten megjegyzi: – *Én csak próbálok segíteni, és fogalmam sincs, hogy az ellenzéknek mi tetszene, s mi nem.*

A köztársasági elnök szobájából kilépve szinte belebotlunk Mécs Imrébe, aki zavartan köszönt bennünket. Nem győzte kívánni, hogy visszamehessen az elnökhöz, s megtudja, mit akartunk, jegyzi meg a feleségem. Úgy látszik, az ütemérzéke már nem a régi, teszem hozzá. Mécs a szabaddemokraták ügyvivője, a párt első számú szakpolitikusa honvédelmi és nemzetbiztonsági ügyekben. Kiváló a személyes kapcsolatunk, aminek az '56-ról vallott közös meggyőződés az alapja. Félek, most nem vagyunk azonos hullámhosszon.

Kati nagyon fel van háborodva azon, ahogyan az elnök a javaslatomra reagált.

– *Ezt igazán nem gondoltam volna róla* – méltatlankodik. – *Még hogy bolondok lennének leülni velünk.*

– *Ne féljete* – mondja erre Horváth Balázs –, *ha eljön a kormányülésre, rá fogjuk beszélni, hogy hívja össze a frakcióvezetőket. Gondolom, te is ott leszel* – fordul felém.

– *Ha szükségesnek látod, akkor igen* – felelem.

Ki mellett áll az elnök?

A kormányülésen a miniszterelnököt helyettesítő belügyminiszter elnököl, aki előljáróban ismerteti a reggel általa aláírt kormányhatározatot a katonai technikai eszközöknek rendfenntartási célra történő igénybevételéről. Hangsúlyozza, kizárólag szállítóeszközökről és fegyvertelen gépkocsivezetőkről van szó, a határozat ezeket a rendőrségnek rendeli alá. A köztársasági elnök által kiadott parancsról nem beszél.

A konfliktus lényegéről és a kormány mozgásteréről szóló vita amúgy elég szerteágazó és csapongó volt – Horváth Balázs kezéből teljesen kicsúszott az ülés vezetése –, de abban minden felszólaló egyetértett, hogy az áremelést nem lehet visszavonni; kompen-

zációról viszont lehet tárgyalni, de nem megszarolt pozícióban, mert minden megállapodás előfeltétele: az úttorlaszok eltávolítása. Nagyjából így összegezhető a miniszterek álláspontja akkor, amikor a kormányülésen megjelenik a köztársasági elnök.

Göncz Árpád drámai képet fest az országban kialakult helyzetről. Telefonon kaptam az értesítéseket, mondja, Pécsről, Győrről, Nyíregyházáról, hogy mennek ki az emberek az utcára. A gyárak kapujában kiragasztják az általános sztrájkra való felhívást. A BKV valószínűleg holnapra sztrájkba lép. Fenyegetések vannak, hogy felgyújtják a metró bejáratait. Amint tudjátok, a rendőrpáncsnok kereken megtagadta azt, hogy erőszakot alkalmazzon, amely teljesen reménytelen lenne. A honvédség ilyen szempontból szintén.

Aztán levonja a következtetést: a megoldás csak politikai megoldás lehet, mégpedig az, hogy a kormány a tárgyalások végéig felfüggeszti az áremelést, a parlament elé utalja a kérdést, és egyidejűleg folytatja az egyeztető tárgyalásokat. Hozzáteszi:

– *Nem vagyok benne biztos, hogy a helyzetet holnap még kézben lehet tartani. Nem vagyok benne biztos, hogy erőszakot lehet alkalmazni.*

A következményekről is tesz az elnök egy érdekes megállapítást, ami megüti a fületem. Szó szerint ezt mondja: „*Tudom, hogy ez egy nagyon nehéz kérdés, tudom, hogy ez feltehetőleg nem gyalogáldozattal, hanem többel is jár.*” A gyalogáldozat valószínűleg miniszterek lemondását jelenti, értelmezem magamban az elnök kijelentését, de vajon mit kell érteni azon, hogy mindez „*többel is jár*”.

A feltételezett gyalogáldozatok egyike, Bod Péter Ákos ipari és kereskedelmi miniszter számokkal teletűzdelt közgazdasági összefüggéseket ecsetel. Elmondja, a magyar árképzés alapja jelenleg 29-30 dollár. Szeptemberben 34 dollár volt a hordónkénti átlagár, októberben 37 dollár, s bár most történt egy esés, de nem arról van szó, hogy valami lehetetlen magas ár alapján kalkuláltuk a jelenleg megállapított árat, hanem egy közepes szinten. Mindez azt is jelenti, folytatja, hogy hiába csökkentenénk most az árakat, előbb-utóbb, még hozzá rövidesen, ismét emelni kellene, és lehet, hogy nagyobb mértékben, mint most. Ráadásul ezzel mindenki

tisztában van, érvel tovább, ami azt jelenti, hogy egy árcsökkentés esetén azonnal megkezdődne a felvásárlás. A pillanatnyi benzin-készletünk gépkocsinként 10 liter. Ha minden harmadik autós el-megy tankolni, abban a pillanatban országosan kimerült a készlet, és miután a megkülönböztetett gépjárművek is, a szolgáltatóháló-zat is a nyilvános kutakról tankol, abban a pillanatban megbénul az élelmiszer-forgalom és az összes közforgalmi szállítás. És még ha ez megtörténik, a pénzügyi teher továbbra is ránk nehezedik. Ha tehát mentesítjük ezt a fogyasztói réteget a tehertől, át kell háríta-nunk másokra.

Itt most nem a fogyasztói rétegről van szó, szól közbé Göncz Árpád, hanem az ország nagy többségéről, amely már messze túlment „a taxisok bánatán”. Rendszben, legyint az ipari miniszter, én most még a taxisokról beszélek. De a lényeg az, hogy át lehet rakni a terhet az egész társadalomra, azt azonban látni kell, hogy a terhet előbb-utóbb el kell hordani. Azt is látni kell, teszi hozzá Bod Péter Ákos, hogy a 36 forintos benzin sokkal olcsóbb volt, mint a cseheké és az osztrákoké. Hónapok óta tartott a felvásárlás. A csehek most megduplázták az árat, jó két héttel ezelőtt. Ott azt a nép lenyelte. Lehet, hogy mi vagyunk ügyetlenek, fejezi be a hozzászólását, hangjában keserőséggel.

Győriványi Sándor munkaügyi miniszter Göncz Árpádhoz cí-mezve elmondja, hogy az Érdekegyeztető Tanácsban a szakszerve-zetek képviselői is elismerték és elfogadták, hogy abban az esetben, ha most mi visszalépünk, ugyanúgy felvásárolják az üzemanyagot, mint ahogyan azt tették pár évvel ezelőtt is, tehát abban az eset-ben, ha itt felfüggesztésről beszélünk, akkor az üzemanyag forgal-mát is fel kell függeszteni.

Kádár Béla külgazdasági miniszter egy rendkívül összefogott felszólalásban érvel: Ha felfüggesztjük az áremelést a tárgyalások időtartamára, akkor a készlet kimerül, mielőtt még a tárgyalások befejeződnenek. Tehát a felfüggesztés nem jelenti a kérdés techni-kai megoldását. Politikailag és nemzetközileg viszont olyan hatása van, ami beláthatatlan és tragikus. Hangsúlyozza, hogy nemcsak az energia Damoklész kardja lebeg a fejünk felett, hanem a hitel-fegyver is, aztán kifejti, hogy mire gondol:

– *Ha ez a magyar kormány elveszíti nemzetközi hitelét, cselekvő-képességét – mondja –, napi finanszírozási gondjainkat sem tudjuk megoldani. Abban a pillanatban eltűnik az az előny, amit Magyar-ország az elmúlt időben magának szerzett a többi kelet-közép-európai országgal szemben. Nyugaton nyomtatékosan hangsúlyozzák, hogy nemzetközi erőforrásokra az az ország számíthat, amely következte-sen végigviszi az átalakítási programját. Ez a kormány távozhat, de az ország válik kormányozhatatlanná, ha bármelyik maffia a neki nem tetsző lépésre mozgósíthatja a társadalmat. Ezt a felelősséget, azt hiszem, senki sem vállalhatja* – fejezi be hozzászólását.

Ezután Boross Péter udvariasan megkérdezte a köztársasági elnököt, vajon nem lehetne-e valamennyi párthoz intő szóval for-dulnia, hogy az országnak ezt a kritikus helyzetét ne használják ki pártpolitikai célra. Olyan információink vannak ugyanis, jelen-tette ki, hogy a felzaklatott tömegben politikai agitációk folynak. Aztán tájékoztatta az elnököt, hogy a kormány korábban már konszenzusra jutott abban, hogy zsarolásnak nem engedhet, mert attól kezdve intézkedés- és működésképtelenné válik. Nagyon egészséges kormányzatokat ismerünk a világban, szögezte le végül, amelyek következetességgel jutottak eredményre, viszont olyan kormányzatot egyet sem, tette hozzá, amelyik tömegnyomásra azonnal retirál.

Jeszzenszky Géza visszatér arra a javaslatra, amit Göncz Árpád a velem történt beszélgetésen elutasított. Az elnök válasza hasonló, mint amit az én kérésemre mondott, bár Göncz Árpád ezúttal finomabban fejezi ki magát, s nincs szó arról, hogy az ellenzéki pártok „bolondok lennének” velünk leülni. A lényeg azonban ugyanaz: a parlamenti pártok tárgyalásáról akár már holnap szó lehet, de csak plenáris ülés keretében. Hozzáteszi, ő nem tárgyalt a pártokkal erről, de ismeri a véleményüket. Két parlamenti párt szolidaritást jelentett, folytatja, az egyik az SZDSZ, a másik az MSZP. Velünk vagy a demonstrálókkal? – kérdezi Jeszenszky, talán csak tettetett naivitással. A sztrájkolókkal, mondja Horváth Balázs, és hozzáteszi: itt vannak a rölapok. Az egyik az SZDSZ XI. kerületi szervezetének aláírása szerepel, mutat fel egy papírla-pot, ebben kifejezetten sztrájkra és tömegdemonstrációra hívnak

fel. A másik pedig az SZDSZ hivatalos nyilatkozata, amelyről elnök úr is beszélt, mondja a belügyminiszter, és amelyben a párt szolidaritást vállal a tüntetőkkel.

– *Ezért is valószínűtlen, hogy most össze lehetne hozni egy hatpárti megbeszélést* – veti közbe a köztársasági elnök. – *A parlament előtt, ott igen, ott lehetséges.*

Türelmetlenül várom, Horváth Balázs mikor kéri fel végre az elnököt, hogy személyesen szólítsa fel a taxisokat a torlaszok elbontására, de hiába. Végül Andrásfalvy Bertalan kultuszminiszter volt az, aki felvetette, hogy Göncz Árpádnak fel kellene lépnie a rend helyreállítása érdekében. Megkérte az elnököt, hogy mint az ország legfőbb közjogi méltósága, lépjen a nyilvánosság elé, és intse nyugalomra az embereket. Az elnök elutasította kérését, mondván, szerinte jelenleg ez inkább ártana, s majd akkor fog nyilatkozni, ha ő is úgy ítéli meg, hogy a válság feloldásához szükség van a fellépésére. Miután többen is megpróbálták győzködni, ingerülten kijelentette: *hogy mikor vesse latba elnöki tekintélyét, azt ő fogja eldönteni*, majd türelmét veszítve felállt, sarkon fordult, és távozott a kormány ülésterméből.

A legnagyobb ellenzéki párt színvallása

Körülbelül azzal egy időben, hogy a köztársasági elnök a kormány-ülésen megjelent, Kis János, az SZDSZ elnöke és Pető Iván frakcióvezető a párt Mérleg utcai székházában rendkívüli sajtótájékoztatót tartott. A pártelnök az újságírók előtt kijelentette: *„Ez a kormány nem alkalmas arra, hogy az országot kivezesse a súlyos válságból. Az országnak haladéktalanul felkészült, a lakosság bizalmát megszerezni képes kormányra van szüksége, mert most már nem csupán a benzin áráról van szó.”* Azt is mondta, hogy a kormány *„bűnös hibát követett el, amikor erőszakkal fenyegetőzött a taxisok tiltakozó akciója láttán”*, és azt is, hogy a kormány *„politikailag megbukott”*. A szabaddemokraták ügyvivő testülete – amelynek nemcsak a pártelnök és a frakcióvezető, hanem többek között Mécs Imre is a tagja volt – ezt megelőzően nyilatkozatot adott ki: *„Az SZDSZ*

ügyvivő testülete jogosnak tartja a hosszú időn át halogatott, majd előkészítés nélkül bevezetett áremelés elleni tiltakozást.” A nyilatkozat a következő mondatokkal zárul: *„Felhívunk minden szabaddemokrata szervezetet, hogy támogassa a békés tiltakozó mozgalmat, valamint a közellátás és a közrend fenntartását.”* Az SZDSZ ügyvivő testülete tehát nyilatkozatában „békés” tiltakozó mozgalomról és a közrend „fenntartásáról” beszél, ahelyett, hogy a fuvarozók által felborított közrend helyreállítására szólítana fel. A legnagyobb ellenzéki párt ezzel egyértelműen az országot blokád alá helyező taxisok mellé áll és a törvényes kormány ellen mozgósít.

Göncz Árpád pedig, miután eltávozott a kormány üléséről, a budapesti főkapitánnyal együtt kocsiba ül, és végiglátogatja a torlaszokat. Mosolyogva integet a taxisoknak, miközben Barna Sándor tábornok kiszáll, s megnyugtatta őket, hogy ameddig ő a főkapitány, a rendőrség nem fog erőszakot alkalmazni.

Jellemző a helyzetre, hogy a *Népszabadság* másnapi száma szerint a Budapesti Rendőr-főkapitányság szóvivője péntek délután öt órakor nyilatkozatot adott ki, amelyben többek között ez állt: *„Az ügy már rég túlnőtt azon a határon, hogy egyszerű taxisdemonstrációnak lehessen minősíteni. Mérhetetlen a kormány felelőssége a tekintetben, hogy az elkövetkező lépéseivel ne taszítsa katasztrófába az országot. Azt viszont mindenkinek látnia és tudnia kell, hogy a rendőrség immár nem használható fel politikai kérdések megoldására, azokat politikai eszközökkel kell megoldani. Budapest rendőrfőkapitánya továbbra is tartja azt a korábbi kijelentését, hogy nem hajlandó végrehajtani olyan parancsot, amely a tömegekkel szembeni erőszakos rendőri fellépésre utasítana.”*

Megszólal a köztársasági elnök

Göncz Árpád pénteken késő este hirtelen érkezettnek látta az időt, hogy a helyzet megoldása érdekében latba vesse elnöki tekintélyét. Nyilatkozatát az úttorlaszoknál virrasztó taxisok hatalmas ovációval fogadták, hiszen az elnök az ő követelésükkel azonosult, amikor a következőképpen fogalmazott: *„Javaslatot tettem a kor-*

mánynak, hogy hétfélig, amikor folytatódnak a taxisokkal folytatott egyeztető tárgyalások, függessze fel a benzináremeléssel kapcsolatos intézkedését. Megkérem a személy- és teherfuvarozókat, hogy a felfüggesztés bejelentésével egyidejűleg térjenek haza, és szüntessék meg az útelzárásokat.”

A köztársasági elnök pontosan tudta, hogy a kormány nem hajlandó felfüggeszteni az áremelést. Így azzal is tisztában kellett lennie, hogy nyilatkozatával – a fuvarozókban hiú reményeket keltve – nem segíti, hanem egyenesen hátráltatja a válság megoldását. Csaknem három évtized távlatából, ma is jól emlékszem arra a csalódásra és elkeseredésre, amit Göncz Árpád nyilatkozata hallatán éreztem. És akkor még nem tudtam azt, amiről a képviselőcsoportot másnap Szabó Tamás tájékoztatta.

Lehet ez véletlen?

A munkaügyi államtitkár a kormányülésen kapott felhatalmazás keretében, azon némileg túl is lépve tovább egyezkedett a taxisok képviselőivel, akik rendszeres kapcsolatban álltak az úttorlaszokon lévő kollégáikkal. Éjjel egy órára megszületett a megállapodás: A taxisok felfüggesztik a blokádot, a kormány pedig vállalja, hogy vasárnapra összehívja az Érdekegyeztető Tanácsot, ahol megállapodik a benzinárakról, addig viszont a felemelt árak maradnak érvényben.

Az aláírást megelőzően a taxisok képviselői szünetet kértek, mesélte Szabó Tamás a frakcióülésen, hogy a megállapodás egyes pontjait kollégáikkal még egyszer egyeztessék. Néhány perc múlva sápadtan tértek vissza, hogy nagyon sajnálják, de nem tudják aláírni az előzetesen már elfogadott megállapodást. A kollégáiktól ugyanis megtudták, hogy időközben a köztársasági elnök az ő követelésükkel azonosult, a barikádok mellett így általános volt az egyetértés abban, hogy csak akkor szüntetik meg a torlaszokat, ha a kormány eleget tesz az elnök javaslatának és felfüggeszti a benzináremelést. Szabó Tamás próbálta őket győzködni, hogy egyszer már megállapodtak, de a frakcióülésen elmondta, hogy a köztársasági

sági elnök nyilatkozata után a helyükben ő sem írta volna azt alá. Kijelentette, az igazi kérdés az, hogy Göncz Árpád vajon miért éppen akkor tette meg nyilatkozatát, amikor megtette? Vajon miért nem előbb, amikor még mindenki hallhatta volna, vagy miért nem várt reggelig, amikor már ébren van az ország?

Azt mondta, hogy azok a szabaddemokrata politikusok, akiknek a tanácsait Göncz Árpád meghallgatja, kapcsolatban állnak az útelzárókkal. Miután a taxisok képviselői folyamatosan tájékoztatták a fejleményekről az úttorlaszoknál lévő társaikat, így az SZDSZ-esek mindenről azonnal értesültek. Amikor pedig látták, hogy küszöbön a megállapodás, javasolták az elnöknek, hogy álljon elő a nyilatkozattal.

A közvélemény egy része tényként fogadta el...

A Parlamentben, a kormány üléstermében voltam éppen, amikor eljutott hozzánk a hír, hogy kormánypárti tüntetők jelentek meg a Kossuth téren. Otthagytuk az üléstermet és átmentünk a Parlament Kossuth tér felőli frontján lévő folyosóra. Az ablakpárkányokra felkapaszkodva néztük, ahogy a parlament lépcsőin álló tüntetők a kormányt éltetik, velük szemben a téren tülköléssel tiltakozó taxisok, a két csoport között rendőrkordon.

Egyik képviselőtársunk, Zacsek Gyula kapacitálja a belügyminisztert, hogy köszöntse a kormánypárti tüntetőket. Horváth Balázs szabadkozik, hogy túl magas az ablak, ezért segítő kezek a combjánál fogva felemelik. Alulról hatalmas ováció és erősödő tülkölés fogadja a nyitott ablakban imbolyogva egyensúlyozó belügyminisztert, aki a győzelem jelét mutatja fel híveinek. A televízióban látott és többször megismételt jelenet alapján kész a rosszhiszemű interpretáció, amit sikerült mélyen bevésni az emberek agyába: Horváth Balázs a taxisblokádnál részegen imbolyogva integetett a Parlament ablakában.

Ennél durvább volt, amikor Eörsi Máttyás, az SZDSZ prominens politikusa, jó másfél évvel az események után egy televí-

zióműsorban kijelentette, hogy Göncz Árpádnak azért kellett a taxisok oldalán fellépnie, mert „*Horváth Balázs akkori belügyminiszter azt fontolgatta, hogy a tömeg közé lövet*”. Hiába szolgáltatott a bíróság később elégtételt az ügyet perre vivő Antall-kormánynak és az igaztalanul megvádolt Horváth Balásznak, a közvélemény jelentős része tényként fogadta el az SZDSZ politikusának hamis állítását.

Azt hittük, hogy van nemzet

Amikor beléptem Antall József kórházi szobájába, a miniszterelnök, aki pizsamában ült az ágya szélén, rám nézett és így szólt:

– *Azt hittük, hogy van nemzet.* – Belém hasított, hogy napok óta nekem is ez jár az eszemben, de csak annyit mondtam:

– *Nem gondoltam volna, hogy néhány hónappal a választások után szembefordulnak velünk az emberek. És nem a taxisok akciója az, ami elkésérít – tettem hozzá –, hanem az azt övező szimpátia.*

– *A jövőben mindent őszintén el kell mondanunk az embereknek – jelentette ki Antall –, akkor is, ha belebukunk. De most mindenki megérezhette, hogy milyen törekeny ez az egész, és akiben van felelősségérzet, az belátja, hogy a legfontosabb kérdésekben szükség van a parlamenti pártok együttműködésére.*

– *A szomorú az – mondtam erre –, hogy nemcsak az MSZP és az SZDSZ, hanem a köztársasági elnök is a taxisok oldalára állt, ahelyett, hogy az úttorlaszok feltétel nélküli eltávolítására szólította volna fel őket.*

– *Ez így van – felelte a miniszterelnök –, de akkor sem szabad támadnunk a köztársasági elnököt.*

– *A frakcióban nagy a felháborodás Göncz Árpád szereplése miatt – vetettem közbe.*

– *Az lehet – mondta Antall –, mi viszont felelősek vagyunk az ország alkotmányos működéséért, és ez alól nem mentesít bennünket az sem, ha mások figyelmen kívül hagyják saját felelősségüket.*

Tudtam, hogy Antall arra utal, hogy a frakció sajtótájékoztatóján bíraltam a köztársasági elnök nyilatkozatát, de nem akartam

magyarázkodni. Pedig elmondhattam volna, ha majd helyreállt a rend, szerintem is mindent meg kell tennünk azért, hogy Göncz Árpád a kormánypártiak körében is visszaszerezze megtépzott tekintélyét, egyelőre azonban a frakció kormány iránti lojalitásának megőrzése a legfontosabb. Ezért én, mint frakcióvezető, a nyilvánosság előtt sem hallgathattam el a köztársasági elnök felelősségét. Mindezt elmondhattam volna a miniszterelnöknek, hiszen a frakció lojalitása éppen neki a legfontosabb, de nem akartam magyarázkodni.

Magam sem vagyok biztos benne, mondtam e helyett rövid hallgatás után, de talán mégis jó, ha tudod, hogy Göncznek volt egy mondata a pénteki kormányülésen, ami érzésem szerint el-
lened irányulhatott. Valami olyasmit mondott, folytattam, hogy nem csak gyalogáldozatra lesz szükség, hanem ennél többre is. Szerinted mire célozhatott? – kérdeztem, majd rögtön meg is adtam a választ: *ha a gyalogáldozat miniszterek cseréjét jelenti, az ennél több a miniszterelnökét.*

Kis Jánosék stratégiájába ez beleillik, ismerte el Antall, de nem hiszem, hogy Árpád ellenem fordulna. Majd – miután kérésére elismételtem, hogyan is hangzott az ominózus mondat – megjegyezte: ha nem is vagyok annyira otthon a sakkban, mint amennyire Kádár volt, annyit azért tudok, hogy a tisztáldozat az, ami több a gyalogáldozatnál. A vezér legfeljebb utána következik, tette hozzá, s elmosolyodott.

A beszélgetés során felvettem, nem gondolja-e, hogy neki kellett volna felszólítania a taxisokat az úttorlaszok eltávolítására, miután Göncz Árpád erre nem volt hajlandó. Ez szereptévesztés lett volna, felelte Antall. *Én miniszterelnökként pártpolitikus vagyok, tette hozzá, nem játszhatom el a köztársasági elnök szerepét.* Erre megjegyeztem, hogy a miniszterelnök fellépése is megnyugtathatja a kedélyeket, s talán most, hogy kezd helyreállni a rend, itt lenne az ideje, hogy nyilatkozzon a televízióknak. Mire Antall kijelentette: *csak akkor fogok megszólalni, ha megszületik a megállapodás.* Akkor talán megnyugtatóak lehetnek a szavaim, tette hozzá, de azelőtt nem. Megértettem a miniszterelnököt. Ha már így alakult, jobb ebből a konfliktusból kimaradnia.

Elmesélte még, hogy a bonni nagykövetségen felhívta Erdődy Gábort, hogy tájékoztassa Kohl kancellárt a kialakult helyzetről. Kohl éppen Rómában van, az Európai Közösség vezetőinek tanácskozásán, mondta a miniszterelnök, de munkatársai elérték telefonon. Megüzente, hogy Németország segíteni fog, és a tizenkettek többi vezetőjével is elfogadtat majd egy nyilatkozatot, amely támogatja a magyar kormányt.

Már felálltam, amikor Antall megkérdezte, hogy szerintem Boross Péter hogyan szerepelt a kritikus pillanatokban? Határozott volt és megfontolt, feleltem. És amikor a televíziónak nyilatkozott, akkor milyen volt? – faggatott tovább. Ahhoz képest, hogy nincs gyakorlata, mondtam, nagyon is jó volt, s láttam rajta, elégedett a válaszaimmal. Arra gondoltam, lehet, Antall Boross Péterrel akarja váltani Horváth Balázst a belügyminiszteri posztpon. Borosshoz semmi közöm, Horváth Balázs pedig a barátom. De mi mást felelhettem volna, ha egyszer ez volt az igazság?

„Én köszönettel tartozom Magyarország népének”

Az eltelt évek – istenem, most már évtizedek – során gyakran eszembe jutott ez a beszélgetés. Ma is magam előtt látom a miniszterelnököt, ahogy ül az ágya szélén, egyenes derékkal, rám néz, és azt mondja: „Azt hittük, hogy van nemzet!” Egyetlen mondat, ami magáról szól, személyes csalódásáról, aztán azonnal a tanulságokról, saját felelősségünkről, és a megoldásról, a jövőről beszél. Lehet, restellte is ezt az egyetlen mondatot. Talán abban a pillanatban, amikor kimondta, már meg is bánta, mert tudta, hogy igazságtalan volt az emberekkel. Hiszen mindazok után, amin ez a nép keresztülment, csoda-e, ha kicsit jobban szeretne élni és nem törődik a nagy eszményekkel?

Soha többé nem beszéltünk erről a miniszterelnökkel. De néhány évvel ezelőtt, amikor egy Antallról szóló honlap tartalmát összeállítva kutattam az archív videók között, rábukkantam egy interjúra, amelyben a miniszterelnök a halálához közeledve el-

mondja, hogy ő köszönettel tartozik a magyar népnek. Csak érintőlegesen említi a taxisblokádot, de én a videót nézve úgy éreztem, egy kicsit nekem is üzen. Azt üzeni, hogy nem szabad komolyan vennem azt az elkeseredés szülte mondatot.

Antall József számos kijelentését ma már aforizmaként, szállóigeként idézik. Azt, hogy „*lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke*” kívánt lenni. Azt, hogy kormányát „*kamikázekormány*nak” nevezte, figyelmeztetve arra, hogy a haza szolgálata előbbre való, mint a személyes- vagy pártérdekek. Az 1956-os forradalom leverése után kijelentette, hogy „*Magyarország nekem a hazám, és nem a működési területem*”, a taxisblokad után pedig azt, hogy „*Én szolgállok. És addig szolgállok, amíg a szolgálatom hasznos.*” Európa keresztény gyökereiről szól Antallnak az a kijelentése, hogy „*Európában az ateisták is keresztények*”. Tudom, azóta a világ nagyot változott. Akkor Európában Kohl és Mitterand, Amerikában az idősebb Bush, nálunk Antall szabta meg az irányt. Ma Merkel, Macron, Trump és Orbán. De a kulturális és szellemi gyökerek, amelyek döntően a kereszténységből erednek, s amelyek Európát összetartják, természetüknél fogva nem változhatnak. Európa elveszti önmagát, ha keresztény gyökereiről megfeledkezik. És nem lehet szerves része Európának az az ország, amely szembefordul a keresztény kultúrával és szellemiséggel. Erről beszélt Antall akkor is, amikor így fogalmazott: „*Keresztény Magyarországot akartam, mert csak ennek van jövője*”. A politikai értelemben vett kereszténység nem azonos a Krisztusban való hittel. De ahhoz, hogy egy ország vagy egy kontinens keresztény szellemiségéről beszélhessünk, nem mindegy, hogy lakói közül hányan vannak a hívő keresztények. Talán az sem véletlen, hogy a miniszterelnök – aki hitt Istenben, de katolikus vallását felnőtt korában már nem gyakorolta – ezt a vallomást akkor tette, amikor halálos ágyán felvette a betegek szentségét.

Az antalli kádenciák ma is érvényes üzeneteket hordoznak. Bár nem vált közismertté, közéjük tartozik az a vallomásszerű mondat, hogy „*én köszönettel tartozom Magyarország népének*”. Szeretném, ha Antall Józsefnek ez az üzenete is fennmaradna az emberek emlékezetében. Jó lenne, ha a mindenkori politikusok, bárhogyan

is alakuljon a személyes sorsuk, végül kellő alázattal képesek lennének kimondani azt, amit Antall József meg nem értés és méltatlan támadások kísérte pályafutása tragikus befejezése előtt teli szívvel kimondott: „*En köszönettel tartozom Magyarországnak népének.*”

A kibontakozás

Visszatérve a blokádhöz: vasárnapra a taxisok akciója kifáradni látszott. A kezdeti szimpátia az idő múlásával csökkent, a szabad mozgás korlátozását és a közellátás akadózását tapasztalva a közhangulat fokozatosan megváltozott. Ráadásul a jól megszervezett szombati MDF-es tüntetés láttán a taxisoknak szembesülniük kellett azzal is, hogy immár az utca sem az övék, hiszen ezúttal már egy több tízezres tömeggel találták magukat szemben. Közben a kormány álláspontja is puhult, már nem tekintette a tárgyalások előfeltételének a blokádnak feloldását, csupán a tárgyalásokon kidolgozott megállapodás megerősítésének feltételül szabta, hogy a megállapodás aláírásától számított két órán belül szűnjön meg a blokádnak. Mindkét fél elfogadta, hogy a tárgyalásokra az Érdekegyeztető Tanács keretében kerüljön sor, mégpedig a televízió nyilvánossága előtt.

Az Érdekegyeztető Tanács arra van kitalálva, hogy a munkáltatók, a munkavállalók és a kormány megállapodásra jusson a szociális partnereket érintő kérdésekről. A dolog természeténél fogva az ellentétek a munkavállalók és a munkáltatók között feszülnek, a kormány pedig afféle kiegyenlítő szerepet tölt be. Nos, a taxisblokádnak feloldására irányuló tárgyaláson ez a képlet nem működött. A szakszervezet és a munkaadói érdekképviselések egységbe tömörülve próbálták meg a kormányt visszavonulásra kényszeríteni, miközben a tárgyalások valójában a kormány elképzeléseinek megfelelően alakultak.

A felek megegyeztek abban, hogy előre kell hozni az üzemanyagárak liberalizációját, azaz olyan törvényt kell a parlamentnek elfogadnia, amely szerint a hazai üzemanyagárak a mindenkori világpiacon áruk függvényében automatikusan változnak. Ettől

kezdve a többi már csak arról szólt, hogy a kormány mennyire tudja megőrizni presztízsét, a másik oldalon pedig arról, hogy ki, milyen tőkét tud kovácsolni a televízió nyilvánossága előtt folyó tárgyalásokból és az egész taxisblokádból.

Az egyértelmű nyertesek az állampárthoz kötődő szakszervezetek voltak, amelyekről azt képzeltük, hogy a régi rendszer bukásával ők is lekerülnek a színről. Most egyszerre a békebíró szerepében jelentek meg a közvélemény előtt, s hogy azt hitelesen tudták előadni, abban sokat segített az eszésszerű köthető Liga. Forgách Pál Liga-elnök radikális kormányellenessége mellett nem volt nehéz a mérsékelt hangot képviselni.

Az MDF-hez kötődő Munkástanácsok számára a szituáció kevés alkalmat kínált az érdemi szereplésre. Vezetőjük, Palkovics Imre MDF-es képviselő volt, benne volt annyi mértéktartás, hogy egyik oldalon se exponálja magát. Nem így a szintén MDF-es Palotás János, aki a munkaadói oldalon fellépve a közvélemény megkülönböztetett érdeklődése mellett zajló ÉT-ülés főszereplőjeként keményen küzdött a kormány ellen, és ezáltal hosszú időre a politikusi népszerűségi listák élére került.

A képviselőcsoport persze kevésbé tudta honorálni Palotás vasárnapi szereplését. Másnap a parlamentben, az ülés megkezdése előtt egyik képviselőtársunk, az ötvenhatban meghurcolt Dénes János Palotás elé lépett, s közvetlen közlő szavakat sziszegett a szemébe. Néhány méterről láttam a jelentet, s komikus volt, ahogy a kistermetű képviselő elállja az útját a nála fejjel magasabb Palotásnak, a vasárnap hősnének, aki hosszú másodpercekig nem képes szabadulni a megalázó helyzetből. Amikor ez mégis sikerült neki, akkor vettem észre, hogy Dénes János egész idő alatt Palotás lábán taposott.

A pizsamás interjú

Antall József vasárnap este, ígéretéhez híven hosszabb interjút adott a televíziónak. Nagyon emberi és hiteles volt, ahogy a miniszterelnök kórházi ágyán, pizsamában elmondta, hogy ő csak szolgálni

akar, s addig szolgál, ameddig a szolgálata hasznos. A személyes hangvételi pizsamás interjú – ahogy a sajtóban később emlegették – a kormány hívei számára a válság érzelmi feloldását jelentette. De Antallnak erről a szerepléséről még politikai ellenfelei is elismerően nyilatkoztak. Lehet ugyan, hogy csak azért, mert mindig is egy kiszolgáltatott, megtört Antallt szerettek volna látni, amint azt Boross Péter állította. Én akkor sem így gondoltam, és ma sem. Antall egyáltalán nem volt megtört és kiszolgáltatott, hanem határozott volt és elszánt. Úgy vélem, s akkor is úgy gondoltam, Antall jól tette, hogy hallgatva az interjút készítő Feledy Péter rábeszélésére, nem húzott öltönyt a beszélgetéshez, s azt is, hogy szemérmességét félretéve, nem rejtette véka alá személyes érzelmeit. Mindez persze nem befolyásolhatta a „gőgös” és „az emberek problémái iránt érzéketlen” Antall Józsefről a média túlnyomó része által éveken át sulykolt, hamis képet. De a pizsamában a kórházi szobájában ülő, saját megrendülését sem leplező miniszterelnök láttán az emberek – a krízis súlya alól éppen hogy csak szabadulva – néhány pillanatra talán közelebb kerülhettek az ország választott vezetőjéhez, a rendszerváltoztató miniszterelnökhöz.¹⁴

Amikor évekkel később Feledy Pétertől megkérdeztem, hogyan tudta Antallt lebeszélni arról, hogy átöltözzék az interjúhoz, szerényen annyit mondott: a vita kompromisszummal végződött. Kompromisszummal? – kérdeztem csodálkozva. Igen, bólintott Feledy, a miniszterelnök úr ahhoz azért ragaszkodott, hogy pizsamáját tisztára cserélje.

A romok eltakarítása

A rend helyreállt, s ez volt a legfontosabb. Ám azonnal szembesültünk a problémával: hogyan lehet egy jogállamban kezelni azt a helyzetet, amikor több ezer ember – ráadásul a legnagyobb ellenzéki párt támogatásával – napokon át megbénította az ország életét, s ezzel a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekményeket is elköve-

tett. Györgyi Kálmán legfőbb ügyész különösen nehéz helyzetben volt, érthető módon ő szorgalmazta leginkább a probléma mielőbbi megoldását, amire egyetlen lehetőség kínálkozott: az amnesztia.

A blokádot követő hónapokban azonban csekély volt az esélye, hogy egy ilyen javaslat a parlamentben többséget kapjon. A koalíciós képviselőket az igazságérzet mellett az indulatok is fűtötték, és sokan voltak, akik a blokádot egy előre kitervelt és gondosan megszervezett akciónak tartották, amely mögött akár az SZDSZ egyes körei is állhatnak. Ők amnesztia helyett az igazi felelősök felderítését és megbüntetését szerették volna látni. De kezdetben az ellenzék sem támogatta az amnesztia gondolatát, hiszen szerintük nem történt bűncselekmény, a blokád egyszerű „polgári engedetlenség” volt.

Antall többször kifejtette: a blokád legfőbb tanulsága, hogy milyen törekeny az új demokrácia, milyen könnyen felborulhat a mindennapok nyugalma, és ezt most sokan megérezték. Úgy érvelt, ha volt is bizonyos szervezethez az akció mögött, ezzel most nem szabad foglalkozni. A blokád megítélése súlyosan megosztja a parlamentet, ezért mielőbb túl kell lépni rajta. Rengeteg a feladat, azok megoldásához pedig nyugalomra és viszonylagos egyetértésre van szükség kormányoldal és ellenzék között.

Az ő ötlete volt, hogy a köztársasági elnök terjessze az Országgyűlés elé azt a törvényjavaslatot, amely közkegyelmet hirdet a taxisblokádnak résztvevőinek.

– *Göncz erre bizonyára hajlandó lesz, ha megkérem rá* – magyarázta Antall, amikor először beszélt nekem az elgondolásáról –, *hiszen a blokádnak idején is védte a taxisokat.*

– *Ugyanakkor ezzel azt is elismeri* – folytatta –, *hogy mindaz, amit a szabaddemokraták jogszerű megmozdulásként állítanak be, tulajdonképpen közönséges bűncselekmény volt.*

– *Ha pedig ő az előterjesztő* – tette hozzá –, *az ellenzék szavazata biztosítva lesz.*

Ez így is volt, de a koalíciós frakciókon elég nehéz volt átvinni a javaslatot. Végül mégis sikerült, s a taxisblokádnak után több mint három hónappal a demokratikus rendszer első és utolsó komoly megrázkódtatása jogilag is lezáródott.

¹⁴ Én szolgáltni akarok (<http://konyai.hu/v114>)

A szovjet csapatok kivonulása

Az 1990-es választások előtt két héttel Németh Miklós által aláírt egyezményben a szovjet kormány vállalta, hogy 1991. június 30-áig kivonják Magyarország területéről a szovjet csapatokat. Mindenki tudta, hogy a megállapodás végrehajtása a változó politikai helyzet függvénye lehet.

A kivonulással kapcsolatos anyagi kérdéseket végképp nem tisztázta a megállapodás. A Szovjetunió kétmilliárd dollárt követelt a Magyarországon létesített objektumok fejében. Folyamatosan fenyegetőztek, hogy amennyiben nem vagyunk hajlandók fizetni, nem fognak kivonulni. Mi ellenköveteléssel álltunk elő, elsősorban a környezetben okozott károk fejében – de az '56-os rombolásra is hivatkoztunk –, és szerettük volna nullamegoldással lezárni a szovjet megszállás évtizedeit. Antall Józsefnek moszkvai tárgyalásai során erről Jelcinnel sikerült is megállapodnia.

Ennek ellenére a szovjet katonai vezetés újra meg újra felvetette a Szovjetunió anyagi igényeit. Antall a Jelcinnel való budapesti megbeszélésen megjegyezte, furcsállja, hogy honvédségi oldalról rendre felmerülnek olyan igények, amelyeket már elvetettünk. Jelcin szinte ledorongolta a honvédelmi miniszterét, kijelentvén, hogy Antall miniszterelnök úrral már megállapodtunk, tehát ebben a kérdésben nincs helye további vitának.

* * *

A Népszabadságnak adott évértékelő interjúban a szovjet csapatok kivonulásáról a miniszterelnök a következőképpen emlékezik meg: *„Nekem legszebb álmom vált valóra, amikor a szovjet csapatok kivonultak Magyarországról. A kivonulással kapcsolatos tárgyalások sokkal nehezebbek voltak, mint ahogy azt a közvélemény ismeri. Fenyegetésekkel tarkított megbeszéléseken a szovjetek az itt hagyott objektumokért kétmilliárd dollárt követeltek, pontosan annyit, amennyivel nekünk tartoztak. Nem voltunk hajlandók aláírni azt a biztonsági záradékot sem, amely korlátozta volna szuverenitásunkat más szervezetekhez való csatlakozás esetén. Ennél az asztalnál ült a szovjet kormány képviselője, és közölte: ha nem írjuk alá a meg-*

állapodást, nem vonulnak ki az országból a csapataik. Nem voltak könnyű órák.”

* * *

A tárgyalásnak azért voltak olyan epizódjai is, amelyre Antall szívesebben emlékezett. Anyagi követelésének alátámasztására a szovjet fél azzal is érvelt, hogy katonák tízezreinek kell a hazatérés után a lakhatását megoldani, ezért ehhez a magyaroknak mindenképpen hozzá kell járulniuk. Egy alkalommal a miniszterelnök dolgozósobájában Beszmertnih külügyminiszter indokként azt is felhozta, hogy a nyugatnémetek méltányosan kezelték ezt az igényt, és jelentős összeggel járultak hozzá a szovjet katonák otthoni egzisztenciájának megteremtéséhez.

Antall erre megjegyezte, hogy *önök, uraim, elkövettek egy hibát, mert annak idején, 1945-ben nem álltak meg a Dunánál.* Ebben az esetben ugyanis lenne egy Nyugat-Magyarország, amely fejlett országgént, ugyanúgy, mint Nyugat-Németország, nagyvonalúan fizetné a számlát. De *sajnos önök egész Magyarországot megszállták, ezért nem áll módunkban a követelésüket teljesíteni.*

A Somlótól a Somlóig

1991. június 30-án, amikor Magyarország hivatalosan is visszanyerte állami szuverenitását, országszerte ünnepségek voltak. A miniszterelnök nem Budapesten mondott beszédet, hanem az MDF Veszprém megyei szervezete meghívásának tett eleget és a Somlóvásárhelyen összegyűltekkkel együtt ünnepelt. Voltak, akik ezen csodálkoztak, de én érteni véltem Antall döntését, hiszen erről a vidékről származott. Antall felmenői katonáskodó kismenek voltak, akik korán elszegényedtek, és a Somló-hegy lábánál élő parasztokhoz hasonlóan gazdálkodással, szőlőműveléssel foglalkoztak. Antall apai nagyapja azért költözött fel Pestújhelyre, ahol még olcsón lehetett telket vásárolni, mert elhatározott szándéka volt, hogy mindhárom gyermekének diplomát ad a kezébe – köztük a miniszterelnök édesapjának, Antall Józsefnek, akinek később

a nácik elől menekülő külföldiek, mindenekelőtt lengyelek, nem kevesen zsidók köszönhatték életüket. A miniszterelnök Pestúj-helyen született, de a vakációkat Somlón töltötte. A falusi gyerekekkel játszott, hallgatta az öreg parasztok elbeszéléseit, tanulta meg becsülni bölcsességüket, emberségüket. Itt ismerte meg a föld és a gazdálkodás fáradságos örömeit, ember és állat kapcsolatát. *„Én nem a lóversenyen találkoztam az állatokkal, mint egyes, magát népinek nevező politikusok”,* utalt egy alkalommal Csurka Istvánra, aki az MDF népi-nemzeti körének volt a vezetője, a Kádár-rendszerben pedig sikeres drámaíróként szerzett pénzét gyakran a lóversenypályán játszotta el.

Megkérdeztem a miniszterelnököt, hogy a családi gyökerek vagy a gyerekkori vakációk miatt döntött a főváros helyett a somlói helyszín mellett? Mindkettő, de van egy harmadik is, felelte mosolyogva, majd váratlanul megkérdezte: Hány évesek is a fiaid? A nagyobbik most érettségizett, a kisebbik tizenkét éves, feleltem. Nagyon vigyázz rájuk, emelte fel mutatóujját. Különösen a kicsire. Mert a kamaszfiúk nem érzik a veszélyt. Hátradőltem a karosszékekben, mert tudtam, hogy most hosszabb mesére számíthatok.

„Amikor a németek 1944. március 19-én megszállták az országot, apám tudta, hogy menekülnie kell. Somlón talán biztonságban lesz, gondolta. Mi nem mehettünk vele, hiszen tartott még az iskola, mesélte Antall. A Gestapó persze hamar megtalálta és csak augusztusban szabadult.

Ekkor viszont már minket is levitt magával. 1945 márciusában, amikor az ágyúdörgésekből hallottuk, hogy közeledik a front, hajnalban felmentem a Somló tetejére, a Szent István kilátóba, és felejthetetlen élményben volt részem. Egy távcsővel néztem, ahogy Pápától Ajkáig, mint egy nagy körvadászaton, rajvonalban jönnek előre az orosz páncélosok. Amikor pedig megfordultam, láttam, hogy a 8-as műúton Graz felé vonulnak vissza a német alakulatok. Leszaladtam a kilátóból és valahol Sártó és a hegy között találkoztam az első orosz katonákkal. Nem voltam még tizenhárom, nem éreztem a veszélyt, pedig akkor már a környéken élők mentették az asszonyaikat, lányaiikat, kis vagyunkájukat.

Nos, ezért is megyek a Somlóra ünnepelni. A tizenhárom éves gyerekek láthatta, ahogy a német hadsereg helyére bejöttek az oroszok. És miniszterelnökként ugyanott akarom ünnepelni azt, hogy kimentek. Azoknak a falusiaknak a körében, akik között gyerekként a legjobban éreztem magam. Utána pedig repülök Prágába, ahol aláírjuk a Varsói Szerződés megszűnéséről szóló okmányt” – jelentette ki végezetül a miniszterelnök.

Antall József és a besúgók

Miközben a szabaddemokraták elleneztek a gyilkosok és hazárárlók bíróság elé állítását lehetővé tevő MDF-es igazságtételi törvényt, a kommunista titkosszolgálatok ügynökeinek a megbélyegzését kezdettől fogva szorgalmazták. Antall József az egész besúgóüggyel kapcsolatban meglehetősen ambivalens volt. Amikor erről beszélgettünk, többféle indokot is előhozott. Hivatkozott arra, hogy mindenütt, ahol ezt a kérdést elővették, rengeteg és felesleges konfliktust okozott. Másrészt az ügynökként szervezett emberek többségükben a rendszer kiszolgáltatottjaiból tevődtek össze, míg a rendszer működtetésében részeseket nem kellett beszervezni. Ők ott voltak az apparátusban és nyíltan folytatták tevékenységüket. S ott voltak azok is, akik kapták és felhasználták a besúgói jelentéseket. És azok is, akik beszervezték a besúgókat.

Nem beszélve arról, folytatta Antall, hogy a rendszer az egyházakat tekintette legfőbb ellenségének. Ezért természetes, hogy papok, lelkészek között is sok az érintett személy, hiszen az egyházakat úgy lehetett ellenőrzés alatt tartani, ha az ő soraikból szervezik be az ügynököket. Sokszor zsarolással, sőt a legtöbbször úgy.

Tőle szokatlan felindultsággal beszélt arról, hogy itt rengeteg megzsarolt, szerencsétlen emberről van szó, akik valamikor a múltban elkövettek valamit, s ezeknek az ügyeknek a felelevenítése emberi tragédiákhoz vezethet. De az áldozatnak sem mindig jó, ha megtudja az igazságot, jelentette ki. Nem hivatkozott rá, de tudtam, hogy tapasztalatból beszél. A kormányalakítás után derült csak ki, hogy egyik legjobb barátja évtizedeken keresztül jelentett róla.

Kiss György 1956-ban Antall Józseffel együtt részt vett az Országos Levéltár lefoglalásában. Amikor ez a hatóságok tudomására jutott, ajánlatot tettek neki. Elkerülheti a felelősségre vonást, amennyiben hajlandó jelenteni a rendszer ellenségeként számon tartott gyermekkori barátjáról.

Antallnak eszébe se jutott gyanakodni. Régi barátja rendszeresen felkereste otthonában, a szülei belvárosi lakásában. Ilyenkor lementek sétálni a Duna-partra, miközben Antall elemezte a nemzetközi és a hazai politikai helyzetet, s kifejtette a jövőre vonatkozó elképzeléseit. A Duna-parti sétákat Antall javasolta, mondván, nem lehet tudni, hogy a lakásban van-e lehallgató berendezés, itt viszont nyugodtan beszélgethetnek...

Kiss Györgyöt az 1990-es választási kampány idején ismerem meg, mint az MDF elnökének barátját. A kormányalakítás után hivatalosan is Antall tanácsadója lett. Szobája rövid ideig a miniszterelnök közelében volt, de aztán másik szobát kapott, és úgy hírlett, megbetegedett. Nem sokkal később megtudtam az igazságot. De Antallt nem kérdeztem, s ő sem beszélt erről nekem. A miniszterelnök diszkréten kezelte a gyermekkori barátjáról megtudott információkat.

Volt még egy fontos szempont, ami óvatosságra intette a miniszterelnököt. *Titkosszolgálatokra a demokratikus országokban is szükség van*, mondta. A németek egyszerűen megoldhatták a kérdést, folytatta, hiszen *ott volt a nyugatnémet titkosszolgálat, amely a Stázi helyébe léphetett*. Nálunk viszont, ahol nincs „tartalék” titkosszolgálat, óatosan kell kezelni ezt a kérdést, *nehogy elbizonytalanodjanak a kémelhárításra és a felderítésre szakosodott szolgálatok is, amelyek sok vonatkozásban összefonódtak azokkal, akikkel szemben indokolt a fellépés*.

Érdekes, jegyeztem meg egyszer a miniszterelnöknek, amikor közöttünk ez szóba került, téged fél életeden keresztül megfigyelés alatt tartottak és zaklattak az állambiztonsági szervek, és mégis milyen empátikus vagy a szolgálatokkal. *Más dolog a személyes érzelem és más a miniszterelnöki felelősség*, jelentette ki Antall. Ez igaz, helyesletem. Én nem vagyok miniszterelnök, folytattam, mégis úgy gondolom, hogy mindent meg kell tennünk a felderítés és a

kémelhárítás terén működő szolgálatok erősítéséért. De nekem könnyebb, tettem hozzá, mert engem soha nem bántottak, mint téged annak idején.¹⁵

Én ezt már régen feldolgoztam, legyintett Antall. Sőt kicsit hálás is vagyok nekik, tette hozzá. A forradalom után a kihallgatótisztem elmagyarázta, hogy mi vagyunk az igazi ellenségek, nem a fasiszták, mert azok kezelhetők, hiszen a fasizmus helyébe a kommunizmust, a náci Németország helyébe pedig a Szovjetuniót tették. – *Amúgy nem volt buta ember a kihallgatóm* – mesélte Antall –, *de szerinte mi, akik nacionalisták vagyunk, ugyanakkor nemzetközi érvekre is hivatkozunk, sokkal veszélyesebbek vagyunk, vagyis a kommunista rendszerre a legnagyobb veszély az, amit én mint történész s mint kisgazda politikus képviselek*. – Huszonöt éves voltam akkor, tette hozzá, ezt a kijelentést, hogy én lennék a legfőbb ellenség, nem lehetett komolyan venni, de azért erőt is adott, hogy megmutassam ezeknek: ilyen maradok, s akármit teszten, soha nem fogok megváltozni.

Lehet, hogy egyszer még szükség lesz ezekre a tapasztalatokra...

Antall más alkalommal is mesélt nekem az '56 utáni kihallgatásairól, s elmagyarázta, milyen taktikát alkalmazott a kihallgatóival szemben, mondván, hogy valószínűleg nem lesz szükség ezekre a tapasztalatokra, de azért soha nem lehet tudni. Édesapja még gyermekkorában jól kiképezte erre – ezt a kifejezést használta –, mert Magyarország német megszállása után, mint a Gestapo foglya, ő is ezt a taktikát alkalmazta. A lényeg az, hogy a legjobb mindent tagadni, egyáltalán, minél kevesebbet kell beszélni, és a társakkal, élő emberekkel kapcsolatban pedig végképp semmit sem szabad mondani. Édesapja, ahogy Antall elmesélte, következetesen tagadta, hogy Keresztes-Fischer belügyminiszter tudott a menekültekkel kapcsolatos dolgokról, azt állította, hogy minden

¹⁵ Antall József állambiztonsági megfigyelése (<http://konyai.hu/v115>)

utasítást Teleki Pál miniszterelnöktől kapott, aki akkor már halott volt.

Ő is ezt a taktikát alkalmazta. Amikor például a Kisgazdapárt Semmelweis utcai székházának visszafoglalására szervezett akcióról faggatták, a kihallgatói nyilvánvalóan tisztában voltak vele, hogy az akció szervezője ő volt. Ha beismerő vallomást teszek, magyarázta a miniszterelnök, akkor beszélnem kellett volna a társaimról is, legalább néhányat meg kellett volna közülük neveznem. Ezért apám instrukciójának megfelelően mindent tagadtam, jelentette ki, és büszke vagyok rá, hogy a kb. negyven fős gárdából senkit sem sikerült azonosítaniuk. Göncz Árpád egyébként a vallomása során ezzel ellentételesen járt el, folytatta Antall. Tüntetően kiállt a forradalom mellett, mindent elmondott, amit '56-ban csinált, sőt még ki is színezte a dolgokat.

Németh Miklóstól megkaptam a titkosszolgálatoknál őrzött anyagaimat, mesélte, legalábbis annak egy részét. Valószínűleg, tette hozzá, akkor gyűjtötték össze, amikor a kerekasztalnál megjelentem, nyilván tudni akarták, hogy kivel is állnak szemben. Nos, az anyagban szerepelt Göncz vallomásának az a része, ami rám vonatkozott. Ebben meglepődve olvastam, hogy Tar Pált mi ketten küldtük ki Nyugatra azzal a feladattal, hogy ott vegye fel a kapcsolatot az emigráns szervezetekkel és képviselje a forradalmat. Ebből semmi sem volt igaz, csak annyi, hogy Tar Pali valóban diszidált, amiről mi tudtunk, és kint valóban felvette a kapcsolatot az emigráns szervezetekkel.

Amikor a Tar Pali nagyköveti megbízására vonatkozó miniszterelnöki javaslatot átküldtem Árpádhoz, folytatta Antall az elbeszélést, a hivatalos előterjesztés mellé egy magánlevelet tettem, amelyben megkérdeztem – mellékelve a vallomásából ezt az oldalt –, vajon gondolta volna-e akkor, hogy egyszer majd valóban kiküldhetjük Tar Palit, hogy képviselje Magyarországot ügyét. Nem sokkal a levél vétele után Göncz felhívott, hogy tényleg fantasztikus, sose tudhatjuk, mit hoz az élet, vagy valami ilyesmi, fejezte be a történetet a miniszterelnök. Vagy nem értette a célzást, tette hozzá, vagy nagyon is értette, de nem akarta tudomásul venni.

Az az igazság, jegyezte meg rövid hallgatás után a miniszterelnök, hogy Árpádnak nincs érzéke a finom gesztusok iránt, pedig hát egy írótól ezt elvárna az ember. Persze a politika másfajta érzékenységet kíván, mondta elgondolkodva. Jó példa erre a tavaly júniusi tárgyalásunk Moszkvában.

Hátrádóltam a székemben. Tudtam, most egy hosszabb monológ következik. Antall ezeket a meséket általában úgy vezette be, hogy egyszer talán szükség lesz ezekre a tapasztalatokra, de szerintem neki is szüksége volt arra, hogy elmesélje a tapasztalatait. De mindegy is, én nagyon szerettem ezeket az elbeszéléseket, és nem gondolkoztam azon, hogy jók lesznek-e valaha valamire.

A Varsói Szerződés politikai tanácskozó testületének ülése után került sor Gorbacsovval a kétoldalú tárgyalásra, kezdett bele a miniszterelnök. Előtte egymás között megbeszéltük, hogy amit a plenáris ülésen nem lehetett elmondani, azt az oroszok előtt, zárt körben világossá kell tennünk. Látniuk kell, hogy a végsőig elszántak vagyunk.

Udvariasságból az első szót átengedtem Göncznek, aki azzal indított, hogy Gorbacsovban azt szereti a legjobban, hogy a szeme mindig mosolyog. Alig hittem a fülemnek, de szó szerint ezt mondta. A szovjet elnök kifejezetten zavarba jött, s láthatóan megkönnyebbült, amikor megjegyeztem: a helyzet az, hogy az elnök úr civilben író.

Ezzel helyreállítottam a hangulat, és elmondhattam, hogy a Varsói Szerződés jövője nálunk nem elvont politikai kérdés, hiszen '56-ban az akkori kormány felmondta a szerződést, és részletesen ecseteltem, milyen hatással volt a magyarokra, hogy a Vörös Hadsereg ezek után szétlőtte Budapestet és elfojtotta a forradalmat. A plenáris ülésen a konszenzust kerestük, folytattam, mert tisztában vagyunk a tagországok többségi álláspontjával és megértjük a szovjetek nehéz helyzetét, de így, szemtől szemben kötelességem elmondani, jelentettem ki, ha a kirendelt bizottság nem a Varsói Szerződés megszüntetésére tesz javaslatot, mi egyoldalúan ki fogunk lépni.

Gorbacsov azt felelte, hogy '56 egy bonyolult kérdés, amiről még beszélnünk kell, a Varsói Szerződés ügyében pedig reméli, hogy nem ez a végső szavunk, és megfontoltan fogunk cselekedni.

Ennél többet e tárgyalástól nem remélhattunk: láttam rajta, hogy tudomásul vette eltökéltségünket, és biztos vagyok benne, hogy ez is gyorsította a Varsói Szerződés megszüntetésének folyamatát.

– Mindezt azért meséltem el neked – fordult felém Antall –, mert ha külföldi partnerrel tárgyalasz, előre el kell döntened, hogy mi az, amit az ország érdekében el akarsz érni. És mindent ennek a célnak kell alárendelned. Keménynek kell lenned a tárgyalások során, de tudnod kell, hogy az adott körülmények között mi az a maximum, amit képes vagy elérni. Annál kevesebbel azonban nem szabad megelégedned.

Antall balsejtelmei nem igazolódtak

1991. október 22-én a parlament MDF frakciója a forradalom harmincötödik évfordulóját ünnepli. A képviselői irodaház ülésterme zsúfolásig megtelt. Az ünnepségre meghívtam Pongrátz Gergelyt, s kértem, hozza magával néhány Corvin-közi bajtársát. Antallnak erről nem szóltam, őt csak az ünnepi frakcióülés időpontjáról értesítettem, azzal, hogy természetesen szeretettel várjuk. Amikor a vendégekkel bejövünk, a képviselők felállva tapsolnak. Néhány perc múlva a miniszterelnök is megérkezik. Arcán nyoma sincs a meglepetésnek. Kezet fog Pongrátzcal. Udvarias szavakkal üdvözlí, Pongrátz viszonzozza. Tegeződnek.

Pongrátz és Antall. A két ember – két külön világ. Pongrátz ösztönös és indulatos, Antall tudatos és fegyelmezett. Ötvenhatban mindketten huszonnégy évesek. Pongrátz szabadságharcos, a Corvin-köz parancsnoka. Fegyverrel harcol az oroszok ellen. Antall politikus, már akkor is az volt. Édesapja mellett részt vett a Kisgazdapárt újjászervezésében. A forradalom leverése után Pongrátz elmenekült az országból. Ha marad, az első között akasztják fel. Antallt ilyen veszély nem fenyegette. Neveltetése, a családi hagyományok és személyes elhivatottsága okán pedig fel sem merült benne, hogy elhagyja hazáját.

Antall leül az elnökségi asztalhoz, a mellettem lévő székre. – Nagyon bátor vagy – mondja fojtott hangon –, hogy ezeket idehoztad. Megérttem a miniszterelnököt. Másfél év telt el a választási

győzelem óta. Az akkori népszerűségnek nyoma sincs már. Sokan azt hitték, ha olyan lesz a rendszer, mint Nyugaton, úgy is fognak élni, mint a nyugatiak. Vannak, akik a felelősök megbüntetését hiányolják. Azt mondják, nem is történt rendszerváltás. Köztük olyanok, akiknek annak idején a hangjukat sem hallottuk. Az országban tapasztalható elégedetlenség a kormánypárti képviselőcsoportra is kiterjedt.

Antall attól tartott, hogy az ötvenhatosokkal való közvetlen találkozás a frakcióban növelheti az elégedetlenséget, s indulatokat kelthet. Ezekkel a veszélyekkel én is tisztában voltam. Ugyanakkor, úgy éreztem, másfél év után egyszerűen szükségünk van arra, hogy egy kicsit megálljunk, s a napi problémákon felülemelkedve gondoljuk át a mögöttünk álló időszakot. Hiszen amit eddig elértünk, azért magyarok ezrei életüket adták 1956-ban. Ezért abban bíztam, hogy a közös ünneplés nem az indulatokat, hanem az elszántságot fogja növelni a képviselőcsoportban.

Közben a teremben csökkenőben a zsbongás. Felállok, s bekapcsolom a hangosítót. Énekeljük el a Himnuszt, mondom. A pesti megyei listáról a parlamentbe került képviselőnk, Király B. Izabella kezdi az éneklést. A tanárnőnek szép hangja van és jó hallása. Zenei kíséret nélkül is szinte tökéletes a kórus. Teljes az összhang a közös éneklésben – miközben, ha ránézek egy-egy képviselőre, mindegyikük hangját külön is hallani vélem. Pongrátz is énekel, Antall hangját is hallom magam mellett.

A Himnusz után állva maradok. – Kedves Barátaim! – mondom, s néhányszor rákoppintok a mikrofonra. – Itt vagyunk együtt, a szabadon választott Országgyűlés legnagyobb képviselőcsoportja, sorainkban a parlamentnek felelős kormány tagjai, mellettem Antall József miniszterelnök, itt vannak a hajdani pesti srácok, a Corvin közti szabadságharcosok, Pongrátz Gergely vezetésével, fejem fölött a lyukas nemzeti zászló. S mindez, kedves barátaim, történik hivatalos nemzeti ünnepünk előestéjén – a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának üléstermében. Na, most mondja nekem valaki, hogy nem történt rendszerváltás!

Többen nevetnek, majd tapsolni kezdenek. Mielőtt folytatnám, a Corvin-köziekre nézek. Pongrátz tapsol, s ha a parancsnok, akkor

a többiek is. Átadom neki a szót, mondja el ő és mondják el bajtársai, amit ötvenhatról fontosnak tartanak elmondani.

Pongrátz igazi parancsnokként viselkedik. Mond néhány mondatot, majd egymás után mutat rá bajtársaira. Pattogó szavakkal azt is megszabja, miről beszéljenek. Hallgatom a történeteket, nézem a képviselők arcát, s elégedetten állapítom meg magamban, hogy Antall balsejtelmei nem igazolódtak.

„A forradalom alapjait nem utcakövekből raktuk”

Másnap az Operaházban egy más típusú megemlékezésen vettem részt. A díszes meghívót a köztársasági elnök és a miniszterelnök írta alá. A meghívottak az '56-os szervezetek képviselői, a diplomáciai testületek vezetői, a hazai közélet kiválóságai. A politikusok közül a parlamenti frakcióvezetők és a főpolgármester kapott meghívót. A díszpáholyban egymás mellett a köztársasági elnök, a miniszterelnök és a házelnök, feleségeik társaságában.

Az ünnepi műsor előtt Antall mond beszédet. Szokás szerint ezúttal is papír nélkül beszél. Kijelenti, hogy a forradalom nem volt hiábavaló. Az akkori áldozatot igazolja a 33 év utáni győzelem, és az is, hogy a kormányok tanultak belőle Keleten és Nyugaton, tanult belőle a baloldali értelmiség, és tanult a Kádár-rendszer is. Megállapítja, hogy a rendszerváltozás nem csak az '56-os 16 pontot, hanem az 1848-as 12 pontot is megvalósította.

Úgy éreztem, a Corvin-köziek tegnapi szereplése hatására is szükségesnek tartotta megmagyarázni, hogy a békés rendszerváltás helyett miért nem „csináltunk” radikális forradalmat, olyat, amilyen 1956-ban volt: „Egy hosszú, több évtizedes elnyomatás és haldokló politikai, gazdasági állapot után, a szomszédos országokkal összehasonlított relatív jobblét révén megnyugodott lakossággal nem lehetett – és talán jobb is, hogy nem lehetett – új politikai forradalmat és szabadságharcot kezdeni.” Aztán – immár sokadszor – forradalomnak nevezi a rendszerváltozást, elismeri annak hátrányát, de felsorolja előnyeit is egy '56-hoz hasonló, véres forradalommal szemben: „A

békés átmenetnek ára van: katartikus élmény nélkül járjuk az útját. De az elszántságunk nem lehet kisebb, hiszen most éppen úgy egy forradalmat hajtunk végre. A szabadságharcot megvívtuk békésen a tárgyalóasztaloknál. A forradalom alapjait nem utcakövekből raktuk, hanem alkotmányos forradalmat hajtottunk végre. Amit egy forradalom éles utcai harcokban vív ki, mi vérdíjazatok nélkül, igazságszolgáltatással és igazságtétellel kívánjuk elérni. Úgy, hogy az otthonok ne pusztuljanak el, ne legyenek belőtt ablakok, ne legyenek kiégett házak. Inkább legyünk a térség unalmas országa, minthogy minden nap bekerüljünk a világ nagy tévéállomásainak adásaiba, mint déli szomszédunk. Éppen ezért, ha ezt az összehasonlítást elvégezzük, akkor ennek minden hátrányával együtt inkább örülnünk kell.”

Egyetlen mondattal azt is világossá teszi, hogy a parlamentben napirenden lévő igazságtételi törvény kérdésében a koalíciós képviselők és az ellenzék közötti éles szembenállásban a miniszterelnök melyik oldalon áll. A törvény előterjesztője, Zétényi Zsolt MDF-es képviselő Hugo Grotius XVI. századi németalföldi jogtudós-államférfitől kölcsönvett kijelentésére utal, mondván, *bűnösök ne maradjanak büntetlenül*. De egyfelől a radikálisoknak, másfelől a „boszorkányüldözéssel” riogatóknak üzen, amikor a Grotius-idézet után azonnal a megbocsátásról beszél, de úgy, ahogy egy kompromisszumkész forradalmárnak, a rendszerváltozás folytatására felelködött miniszterelnöknek 1991-ben beszélnie kell: *„Még ha megbocsátanak is a bűnösöknek, akkor is tudniuk kell azt, mit jelent egy nemzet megvetése, mit jelent egy nemzet megbocsátó kegyelme. Semmiképpen nem azt jelent, hogy a megbocsátás szellemével visszaélve politikai szemtelenséggel, politikai arroganciával szemünkbe ne vessenek, és úgy tegyenek, mintha ők jártak volna el eddig is helyesen, és elég csak a címetek átfesteni, elég csak félfordulatokat végrehajtani eszmerendszerekben.”*

Tájkép médiacsata előtt

A Kádár-rendszerben a sajtó egésze az állampárt kezében volt. A közvélemény formálásában az írott sajtó mellett egyre nagyobb

szerpet kapott az elektronikus sajtó. Internet még nem létezett, rádió és televízió pedig csak egy volt. A nyolcvanas években a pártirányítás folyamatosan puhult. A kemény korlátozás alól szabadulva az újságírók egy része szerepet vállalt a rendszerváltozásban, többségük az SZDSZ-szel és a Fidesszel rokonszenvezett.

Az MDF választási győzelme után a balliberális ellenzék befolyása a médiában tovább erősödött azáltal, hogy a meggyengült MSZP hívei is többnyire hozzájuk szegődtek. Az írott sajtóban és az elektronikus médiában dolgozó újságírókat, szerkesztőket egyébként – eleve meglévő liberális kötődésük mellett – az új hatalomtól való félelmük is az SZDSZ mellé állította. A legnagyobb ellenzéki párt támogatásától remélték, hogy az átmenet korszakában kivívott különleges befolyásukat a demokratikus struktúrában is megőrizhetik. Miközben a koalíciós pártok részéről folyamatosan érkeztek olyan megnyilvánulások, amelyek táplálták félelmeiket.

E félelmek elsődleges forrása az MDF egyik alapítója, Csurka István volt. A kiváló drámaíró, aki később az MDF egyik alelnöke lett, az általa szerkesztett Magyar Fórumban, az MDF hetilapjában a választások közeledtével élesen támadta a szabaddemokratákat és többek között médiafölényüket is sérelmezte. Jegyzetei gyakran túllépték a politikai korrektség határait. Ezt a tevékenységét a választások után is folytatta, és támadásai középpontjába egyre inkább a médiaviszonyok kerültek.

A csatározásokban Csurka fő ellenfele a kialakult médiaállapotok legfőbb védelmezője, Haraszi Miklós, az SZDSZ első számú médiapolitikusa volt. Íróként kevésbé tehetséges, mint Csurka, de politikusként éppen olyan radikális. A média beállításában viszont ő volt a demokratikus eszközökkel küzdő jogvédő, Csurka pedig az antidemokratikus jogtipró.

Előzetes békeajánlat

Antall utálta és méltatlannak tartotta azt a háborút, amely a koalíció és a sajtó között kialakult. Szerette volna, ha az MDF–SZDSZ megállapodásnak megfelelően a parlament mielőbb elfogadja a

rádió és a televízió elnökeinek kinevezési rendjéről szóló törvényt, hogy a szabaddemokratákkal egyetértésben kiválasztott médiaelnököket a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök kinevezhesse.

Haraszi Miklós terjesztette elő az erről szóló javaslatot, a tájékoztatás pártatlanságát felügyelő bizottság létrehozására vonatkozó önálló képviselői indítvány részeként. A gond az volt, hogy a bizottság összetételét illetően nem sikerült konszenzusra jutni, a javaslat értelmében pedig – kinevezésük előtt – az elnökjelölteket ennek a bizottságnak is meg kellett volna hallgatnia.

Tájékoztatom Antallt, hogy a Haraszi-javaslat ügyében megmerevedtek az álláspontok, a vita elhúzódhat. Javaslom, hogy a konszenzusos elnököket, Hankiss Elemért és Gombár Csabát az érvényben lévő kormányrendelet alapján, miniszterelnökként nevezze ki. Ez ellen senkinek sem lehet kifogása, hiszen a kulturális bizottság meghallgatta őket, és mindenki támogatta a kinevezésüket. *Gondolod, hogy nem próbáltam meg?* – legyint a miniszterelnök. Hankiss és Gombár azonban nem fogadja el ezt a megoldást, mondja, és én meg is értem az álláspontjukat, teszi hozzá. *Ők nem a pártállami szabályozás és egy politikai megállapodás alapján akarnak elnökök lenni, hanem a demokratikus jogállam törvényes keretei között.* Rendben, mondom, akkor megpróbáljuk a tájékoztatás pártatlanságát felügyelő bizottság létrehozására vonatkozó javaslatról leválasztani a médiaelnökök kinevezési rendjének az ügyét.

Beszélek a kereszténydemokrata Gáspár Miklóssal. Vitatkozik a két nagy párt, mondom neki, nem tenne-e jót a KDNP-nek, ha ti állnátok elő a megoldással? Gáspár Haraszi javaslatához beterjeszt egy módosító indítványt, amely a médiaelnökök kinevezését az előterjesztővel azonos módon szabályozza, de úgy, hogy a kinevezésük előtt a nem létező pártatlan tájékoztatást felügyelő bizottságnak mégsem kellene meghallgatnia őket.

Az ellenzék a módosító indítványt leszavazza. Mi pedig az egész törvényt szavazzuk le, miután ellenkező esetben csak akkor lenne elnöke a televíziónak és a rádiónak, ha valamikor a bizonytalan jövőben a bizottság összetételét illetően létrejön majd a megállá-

podás. Kitör a botrány. Az ellenzék azt állítja, hogy a koalíció nem akar független elnököket a rádió és a televízió élére.

Kiadok egy nyilatkozatot, amelyben részletesen leírom a szituációt, de nincsenek illúzióim. A média úgy találja az ügyet, mint újabb bizonyítékát annak, hogy a kormány a saját befolyása alá akarja vonni a független médiát. Az újságíró-szövetség tiltakozik a sajtószabadság megsértése ellen.

A következő héten Antall a kormány nevében törvényjavaslatot terjeszt elő a két közszolgálati médium elnökeinek kinevezési rendjére vonatkozóan. Úgy, ahogyan az Gáspár Miklós indítványában is szerepelt. A vitát követően a parlament elsőprő többséggel elfogadja a kormány javaslatát. A szavazás után a miniszterelnök szót kér. Szeretném, mondja, ha ez a szavazás véget vetne annak az áldatlan állapotnak, ami a sajtó és a kormánykoalíció között fennáll. Semmiféle hisztéria, üldöztetési mánia, teszi hozzá, semmiféle politikai manipuláció nem lehet indok arra, hogy bárki megkérdőjelezze Magyarországon a sajtószabadságot, utal az újságíró-szövetség nyilatkozatára. Eötvös József egy könyvére hivatkozik, amelyben a szerző George Washingtonot idézte: *„Hogy egy maga-magát alkotta terület azzal a váddal illesse a választott kormányt, hogy önző indokból indul ki, oly szemtelen szabadosság ez, amelyre a legnemesebb indokok sem szolgálnának mentségül.”* Nem hiszem, teszi hozzá Antall, hogy Eötvös és Washington személyében a szabad sajtónak és a szabadelvű kormányzatnak jobb forrására hivatkozhatnánk.

Hallgatom Antallt, és közben arra gondolok, hogy a parlamentnek ez a döntése, ha nem is oszlatta el, de mindenképpen csökkenthette azok aggodalmát, akik őszintén féltették tőlünk a sajtószabadságot. Hiszen az, hogy a koalíció belement abba, hogy konszenzusos jelöltek legyenek, vagyis lemondott arról, hogy saját embereit állítsa a televízió és a rádió élére, a sajtó egészében bizalmat kell keltsen. Remélem, hogy Hankiss Elemér és Gombár Csaba személye jó választás volt. Nehéz a feladatuk és óriási a felelősségük. Olyan pártatlan közszolgálati médiát kell létrehozniuk, amely valóban a közösséget szolgálja, amely tájékoztatja az embereket az átalakulással járó nehézségekről és megismerteti őket a megnyíló

új lehetőségekkel is, hogy ne csak egy szűk kisebbség tudjon élni azokkal. Olyan rádiót és televíziót kell alkotniuk, amely értékeket képvisel, erősíti az emberekben a nemzeti összetartozás érzését és segíti a rendszerváltozás kiteljesítését. Tudom, hogy mindehhez jelentős változásokra lesz szükség, amely érzékenyen érinti a szabaddemokraták támogatóit és véenceit. De bízom a konszenzusos elnökök demokratikus és nemzeti elkötelezettségében, s abban, hogy magas szintű legitimitásuk folytán képesek lesznek végrehajtani a kényes feladatot.

Meghiúsult remények

Hamar kiderült, hogy a sajtónak a kormánypártokkal szembeni bizalmatlansága jottányit sem változott a koalíció gesztusa nyomán, a médiaelnökök pedig alkalmatlannak bizonyultak feladatuk ellátására. Nem tudtak és többnyire nem is akartak változtatni a rádióban és a televízióban uralkodó állapotokon. Valószínűleg azért sem akartak, mert másként fogták fel saját szerepüket és másban látták feladatukat, mint ahogyan azt mi gondoltuk.

Kormányzása első száz napjának elteltével Antall József a televízió keresztlébe akar számolni Magyarország népének az ország helyzetéről és a kilátásokról. A televízió felveszi a miniszterelnök beszédét, de Hankiss Elemér, az új tévéelnök úgy határoz, hogy az csak a köztársasági elnök megszólalásával együtt kerülhet adásba. Miután Göncz Árpád nem kíván eleget tenni a felkérésnek, Hankiss letiltja a miniszterelnökkel készített anyag közzétételét.

– Ezek szerint semmi sem változott – mondom Antallnak. – *A választási győzelem után megszakítják az MDF-sajtótájékoztatót az SZDSZ miatt, a kormányfőket egy focimecc miatt, s most, miután független tévéelnökünk van, az meg letiltja a miniszterelnök megszólalását.*

– Hankiss szerint – feleli Antall –, *Göncz megígérte az interjút, de később lemondta. Őt pedig kötötte a szava, hogy csak együtt a kettőt, tette hozzá. Persze kifejtettem neki, hogy ez közjogi nonszensz, hiszen a köztársasági elnök, akár honnan érkezett, a pártok felett áll, tehát őt*

nem lehet a miniszterelnök ellensúlyának tekinteni. Azt mondta, érti, de értem meg én is, neki meg kell őriznie a tekintélyét.

– És a te tekintélyed? – kérdeztem.

– Az nem ezen múlik – legyintett a miniszterelnök.

– Persze – feleltem –, *de a tévé munkatársai levonják a konzekvenciát, hogy hol van az erő, amihez igazodniuk kell.*

Antall felállt, ne haragudj, be kell fejeznünk a beszélgetést, mert várnak rám. Kissé nehézkesen emelkedett ki a székéből, mint akinak fáj a dereka. Egyszerre nagyon megsajnáltam. Hankiss Elemért ő választotta, kicsit barátjának is tudta, s az most mégis hátba döfte.

A televízió Antall temetésével egyidejűleg, amikor már nem Hankiss volt a tévéelnök, lejátsozta a letiltott miniszterelnöki beszédet.¹⁶ Én csak most, amikor e könyvet összeállítottam, most néztem meg a felvételt. Ma, amikor természetes, hogy a miniszterelnök minden évben évértékelő beszédet tart, s ez így helyes, elképesztő, hogy a rendszerváltoztató miniszterelnöknek nem volt alkalma, hogy a televízió nyilvánossága előtt értékelje az ország helyzetét. Hogy nem szólíhatta meg közvetlenül a magyar népet.

Ha a képernyők előtt ülve milliók láthatták volna, hogy az ország távolságtartónak, sőt gögösnek beállított miniszterelnöke milyen együttérzéssel beszél az emberek súlyos problémáiról, őszintén feltárva az ország helyzetét és a ránk váró nehézségeket, talán mindez nem lett volna hatástalan. A taxisblokádra bizonyára akkor is sor kerül, de talán kevesebben rokonszenveztek volna a törvénytelen és veszélyes akcióval. És akkor Antall száját sem hagyta volna el az elkecseregett mondat: „*Azt hittük, hogy van nemzet.*”

* * *

A politikai irányultság szempontjából a rádióban még rosszabb a helyzet, mint a televízióban. Bár a szerkesztők és a műsorkészítők többsége mindkét szervezetnél az ellenzékkel szimpatizál, és leginkább a szabaddemokraták szellemiségét követi, a tv hírműsorai

élére még a választások előtt a népi baloldalhoz tartozó Pálffy G. Istvánt nevezték ki, ő nem tartozik az SZDSZ hívei közé. A rádióban ilyen változások nem történtek, ott a hírműsorokban is egyértelmű az ellenzéki irányultság.

A műsorpolitikával szemben a legfőbb kifogás, hogy túlsúlyban vannak a közéleti viták, és háttérbe szorul az átalakításokról szóló részletes és szakszerű tájékoztatás. A televízió nem segít abban, hogy az emberek megismerjék az őket közelről érintő változásokat, s így módjuk sincs arra, hogy éljenek a számukra megnyíló új lehetőségekkel. Nem készülnek olyan műsorok, amelyek mindezt közérthető módon, a nézők számára fogyasztható formában bemutatnák.

Emellett mindkét médium gazdálkodása felelőtlen és pazarló, sőt gyanús ügyletekre is sor kerül. A televízióban sokan veszik fel a fizetésüket a semmire, miközben a műsorgyártást nagyrészt magáncégeknek szervezték ki, amelyek gyakran a tévé alkalmazottainak tulajdonában állnak. A rádió 168 Óra című, ellenzéki hangvételű heti politikai műsorának főszerkesztője és helyettese hetilapot alapít, amely a rádióműsor leírt változata. A műsorkészítésért természetesen fizetés jár a rádiótól, miközben a kiadásra létrehozott magáncégbe saját szellemi apportjukként viszik be a tartalmat.

Valamikor 1991 tavaszán Antall-lal – nem először – arról beszélgetünk, hogy a frakcióban a médiaelnökökkel szemben nagy az elégedetlenség. Az MDF médiapolitikusai között a helyzet megítélésében alig van különbség, mondom Antallnak, de a taktikát illetően annál nagyobb. A kulturális bizottság MDF-es tagjai megegyezésre törekednek, természetesen Kulin Ferencsel, az elnökkel együtt, kivéve Csúrkát, aki keményen támadja a médiaelnököket. Pedig annak idején lelkesen támogatta őket, jegyzi meg a miniszterelnök. Gombárt egyenesen Csúrkáék javasolták, teszi hozzá. Nekem nem nagyon tetszett az ötlet, folytatja, meg is kérdeztem, nem zavarja-e őket, hogy Gombár a pártfőiskolán volt előadó? Nem baj, ez volt a válasz, ott volt Lakiteleken, rendes magyar ember, nem lesz vele probléma. *De nem a médiaelnököket kellene támadni, teszi hozzá, hanem a kulturális bizottságban végre*

¹⁶ A letiltott miniszterelnöki beszéd (<http://konyai.hu/v116>)

meg kellene egyezni a médiatörvényben. Kulin Feritől azt hallom, hogy haladnak a dologgal, mondom erre. Úgy látszik, hogy nem a szabaddemokratákkal tudnak szót érteni, hanem a szocikkal, folytatom, ott Kósa Ferenc az ügy felelőse, akivel Kulin szerint lehet tárgyalni. Kulin ezt már régóta mondja, jegyzi meg Antall, de jó lenne már valami eredményt is látni. Nem mondja ki, de érzem a hangjából: *nem bízik a szocialistákban.*

Néhány hónappal később, egy frakcióelnökségi ülés előtt Kulin Ferenc bejelenti, hogy a szocialisták elvették a médiatörvény ügyét Kósa Ferencről, és mostantól a szabaddemokratákkal szimpatizáló rádiós, Gellért Kis Gábor a felelős. Kulin hozzáteszi, hogy a kulturális bizottságban ezzel létrejött az MSZP–SZDSZ koalíció, ami annyit jelent, hogy a médiatörvény ügye megfeneklett.

A helyzet „fokozódik”

A média körüli politikai csata egy másik dimenzióba került, amikor Hankiss Elemér a televízió két csatornájának élére teljes jogkörrel felruházott intendánsokat nevezett ki, s példáját néhány hét múlva Gombár Csaba is követte. Ez azt jelentette, hogy a pártok teljes körű egyetértésével megválasztott médiaelnökök leadták a tv és a rádió gyakorlati irányítását olyan személyeknek, akik mögött nem volt politikai konszenzus, és inkább az ellenzékhez, mint a kormányoldalhoz álltak közelebb. A miniszterelnök levelet ír a két médiaelnöknek, amelyben tudomásukra hozza, hogy a hatályos jogszabályok értelmében minden szervezeti döntésük – az intendánsok kinevezése is – csak akkor jogszerű, ha a kormány jóváhagyja azokat. Ezért felszólítja őket, hogy eddigi döntéseik dokumentumait utólag, az esetleg tervezett szervezeti döntések dokumentumait pedig előzetesen, jóváhagyás végett küldjék meg neki.

A levélről akkor szerzek tudomást, amikor Haraszti Miklós interpellációt nyújt be a miniszterelnökhöz *A Magyar Rádió és a Magyar Televízió kormányfelügyelet és kézi vezérlés alá vonásának kísérletéről* címmel. Válaszában Antall felvázolja a jogi helyzetet,

majd – a koalíciós képviselők hangos tetszésnyilvánításától kísérve – kijelenti: „*semmiféle kézi vezérlésről nincs szó, messze kinöttem már abból a korból.*”

Volt azért olyan alkalom is, amikor Haraszti Miklós számonkérő kérdésére Antall elegánsabban válaszolt. Az esetről maga az SZDSZ-es politikus számolt be egy Antall Józsefről szóló dokumentumfilmben. „*Csurka akkoriban már hétről hétre szörnyű dolgokat írt a Magyar Fórumban* – mesélte Haraszti több mint húsz évvel a miniszterelnök halála után. – *A Parlament folyosóján megállítottam Antallt, és megkérdeztem: Mondd, Jóska, te olvasod a Magyar Fórumot? Nem – felelte a miniszterelnök –, és neked sem ajánlom.*”

* * *

Miközben Antall rámutatott az intendatúra bevezetésének jogellenes voltára, a kinevezési törvény alapján 3–3 alelnököt jelölt a két médiumba. A szabaddemokraták az intendánsok kinevezése mellett azzal érveltek, hogy mindez a médiaelnökök, illetve a rádió és televízió belső szakmai ügye, amitől a pártoknak távol kell magukat tartaniuk – most viszont az alelnökjelöltek személyét azon az alapon utasították el, hogy a miniszterelnök nem egyeztetett az ellenzéki pártokkal. A kulturális bizottság meghallgatta az alelnökjelölteket, és többségi szavazással alkalmasnak találta őket.

A köztársasági elnök azonban a miniszterelnök előterjesztését lelkiismereti okokra hivatkozva nem írta alá. A politikai eszközökkel megoldhatatlan konfliktust Antall jogi útra tereli. A jogállamiság és az ország stabilitása szempontjából elengedhetetlen – ahogyan még aznap nekem kifejti –, hogy egyértelmű legyen a két közjogi méltóság hatáskörének pontos meghatározása, ez pedig az Alkotmánybíróság feladata. A leghelyesebb, mondja, ha a kulturális bizottság elnökeként Kulin fordul az Alkotmánybírósághoz, s ő kéri a köztársasági elnök kinevezési jogkörének értelmezését.

* * *

A közjogi vitát a sajtó Göncz és Antall személyes vetélkedéseként értelmezte, amelyben szinte egyöntetűen a köztársasági elnök mel-

lé állt, teljesen mellőzve az ügy közjogi háttérének a megvilágítását. Az üdítő kivétel Debreczeni József volt, aki az ellenzéki beállítottságú Magyar Hírlapban részletesen megvilágította a köztársasági elnök alkotmányos helyzetét, és bátran szembement a sajtót eluraló hamis beállítással.

A jó tollú MDF-es képviselő kifejtette, hogy a magyar sajtó úgy állítja be a közjogi méltóságok vitáját, mint jó és rossz küzdelmét, ahol a „bölcös és jóságos” köztársasági elnök a „kisstílusú, féltékeny, hatalomvágyó és erőszakos” miniszterelnökkel áll szemben. Holott itt egy fontos közjogi nézetkülönbségről van szó, amiben egyértelműen a miniszterelnöknek van igaza. A cikkben Debreczeni kijelenti, hogy Göncz Árpád már a taxisblokádnál kilépett a nemzet egységét megjelenítő, pártok felett álló alkotmányos szerepköréből, amikor felszólította az egyik felet, a kormányt, hogy fogadja el a másik fél, a taxisok követeléseit.

A cikk óriási vihart kavart a sajtóban és az egész közéletben. Továbbra sem a közjogi helyzettel foglalkoztak, hanem azt állították, hogy Debreczeni pártpolitikai okokból, minden alap nélkül támadta meg Göncz Árpádot, és megsértette a köztársasági elnök méltóságát.

Az Alkotmánybíróság döntése és az SZDSZ értelmezése

Az Alkotmánybíróság szeptemberben meghozza döntését. Ebben részletesen értelmezi a köztársasági elnök kinevezési jogkörét, természetesen úgy, ahogyan a parlamentáris demokráciák köztársasági elnökének a jogkörét értelmezni kell. Ennek során – anélkül, hogy a konkrét ügyről beszélne – kimondja, hogy a köztársasági elnök nem része a végrehajtó hatalomnak, annak kizárólagos birtokosa a kormány. A köztársasági elnök kinevezési jogkörében hozott döntéséért a politikai felelősséget minden esetben a személyi javaslatot előterjesztő miniszterelnök vagy miniszter viseli. Ezért a köztársasági elnök csak akkor tagadhatja meg a miniszterelnök vagy a miniszter által javasolt személy kinevezését, ha alaposan feltehető,

hogy a javasolt személy kinevezése „az államszervezet demokratikus működését súlyosan zavarná”.

A határozat kihirdetésének másnapján Antall szobájában ülök. A szabaddemokrata frakció déli sajtótájékoztatójáról szaladtam át, ahol Hack Péter – jogi ügyekben Tölgyessy után második számú tekintély – értékelte az Alkotmánybíróság határozatát. Nem fogod elhinni, mesélem Antallnak, de *Hack kijelentette, hogy a határozat áttanulmányozása után megállapítható: az elnök semmi olyat nem tett, ami ennek a döntésnek nem felelt volna meg.*

Békejobb az elnöknek

Antall nem mutat meglepetést. Nem tudom eldönteni, hogy értesült már az SZDSZ álláspontjáról, vagy csak fegyelmezi magát. Tehát az Alkotmánybíróság döntése után is azt állítják, hogy a köztársasági elnök hatásköre kiterjed a miniszterelnök által jelölt személyek kinevezésének megtagadására, foglalja össze a helyzetet. *Persze ők is tudják, hogy ez nem így van,* teszi hozzá. Majd rövid gondolkodás után folytatja: *Egyébként írtam Árpádnak egy levelet, szeretném, ha nem élné meg személyes vereségként az Alkotmánybíróság ítéletét.* Mert nagyon fontos, folytatja, hogy rendeződjék a kettőnk közötti kapcsolat. Ez rajtam biztosan nem fog múlni, jelenti ki határozottan, majd hozzáteszi: *Persze ehhez az kell, hogy ezután ne az SZDSZ álláspontját, hanem az alkotmányt tekintse mérvadónak.*

Kérésére Rózsa Mariann behozta a levelet. Nem adok másolatot, mondta a miniszterelnök, de itt elolvasható. Magánlevél ugyan, jegyezte meg, de Árpád úgyis odaadja majd a sajtójainak. Adhatja nyugodtan, tette hozzá és elmosolyodott, tőlük biztosan nem fog kiszivárogni. Leült az íróasztalához, én pedig olvasni kezdtem a levelet.

„Tisztelt Elnök Úr, Kedves Árpád!

Úgy gondolom, hogy az Alkotmánybíróság döntéshozatala időszakában nem lett volna ildomos akár hivatalosan, akár magánemberként megszólalnom. Hivatalosan most is csak akkor fogom tenni, ha

megkérdeneznek és nem tudom elkerülni. De abban biztos lehetsz, hogy a köztársasági elnöki tisztség (méltóság) tekintélyének a megőrzése és érvényesítése a célom.

Az 1989. évi kerekasztal-tárgyalásokon részben nem akarták még a köztársasági elnöki intézmény helyreállítását, részben egy teljesen formális funkció volt az ellenzéki pártok célja. Az alkotmányjogi bizottságban a honvédség főparancsnokának tisztét is magam vittem keresztül.

Ez pontosan így volt, idézem fel a két évvel ezelőtti időszakot, amikor ott ültünk egymás mellett, és nem is értettem pontosan, hogy miért erősködik Antall ebben a kérdésben.

„Az SZDSZ a miniszterelnökhöz akarta telepíteni ezt is, de facto ugyanis a miniszterelnök gyakorolta már az átmeneti időkben, miután korábban az MSZMP főtitkára volt a néphadsereg főparancsnoka, de alkotmányjogi elemként közjogi érzékem, az európai és magyar hagyományok azt diktálták nekem – lévén korábban a király és a kormányzó a legfőbb hadúr, amely azonos alkotmányjogi értelemben a főparancsnokkal –, hogy ragaszkodjam a megvalósult konstrukcióhoz. De sohasem hittem, hogy ezt valaki félreértelmezheti és az Alkotmányból nem fakadó de facto szerepkörrel kívánja felruházni.”

Ez fontos és tapintatos mondat, gondolkodom el egy pillanatra, mert az Alkotmánybíróság határozatából az is következik, hogy az elnök a honvédség parancsnokának nem szolgálati előjárója, ahogyan – nyilván a szabaddemokraták javaslatára – Göncz a taxiblokád idején főparancsnoki hatáskörét értelmezte.

Tovább olvasom a levelet: Antall részletesen leírja, hogyan került sor Göncz Árpád megválasztására. Kezdve attól, hogy még a választások előtt Mécs Imrének felvetette Göncz személyét, „mint egy adott politikai szituáció lehetséges jelöltjét”, akit szívesen támogatna. Aztán részletesen beszél az MDF–SZDSZ megállapodásról, mondván, hogy: „pártod ajánlatában nem voltál az első között”. Egészen addig, hogy Göncz egyhangú megválasztását a koalíciónál egyértelműen bevetett személyes befolyásával érte el, amihez hozzáfűzte: „Hiszen akkor már a kormánypárti és ellenzéki feszültségek, a paktummal szembeni ellenérzések más megoldást sugalltak. Ezt azonban a magam részéről elfogadhatatlannak tartottam, és személyes

felelősségemet kötöttem hozzá.” Remélem, mindennek a felidézése nem sérti majd Göncz hiúságát, villan át az agyamon, de ezt az érzést a következő mondatok tompítják: „Félreértések elkerülése végett ezt nem azért rögzítem, mert ezért bármit vártam volna, vagy várnék. Eszem ágában sincs úgy beállítani, mintha nekem köszönhetnéd a köztársasági elnökséget. Ez egy olyan politikai megoldás volt, amire kettőnk egyénisége, személyes barátsága jó alapnak tűnt, és a nemzeti érdeket szolgálta.” Még egyszer át kell futnom ezt a részt, hogy megnyugtassam magamat: Nem, ezek mind tények, ezen nincs miért megsértődni. Aztán folytatom az olvasást.

„Meggyőződése az, hogy a mai magyar Alkotmányban megfogalmazott köztársasági elnöki jogkör rendkívül alkalmas arra, hogy pártok felett álló, a napi politikai harcokban részt nem vevő, a nemzet egyetemességét kifejező államfő legyen. A köztársasági elnök azonban nem politizálhat a kormány helyett, nem mutathat kifelé sem olyan külpolitikai vagy belpolitikai szerepkört, ami a parlamentáris köztársaság vagy az alkotmányos monarchia rendszerével ellentétes. Igen nagy lehetőség van a Magyar Köztársaság elnökeként a kormánnyal összhangban ellátni bizonyos diplomáciai feladatokat, de a felelősség mindenben a kormányé. Elöttem egy pillanatig sem volt kétséges a köztársasági elnök és a miniszterelnök jogköre. Annál kevésbé, mert a jelenlegi alkotmányt lényegében Tölgyessy Péterrel ketten alkottuk meg, mások segítő részvételével. Éppen ezért tartottam rendkívül szerencsétlennek, hogy Téged olyan magatartásra, kijelentésekre (például jogkörbővítés) inspiráltak, ami vitathatatlanul pártpolitikai érdeken alapult. Az SZDSZ számos stratégiai és taktikai hibája között elkövette azt, hogy előbb egy hatalom nélküli, kedves »vicces« köztársasági elnöki tiszte (T.G.M.) akart megalkotni, bonapartizmussal (T.P.) rémisztgetve a népet, majd pedig egy kormányt, parlamentet kiegyenlítő prezidenciális köztársasági rendszert akart becsempészni a közéletbe. Az elmúlt évtizedek megfosztottak Téged az 1944–45-ben elindult politikai pályád folytatásától, és a Te aktív egyéniséged miatt nehezen viselted és viseled talán a kormányzati állásfoglalásoktól való távolmaradás kényszerét, amit emberileg megérték, de alkotmányjogilag és a politikai felelősség következtében megoldhatatlannak tartok. Nem hiszem, hogy bárki előtt komolyan kellene azt kifejezés-

re juttatni, hogy semmiféle »diktatórikus« ambíciók nem fűtenek. Minden lehetőség megvan arra, hogy kimaradjál a népszerűtlen intézkedésekből, és éppen olyan népszerű, a politikai erkölcs magaslátán álló tekintélyes államfő légy, mint Weizsäcker, Herzog vagy az alkotmányos monarchák némelyike. Én ebben csak segítségre lennék, mert annyiban vagyok »tekintélyelvű«, hogy a magyar államfő közjogi méltóságát rendkívül fontosnak tartom. Ezt mind a kiráypárti, mind a köztársasági hagyományok megkövetelik. Kettőnk tevékenységének jogszokás-teremtő szerepe is van és lehet. Ez is közös felelősségünk.»

Nagyszerű levél, állapítom meg magamban, amikor a végére érek, emberileg hiteles, jogilag meggyőző. A miniszterelnök, miközben olvastam, diktált valamit Rózsa Mariannak, most éppen egy telefonban van. Megvárom, amíg befejezi. Felállok és leteszem az asztalra a levelet. Remélem, Árpád bácsira is olyan hatással lesz, mint amilyenem volt, mondom Antallnak. Majd meglátjuk, feleli a miniszterelnök. Mindenesetre igazad van, jegyzem meg búcsúzóul, ezt a levelet a szabaddemokraták nem fogják kiszivárogtatni.

Időhúzás, halogatás, majd átmeneti siker

Antall – az Alkotmánybíróság döntésével a háta mögött s kicsit bízva baráti hangvételű levele hatásában is – ismét előterjeszti az alelnökjelöltekre vonatkozó javaslatát. Göncz Árpád azonban ezúttal sem nevezi ki a miniszterelnök jelöltjeit. Úgy nyilatkozik, hogy időre van szüksége, és bekéri a rádió és a televízió szervezeti és működési szabályzatát. Nyilvánvaló, hogy ehhez nincs joga, hiszen az Alkotmánybíróság szerint csupán azt mérlegelheti, hogy az adott személyek kinevezése nem idéz-e elő *»súlyos zavart az állam-szervezet demokratikus működésében«*. Ennek eldöntéséhez pedig nem szükséges sem szervezeti és működési szabályzat, sem hosszas mérlegelés: első látásra megállapítható, hogy ilyen veszély nincsen.

Miután Göncz Árpád Antall újabb és újabb telefonja után is tovább késlekedik, a miniszterelnök ismét az Alkotmánybírósághoz fordul, értelmezést kérve, hogy milyen határidőn belül

kell gyakorolnia a köztársasági elnöknek a kinevezés jogát? Az Alkotmánybíróság ítélete: a köztársasági elnök *»észszerű határidőn belül«* köteles dönteni. És azt is megállapítja: a határidő túllépése alkotmányellenes.

A kör bezárult, az Alkotmánybíróság kimondta: a köztársasági elnök immár négy hónapja mulasztásos alkotmányértés állapotában van. De Antall nem diadalt, hanem megoldást akar. Olyan megoldást, amely a másik félben minél kisebb sérelmet okoz, s ahol a köztársasági elnök arcvesztés nélkül megőrizheti tekintélyét. Visszalépésre kéri korábbi jelöltjeit, és egy-egy – a média világában ismeretlen, inkább pénzügyi és gazdasági ismeretekkel rendelkező – alelnököt jelöl a rádióba és a televízióba. A miniszterelnök előterjesztését a köztársasági elnök aláírja...

Talán ez volt a médiacsata egyetlen kedvező fordulata. A legfontosabb, hogy jelentős kompromisszum árán, de sikerült megszüntetni az alkotmányellenes helyzetet: a köztársasági elnök – ha nem is nevezte ki az eredeti jelölteket – a miniszterelnök új javaslatát elfogadta, ahogyan azt az alkotmány előírja. És az is fontos volt, hogy a rádió és a televízió vezetésében megjelentek az elnökökkel azonos legitimitású alelnökök.

Kísérlet a médiaelnökök felmentésére

Ennek ellenére a helyzet a rádióban a gyakorlatban semmit sem változott, Hankiss és Gombár minden eszközzel akadályozta az alelnökök munkáját és továbbra is a jogellenesen kinevezett inténdánsokat favorizálták. Miután a koalíciós pártok és híveik körében egyre nagyobb az elégedetlenség, a miniszterelnöknek lépnie kell. Antall először Gombár Csaba alkalmasságának vizsgálatát kéri az Országgyűlés kulturális bizottságától. Talán azért is, mert így az MDF-en belül el lehet mondani – s ezt Antall többször meg is teszi –, hogy a rádió elnökét a radikális eszközöket szorgalmazó és a kormányt egyre inkább tehetetlenséggel vádoló Csurka javasolta. Persze az is igaz, hogy a rádióban valóban rosszabb a helyzet, mint a televízióban.

Gombár Csaba elmegy az Országgyűlés kulturális bizottsága által kitűzött meghallgatásra – ami, ugyanúgy, mint a kinevezések esetében, a köztársasági elnök döntése előtt kötelező –, ott felolvass egy rövid nyilatkozatot, „politikai hajcihőnek” és „kutyakomédiának” minősíti a bizottsági meghallgatást, majd feláll és távozik. Ezek után a miniszterelnök javasolja a köztársasági elnöknek Gombár Csaba felmentését. Az Alkotmánybíróság határozata értelmében a köztársasági elnöknek fel kellene mentenie a rádió elnökét – hiszen aligha valószínű, hogy ez zavarná a demokratikus intézményrendszer működését –, ráadásul Gombár semmibe vette az országgyűlési bizottság alkotmányos jogkörét, s ezzel alkotmány sértést követett el.

A köztársasági elnök ennek dacára elutasítja a miniszterelnök javaslatát, mondván, hogy annak teljesítése – amíg nincs médiatörvény – a sajtószabadság sérelmén keresztül zavarná a demokratikus intézményrendszer működését!

Antall harmadszor is Alkotmánybírósághoz fordul, és az Alkotmánybíróság harmadszor is Antallnak ad igazat. Azt is leszögezi, hogy a köztársasági elnök a kinevezés és a felmentés törvényi előfeltételein túlmenően további feltételeket nem támaszthat. A miniszterelnök igazának tudatában ismét előterjeszti Gombár és a kulturális bizottság által szintén meghallgatott és leszavazott Hankiss felmentésére vonatkozó javaslatát. Az SZDSZ parlamenti sajtótájékoztatóján Haraszti Miklós cinikusan kijelenti: „A miniszterelnök előterjesztése érzésem szerint meg fog törni alkotmányos rendünk szilárdságán.” És a köztársasági elnök újra csak elutasítja a miniszterelnök előterjesztését.

Az önfegyelemnek is van határa

Aki mindezt végigolvasta, úgy gondolhatja, hogy a miniszterelnököt e sziszifuszi küzdelem közepette soha nem ragadták el az indulatai, de ez nem igaz. Egy alkalommal, amikor elvesztette békétűrését, én is jelen voltam. Ez abban az időszakban történt, amikor Antall másodszor terjesztette elő a rádió és a televízió alelnökeinek

a kinevezésére vonatkozó javaslatot, de Göncz Árpád mindenféle ürüggyel halogatta az aláírást.

Eredetileg azért mentem a miniszterelnökhöz, hogy a frakcióban egy törvényjavaslattal szemben felmerült kifogásokat megbeszéljem vele, a konkrét ügyre már nem emlékszem. Antall azzal fogadott, hogy végre sikerült megállapodnia az elnökkel, aki megígérte, hogy aláírja a javaslatot. *Mindent részletesen megbeszéltünk*, mesélte a miniszterelnök, Kajdi Jóska nemrég vitte át a papírokat, még néhány perc, és kezembem lesz a kinevezés, jelentette ki elégedetten, és ezzel végre lezárhatjuk ezt a kellemetlen ügyet.

Kajdi falféher volt, amikor belépett a szobába. Nem írta alá, jelentette tömören. S mit mondott, miért? – kérdezte Antall alig hallhatóan. Azt, hogy meggondolta magát, felelte az államtitkár. *És mindezt az alatt a néhány perc alatt, amíg átértél a Parlament másik végébe*, állapította meg Antall, még mindig tárgyilagos hangon. Kicsit várnom kellett, jegyezte meg Kajdi, mert az elnök úr éppen telefonált. A miniszterelnök ekkor felpattant a helyéről és olyan szavakkal szidalmazta a szabaddemokratákat és az elnököt, amilyeneket sem azelőtt, sem a későbbiekben nem hallottam tőle. Aztán egyik pillanatról a másikra lecsillapodott, és visszaült a helyére.

Rövid hallgatás után megkérdeztem: Akkor most mit fogsz csinálni? *Megpróbálok tovább győzködni, és ha nem sikerül, újra az Alkotmánybírósághoz fordulok, felelte, mintha mi sem történt volna. Miért, szerinted mi mást tehetnék?* – tette fel a kérdést, amire nem várt és nem is kapott választ.

Egyébként nem ez volt az egyetlen eset, amikor Göncz Árpád megszegte a miniszterelnöknek tett ígéretét. Egy alkalommal írásbeli biztosítékokat kért Antaltól, és megígérte, hogy amennyiben a papírokat másnap reggelre aláírva megkapja, ő is aláírja a miniszterelnök személyi javaslatát. Kajdi másnap reggel 8-kor ott volt az elnöknel az Antall által aláírt papírokkal. Göncz Árpád néhány perces késéssel megérkezett, és az ajtóban közölte az államtitkárral, hogy éjszaka meggondolta magát, mégsem írja alá a miniszterelnök személyi javaslatát. Antallnál ekkor telt be a pohár. Felhívta az elnököt: *Árpád, én befejeztem!* – közölte vele. – *Ettől kezdve csak a hivatalosan elkerülhetetlen alkalmakkor fogunk egymással kapcsolat-*

ba lépni, és akkor is csak a feltétlenül szükséges mértékben.” És ehhez mindvégig tartotta magát. Megjegyzem, a külvilág minderről nem szerzett tudomást. Én is csak évekkkel a miniszterelnök halála után, Kajdi Józseftől hallottam a történetet.

A médiacsatát elvesztette, de a közjogi rendszert megvédte

A miniszterelnök haláláig folytatta az egyre reménytelenebb harcot. Nem önmaga igazáért, nem is csupán a médiaegyensúly megteremtéséért, hanem mindenekelőtt az alkotmányosság helyreállításáért. Miközben tudta, hogy a közvélemény nem érti meg az ő szempontjait, a köztársasági elnökkel folytatott vitáját pártpolitikai küzdelemnek, rosszabb esetben személyes presztízsharcnak tekinti, olyan harcnak, amelyben a többség a köztársasági elnöknek ad igazat, s amely jelentősen rontja az ő megítélését.

Antall mindezt pontosan tudta, de nem engedhetett, mert tisztában volt a felelősségével is. *„Kettőnk tevékenységének jogszokás-teremtő ereje is van és lehet. Ez is közös felelősségünk”* – írta Göncz Árpádhoz intézett levelében. A felelősség valóban közös volt, a köztársasági elnök azonban a ráeső részt nem vállalta. Antall Józsefnek ezért a teljes felelősséget – annak minden hátrányos következményével együtt – egyedül kellett vállalnia.

A miniszterelnök a médiacsatát elveszítette, de az 1989–90 folyamán létrejött demokratikus Magyarország közjogi struktúrájának megőrzéséért folytatott harcot megnyerte. Sikerült megakadályoznia, hogy az ellenzéki pártok – elsősorban a szabaddemokraták – hatalmi ambícióik szolgálatában, alkotmányellenes eszközökkel, a sajtó és a véleményformáló értelmiség túlnyomó részének aktív támogatásával kiterjesszék a köztársasági elnök hatáskörét, és ezzel maradandó károsodást okozzanak a konszenzussal kialakított, parlamentáris közjogi berendezkedésben.

„Erre esküdtem fel, mint egy katona”

Az 1990. október végi műtétet követő kezelések hatására Antall csakhamar tünetmentessé vált. Optimista, bízik a teljes gyógyulásban. Ereje teljében, hatalmas energiával látja el feladatait. A műtetre csak a parókája, majd a hullámos fürtökben megjelenő új haja emlékeztet. Ez utóbbi talán még inkább zavarja, mint azelőtt a paróka. Azt mondja, aki nem ismeri, esetleg feltételezheti róla, hogy ondoláztatja a haját.

A rövid ideig tartó kegyelmi állapotot követően a miniszterelnök megtudja: a gyógyulásához fűzött remény szertefoszlott. Mindez teljes titokban marad, én is csak jó hónappal később szerezek róla tudomást. A részleteket pedig csak évek múltán, Antall József leveléből ismerhettem meg, amelyet 1991. december 5-én a kezelését végző orvoscsoporthoz írt:

„Az 1991. november 30-án megtartott konzílium után tudomásul vettem a közlést, az újabb vizsgálatok szerint az alapbetegségem (non-Hodgkin) tünetei újra megjelentek, ez alkalommal a gyomromban. A több hónapos tünetmentesség, amiről a feltett kérdésre (a taxiblokád évfordulóján Feledy Péternek) kedvezően nyilatkozhattam, véget ért. Teljesen világossá tették előttem az állapotomat, a betegség súlyosságát és annak várható következményeit. Felvilágosítottatok a szükségesnek vélt kezelés módzatairól, arról, hogy annak alkalmazása jobb esélyt adna a gyógyulásra vagy életem meghosszabbítására. Tudomásul vettem tehát azt, hogy ennek elmaradása hátrányos következményekkel jár és az életem megrövidítését jelenti. Ennek ellenére – mindent megfontolva és mérlegelve – ismét úgy döntöttem, hogy nem vetem alá magamat az ajánlott kezelésnek (kemoterápia). A fentiek ismeretében – saját felelősségem tudatában – a lokális sugárkezelést fogadom el egyedüli kezelési módként, annak kockázatával együtt.”

Azon a napon, amikor Antall József megismerte és tudomásul vette a konzílium eredményét, nyilatkozott a televíziónak. Viszszanéztam a felvételt. A miniszterelnök nyugodt és kiegyensúlyozott. Hiába vizsgálom az arckifejezését, a rossz hír semmilyen nyomot sem hagyott rajta. Pedig csak néhány órája, hogy orvosai kímélet nélkül közölték vele, mire számíthat. És ilyen súly alatt

csinálta végig a költségvetést – ami közben tartania kellett a lelket a koalícióban. Majd az MDF országos gyűlését – ahol erőt és optimizmust kellett sugározni. Közben pedig Moszkvába, Kijevbe és Brüsszelbe is elutazott, hogy eleget tegyen diplomáciai kötelezettségeinek. És hiába figyelmeztetik orvosai, hogy a kezelés halogtatása milyen következményekkel járhat, csak január 2-től vállalja a lokális sugárkezelést. Ezt a döntését levelében így indokolja:

„Rövid távon most el kell fogadtatni 1991. december 31-ig a költségvetést a parlamenttel, mert ettől függ az ország finanszírozhatósága (IMF stb.), alá kell írnom decemberben a magyar–szovjet, –orosz, –ukrán bilaterális megállapodást, találkoznom kell Jelcinnel és alá kell írnom az Európai Közösséggel a társulási szerződést; le kell bonyolítanom az MDF országos gyűlését, csak néhányat említve a halaszthatatlan feladataimból. Ezért a lokális sugárkezelésnek január 2-től vethetem csak alá magamat, továbbá ezt a karácsonyt még szeretném viszonylag ép állapotban eltölteni és biztonságot sugározni a világnak és az országnak, megtartva a bizalmat és hitelképességet minden értelemben.”

És a miniszterelnök – anélkül, hogy tudtunk volna nyomasztó gondjairól – mindezt becsülettel végigcsinálja. Miközben tisztában van vele, hogy amire egész életében készült, amit megkésve bár, de megkezdhetett, nem fogja tudni befejezni. Még sincs benne keserűség, csak szomorúság.

„Boldog lettem volna, ha a teljes választási ciklust kitöltve, elvégezve az átalakulás nehéz feladatát, az ország szuverenitásának visszaszerzése után végrehajthatom az európai integrációhoz való kapcsolódását, folytatva a széles körű nemzetközi beágyazottságunkat és a NATO-val való biztonsági együttműködést, rendbe tehetem saját munkásságom befejezetlen részét, leírhatom és megörökíthetem mindazt, amit reám hagyott apám és magam megéltem. Még valamit megkísérlek elvégezni, legalábbis irányítani az elvégzését.

Bízom abban, hogy még ad az Úristen annyi időt, hogy rendben átadjam a dolgokat, irányt szabhassak és barátaim átvehessék a feladataimat. Örülni fogok, ha emlékem tovább él barátaimban, tanítványaim emlékezetében és nemzedékek hosszú sorában, a családomban és mindazokban, akik szerettek, és akiket én is szerettem.”

Magam elé képzelem a jelenetet: Antall lassan, megfontoltan diktál, Rózsa Mariann gyorsírással jegyzi le a szavait. Ennél a résznél a miniszterelnök valószínűleg érzékenyült. Ezt még legbizalmasabb munkatársa előtt is igyekszik leplezni. Személyes érzelmeiről tehát pályafutására tér át. Röviden érinti történeti, művelődéstörténeti és orvostörténeti munkásságát, és kijelenti, hogy egyetlen olyan sort sem írt le, amit restellnie kellene. Aztán így folytatja:

„Közeleti pályámat, amire tulajdonképpen 16 éves korom óta készültem, majd megírtam a történelem. Ennek rövid összegzését talán majd még megörökítem és lesznek olyan híveim, akik segítenek az igaz kép kialakításában. Valójában sohasem akartam törődött öregemberként élni, gyermekként katonai pályára szántak és annak is készültem. Szívesebben halnék meg katonaként vagy egy jól sikerült merénylet áldozataként (ami másokat nem érint), mint egy ilyen nyomorult betegségben.”

Végül újra közvetlenül a levél címzettjeihez, az orvosaihoz fordul:

„Kérem továbbra is a teljes őszinteséget, mert pontosan kell tudnom, hogy mire számíthatok, mert nem rólam van szó, hanem Magyarországról, miniszterelnöki felelősségemről, valamint az MDF és a nemzeti centrum pártok működőképes koalíciójáról. Körülöttünk minden instabillá válhat, történelmi veszélyek és lehetőségek víziója jelenik meg előttünk.

Kedves Barátaim! Örök hálával tartozom Nektek, mert meghosszabbítottátok az életemet 1990–91-ben. Nemcsak a betegséget gyógyítottátok, hanem az embert is. Tiltakoztatok az ellen, hogy nem vállalom a jobb esélyt adó, de a munkám folytatását korlátozó, majd lehetetlenné tevő kezelést. Meg akartatok mindent tenni az ember gyógyítása érdekében, de nekem a miniszterelnöki teendők ellátása a feladat, erre esküdtem fel, mint egy katonára. Ez elé nem helyezhetem a magam személyes érdekét. Ha nem lesz más esélyem, akkor talán – a dolgok előkészítése mellett – a halálom is szolgálatot tehet az emberi értékek, a nemzeti elkötelezettség és a nemzeti egység érdekében. Elszánt, kemény munkabíró embernek, a halált a haza érdekében bármikor vállaló embernek nevelt nagyapám, apám, anyám és a Piarista

Gimnázium. Ha észre fogom venni, hogy a betegségtudatom rossz hatással van a döntési képességemre, fogom tudni a kötelességemet."

A fő ellenfél a kommunista utódpart

A sugárkezelés nem vezetett eredményre. A CT-vizsgálat március végén újabb csomókat mutat ki a miniszterelnök szervezetében. A kölni Diehl professzor konzultációra Budapestre érkezik. Mindezt sikerül teljesen titokban tartani. Antall csúcsformában van. A betegségnek nyomát sem látjuk rajta, amikor emlékezetes születésnapi beszédében a koalíciós frakciókat a volt kommunisták visszatérésének veszélyére figyelmezteti. Olyan időszakban, amikor még

mindenki az SZDSZ-t tekinti első számú ellenfélnek, és a Fideszt, amely vezeti a közvélemény-kutatók népszerűségi listáit.¹⁷

Májustól elindul a kemoterápiás kezelés. Antall nem sokára újra parókat visel. Bár ez sokkal jobb, mint az első, a betegség kiújulását többé nem lehet titokban tartani.

Ettől kezdve a szükséges megszakításokkal folyamatos a kezelés: kemoterápia, gyógyszerek, sugárkezelés. A CT-vizsgálatok jelzik: ha egyes csomók eltűnnek, újabbak jelennek meg. Közben folyamatosan ellátja miniszterelnöki feladatait. Vezeti a kormányüléseket, rendszeresen bejár a parlamentbe, ápolja nemzetközi kapcsolatait, vívja harcait az ellenzékkel, a sajtóval, a köztársasági elnökkel, a pártján belüli lázadókkal...

A kormány megalakulásának kétéves évfordulójára az ellenzék vitanapot kezdeményez a parlamentben. Antall harcba küldi a minisztereit. Jó érzés hallgatni Kádár Bélát, Szabó Ivánt és a többi-eket, akik leiskolázzák az ellenzéki szónokokat. Antall az MDF tagságának meggyőzésére koncentrál. Erőt sugárzó beszédéből itt is kitűnik, hogy immár a kommunista utódpartot tekinti elsőszámú ellenfélnek.¹⁸

Megválasztott miniszterelnökként Antall két évvel ezelőtt békejobbot nyújtott a legyőzött ellenfélnek, akik a gesztust nem viszonozták. Azóta a helyzet nagyot változott. Az értelmiségi megmondóemberek a liberálisok mellett egyre inkább a szocialistákat támogatják, akik maguk is igyekeznek a közvélemény előtt a szakértelem képviselőjeként megjelenni a „dilettáns” kormány alternatívájaként. Antall felveszi a kesztyűt, s kimondja: „Attól még, hogy szívbeteg stafétafutóként átestek a célszalagon, attól még hordályon vitték el őket.”¹⁹

Fény az alagút végén

1992 augusztusában, a sok csalódás és kudarc után először érzem úgy, hogy minden gáncsokodás ellenére a kishitűségen úrrá lehet a nemzeti összetartozás érzése. Az olimpiai sikerek Barcelonában, a Világkiállítás Sevillában, aztán a Magyarok Világszövetségének III. Kongresszusa, ahol 55 évi kényszerszünet után először találkozhatott a világ magyarsága, majd a miniszterelnök erőteljes, önbizalmat sugárzó Szent István-napi beszéde együttesen olyan közhangulatot alakított ki, amely reményeim szerint elősegítheti a magyarság összefogását. Az SZDSZ közben a belső harcival van elfoglalva. A frakcióvezetőként megpuccsolt Tölgyessyt a radikálisabb vidéki küldöttek szavazatával az év elején az SZDSZ elnökévé választották, mire az alapító „kemény mag” bojkottálja a vezetést és azóta is az elnök megbuktatásán dolgozik. A média-ügyben Antall és Göncz között körvonalazódik egy megállapodás, az SZDSZ által az MDF-en belüli „diktatórikus”, sőt „fasiszta” tendenciák ellen szervezett Demokratikus Charta kimerülőben. Mindez végigfut az agyamon, miközben a miniszterelnök ünnepi beszédét hallgatom.

Már tegnap is, a zsúfolásig megtelt Kongresszusi Palota dísztermének ajtajában állva, a Világtalálkozó megnyitóján örömmel állapíthattam meg, hogy Antall nagyszerű formában van. Talán az

¹⁷ Antall a volt kommunisták visszatérésének veszélyéről (<http://konyai.hu/v117>)

¹⁸ 1956 tanította meg az oroszokat, hogy Magyarországot másképp kell kezelni (<http://konyai.hu/v118>)

¹⁹ Szívbeteg stafétafutóként átestek a célszalagon (<http://konyai.hu/v119>)

ünnepi alkalom, talán a történelmi helyszín tette, de ez az augusztus 20-i beszéd a Várban a tegnapit is felülmúlta.

Mindjárt a megszólítás: az „Elnök Úr, Bíboros Úr, Hölgyeim és Uraim!” után a miniszterelnöktől merőben szokatlan „Magyar Testvéreim!”. Sok Antall-beszédet hallottam, de ezzel a hangütéssel még soha nem fordult a hallgatóságához. Persze azonnal a Világtalálkozó felemelő epizódja jut az eszembe, amikor a zsidó származású Teller Ede, „a hidrogénbomba atyja”, aki a húszas években hagyta el Magyarországot, a szószerkekre lépve így kezdte a beszédét: „Magyar Testvéreim!” Hatalmas tapsvihár volt a válasz, többünknek könny szökött a szemébe.

Nemzeti ünnepünkön, államalapító királyunk szobrának talapzatánál állva a miniszterelnök a beszéde elején nyomban tisztázza, hogy ő most „egy 1100 éve itt élő nemzet, az ezeréves magyar államiság képviselőjeként” szól a magyarsághoz és a nagyvilághoz. Illő öntudattal kijelenti, hogy a magyarság Európa legveszélyesebb stratégiai pontján „nemcsak fenn tudott maradni, hanem szolgáltatást tudott tenni az egész európai civilizációnak, Európának és a világnak”.

A szívemből szól, amikor így fogalmaz: „Senki ne akarjon büntudatot belénk sulykolni, mert nem bűnösebb ez a nép, mint bármelyik más, sőt több van a számlánk jobbik oldalán, mint a rosszabbikon. Csak azok akarják belénk sulykolni, akik el akarják venni ennek a nemzetnek az önbizalmát és hitét önmagában, és akik elvették azt a katartikus élményt, amit ez a mostani 1989–90-es átalakulás jelentett, akik sanda módon, állandó tagadással, lejáratással feledtetni akarják azt, hogy mitől szabadult meg ez az ország, idegen megszállástól, idegen megszálláshoz kötődő bilincsektől és ezt mind semmivé akarják tenni azért, hogy itt egy kishitű nemzettel, egy büntudatos nemzettel tudjanak számolni, amelyiket sokkal könnyebb bármilyen manipulációnak alávetni.”

Antall így zárja beszédét: „Önöknek azt mondom Szent István ünnepén, hogy egy építő Magyarország, egy újat alkotó Magyarország és egy élni akaró Magyarország legyen itt ma, ezen a napon, és innen induljunk el az ünnepségsorozaton, de soha ne felejtjük el azt, ami a magyar tisztítkolások ékszővege volt, hogy »A hazáért mindhalálig«. Ehhez tartsuk magunkat!”

A beszédet a téren általános lelkesedés fogadja. Kezdem elhinni, mondom hazafelé, már a kocsiban ülve, hogy a televízión keresztül is átmegy ez a nagyszerű üzenet.

Robban a bomba

Miközben a Szent István-szobornál a miniszterelnök beszédét hallgatom, már megjelent a Magyar Fórum ünnepi száma, benne Csurka nyolc teljes oldalt betöltő esszéje *Néhány gondolat a rendszerváltás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán* címmel. Lendületes, jól megfogalmazott írás, néhány logikai ellentmondással és jó néhány elfogadhatatlan megállapítással. Szerinte az MDF lényege a magyarságunk, tűzön-vízen át, minden eszközzel a nemzeti érdeket kell képviselnünk, a kormány viszont gyenge és bizonytalan. Felvázol egy komplett összeesküvés-elméletet, miszerint egy 1945 után változó formában uralmon lévő csoport a nemzetközi bankvilággal összefogva rákényszerítette a nemzeti eszmét egyedül képviselő Magyar Demokrata Fórumra, a „történelmi magyarság” egyetlen letéteményesére az „MDF–SZDSZ paktumot”, s ez az, amiért nemzetmentő programunk kudarcba fulladt. Azt állítja, hogy Göncz azért tagadta meg a rádió és a televízió alelnökeinek a kinevezését, „mert a háta mögött állók, a kommunista, a reformkommunista, a liberális és a radikális nomenklatúrások, a párizsi, a New York-i és a Tel Aviv-i összekötők ezt parancsolják neki”, és azt is, hogy a magyarság romlásának „genetikai” okai vannak. Kijelenti, ha a köztársasági elnök továbbra is ellenáll, akkor „bármilyen adminisztratív intézkedés, bármilyen erő igénybevétele meg van engedve, mert törvénytelenységben egyik sem ér fel az ismételt aláírás-megtagadásokkal”.

A végső konklúzió: az MDF-nek „ki kell törnie”, sarkára kell állnia, s a kormánynak az MDF „végzéseit” kell végrehajtania, és ha erre nem hajlandó, akkor a pártnak ki kell mennie a kormány alól. Antallnak pedig, hatalmas érdemei ellenére tudomásul kell vennie, hogy beteg emberre nem fognak szavazni. Ezért a következő országos gyűlésen meg kell választani a jövőre mi-

niszterelnökököt. Antallnak részt kell vennie utódja kijelölésében és „betanításában”.

* * *

Felhívom Antallt.

– Csurka megőrült – mondom neki.

– Azért már eddig is látszottak a jelek – feleli.

– Igen – mondom –, de most egy komplett összeesküvés-elméletben foglalja össze ezeket a korábbi jeleket, s ráadásul téged is durván megtámad.

– Éppen ez a személyes rész nehezíti számomra a határozott fellépést – jegyzi meg a miniszterelnök.

– De hogy lehet úgy beállítani, mintha csak neki lenne fontos a magyarság? – méltatlankodom. – Szerintem a Szent István-szobor előtti beszéded volt erre a legjobb válasz. Ismerted a tanulmányt, amikor elmondtad a beszédet? – kérdezem.

– Dehogy ismertem – feleli. – Egyébként én nem tanulmányt, inkább pamfletnek nevezném. Az augusztus 20-ai beszédem pedig megjelenik az Új Magyarország holnapi számában – jegyzi meg, s aztán elköszön.

* * *

Másnap az Új Magyarországból elolvasom Antall József ünnepi beszédét. Megerősítve látom, hogy ez valóban méltó válasz Csurka handabandázására.

„Ehhez az országhoz és ehhez a politikai rendszerhez annak van köze, aki a magyar alkotmányosság alapján a szabadsághoz, a demokráciához, a parlamentáris rendszerhez hű, és akitől távol van minden szélsőséges ordas eszme, amelyik akár balról, akár jobbról tette már tönkre ezt az országot” – szögezi le a miniszterelnök.

És nem kell mindenkiben az ellenséget keresni, mert csak akkor tudunk kilábalni a válságból, ha mindenkinek elismerjük az érdekeit és képesek leszünk összefogni. A kormánynak és az MDF-nek pedig az a dolga, hogy a nemzeti megértést és az összefogást elősegítse. Még akkor is, ha értetlenséggel, sőt rosszindulattal kerül szembe: „Legyen ez a nap, ahogy annyiszor, az újrakezdés napja, le-

gyen annak a napja, hogy egy új Magyarország születik, ahogy jelkép nemcsak ez a szobor, jelkép ez a templom, ahol a hathetes budapesti ostrom végén kóborló lovak istállója volt, és ahol még az 1950-es években itt, ahol Önök állnak, szorgos kőfaragók faragták azokat a köveket, amelyek a Mátyás-templomba bekerültek. Amikor itt járhatam, naponta végignéztam, egy elnyomott országban is látva, hogy az örök Magyarország igenis épül, mert azok, akik azokban az években is építették, alkottak és cselekedtek, azok nem a rendszert szolgálták, nem Rákosi Mátyást és nem Sztálint, hanem az örök Magyarországot akkor is, amikor a cinkosai, a kollaboránsok kiszolgálták őket. De mi nem azért dolgoztunk, hanem azért, mert hittünk abban, hogy igenis lesz magyar feltámadás, és eljön az idő, amikor itt, az egykori kőfaragók helyén, a kóborló katonalovak helyén nemcsak békés, hanem független, szabad Magyarország fog itt állni.”

Tegnap, amikor hallgattam a beszédet, nem tulajdonítottam jelentőséget annak, hogy Antall Szabó Dezső Egyenes úton címmel 1911-ben megjelent kötetéből idézett. Most, elolvasva a beszédet, eszembe jut, hogy Csurka valójában Szabó Dezső-i alkat, már csak ezért sem indokolatlanul gondoltam azt, hogy a miniszterelnök beszéde zseniális elővágás Csurka írására: „A nagy magyar önismerők egyike, Szabó Dezső mondta Ady Endréről, a legnagyobb magyar önismerőről, hogy az örök magyar, aki halálos dáridókat tart, amikor építeni kellene, duzzog, ha versenyezni kellene, gögös úr, amikor meg kellene alkudni, és álmodik, amikor kenyeret kellene keresni.”

Aztán így folytatta beszédét: „Ezen az egyenes úton, ami a kötet címe, ezen haladjunk előre és ne álmodjunk, amikor kenyeret kellene keresni. Örüljünk, hogy nem kell megalkudni. Igenis, most az építés ideje van itt. Minden nemzet életében van, amikor a harcról van szó. Kijutott nekünk. Van, amikor építeni kell, most annak van itt az ideje.”

* * *

Három nappal Csurka pamfletjének megjelenése után a televízió A Hét című műsorában Feledy Péter kérdéseire válaszolva Antall beszél a betegségéről, a „paktumról” és az esetleges utódlásról. Elmondja, hogy egy miniszterelnök betegsége nem magánügy,

tehát nincs abban semmi különös, hogy a napokban ez közbeszéd tárgya lett, egyúttal kijelenti, hogy a kezelése miatt egyetlen napot sem volt távol a munkahelyétől. Jelenleg is stabil az állapota, de van benne annyi felelősség, hogy azonnal lemond, ha a feladatait nem tudná ellátni.

Amikor Feledy konkrétan rákérdez Csurka tanulmányára, kerüli a konfrontációt, azt mondja, nincs idő az egyes állításokba belemenni. Csurka jószívű és lovagias ember, próbálja bagatellizálni az ügyet, aki úgy látszik, megsajnálta a többi pártot, ahol nagyok az ellentétek, és be akarta mutatni, hogy az MDF-ben is vannak feszültségek. Csurka abszurd ötletére, miszerint neki, Antallnak kellene betanítania az utódját, megjegyzi: *„egy nyúlfarm vezetőjét talán be lehet tanítani, de egy miniszterelnököt nem”*.

* * *

Az országos elnökség ülésén a Csurka-tanulmány megvitatása a második napirendi pont. Az első a VI. Országos Gyűlés előkészítése. Csurka jó taktikai érzékkel még napirend előtt szót kér, visszavonja tanulmányának a miniszterelnökre vonatkozó részét, egyben megköveti Antall Józsefet. Nem hiába tanult dramaturgiát a Színművészeti Főiskolán, gondolom magamban. Az Antall védelmében harcra készülő elnökségi tagok elbizonytalanodnak, ugyanakkor a visszavont tétel kitörölhetetlenül benne marad az emberek agyában.

Antall csak azután beszél, miután már mindenki kifejtette a véleményét. A legfontosabb feladat most, hogy próbáljuk a vihart csökkenteni, mondja, amelyet elkerülni nyilvánvalóan nem lehet. Megjegyzi, hogy a zsidókérdésről a holokauszt után nem lehet úgy beszélni, ahogyan korábban esetleg megengedhető volt. Aki „genetikai” okokról, „New York-i és Tel Aviv-i összekötőkről” beszél, az számíthat arra, hogy antiszemitának fogják minősíteni. Emlékeztet arra, hogy már az első lakiteleki találkozó után Amerikában az MDF-et antiszemitának bélyegezték meg, ráadásul minden alap nélkül. Hosszú időbe tellett, ameddig sikerült ezt a bélyeget letörölni. Most sem lesz könnyű dolgunk, jegyzi meg. Javasolja, hogy holnap délelőtt legyen egy sajtótájékoztató, ahol Csurka legyen

nagyon visszafogott, a liberálisok részéről vegyen részt Furmann Imre, a kereszténydemokrata vonalat pedig képviseli majd Medgyasszay László, sajtófőnök.

A hajnalba nyúló vita után egy rövid közleményt adunk ki, amely szerint az elnökség a cikket olyan politikai vitaanyagának tekinteti, amelyben Csurka István egyéni véleményét fogalmazta meg. *„Az elnökség szükségesnek tartja az eltérő nézetek szabad ütköztetését, s egyúttal hitet tesz amellett, hogy az MDF más törvénytelenségével szemben továbbra is csak törvényes eszközökkel lép fel, a parlamentáris demokrácia és a jogállam keretei között”* – szól az MDF országos elnökségének nyilatkozata.

Miközben a kihalt Fő utcán és az Alagúton hazafelé autózom, arra gondolok, hogy Csurka belerondított az utóbbi hetek felemelő hangulatába, s biztos, hogy ezt az ellenzék ki fogja használni. Az elnökség azonban higgadt és megfontolt, Csurka hiába népszerű az MDF-en belül, gyorsan meg fogjuk oldani a problémát.

Debreczeni József közbeszól

Másnap reggel nyolc órakor kabinetfőnököm, Tóth László telefonja ébreszt.

– *Olvastad a mai Népszabadságot?* – kérdezi izgatottan.

– *Hogy olvastam volna?* – kérdezek vissza –, *hajnalig tartott az elnökségi ülés, és még ágyban vagyok.*

– *Bocs* – mondja –, *de erről mindenképpen tudnod kell. Egy héttel a Csurka-dolgozat megjelenése után újabb bomba robbant. Ezúttal a másik oldalon.*

– *Hogyhogy?* – kérdezem.

– *Debreczeni nyílt levelet intézett Csurkához, amelyet a mai Népszabadságban megjelentetett* – feleli a kabinetfőnököm. – *Ebben Csurka írásáról kijelenti, hogy az abban foglaltak – várj egy kicsit, felolvasom – „megfelelnek egy komplett náci ideológiai alapvetésnek”.*

– *Ez örület!* – mondom rövid hallgatás után –, *az MDF-liberálisok egyik prominense egy ellenzéki lapban lenácizza az MDF egyik alelnökét!*

Kezdődik a harc: Csurka kontra Antall

A hét végén Cegléden ülést tart az MDF országos választmánya. Az elnökségi tagok teljes jogú tagjai a választmánynak is, de itt a „mezei hadak” vannak többségben. Ők azok, akik bőrükön érzik az MDF népszerűtlenségét, s akiknek Csurka írása reményt adott. Antallt ugyan feltétel nélkül tisztelik, de a hozzá közel álló kormánytagok már kevésbé népszerűek.

Felhívom Antallt, hogy tájékoztassam a választmány hangulatáról. Őt holnap délelőttre várjuk, nem árt, ha tudja, mire számíthat. Végighallgat, majd megjegyzi, Jeszenszky már előttem hívta, és ő nálam is sötétebb képet festett a helyzetről. Reggel kezelésre megy, mondja, de legkésőbb 11-re Cegléden lesz. „Kemoterápia?” – kérdezem. „Az.”

Antall a beszéde elején drámai hangot üt meg: „Vagy utoljára szólok itt Önökhöz ebben a minőségben, vagy rendbe tesszük a dolgokat. Ha nem értenek meg, és a bizalom hiányzik, akkor felállok és távozem.” Mellettem egy lelkes csurkista értetlenül rázza a fejét, hiszen erről szó sem volt, mi Antallt támogatjuk, mondja. A miniszterelnök ezután sorra veszi a Csurka által felvetett témákat. Hoszszan beszél a betegségéről, töviről hegyire mindent elmesél, hogyan kezdődött, sorra a kezeléseket, olyan részletekig, hogy most éppen tizenkét Prednisolon van benne, de mindezt mindenkor alárendelte a munkájának. Megjegyzi, hogy a műtétje óta egyetlenegy napot sem mulasztott a betegség vagy a kezelés miatt. Az orvosok most optimisták, mondja, de ki meri kétségbe vonni, hogy azonnal lemond, ha nem tudja száz százalékgig ellátni a feladatát? Csurka Pista megkövetett azért, amit ezzel kapcsolatban leírt, mondta, ezzel engem megrendített, de sajnos nem tudta jóvátenni azt a kárt, amit a Magyar Demokrata Fórumnak azzal okozott, hogy nyomtatásban megjelent: beteg emberre nem fognak szavazni.

Részletesen elmagyarázza, miért volt szükség az MDF–SZDSZ megállapodásra, és indulatosan kijelenti, hogy ezt a paktumot nem sugallta senki. „Egyszer és mindenkorra kikérem magamnak – emeli fel a hangját –, hogy bárki azzal gyanúsítgasson, hogy engem valaki mozgat!” Aztán az értékrendjéről beszél. Nem

említi Csurka nevét, de mindenki tudja, hogy neki válaszol: „*Én azt mondtam Heller Ágneséknak, hogy engem ne oktasson liberalizmusból, aki akkor csaszuskázott, amikor én a liberalizmusról írtam a szakdolgozatomat, de itt most kijelentem: engem magyarságból se oktasson senki! Én ezt a kettőt, a magyarságot és egy jogállamiságon alapuló parlamentáris demokráciát alapnak tekintem a Magyar Demokrata Fórumban.*”

A választmányi tagok, azok is, akik korábban Csurka mellett érveltek, halálos csendben hallgatják a kemény kritikát. Lezsák Sándor korábbi nyilatkozatára utalva, amelyben a lakiteleki sátorverő 90 százalékból igaznak és hasznosnak minősítette Csurka pamfletjét, Antall megjegyzi, ha egy amúgy tökéletesen megfőzött levesbe egy szemernyi fekália kerül, akkor az egész leves ehetetlen. Majd a halálos csendben figyelő tagság előtt egy hirtelen váltással a miniszterelnök kijelenti, hogy az is elfogadhatatlan, ha valaki a saját párttársát igaztalanul nácinak minősíti. Erre kitört a taps. Antall pedig mutatóujját előre szegezve felkiáltott: „*Ne tapsoljanak, nem tapsoltak az előbb sem, majd a végén tapsoljanak, vagy fűtyüljenek ki!*”

Ezt követően hullámmzóvá vált a beszéd. Antall hol nagyon kemény volt, és úgy fogalmazott, ahogyan nyilvános beszédében még soha: „*Ha nem tetszik a pofám, szóljanak, és nem látnak többé!*”, hol anekdotázni kezdett, mesélt az életéről, az Orvostörténeti Múzeumról, olyan kevésbé lényeges ügyekről, mint a ceglédi kórház elnevezése, aztán újra bekeményített. Több mint háromórás beszéde végére a miniszterelnök teljesen elkészült az erejével.

Az országos választmány már a miniszterelnök távozása után egy nyilatkozatot fogadott el. Ebben ugyan általánosságban utal arra, hogy a Csurka-dolgozat „*megállapításainak nagy része*” jól hasznosítható az MDF új programjának kidolgozásainál. De azt leszögezte, hogy a tárgyalt írás „*vitatható kitételei alapján az országos választmány szükségesnek látja, hogy ismételten kinyilvánítsa elkötelezettségét a korszerű, népnemzeti, kereszténydemokrata és nemzeti szabadelvű törekvések, a parlamenti demokrácia, a csorbíthatatlan jogállamiság, a másság iránti türelem, a szociális piacgazdaság és a középpárt vállalása mellett.*” Végül a nyilatkozat zárómondata sze-

rint „az országos választmány Antall Józsefet az MDF elnökeként és miniszterelnökként töretlen bizalommal támogatja”.

* * *

A másnap déli frakcióülésen a miniszterelnökön nyoma sincs a tegnapi kimerültségnek. Nyugodt és kiegyensúlyozott beszédet tart, kerüli a konfrontációt. Bejelenti, hogy napirend előtt felszólal a délutáni plenáris ülésen. Elmondja, hogy minden demokratikus pártban helye van a vitának, de azt nem célszerű a nyilvánosság előtt lefolytatni. Arra azért rámutat, hogy Csurka nézeteinek egy része az MDF számára elfogadhatatlan.

– Aki a magyarság és a demokrácia iránti elkötelezettséget nem tartja egyformán fontosnak – jelenti ki Antall –, az rossz ajtón jött be, amikor az MDF-et választotta.

A nem túl szerencsés metaforát Csurka ellene fordítja:

– Nem én jöttem be azon az ajtón – mondja –, hanem én nyitottam ki az ajtót másoknak.

Nyelek egyet, s ránézek Antallra: akar-e válaszolni, de int, hogy nem akar.

* * *

A miniszterelnök csak hónapokkal később találja meg az alkalmat, hogy korrigálja a rosszul elsült metaforát. A Pesti Hírlapban az MDF VI. Országos Gyűlésének első napján megjelent interjújában utal arra, hogy Csurka egyszer egy vita során azt mondta, hogy nem ő jött be rossz ajtón, hanem ő nyitott ajtót másoknak: „Engem az MDF iránti rokonszenv és az MDF legkiválóbb szellemi vezetői hívtak. Jó ajtón léptem hát be, szépen felhajtott sátorlap alatt, ezért hát nem vagyok hajlandó olyan magatartásra, hogy egyszer egy disznóól ajtaján kelljen távoznom.” Kissé megkésett, de egyértelmű és pontos válasz, gondolom az interjút olvasva. Ráadásul, aki nem volt jelen a frakcióülésen, annak eszébe sem jut, hogy Antall annak idején egy vitában Csurkával szemben alulmaradt.

Sőt az eredetileg rosszul sikerült metaforát továbbgondolva, a nagy összecsapás kezdetén megrendítő ütest visz be az üldözött magyarság és a szegény emberek védelmét a világ hatalmasai

ellen felvállaló népvezérnek, amikor így folytatja: „Ehhez azt hiszem, megvannak az erkölcsi alapjaim, miután az egész világon, az Élysée-palotától a Buckingham-palotáig, a Fehér Háztól a Kremlig sikerült feltárni sok fényes ajtót a magyar nemzet előtt. E fényes ajtók azonban soha nem feledtetik el a kicsi magyar parasztházak, egyszerű otthonok vagy akár csak kunyhók belső világát, s elkötelezettségünket, hogy Tiborc panaszát, szóljon bármilyen halkán, meghalljuk. Isten óvja Magyarországot a felelőtlen demagógiáktól, a sarlatánoktól, akik valóban szálláscsinálói lehetnek az anarchiának, a diktatúrának és az előző rendszer legrosszabb képviselőinek.”

A miniszterelnök elhatárolódik

A nyári parlamenti szünet utáni első ülésre a terem zsúfolásig megtelt. Amikor Szabad György megadja a szót a miniszterelnöknek, mindenki elcsendesedik. Antall megígéri, hogy nem lesz hosszú, és kéri a képviselőket, hogy beszéde közben mellőzzék az érzelmenyilvánításokat. Tudja, hogy ez szokatlan kérés egy parlamentben, teszi hozzá, de szeretné egybefüggően kifejezni az álláspontját Csurka István közzétett gondolataival kapcsolatban.

Elöljáróban leszögezi, hogy Csurka István az MDF egyik alelnöke, de ezt az írását az MDF egyetlen testületével sem egyeztette, sőt egyetlen vezető tagjával sem beszélte meg, tehát ez valóban az ő magánvéleményének tekinthető. Másrészt a koalíciós pártokban, fejtegette Antall, különböző irányvonalak vannak jelen, ezeken belül a kormány önálló felelősséggel dönt. A kormányt nem utasíthatják a pártok, mint annak idején az egypártrendszerben a központi bizottság vagy a politikai bizottság tette. „Addig állok az MDF és a választmány élén, ameddig a magyarság iránti elkötelezettségnek, a parlamentáris demokrácia és a jogállamiság alapelveinek eleget tehetek. De olyan felszólításoknak sem fogok eleget tenni, amely a hatalom átadását jelentette a történelem során, Kun Bélának, Hitlernek vagy másoknak” – jelentette ki.

Ezután következett a nyilvános elhatárolódás, amelyet ellenzéki oldalról augusztus 20. óta folyamatosan hiányoltak, de amelyet

Antall – közjogi érzékére hallgatva – a parlament előtt akart megtenni, és csak azután, hogy a Magyar Demokrata Fórum elnöksége, választmánya és képviselőcsoportja előtt világossá tette az álláspontját. Csurka István politikai pamfletjében, jelentette ki a miniszterelnök, *„olyan megállapításokat tesz, amelyekben megszólintat a közvélemény egyes csoportjaiban élő indulatokat, néha jelentős tömegek érzéseit, kérdéseket vet fel, majd bemutatja a kényszerpályákat, és megítélésem szerint számos kérdésben hibás interpretációban, politikailag több részben károsan és tévesen válaszol, amelyekkel sem a kormány, sem a magam nevében nem azonosíthatom magam, és nem azonosíthatta magát a Magyar Demokrata Fórum elnöksége és választmánya sem.”* Azután leszögezi azt, amit a frakcióülésen a rosszul elsült metaforával is egyértelművé tett: *„A Magyar Demokrata Fórumnak az lehet és legyen a tagja, aki a magyarság, a jogállamiság és a parlamentáris demokrácia iránti elkötelezettséget egyaránt vállalja.”*

Ezt követően a miniszterelnök rátér az ellenzék és a sajtó felelősségére. Tárgyilagos hangon megállapítja, hogy *„a kormánykoalíció pártjainak és a kormánynak a választásoktól kezdve olyan ellenséges légkörben kellett folytatnia a tevékenységét, ami messze meghaladja az átalakulás optimális körülményeit”.* Példákat hoz fel az ellenzéki sajtó legújabb csúsztatásaira, ahogyan a Csurka-dolgozattal kapcsolatos elnökségi és választmányi üléseken történeteket bemutatnak. Anélkül, hogy megemlítené a nevét, Hegedűs András minapi nyilatkozatára utal, és felteszi a kérdést, vajon *„jó ízlésre vall-e, hogy a varsói paktumot aláíró miniszterelnök bírálja azt a kormányt, amelyik aláírta a Varsói Szerződés megszüntetéséről szóló okmányt?”* Hozzáteszi, *„aligha járul hozzá a jó légkörhöz, ha nem jutunk előre az olyan kérdésben, mint a megoldás megkeresése a fűbenjáró bűnök megbüntethetőségére”.* Végül nem kerülheti meg a kérdést, tér rá a Göncz Árpáddal kialakult konfliktusára, hogy *„milyen káros hatással van az alkotmányos rendszerre, ha a köztársasági elnök úr olyan helyzetbe kerül, hogy nem menti fel a médiaelnököket a miniszterelnök javaslatára, még az Alkotmánybíróság egyértelmű jogértelmezése után sem”.* Kijelenti, hogy mindaz, ami az alkotmányos jogkörök kiterjesztésére irányul, megbontja az alkotmány egységét. *„A köz-*

társasági elnök és a kormány együttműködésének az alkotmányon kell alapulni, és ennek a nemzetközi és hazai visszhangja is kedvező lenne” – állapítja meg. Hozzáteszi, hogy ezekre a káros jelenségekre csak azért hivatkozott, mert mindez *„hozzájárult annak a légkörnek a kialakulásához, melyben Csurka István képviselő úr a gondolatait megfogalmazta”.*

Végül Antall egyfajta békejobbot nyújt az ellenzéknek. A feszült nemzetközi és belső helyzetben, a határaink mentén folyó fegyveres harc közepette, jelenti ki, a nemzet nem engedheti meg magának a belső felőrldést, ezért *„az értelmetlen csaták ügyében a fegyverszünetet és a józan ész politikáját”* javasolja mindkét oldalnak. Téved, aki azt hiszi, mondja, hogy a közvélemény végső soron nem együttesen ítéli meg a parlamentet, a kormányt és a demokrácia ügyét. *„Azt kérem Önöktől – mondta ünnepélyes hangon –, hogy határozottan és céltudatosan hajtsuk végre a rendszerváltozást, és az előttünk álló nehéz feladatokra koncentrálna, próbáljon az Országgyűlés együtt munkálkodni.”*

Tardos Márton, az SZDSZ frakcióvezetője felszólalásában közvetlenül a miniszterelnökhöz fordul. Azt mondja, hogy az SZDSZ vezető testületei *„megvitatták azokat az eseményeket – így fejezi ki magát –, amelyekre Ön reagált. Természetesen a helyzet a félórával ezelőtti szituációhoz képest változott – jelenti ki. – Örülök neki, köszönettel veszem, üdvösnek tartom, hogy egy ilyen elhatárolódási folyamatra sor került, és ezt Ön a nyilvánosság előtt megfogalmazta.”* Aztán így folytatja: *„Egyetértek Önnel abban, hogy a megörökölt körülmények nehezek, és ebben integrált munkára, közös erőfeszítésre van szükség, és különösen indokolt, hogy azok együtt dolgozzanak, akik a rendszerváltás alapkövetelményének meghatározásában valaha egy táborot alkottak.”* Kötelességszerűen felsorol ugyan a Csurka-dolgozatból négy elemet, amelyet nyilván előzetesen eldöntöttek, hogy kifogásolni fognak, de beszéde végén ismét az SZDSZ együttműködési készségét hangsúlyozza.

Kövér László a Fidesz nevében Tardos Mártonnal homlokegyenest ellentétes hangot üt meg. Leszögezi, hogy szerinte a félórával ezelőtti helyzethez képest semmi sem változott meg. Megköszöni ugyan a miniszterelnök felszólalását, de kijelenti, hogy számára

és a Fidesz számára mindez „*ma már édeskevés*”. Ezután fog hozzá beszédének felolvasásához.

Keményen indít: Azzal, hogy a kormány és az MDF nem határolódott el Csurkától (mellesleg elhatárolódott – méltatlankodom magamban – Antall a kormány nevében, éppen most), nos, ezzel szerinte „*legitimálták, a parlamenti politizálás szintjére emelték, tehát szalonképessé tették a náci beszédet*”. Ez olyan felzúdulást kelt a kormányoldalon és tapsvihart arat a baloldalon, hogy az elnöknek kell csendre intenie a képviselőket. A rövid intermezzo után Kövér László zavartalanul folytatja, immár közvetlenül hozzánk intézi a szavait: „*Jó azonban, ha tudják: ezzel viszont egész pártjukra hárul, amit Csurka képvisel.*” És kimondja az ítéletet: „*Minden józanul gondolkodó, a szabadságot, a demokráciát, a békét féltő magyar ember előtt világosnak kell lennie, hogy egy ilyen párt nemcsak szalonképtelen minden parlamenti demokráciában, hanem ezzel a lépésével már közvetlenül fenyegeti életük mindennapi békéjét.*”

Pontosan értettem Kövér Lászlót. Ő, ha akarta volna, akkor sem térhetett volna el a frakció által előzetesen elfogadott, jól átgondolt szövegétől. Inkább azon csodálkoztam, hogy Tardos Márton pozitívan reagált a miniszterelnök beszédére. Antall adta meg a magyarázatot. Tölgyessy az ülés előtt bement hozzá, s megkérdezte, milyen beszédet fog mondani. Antall azt felelte, hogy Csurkától elhatárolódik, de nem hallgatja el a sajtó és az ellenzék felelősségét sem. Erre Tölgyessy biztosította, hogy az SZDSZ ez esetben nem fogja támadni.

* * *

Húsz évvel később Tölgyessy – egy konferencián találkoztunk – az Antalltól kapott hajdani információt megerősítette, és az egész történetet tovább árnyalta.

– *Miután Antallt biztosítottam az SZDSZ lojalitásáról* – mondta –, *bementem Orbánhoz. Elmondtam neki, hogy mit beszéltem Antall-lal, mire Viktor felcsattant: „Ha Csurkával leszámol, akkor megerősödik. Komolyan gondold, hogy ez jó nekünk?”*

Politikai vihar belföldön és külföldön

Kövér László radikális felszólalása és az ellenzék körében aratott osztatlan sikere előrevetítette, hogy a miniszterelnök elhatárolódása nem fogja elcsendesíteni a vihart. A sajtó másról sem szól, mint arról, hogy az MDF alelnöke (figyelman kívül hagyva, hogy Csurka csak egyike a hat alelnöknek) antiszemita álláspontot és egyéb elfogadhatatlan nézeteket képvisel, Magyarországon veszélyben a demokrácia és a béke, polgárháború és fasiszmus fenyeget, és így tovább. A világsajtóban is hetekig téma a „Csurka-ügy”. Ott is olyan tálalásban, mintha az MDF második emberéről lenne szó. Tom Lantos, a magyar származású demokrata párti képviselő az Egyesült Államok kongresszusában vitanapot kezdeményez Csurka írása kapcsán, ami természetesen Magyarországon százszorosan felnagyítva jelenik meg a médiában.

A téma nélkül maradt Demokratikus Charta is aktivizálódik. Az '56-osok a Magyar Televízió előtt tizenötezer főt megmozgató tüntetést szerveztek, amelyen a Csurkát támogató MDF-es képviselők is aktív szerepet vállaltak. Válaszul a Demokratikus Charta a kormánypárti tüntetést messze meghaladó méretű demonstrációt hozott össze. A Fidesz egy évvel ezelőtt, amikor a Charta mozgalommá szerveződött, nyilatkozatban határolódott el, most viszont újra csatlakozott a baloldali szerveződéshez. Így a Demokratikus Charta tüntetését mindhárom ellenzéki párt és a nagyobb szakszervezetek is támogatták. További kontraproduktív következmény: novemberben az SZDSZ leváltja a miniszterelnökkel beszélő viszonyban lévő Tölgyessyt, és a kemény mag jelöltjét, Pető Ivánt választja meg az SZDSZ elnökévé.

* * *

Antall az alapító atyák segítségével próbálja jobb belátásra bírni Csurkát. Meghívja Csoóri Sándort, Für Lajost. A megbeszélésen én is ott vagyok, Szabad György és talán mások is. A lényeg azonban az alapító tekintélyeken van, ezt mi, többiek tiszteletben tartjuk. Antall azzal kezdi, hogy egy demokráciában az esztétikai ügyek nem tartoznak a miniszterelnökre, és neki személy szerint

semmi baja nem lenne az írással, ha Csurka nem lenne politikus. Ez esetben betölthetne egy olyan szerepet a magyar közéletben, mint Szabó Dezső a maga idejében. Csurka ragyogóan ír, sokat segíthetne az MDF háttérpolitikájának erősítésében. Csoóri csatlakozik, dicséri Csurka tehetségét, stílusát, és próbálja rábeszélteni, vonuljon vissza a politikától: Csurka azt feleli, itt nem róla van szó, hanem a magyarság jövőjéről.

Antall hamar belátja, ez a vonal nem működik. Rátér arra, amiért valójában összehívta a találkozót. Szeretné, ha ebben a körben őszintén meg tudnánk beszélni, mondja, hogy tulajdonképpen mit várna Csurka tőle és a kormánytól. Mert ő az írását olvasva úgy látja, azt Csurka is elismeri, hogy minden esetben azt tette, amit az MDF által vallott értékek jegyében, az adott helyzetben a magyarság érdekében lehetősége volt megtenni. Csurka azt feleli, távol áll tőle, hogy a miniszterelnököt támadja. Óriási dolog volt az, amit ilyen beszorított helyzetben Antall el tudott érni. De képtelen hallgatni akkor, amikor látja és minden nap tapasztalja, hogy belső és külső erők a nemzet létrejöttére törnek, és a magyarság még soha nem volt ilyen rettenetes állapotban, amilyenben ma van. Mint trombitaszóra a lovasroham, úgy tör ki Csoóriból és Für Lajosból a keserűség. Antall türelmesen hallgatja az érzelemtől fűtött, hangzatos mondatokat, megvárja, míg mindketten befejezik, és csak néhány másodperc után szólal meg. Sok mindennel egyetértek, jelenti ki, de azzal a pesszimizmussal és hitetlenséggel, ahogy ti látjátok a nemzet helyzetét és esélyeit, azzal nem. Én úgy emlékszem, folytatja tárgyilagos hangon, hogy a négy és fél milliós magyarságból a török hódoltság után másfél millióan maradtunk. És mégis képesek voltunk felállni. Most viszont szűk mezsgyén haladunk, de a magunk megszabta úton, és negyven év elnyomás után újra szabadok vagyunk, megszűnt a Varsói Szerződés és a KGST, kimentek az oroszok, hát miért ne sikerülne a felemelkedés?

A jó kétórás beszélgetés során aztán Antall elérte, amit akart. Csoóri és Für a miniszterelnökkel együtt óvta a túlzásoktól és az indulatos megnyilvánulásoktól Csurkát, aki egy idő után meglepően együttműködő és rugalmas volt. Legalábbis így maradt meg

bennem, anélkül, hogy a továbbiakból egy mondatot is fel tudnék idézni. De az a jelenet, ahogyan a három alapítónak a népéért, nemzetéért érzett keserűsége egymással összhangban felcsendült, és ahogyan Antall arra reagált, mélyen bevésődött az emlékezetembe. Valamit megértettem abból a nehezen áthidalható ellentétből, ami az MDF népi gyökerű alapítói és a kisnemesi származású, nemzedékek óta értelmiségi családból származó miniszterelnök között van. A népiek úgy gondolják, hogy ők jobban ragaszkodnak a magyarsághoz, mint azok, akiknek már a nagyapja is „nadrágos” ember volt. Csoóri őszintén beszélt akkor, amikor a Magyarok Világtalálkozóján elmondott beszéde után így dicsérte meg Antallt: „Nem is tudtam, Jóska, hogy neked ilyen fontos a magyarság!” És a miniszterelnöknek igaza volt, amikor ezen vérgisértődött. Antall is, a népiek is egyformán ragaszkodnak a magyarsághoz, gondoltam e beszélgetést hallgatva, s ezt gondolom ma is. A különbség az, hogy Antall mindezt kevesebb indulattal és okosabban teszi. És mélyen meg van győződve arról, hogy a magyarság érdekei csakis a jogállam és a demokrácia keretei között érvényesülhetnek.

Felkészülés az összecsapásra

A beszélgetés Csurka magatartásán semmit se változtatott. Írja indulatos cikkeit hétről hétre a Magyar Fórumban, olvassa vasárnapi jegyzeteit a Magyar Rádióban, meghirdeti a Magyar Út Alapítvány létrehozását, amelynek célja „a nemzeti elkötelezettségű, keresztény középosztály felkészítése az országvezetésre”.

Nyilvánvaló volt, hogy az országos gyűlésnek Antall és Csurka egymással összeegyeztethetetlen nézetei között kell döntenie, de azt is tudtuk, hogy az MDF tagjainak túlnyomó többsége mindkét idolhoz ragaszkodik. Csurkát szeretik, de Antallt feltétel nélkül tisztelik. Ezt mindenképpen figyelembe kellett vennünk. A küldöttek békét akarnak, és a békebontókat megbüntetik.

A centrum mérsékelt kommunikációjával szemben az utolsó pillanatban Csurka elveszíti a türelmét, és ezzel óriási hibát követ

el. A Magyar Fórum utolsó száma vezércikkének konklúziója, hogy Antall és Csurka „nem lesz képes tovább egy csónakban evezni”. A miniszterelnök a Pesti Hírlapban másnap megjelenő interjúba még be tudja szűrni a választát: A Magyar Fórum „vezércikkéről szólna azt mondhatom, csónakok mehetnek egymás mellett, egy csapatban a vízen, ez politikai és emberi döntések kérdése. De hogy piszkos, lukas lavórban senkivel nem fogok együtt ülni, az biztos. Egy becsületes, tisztességes egyezség mindig elképzelhető egy politikai pártban, de ennek megvannak a világos elvi és gyakorlati feltételei.”

„A demokrácia elleni nyílt, agresszív, frontális támadást hosszas orvlövész-előkészítés után nem a centrum és a kormány erői kezdték, hanem azok a politikai erők, amelyek Csurka István körül gyülekeznek” – állapítja meg Antall ugyanebben az interjúban.

Csurka István végül nem indul el az elnöki pozícióért Antall Józseffel szemben. Az őt támogatókat viszont megpróbálja az elnökségbe bevinni. Az eredmény: az elnökségben Antall József hívei egyértelmű többségben maradnak, de a radikálisok közül is többen bekerülnek.

Másnap reggel, az eredményt látva, szűk körű tanácskozáson Antall felajánlja: amennyiben úgy gondoljuk, hogy elfogadhatatlan az elnökségben a radikálisok jelenléte, ő hajlandó lemondani az elnöki pozíciójáról. Mindenki úgy nyilatkozik, hogy többségben vannak a miniszterelnök hívei, ezért vállaljuk a jövőben az elnökségben belüli vitát.

A televízió híradójának adott nyilatkozatában Antall természetesen szót sem ejt arról, hogy a megválasztott elnökség összetétele egyáltalán nem megnyugtató az MDF egységének helyreállítása szempontjából, hanem inkább a kormányról beszél.²⁰ A híradó az MDF országos gyűléséről szóló tudósításában ezért Szabad György nyilatkozatát vágja be, miszerint az elnökségben továbbra is meghatározó többségben vannak a centrumerők képviselői.

Semmi sem változik: a küzdelem folytatódik

Csurka István lázadása az országos gyűléssel nem zárult le, csak újabb szakaszába lépett. A Magyar Fórumban sorra jelentek meg a kormányt támadó írásai, és belekezdett a Magyar Út Körök szervezésébe, amelyhez használta az MDF infrastruktúráját, és tagságát is túlnyomórészt az MDF soraiból verbuválta. Nyilvánvaló volt, hogy Csurka a Magyar Út Körökön keresztül előbb-utóbb megpróbálja átvenni az Magyar Demokrata Fórum irányítását, vagy ha ez nem sikerül, új pártot alapít, és sokakat magával visz az MDF-ből.

A helyzet egyre tarthatatlanabbá vált. A radikálisok a parlamentben folyamatosan interpellálták a kormánytagokat, az interpellációkat nem fogadták el, a médiaügy megoldására tett kormányzati lépéseket nem támogatták, a szavazásoktól látványosan távol maradtak. Antall egy alkalommal felvetette, hogy célszerű lenne, ha a frakcióban tennénk lépéseket Csurkáék ellen. Idő előtti fellépésről szó sem lehet, mondta a miniszterelnök, mert így a párt könnyen kimehetne a frakció alól, ahogy a kisgazdáknál történt, viszont tény, hogy a frakcióban jobbak a pozícióink, tehát ha eljön az idő, ott kell kezdeni az MDF egységének a helyreállítását. Ezt a kifejezést használta, de mindketten tudtuk, hogy Csurkáék kizárását érti alatta.

Számomra is egyértelmű volt, hogy Csurkáékat előbb-utóbb ki kell zárni az MDF-ből. De az is, hogy az MDF tagjainak többsége ezt továbbra is szeretné elkerülni, és a viszály keltésében változatlanul nagyobb szerepet tulajdonít Debreczeninek, sőt a vele együtt mozgó Elek Istvánnak is, mint Csurkának. Világossá kellett tenni, hogy Antall és a centrum egyetért a tagsággal, az országos gyűlés döntése alapján egységet akar, és sem Csurkával, sem Debreczeniekkel nem azonosul. De azt is érzékeltetni kellett, hogy a fő veszélyt Csurka tevékenysége jelenti, hiszen tőle előbb-utóbb meg akarunk szabadulni, míg Debreczenire és Elek Istvánra hosszabb távon szüksége van a Fórumnak. Nem volt ez könnyű játék!

²⁰ Antall József a kormányról (<http://konyai.hu/v120>)

A történet lezárul: Csurkáék kizárása nem kívánt mellékhatásokkal

A miniszterelnök felhívott telefonon, hogy menjek át hozzá. Elmondta, az utolsó pillanatban vagyunk, hogy lépjünk. Megállapodtunk, hogy a frakcióban elindítjuk az akciót. Ahhoz azonban ragaszkodtam, hogy a frakcióülésen legyenek jelen az MDF elnökségének nem képviselő tagjai is. Elsősorban Lezsák Sándorra gondoltam, mert mindenképpen meg kellett akadályozni, hogy a pártot a frakció ellen fordítsa, amire, úgy láttam, meglenne az esély, ha az ő részvétele nélkül számolnánk le Csurkáékkal.

Az MDF-frakció ülésének tárgya, megfelelően általános megfogalmazásban, a Magyar Demokrata Fórumon belüli vitákkal kapcsolatos állásfoglalás volt. Az elnökség a frakcióülést megelőzően elfogadta az általam elkészített előterjesztést, amely arra vonatkozott, hogy zárjuk ki a frakcióból Csurka Istvánt, Zacsek Gyulát, Király B. Izabellát és Balás Istvánt. Ők voltak ugyanis azok a képviselők, akik folyamatosan a kormánypárti frakció ellen dolgoztak. Ezzel akartuk indítani az MDF egységének helyreállítása című akciót, ami tulajdonképpen a Csurka-csoporttal való leszámolást jelentette.

Előzetes anyagot készítettünk a négy képviselő szavazásairól, amiből nyilvánvaló volt, hogy folyamatosan szembehelyezkednek a frakció többségi álláspontjával. A képviselőcsoportból történő kizárás indoklására ez volt a megfelelő alap, és nem az egyéb politikai szempontok, amelyek a pártra tartoztak.

Amikor előterjesztettem a négy képviselő kizárására vonatkozó frakcióelnökségi javaslatot, általános volt a meglepetés. Csurka István nem vett részt az ülésen, a másik három érintett viszont jelen volt.

Antall közvetlenül az előterjesztést követően kért szót. Elmondta, hogy egyetért az előterjesztéssel, s azt is, hogy az utolsó pillanatig megpróbálta az ellentéteket kiegyenlíteni, de nem sikerült. Arra is utalt, hogy a pártban és a frakción belül is súlyos ellenérzéseket váltott ki Debreczeni József és Elek István tevékenysége is. Úgy véli azonban, ez a két képviselő – miközben az MDF-en

belüli ellentétekhez ők is hozzájárultak – a parlamentben végig a kormánnyal azonos álláspontot képviseltek. Ezért az ő vonatkozásukban javasolja, hogy a frakció fogadja el azt a megoldást, amit Debreczeni József és Elek István a hozzá intézett levelükben elvállaltak és felajánlottak. Felkérte Salamon Lászlót, hogy – mint mondta – kizárólag hangszalagjának kímélése okából, ismertesse a két képviselő levelét.

Salamon ezután felolvasta a levelet, amelyet Debreczeni és Elek – Antall és Kulin hosszas rábeszélésére – hajlandó volt megírni. Ebben a két képviselő felajánlja, hogy a kialakult helyzetre tekintettel felfüggeszti a Magyar Demokrata Fórumban való tagságát. A miniszterelnök felvezető szövegére is tekintettel, mindenki előtt világos volt, hogy ez azt jelenti, a két képviselő továbbra is az MDF-frakció tagja marad.

A vita során egyik miskolci képviselőnk, Kiss György felszólalásában javasolta, hogy Csurkáék mellett Debreczeni Józsefet és Elek Istvánt is zárja ki a képviselőcsoport. Ezután kért szót Lezsák Sándor, mint vendég, s kijelentette, hogy számára Csurka István és a másik három, a frakcióelnökség által javasolt képviselő kizárása csak akkor fogadható el, ha a képviselőcsoport Debreczenit és Eleket is kizárja tagjai sorából. Ezek után nem volt jelentkező. Ülésvezetőként megkérdeztem, hogy van-e még hozzászólás, és a miniszterelnökre néztem. Antall megrázta a fejét és intett, hogy nem. Ezek után került sor a titkos szavazásra.

A szavazatok összeszámlálása után kiderült: a Magyar Demokrata Fórum képviselőcsoportja mind a hat képviselőt kizárta a frakcióból. Annak ellenére, hogy az elnökségi asztalnál mindenki által látható módon, Antall és én Debreczeni és Elek nevét kihúztuk a kizárandó képviselők közül.

Kulin Ferenc azonnal bejelentette, hogy tiltakozásul kilép az MDF képviselőcsoportjának elnökségéből. Másnap, amikor Antall Józseffel erről beszélgettünk, a miniszterelnök megjegyezte, méltányolja Kulin Ferenc szolidaritását a kizárt liberális képviselők iránt, de tudomásul kell venni, hogy lehet politikai kompromisszumokat kötni, de a titkos szavazásnak mindig megvan a maga kockázata.

A végkifejlet: az MDF országos választmánya, északába nyúló ülésen, a képviselőcsoport döntésével összhangban kizárta a tagjai sorából Csurka Istvánt, Zacsék Gyulát, Király B. Izabellát és Balás Istvánt. Debreczenivel és Elekkel nem foglalkozott a választmányi ülés, hiszen ők az MDF-tagságukat felfüggesztették. A szavazás eredményének kihirdetése után Csurka István teátrálisan kirúgta maga alól a széket és távozott az országos választmány üléséről. Az MDF egysége ezzel helyreállt.

Élni vagy kormányozni

Júliusban Diehl professzor újra Budapestre jön. A konzultáció után kijelenti: csak a sejttranszplantáció segíthet, ami öthetes kölni kezeléssel jár. Antall ezt egyelőre nem vállalja. Folytatni akarja a munkát, ehhez azonban szüksége van politikai megerősítésre.

A parlament már nem ülésezik, a Fehér Házban béke és nyugalom. Az íróasztalomnál ülök, előttem nagy halom megválaszolatlan levél. Egyszerre megcsörren a telefon, Rózsa Mariann keres. Örülök, hogy benn találalak, kezdi Mariann. Szerencséd van, szólok közbe, Akarattyan vagyunk a családdal, csak ma jöttem fel, holnap megyek is vissza. Legfeljebb későn este, jelenti ki a miniszterelnök titkárnője, mert a kormányülés után, 6 órára a miniszterelnök úr vár egy zártkörű megbeszélésre. És mi lesz a téma? – kérdezem. Egy bizalmas tájékoztatás, feleli. És ki lesz még jelen? – faggatom tovább. Várjál, felolvasom, mondja, majd kis szünet után folytatja: Bod Péter, Boross, Für Lajos, Jeszenszky Géza, te, Lezsák, Szabad Gyuri bácsi, Szabó Iván és Szabó Tamás.

Nyilván valamilyen kormányzati ügy, amely az MDF-et érinti, találgatom, miután letettem a telefont. Bod Péter Ákos kivételével ugyanis mindenki kormánytag vagy MDF-es vezető, okoskodom. Bod Péter viszont jegybankelnök, bár korábban ő is MDF-es miniszter volt, állapítom meg magamban.

A megbeszélte időpontban a szabadságon lévő Szabad György és Szabó Iván kivételével mindannyian ott vagyunk a miniszterelnök dolgozószobájában, Rózsa Mariann mindegyikünk elé letesz egy

másfél oldalas iratot, a miniszterelnök fejlécével, a címe: „*Feljegyzés betegségem tárgyában*”. A végén a dátum: Budapest, 1993. július 22., és Antall József jól ismert aláírása, vastag fekete tollal. Alatta még éppen elfér a papíron a kilenc név, mindegyik mellett kipontozva az aláírások helye. A nevek felett aláhúzva: „*Tudomásul vettem.*”

Elkezdem olvasni a feljegyzést: „*1990. májusában »diagnosztizáltam« magamnak egy csomót, ami betegségként még nem volt elkülöníthető.*” Aztán orvostörténészhez méltó szakszerűséggel leírva a betegség menete, lezárva azzal, hogy „*folyamatos kivizsgálásom és kezeléseim biztosították tevékenységem ellátását és orvosaim ettől eltérő döntéséig, tanácsáig ezt még folytathatom.*”

Ezután jön a lényeg: „*Kötelességemnek érzem mégis a Kormány, az MDF elnöksége és frakciója néhány tagjából álló szűk körű bizottsággal a fentiek közlését, jelezve, hogy bizalmuk megvonása esetén bármikor kész vagyok távozni. Amennyiben bizalmukat továbbra is élvezhetem, teljes politikusi, emberi és nemzeti felelősségem tudatában kijelentem – orvosaim tanácsával egyetértően –, hogy időben bejelentem, ha feladatom ellátására egészségi okokból válnék alkalmatlanná.*”

Elsőként Szabó Tamás végez, és már írnia is alá a szöveget, de Antall közbeszól:

– *Csak akkor írjátok alá, ha vállaltjátok, hogy szóltok, ha alkalmatlanná válnék, de nem venném észre. És ha ennek a társaságnak a többsége így gondolja, én azonnal felállok.*

Bod Péter megjegyzi:

– *Ne tréfálj, Jóska, csak veled van esélyünk a választásokon.*

Mindenki aláírta a feljegyzést.

Közben Antall szórakozottan politizált, kicsit végrendelkezett is. Rózsa Mariann gyorsírással jegyzetelt. Boross Péter a helyettesem, mondta Antall, „*Ha valami történik – így fejezte ki magát –, neki kell vinni a dolgokat.*” Für Lajosról kijelentette, hogy őt 1995-re „*tartalékolni kell köztársasági elnöknek.*” Rólam azt mondta, hogy miniszternek kell lennem, ha csak néhány hónapra is. Négy-szemközt ezt már korábban is megemlítette, mire megkérdeztem: Milyen tárcára gondolsz? Az teljesen mindegy, felelte akkor, de egy élvonalbeli politikus nem csinálhat végig úgy egy kormányzati ciklust, hogy ne legyen „*miniszterviselt*” ember.

Beszélt még rádióról és tévéről, s persze külpolitikáról is. Kijelentette, hogy „nemzetközi bevezettségünk nagyon jó”. Elmondta, hogy az orosz veszélyt valósnak látja egy évtizeden belül, és hozzátette: „Nagyon fontosnak tartom az ukránokat.” Ezt azzal magyarázta, hogy nem árt, ha az oroszoktól egy független ország választ el bennünket, és az se baj, ha a hajdani Kisantant két országa közé baráti hatalom élkelődik. Arról is beszélt, hogy Európában a német-francia kibékülés „stratégiaiilag teljes”.

Amikor véget ért a megbeszélés, Antall József az ajtóig kísért bennünket. „Lehet, hogy egyszer még a halálommal fogok szolgálni – mondta búcsúzóul, majd gyorsan hozzátette: De most, hogy bizalmatokról biztosítottatok, remélem, egy ideig még az életemmel is tudok.” Egyikünk se gondolta volna akkor, hogy milyen rövid ideig, nem egészen fél évig tart még ez a szolgálat. Ha életben marad, egészen biztos, hogy sok minden másként alakult volna.

Kezelés alatt – készülve a műtetre

1993. augusztus 20-án úgy döntünk, hogy Gellért-hegyi lakásunk felépülése, azaz 1980 óta a tűzijáték ürügyén a teraszunkon tartott összejövetelre ezúttal nem kerül sor. Este kilenckor kezdődik a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon Szörényi Levente második rock-operájának, az *Attilának* a bemutatója, amelynek a szövegét a költő MDF-es politikus, Lezsák Sándor írta. A nézőtéren rengeteg az ismerős arc. Az előadás inkább hasonlít egy kampányrendezvényhez, mint egy ünnepi műsorhoz. Maga a mű elég nagy csalódás. Persze lehet, hogy az *István, a király* túlságosan is magasra tette a mércét.

A miniszterelnökkel az előadás után tartott fogadáson futottam össze. Előtte már vagy két hete nem találkoztunk. Persze tudtam, hogy kezelés alatt áll, azt is, hogy nem sok eredménnyel, mégsem gondoltam, hogy ennyire rossz bőrben van.

A hét végén a lakásán nem akartam zavarni, de hétfő reggel első dolgom volt, hogy felhívjam telefonon. Rózsa Mariann, diszkrétíót kérve, elmondta, hogy Antall már szombat óta kórházban van. Délelőtt még készítettek vele a Parlamentben egy hosszú tévéfel-

vételt, ami nagyon jól sikerült. A küszöbön álló Horthy-temetés kapcsán elemezte a kormányzó pályafutását és személyiségét. Este panaszai voltak, ezért bement a kórházba. Schultheisz Emil nem is engedte haza, megkapta az első sugárkezelést, infúziót, Neupogént. Minden programot lemondtak, Johannes Raut is Boross fogadta helyette.

A következő napok eseményeit híven tükrözik Rózsa Mariann feljegyzései. A miniszterelnök legbizalmasabb munkatársa 1991-től kezdve készített rövid feljegyzéseket Antall József mindennapjairól. Kezdetben ritkábban, de az utolsó időszakban szinte napi rendszerességgel. Rózsa Mariann átadta nekem ezt a naplót, összegyűjtött anyagot, azzal, hogy használjam belátásom szerint, ha akarok, idézzek is belőle.

Részlet R. M. feljegyzéseiből:

„25. Szerda

A sugárkezelést minden nap kapja. Utána bejött, elég jól van.

26. Csütörtök

Sugárkezelés reggel. A kormányulást vezette.

27. Péntek

Sugárkezelés. 12.00 órakor fogadta a francia védelmi minisztert. Este visszament a kórházba. Vért kapott.

28. Szombat

Hideg van. Vége a nyárnak.

12 órakor TV-felvétel az EDU-ról (CNN, Nap TV)

31. Kedd

IDU

Délután a finn parlament elnökét fogadta.

Szeptember

1. Szerda

EDU konferencia 3 napig. 17 óra körül, amikor véget ért, bejött a Parlamentbe. Nagyon fel volt dobva, nagyon jól bírta a mai napot.

3. Péntek

EDU, kétoldali megbeszélések

5. Vasárnap

CT-vizsgálat. A daganatok ötödére visszahúzódtak, de vannak újabbak a nyakán és a mellkasában is.

6. Hétfő

Délután Diehl professzor konzíliumra megérkezett. Hétfőn egy újabb kezelést kezdenek el (valószínűleg 5 napig benn kell lennie a kórházban). Utána megismétlik, és ha ezek hatására teljesen visszavonulnak a nyirokcsomók, akkor lehet megcsinálni a transzplantációt.”

Sejt-transzplantációs műtét Kölnben

Pontban egy hónappal Diehl professzor konzíliuma után, 1993. október 6-án reggel Antall József elutazik Kölnbe, hogy alávesse magát a transzplantációs műtétnek. Hiába ódzkodott tehát és hiába halasztotta azt a megoldást, amely orvosai szerint az egyetlen esélyt jelentette a gyógyulásához, tudomásul kellett vennie, ha élni akar, szükség van a műtetre. Amikor erről beszélgettünk, azt mondta, hogy az orvosok egyöntetű véleménye szerint 50 százalékos esélye van arra, hogy a műtét meghosszabbítja az életét, de műtét nélkül legfeljebb hónapjai lehetnek már hátra. Ezt már az augusztusi németországi látogatása során lebonyolított vizsgálatot követően egyértelműen közölte vele Diehl professzor. Antall ezt követően változtatott elzárkózó álláspontján, annál is inkább, mivel az őt kezelő magyar orvoscsoport is egyetértett a kölni professzor által vázolt perspektívával.

Az indulást megelőző nap délelőttjén Antall fogadta a frakcióelnökséget. Előtte üzent: én jöjök negyedórával korábban. Elmondta, minden eshetőségre felkészült. – *Írni fogok egy vázlatos elemzést Kohl kancellárnak a magyarországi belpolitikai viszonyokról. Ha a legrosszabb következne be – tette hozzá. – A másik, ha életben maradok – mondta tárgyilagos hangon –, de nem lennék cselekvőképes. Erre az esetre felhatalmazlak benneteket, hogy nyújtsatok be konstruktív bizalmatlansági indítványt ellenem. – Ne viccelj – szaladt ki a számon. – Ugyan – intett le Antall. – Lehet, hogy ez az utolsó közjogi ötletem – jegyezte meg, s elmosolyodott. – Nem akarok olyan helyzetet, hogy Göncz s ezzel az SZDSZ kénye-kedvére legyen kiszolgáltatva az ország – tette hozzá. – Mindezt egy levélben részletesen leírom. Szárazon, szinte katonásan, pattogóan beszélt. –*

Az átmeneti időszakra Borost alkalmasnak látom – mondta. – Nem lesz átmeneti időszak – vetettem közbe –, mert veled visszük végig a ciklust. – Persze – legyintett Antall –, de minden eshetőségre fel kell készülni.

A frakcióelnökséggel folytatott megbeszélésen is elmondta, hogy 50 százalékos az esély, de azt is, hogy kénytelen volt tudomásul venni: ha akarja még folytatni miniszterelnöki tevékenységét, nincs más alternatíva. Próbálta elkerülni a műtétet, mert ez legalább egy hónapos kiesést jelent a munkájából. Megjegyezte, hogy háromévi miniszterelnöki tevékenysége alatt még nem volt ilyen hosszú ideig távol. Eddigi kezelése nem gátolták a folyamatos munkában, és most is biztosítva van, hogy figyelemmel kísérje a hazai történéseket. Meg van szervezve a folyamatos konzultáció. A miniszterelnök igyekezett biztonságot sugározni, de nehezen tudta palástolni nyugtalanságát.

Az interpellációkat követő szünetben írtam neki egy levelet. Személyes hangú levél volt, tiszta szívemből írtam. Meggyőződéssel állítottam, hogy sikerülni fog a műtét. Hajdani piarista diáktársa, Gyurkovics Tibor író könyvének címét kölcsönvéve azt írtam, hogy „*Isten nem szerencsejátékos*”. Ha úgy döntött, hogy olyasvalakit húz elő a semmiből, aki egyedül képes arra, hogy átvigye az országot a túlsó partra, nem vonhatja vissza az ajándékát, mielőtt célba érkeznénk. Átvittem a levelet a miniszterelnökségre és lelkére kötöttem Rózsa Mariannak, hogy adja át Antallnak a borítékot azzal, hogy ráér majd Kölnben felbontani.

Másnap este a lakásomon hívott a miniszterelnök. Nyugodt, sőt derűs volt a hangja, elmondta, hogy nagyon jók a körülmények, kényelmesen elhelyezkedett, egyelőre senki se bántotta, de jelezték, hogy néhány napos előzetes kemoterápiás kezelésre lesz szükség, s előreláthatóan egy hét múlva kerülhet sor a műtetre. Megköszönte a levelet, és megjegyezte, hogy ő is optimista, de reálisan látni kell, hogy a kilátások nem rózsásak. Lehet, hogy öreg már ehhez a műtethez. Azt feleltem, hogy szükségünk van rá, ezért biztos, hogy sikerülni fog.

A feleségem, aki mellettem állt, a fülembé súgta: mondd el neki a nagypapa történetét! Kati is szeretne veled beszélni, mondtam

erre a miniszterelnököknek. Áadtam a feleségemnek a kagylót, aki elmesélte a jól ismert családi történetet:

„Két és fél éves voltam, amikor áttelepítettek bennünket egy Érsek-újvár melletti kis faluból Magyarországra. Anyámnak ott maradtak a szülei, testvérei, az egész közösség, amelyhez tartozott. Egy évre rá, 1949-ben táviratot kaptunk, hogy a nagyapám haldoklik. És nem kaptunk útlevelet a testvéri Csehszlovákiába! A nagyapám azt mondta, addig nem hal meg, amíg nem láthatja a legkisebbik lányát. Volt orvosi igazolásunk, minden évben próbálkoztunk, de csak 1955-ben, hat évre rá kaptunk útlevelet. Mentiünk, öcsém az anyám karján, ő kicsi volt, '54-ben született. A nagyapa még élt. Hat évet várt a legkisebb lányára, megfogta a kezét, megcsókolta és meghalt.”

Gyönyörű történet, mondta a miniszterelnök, néhány másodpercnyi hallgatás után. *Köszönöm, hogy elmesélte.*

* * *

A transzplantációs műtét sikere azon múlik, hogy megindul-e a műtét utáni napokban a sejt szaporodás. Amikor elindultam Amerikába az október 23-i ünnepségre, még nem találtak új sejtet. Los Angelesből felhívom Rózsa Mariannt. Azt mondja, még mindig semmi, majd gyorsan hozzáteszi: az orvosok szerint ez így normális, tehát ne aggódjál. Hangja tele aggodalommal.

Los Angelesből hazafelé megszakítottam az utamat Washingtonban, ahol két nap alatt egy eléggé zsúfolt programot bonyolítottam le. Közben azért kerestem Rózsa Mariannt a Parlamentben, de közölték, hogy szabadságon van. Végül otthon találtam meg. Megtudtam tőle, hogy megindult a sejt szaporulat. Másnap Antallt is felhívтам Kölnben. Mondtam neki, hallottam a jó hírt, és gratulálok. Igen, mondta elégedetten, és ráadásul az első sejtet épp október 23-án találták meg!

Beszámoltam a kongresszusi képviselőkkel és külügyminisztériumi tisztviselőkkel folytatott megbeszéléseimről, valamint a Nemzeti Demokrata Intézetben tartott előadásomról. Megemlítettem neki, hogy most jöttem a sajtótájékoztatóról, amelyet Tar Pál nagykövettel együtt magyar újságíróknak tartottunk. Tar Palinak fogalma sincs a belpolitikáról, méltatlankodott Antall, miért kellett

odaengedni a sajtótájékoztatóra? Miután a nagykövetség szervezte a tájékoztatót, válaszoltam, és ő oda akart mellém ülni, elég nehéz lett volna ebben megakadályoznom. Magamban pedig elégedetten állapítottam meg: úgy látszik, csakugyan gyógyulóban van...

Újra itthon

A miniszterelnököt hétvégeken a lakásán csak akkor szoktam zavarni, ha valami nagyon fontos dolog történt. Most mégis kivételt tettem. Hazaérkezését követő napon, szombaton délelőtt felhívтам telefonon, hogy üdvözljem újra itthon. Friss volt és erőteljes a hangja, úgy éreztem, teljesen jól van.

Hétfőn, amikor személyesen is találkoztunk, konstatáltam, hogy nem ilyen rózsás a helyzet. A szemöldöke kihullott, ami érezhetően zavarta. Ettől eltekintve továbbra is úgy láttam, hogy energikus, tette kész és nekifeszül a problémáknak. Megkérdeztem, hogy mikor jön el a frakcióülésre. Azt mondták az orvosok, felelte, hogy egyelőre kerülnöm kell az olyan helyeket, ahol sokan vannak. *Ha nem erőszakoskodom, talán még most is Kölnben vagyok a steril szobában*, tette hozzá, szinte szabadkozva. De nyugodj meg, folytatta, mielőtt a parlamenti ülésre bemennék, szólok, hogy hívjal össze egy koalíciós frakcióülést. Végigbeszéltük az aktuális kérdéseket, de nem maradtam sokáig, nem akartam fárasztani.

Csütörtökön levezette a kormányülést, mindenki azt mondta, újra a régi. A következő héten bejárt a hivatalába, de a hét közepén váratlanul hőemelkedése lett, aminek nem tudták az okát. A kormányülést most is levezette, de ez már nagyon nehezére esett.

Jobboldali veszély?

Vasárnap délelőtt csengett a telefonom. A miniszterelnök hívott. Közölte, hogy az olasz La Stampa szombati számában kolumnás interjú jelent meg Göncz Árpáddal, aminek alcíme: *Az elnök is a jobboldali kormány ellen, segítsen Európa!* Göncz szerint – olvassa

be Antall a telefonba – „Magyarországon jobboldali veszély van, a rádió, a televízió, az MTI a kormány szócsövénév vált”, satöbbi. Alig jutok szóhoz a felháborodástól. Azt azért nem hittem volna, mondom Antallnak, hogy külföldön rossz hírért kelti az országnak. Magamban pedig azt gondolom: Mint a taxisbloká idején. Beteg a miniszterelnök, támad a köztársasági elnök.

Arra gondoltam, mondja Antall, hogy *ebbe én most nem szállnék be, de a parlamenti frakció nevében te nyilatkozhatnál vagy írhatnátok egy levelet.* Ennek semmi akadálya, mondom, sőt akár Böröcz Pistával és Csépe Bélával is aláírást adhatok. Rendben, válaszol Antall, *csak vigyázzatok, óvatos legyen a fogalmazás, bármilyen disznóság, amit csinált, mégiscsak ő a köztársasági elnök.*

A levelet a hét végén megfogalmazom, hétfő reggel a frakcióelnökséggel egyeztetem, és a szöveget lediktálom, a frakcióülésen ismertetem, a képviselőcsoport vita nélkül elfogadja. A kispad és a kereszténydemokrata frakcióvezető is aláírja a levelet, amelyet a parlamenti ülés kezdetén, napirend előtt ismertetek. Nagyjából ezzel egy időben a miniszterelnököt kórházba szállítják.

A következő napokban teljes a bizonytalanság. Antallt a legkülönbözőbb vizsgálatoknak vetik alá, de semmi eredmény. Az orvosoknak fogalmuk sincs, hogy mi okozza a miniszterelnök állapotának rosszabbodását, nem tudják, mitől van az állandó hőemelkedés.

Le kellene mondani az angliai látogatásomat, erősödik bennem a gondolat. Csóti Gyuri azt mondja, nem lehet, már minden le van szervezve. A partnerek megsértődnének. Belátom, hogy igaza van. Végül is csak négy nap az egész.

Londonból felhívom Mariannt. Elmondja, hogy megvan a diagnózis: sajnos leukémia, de ne mondjam senkinek. A miniszterelnök ennek ellenére elfogadhatóan érzi magát, rendkívül aktív, a kórházból folyamatosan feladatokat ad.

Az első látogatás a kórházban

Hazaérkezésem után sok telefonüzenet várt. Felhívtam Boross Pétert, aki azt mondta, hogy a helyzetre tekintettel szűk körben össze kellene jönnünk, hogy mi legyen, ha a legrosszabb bekövetkezik. Azt feleltem, rendben, de csak azok után, hogy Antall-lal sikerült személyesen beszélnem. Kértem Rózsa Mariannt, hogy intézze nekem egy találkozót. Mariann szerint most egy kicsit gyengébben van, de majd beszél vele. Késő délután hívott vissza: *Antall azt üzeni, hogy nem érzi jól magát, de kéri, hogy erről ne szóljak senkinek.*

Részlet R. M. feljegyzéseiből:

„28. Vasárnap

11 óra előtt Kónya hívott fel, nagyon aggódik érte, szeretne vele beszélni. Elmondta, hogy Borossal beszélt, aki azt javasolta (biztos Lezsák ötlete), hogy szűk körben üljenek össze. Kónya azt mondta, amíg Antall-lal nem beszélnek, addig nem...

...Megkérdeztem, mit üzen Kónyának, azt mondta: mondja meg neki, nem vagyok jól, de ne mondja senkinek, mert konspirálni csak így lehet, kis dolgokban.”

* * *

A frakcióülésen beszámoltam arról, hogy Antall a kórházban folyamatos kezelés alatt áll, de közben intézi az ügyeket, kapcsolatot tart Borossal és közvetlen munkatársaival is. A diagnózisról nem beszéltem, tartottam magam ahhoz, amit Antall üzent: az állapotával kapcsolatos rossz hírek maradjanak közöttünk. A keddi ülésnap ebédszünetében átmentem a Parlamentbe, és egy levelet diktáltam Rózsa Mariannak, amelyben a miniszterelnök biztató mondatokat intéz a képviselőkhez. Antall nevében írtuk a levelet. Helyénvalónak éreztem az eljárást, tudtam, hogy ő ugyanezt írta volna. Emellett hittem benne, hogy előbb-utóbb felépül, a frakciónak pedig addig is szüksége volt a biztatásra.

* * *

Vasárnap délután látogathattam meg első alkalommal a miniszterelnököt. Az ágy szélén ülve fogadott. Energikus volt és bizako-

dó. Kijelentette, ameddig a kórházban van, reméli nem tart már sokáig, szeretné, ha hárman látogatnánk a politikustársak közül, Boross, Lezsák és én. Valóban, futott át az agyamon, Boross helyettesíti a kormányban, Lezsák a pártban a második ember és én vagyok a frakcióvezető. Hangosan pedig megkérdeztem: – *Azért ugye, mert így van jól közjogilag?* Elmosolyodott és elégedetten bólintott: – *Igen. Közjogilag.*

A médiaügyeket meg fogjuk oldani, mondja határozottan. Nemeskürthy fogom javasolni a televízió, Juhász Lászlót a rádió élére, és megvannak az alelnökök is, folytatja. A költségvetés elfogadását követően a bizottság szavazhat róluk, Göncz pedig az előzmények után már nem ellenkezhetsz, jelenti ki határozottan. Közben Weber János kidolgozza a lecsupaszított médiatörvényt, amelyet februárban elfogadhat a parlament.

Aztán a választási esélyekről beszélt. A koalíció sajnos nem fog többséget szerezni, jelentette ki. Barátkoznotok kell a gondolattal, hogy a Fidesz nélkül nem lehet majd kormányozni. Nem probléma, tette hozzá, a kulcstárcák, belügy, külügy a mi kezünkben lesznek. De ezt az Urbán nevű közgazdászt el tudnám képzelni a kormányomban. Nem szóltam közbe, a miniszterelnök pedig tovább fűzte gondolatait. Én magam '95-ig, az elnökválasztásig akarok a kormány élén maradni, aztán átadom nektek a terepet. *De ettől a kártékony vénembertől még én akarom megszabadítani az országot*, tette hozzá.

* * *

Hirtelen eszembe villan egy kép. Nyár van, de még ülésezik a parlament. Csúrkáékat a frakcióból már kizártuk, de a pártban még áll a bál. Ülök Antall dolgozószobájában és arról beszélgetünk, hogy Weszelovszky Zoltán az MDF frakciójából átvált a Fideszbe. Eredetileg a szakértői irodán dolgozott, de rajta volt az MDF budapesti listáján, bár meglehetősen hátul. Meg voltam elégedve a munkájával. Amikor Botos Katalin a Bankfelügyelet élére került, ezért le kellett mondania a mandátumáról, szerettem volna, ha ő lép a helyére. Még a budapesti választmány ülésére is elmentem, és személyesen lobbiztam az érdekében. Sajnos másfél év elteltével

otthagytam a frakciót és a Fideszhez csatlakoztam. Hiába próbáltam marasztalni, azt mondta, a helyi szervezetében a radikálisok ellehetlenítették, reménytelen az újrajelölése.

Ha nem tudjuk elérni Orbánéknál, mondom Antallnak, hogy ne fogadják a disszidenseinket, nem ez lesz az utolsó eset. Válasz helyett a miniszterelnök megjegyezte: Ismerd el, hogy szerencsétlen dolog volt Weszelovszky érdekében exponálnod magad. Igazad van, Jóska, bólintottam. Egy dolog vigasztal, tettem hozzá, hogy nemcsak nekem vannak ebben a pártban téves személyi döntéseim. Antall rám nézett, nyelt egyet, aztán másról kezdtünk beszélgetni.

Világosan emlékszem, akkor, úgy fél évvel azelőtt, nagyon elégedett voltam a válaszómmal. Most viszont utólag, a miniszterelnök betegágyánál szégyelltem magam miatt. Nem tudtam, hogy ennyire bántja az a döntése, ami akkor, amikor meghozta, az egyetlen helyes döntésnek látszott. Később azonban súlyos tévedésnek bizonyult.

Az utolsó találkozásunk

Csütörtökön este Antall Gyuritól érdeklődöm az édesapja állapota körül. Azt mondja, tegnap is és ma is kapott transzfúziót, de nem sokat használ. Diehl professzor jövő héten jön konzultációra. Holnap is bemegy hozzá, amikor hazajön, majd tájékoztat. A Fehér Házban hívják, mondom neki, szerintem sokáig benn leszek.

Másnap este már türelmetlenül várom Antall Gyuri hívását, amikor Rózsa Mariann telefonál. Ha életben akarsz még látni, mondja elcsukló hangon, sürgősen menjél be hozzá a kórházba. Meglátogatom Antallt, mondom Venczel Évinek, aki még dolgozik valamin a szobájában. Ilyen későn? – kérdezi. Lehet, hogy a halálán van, felelem, mire sírva fakad. Aztán pakolni kezd az asztaláról. Elkísérlek, mondja, majd megvárlak a kórház előtt, a kocsiban.

A biztonsági tisztól megtudom, hogy az ügyvéd fia, így mondja, benn van nála. Belépek a kórterembe. A miniszterelnök fekszik az ágyban, páróka nélkül, kiszolgáltatottan. Leülök mellé az ágyra, megfogom a kezét. Rám emeli a szemét és megszólal:

– *Te voltál az egyetlen politikus* – mondja. – *A többi csak adminisztratív államtitkár.*

– *Ne viccelj, Jóska* – felelem –, *mi ez a múlt idő? Együtt fogjuk végigharcolni a választást s aztán a következő ciklust.*

Megrázza a fejét. – *Velem már nem* – mondja alig hallhatóan.

– *Ne mondj ilyet* – ellenkezem. Beszélek neki a holnapi választmányi ülésről, arról, hogy mindenki számít rá, hiszen nélküle nem győzhetünk. Folyik belőlem a szó, de úgy érzem, nem is hallja, amit mondok neki. Fogja a kezemet, de már a halállal viaskodik. Amikor búcsúzól megcsókolom a homlokát, hirtelen felzokog.

– *Ne add fel, Jóska* – mondom kétségbeesetten –, *ne hagyj itt bennünket!*

Nem tudom visszatartani a könnyeimet.

– *Én meghalok* – mondja elcsukló hangon –, *de ti, ti tartsatok ki mindenáron!*

– *Folytatni fogjuk, ahogyan veled elkezdtük!* – ígérem meg neki.

A következő néhány percre csak homályosan emlékszem. Antall Gyurit valószínűleg megölelem, mielőtt kilépek az ajtón. S mintha a folyosón a biztonsági tiszttel is kezet szorítanék...

Amikor beülök az autóba, kitör belőlem a zokogás. Nincs tovább, Antall feladta, mondom Évának. Ő is sír, miközben engem vigasztal. Mindjárt, mondom neki, mindjárt megnyugszom. Csak nem könnyű, próbálom megfogalmazni azt, ami a legjobban fáj, nem könnyű, ha valaki egymás után kétszer veszíti el az apját. Próbálok uralkodni magamon, mély lélegzeteket veszek. Azért boldog vagyok, mondom kicsit később, boldog vagyok, hogy elbúcsúzhattam tőle.

Részlet R. M. feljegyzéseiből:

„10. Péntek:

...*Kőnya I. hívott telefonon. Benn volt nála az este (még Gyuri is ott volt a szobában). Imre nagyon boldog, hogy beszélhetett vele. Azt mondta, Ő is örült neki. Azt mondta Imrének, te vagy az egyetlen politikus, a többi csak közigazgatási államtitkár lehetne. Imre felhívta Szabad Gyuri bácsit, aki szintén bement hozzá.*”

A miniszterelnök rendelkezik

Péntek este egy magába roskadt miniszterelnökkel találkoztam. Előző napokban még újra meg újra elhitette magával, hogy van tovább. Amikor nála jártam, akkortájt vette tudomásul az elkerülhetlent. Ez lesújtó élmény lehetett, ugyanakkor a kijózanodást is jelentette. Többé nem ringatta illúziókban magát. Később tudtam meg, hogy alighogy elmentem, intézkedni kezdett. Most már annak biztos tudatában, hogy hamarosan itt a vég. Ha pedig így van, akkor neki még rendeznie kell mindazt, amit helyette más nem tud elrendezni.

Először a lelkét akarta rendbe tenni. Kérte, kerítsék elő hajdani tanítványát, Bolberitz Pál pápai prelátust. Bolberitz Csongrád városában éppen lelkigyakorlatot tartott, amit azonnal megszakított, s a szentséget a csongrádi templomból magával hozva, a kormányőrökkel, akik lementek érte, egyenesen a kórházba sietett. – *Keresztény Magyarországot akartam* – mondta a miniszterelnök hajdani tanítványának, miután felvette a szentséget –, *mert hidd el, hogy csak ennek van jövője.* Bolberitz úgy gondolta – ahogy nekem néhány nappal később elmesélte –, hogy őt erről nem kell győzködni, s ezt meg is mondta Antallnak. Ezért aztán a Kossuth téren a ravatal mellett, s később is minden alkalommal, amikor idézte utolsó beszélgetésüket, ezt a „hidd el” részt kihagyta belőle.

Miután rendbe tette a lelkét, a miniszterelnök kérte a honvédség vezérkari főnökét, Deák tábornokot, Pintér Sándor országos rendőrfőkapitányt és Sabjanics ezredest, a testőrség parancsnokát. „*Köszönöm a szolgálatot. Köszönöm, hogy szolgálták a hazát és a demokráciát. Arra kérem önöket, hogy továbbra is ezt tegyék*” – mondta nekik.

Felhívta telefonon ellenzéki kerekasztalos partnereit, Tölgyessyt és Orbánt, és személyes búcsút vett nővérétől, unokahúgától, Jeszenszky Edittől, unokahúga férjétől, Jeszenszky Gézától, és legközelebbi munkatársaitól. Felesége és fiai vasárnap délután búcsúztak el tőle, idősebbik fia az utolsó napokban szinte folyamatosan mellette volt.

* * *

A köztársasági elnök nem érezte szükségét, hogy a betegágyánál felkeresse a miniszterelnököt. Igaz, Antall sem tartott igényt erre. Azt viszont szeretne volna, ha – mielőtt meghal – Göncz átadná neki a Köztársasági Érdemérem Nagykeresztjét. Sokan csodálkoztak ezen: miért fontos egy haldoklónak egy kitüntetés. Én nem csodálkoztam. Eszembe jutott egy emlék. A miniszterelnök meghívott a rezidenciára egy vasárnap délután. Beszélgetés közben megkérte a fiát, hogy vegye ki a vitrinből, s mutassa meg nekem a Nagykeresztet, amit az édesapja kapott annak idején, s amelyet örökségül ráhagyott. Nos, Antall nem magának akarta a Nagykeresztet. Örökségül akarta hagyni idősebb fiára. Talán nemcsak a primogenitura okán. Hanem azért is, mert azt remélte, ő lesz az, aki tovább viszi az általa képviselt eszmeiséget.

Göncz, amikor Boross közölte vele a miniszterelnök kívánságát, először hallani sem akart róla, később aztán beadta a derekát. Amikor szombat délután beviszi a kórházba a kitüntetést, homlokra csókolja az ágyában kiszolgáltatottan fekvő miniszterelnököt. Szemtanúk egyöntetű állítása szerint Antall arra ettől a csóktól megvonaglik. Debreczeni Józsefnek alighanem igaza van, amikor a miniszterelnökről szóló könyvében azt írja, hogy ebben a pillanatban Antall valószínűleg azt érezhette, amit Jézus érezhetett a Getsemáne-kertben az elfogatása előtti pillanatokban.

* * *

Részlet R. M. feljegyzéseiből:

„12. Vasárnap

10-kor benn voltam nála. A tudatomnál vagyok – mondta. Harcoljatok tovább, ezt mondd meg Kónyának.”

Epilógus²¹

„Szomorú az elnök kötelessége.” Így kezdi Szabad György búcsúbeszédét az országgyűlés 1993. december 13-án délután 3 órakor kezdődő plenáris ülésén. „Arról kell szólnia, hogy halott a Magyar Köztársaság első szabadon választott miniszterelnöke.” Meglepődve látom, hogy a házelnök ezt követően olvasni kezd. Aztán egy idő után – bár egy-egy gondolatsort követően bele-belenéz a leírt szövegbe – szabadon szárnyalnak a mondatai:

„Antall József pártjának, az általa vezetett Magyar Demokrata Fórumnak és az őt vezetőjének elismerő, de függetlenségüket megőrző pártokból létrejött hárompárti koalíciónak kiemelkedő vezető személyiségeként három – talán önkényes a minősítés, de korunkban és régióinkban a legfontosabb – követelményt félreérthetetlenül tett: ötvöződjék nálunk, mint történelmünk legkiemelkedőbb és hatásai-ban legsikeresebb korszakaiban a nemzetinek és a demokratikusnak a követelménye szétbonthatatlan egységgé; társuljon nálunk a demokratikus és nemzeti követelményeink örökségét megtestesítő és valóra váltó hagyományörzés a korszerűsítéssel, a modernizációval, az öröklött és az örökítendő, az öröklött érték és az új érték egymással szétbontha-

²¹ Antall temetése Balaskó Jenő beszédével (<http://konyai.hu/v121>)

tatlan egységgé; és valósuljon meg Magyarországon az az irányvétel, amelyik az átmenet veszélyei és egyensúlytartást követelő körülményei között a centrumpolitikát nem öncélúan, hanem nagyon is a pragmatikus követelményeket is figyelembe véve, irányjelző legyen a nemzet számára, s vele együtt a határozott elhatárolódás minden kalandorságtól, minden szélsőségeségtől, a diktatúra kockázatait messze hártva, a demokrácia sikert hozó távlatait biztosítva.”

Illyés Gyula *Bartók* című versének sorai rezonálnak bennem Szabad György búcsúszózatára. „Példamutató, nagy ikerpár” – ismétlem magamban a költő szavait. Igen, Antall és Szabad: a példamutató, nagy ikerpár. Miként Illyés szerint Bartók és Kodály a zenében, ők ketten a politikában, válik bizonyossággá bennem a felismerés, miközben megrendülten hallgatom a házelnököt:

„Mindehhez járult Antall József erkölcsi alapokon kiformált, szolgálattevő alapállása, kérlelhetetlen igényessége önmagával szemben, puritanizmusa, intellektualitása, amely mind egy embernek a páratlan önfegyelmével és áldozatkészségével marokra fogottan vezetett oda, hogy önmagát nem kímélve, messze kiemelkedve nemzedékéből azt tudta nyújtani teljesítményben, amit az adott körülmények között nyújtani lehetett. Megtestesítette azt, amit ebben a teremben más fogalmazásban, születésnap üdvözlésként tartott néhány szavas köszöntésben elmondtam róla. Abban is a legnagyobbjainkkal társítható, hogy soha nem kívánt fényleni, de mindig akart és tudott világítani. Tisztelt Országgyűlés! Honfitársaim! Egy nemzet halhatatlanságba emelkedő nagyjai – legyen bármilyen tragikus a vég – sohasem szerencsétlenek. De mindig szerencsétlen az a nemzet, amely nem érti meg nagyjait és nem tudja követni irányadásukat. Antall József vetett, hogy ez a nemzet arathasson. Rajtunk múlik, hogy így legyen.”

* * *

Ha Antall József élve marad, sok minden másképp alakult volna. De ha élve marad és részt vállal a halála óta eltelt időszak kisserű politikai csatározásaiban, aligha válhatott volna a békés rendszerváltozás szimbolikus alakjává. A rendszerváltozás pedig, az a néhány esztendő, amely Antall Józsefnek megadatott, ott van a magyarság történelmének nagy pillanatai között. Azok között,

amelyekre joggal lehet büszke ez a nép, s amelyekre világszerte megbecsüléssel tekintenek.

Fontos, hogy a nemzet sajátjaként élje meg nagy történelmi pillanatait. Ezek adnak tartást a nemzetnek, és erősítik az összetartozás érzését. Egy közösség pedig akkor tud azonosulni saját történelmével, ha a nagy pillanatok egy-egy személyhez köthetők. A rendszerváltozás, az ezredvégi demokratikus Magyarország létrejötté, immár aligha vitatható: Antall József személyéhez kötődik. Aki halála árán a rendszerváltozás szimbolikus alakjává válhatott.

Az évek múlásával egyre erősebben érzem, hogy Antall József fájdalmasan korai halála utólag értelmet kapott.

Külföldi kortársak Antall Józsefről²²

²² Állam- és kormányfők tisztelegtek Antall József ravatalánál (<http://konyai.hu/v122>)

Értékelések

Antall József nemzetközi elismertsége a halála óta eltelt negyedszázad alatt semmit sem csökkent, ami egyértelműen látható abból, ahogyan a külföldi kortársak a későbbiekben megemlékeztek róla s minősítették őt és kormányfői tevékenységét.

Helmut Kohl, német kancellár

(előszó Antall József beszédeinek angol kiadásához, Antall József Alapítvány, Budapest, 2008, részlet)

Mióta 2004. május 1-jén a Magyar Köztársaságot, kilenc másik közép-, kelet- és dél-európai országgal együtt fölvtették az Európai Unióba, gyakran gondolok barátomra, Antall Józsefre, Magyarországnak a II. világháború óta első alkalommal szabadon megválasztott miniszterelnökére. Hivatali ideje alatt, 1990 és 1993 között Antall József nemcsak arról gondoskodott, hogy Magyarország döntő lépésekre vállalkozzék a demokrácia és a piacgazdálkodás megteremtésében, hanem magát az országot is bátran és nagy körültekintéssel kormányozta az Európai Unió irányába. Az ő vezetése alatt Magyarország már 1990 novemberében az Európa Tanács tagja lett, egy évvel később pedig Csatlakozási Szerződéssel kapcsolódott az akkori Európai Közösséghez, végül 1993-ban belépett az Európai Szabad Kereskedelmi Övezetbe (EFTA). Ezzel megtörténtek az első fontos lépések, amelyek megelőzték a 2004-es belépést. Ezt Antall József sajnos már nem élhette meg. Hogy Magyarország ma az Európai Unió 25 tagországának egyike, ez – többek között, de elsősorban – az ő érdeme.

Mi, németek, azt is nagyra értékeljük, hogy Antall József Németország újraegyesítését kezdettől fogva feltétel nélkül támogatta. Az ő nagy jelentőségű személyes hozzájárulását a német egység újratemetéséhez nem felejtjük el. Úgy tartjuk meg őt emlékezetünkben, mint a demokrácia és a szabadság szenvedélyes harcosát, mint nagy magyar hazafit, és mint meggyőződéses európaít. Mindazért, amit tett, és amire törekedett, köszönettel tartozunk neki, és megőrizzük emlékezetünkben.

Wolfgang Schäuble, német belügyminiszter

(megemlékezés. Antall Józsefről a berlini magyar nagykövetségen, 2005. június 2.)

1

A huszadik század a maga háborúival és rettenetes politikai kitérőivel Magyarországnak rengeteg szenvedést okozott. Az ország azonban kontinensünk minden megosztottsága ellenére mindvégig Európa része maradt – nemcsak földrajzilag, hanem az európai azonosság értelmében is. Magyarország mindezt elsősorban annak az embernek köszönheti, aki a legszerencsétlenebb körülmények között is kiállt az egységes Európa értékeiért, amely mindig csak szabadságpárti lehet – Magyarország mindezt olyan személyiségnek köszönheti, amilyen Antall József.

Az európai azonosságnak ilyen értelmezéséért, a folyamatosság hangoztatásáért, amely Kelet-, Közép- és Dél-Európában a hozzá hasonló személyiségekben testesül meg, néhány éve, az EU „keleti bővítése” alkalmából a német parlamentben úgy fogalmaztam, hogy valójában nem „kibővült” Európa, hanem „megszűnt a megosztottsága”.

Ez a történelmi visszatekintés számomra két szempontból különösen fontos: egyrészt, mert maga Antall történész volt, és hozzám ennyiben is közel állt. Másrészt pedig azért, mert éppen mi, akik a II. világháború után Nyugaton szabadon dönthettünk a saját sorsunkról, a saját emlékeinkkel és az európai történelemmel és azonossággal kapcsolatos értelmezésekkel nagyon gyakran nagyon hanyagul bánunk.

Ha a történelmet nem akarjuk megismerni, és ha a történeteket nem akarjuk beismerni, mind jó mind rossz értelemben, ezzel azt kockáztatjuk, hogy az európai felelősség és az európai szolidaritás alól rántjuk ki a talajt.

Janusz Reiter, a varsói Nemzetközi Kapcsolatok Központjának elnöke a háború befejezésének 60. évfordulójára rendezett ünnepség alkalmából vetett fel egy megszívlelendő gondolatot: Hogy a valódi, közös felelősséget európaiként megteremthessük, ahhoz éppen nekünk, németeknek van szükségünk arra, hogy mindazok a tapasztalatok, amit keleti szomszédaink az elmúlt évszázadban összegyűjtöttek, amelyekre kénytelenek voltak szert tenni, ezek a mi közös európai örökségünkhöz tartozzanak. „Aki ezt elutasítja – figyelmeztet Reiter –, az az európai közösség egy fontos alkotó elemét nem képes megérteni.” Örömmel egyeztem bele egy hónappal ezelőtt, amikor Moszkvában és egyéb helyeken a háború befejezésére emlékeztek, hogy Antall Józsefről beszéljek. Az ő személyes és politikai életrajza nagyon sokat elárul róla!

2

1989-ben és 1990-ben Magyarország Európa érdeklődésének és a világpolitikának a középpontjában állt, és a magyar politikusok a döntő pillanatban fontos és helyes döntéseket hoztak.

Ami Magyarországon történt, és főként, ahogy történt, az döntő jelentőségű volt, hogy megszűnjék kontinensünk, Németország és Berlin megosztottsága. Mi, németek, tudjuk, hogy hálások lehetünk mindezért, és azt is tudjuk, hogy a magyarországi változás gyökerei mélyebbre nyúlnak, mint 1989, és a hatásuk messzebbre terjed, mint 1990.

Fontosnak érzem hangsúlyozni: a két dolog összetartozik. Az egyik oldalon az akkori kormány tevékenysége, akik jó politikai érzékkel, az NDK-ból érkezett németek számára engedélyezték a kiutazást, és ezzel a vasfüggönyt áttörték, lehetővé téve így Gorbacsov távolba tekintő elképzelését, aki felismerte, hogy a szabadság utáni vágy végül is erőszakkal többé nem tartóztatható fel.

A másik oldalon pedig azoknak a megfontolt tevékenysége, akik évtizedek óta csak vágyakozhattak a szabadság után, akik minden eszközzel a függetlenségért küzdöttek, akiket megaláztak,

lealacsonyítottak és megfenyítették, akik azonban mindig tudták, hogy a szabadság értékének végül is győznie kell. És akik ekkor elszántsággal, bölcsességgel és körültekintéssel, de türelemmel is, a politika területére léptek, amely minden európai forradalom közül a legjobb volt, mivel teljességgel vértelen – ki merete volna korábban még akár csak álmodni is, hogy ez sikerülhet?

Sikerült európai örökségünk alkotó elemeit felhasználni: a szabadságot, az értelmet és az értékeket, valamennyi résztvevő politikai és kulturális érettségét, és közöttük volt Antall József, az egészen nagyok egyike.

3

Antall politikai gondolatait a meggyőződésétől, a meggyőződése nagyvonalúságától nem lehet elválasztani. Személyisége szavatolta politikai szavahihetőségét, bizonyos értelemben ő testesítette meg az ellenkoncepciót a politikai oportunizmussal szemben, valamint azzal a folyamattal szemben, amely a politikát profeszszionálisan „menedzseli”, színielőadássá „rendezi”, és még inkább: útszélivé teszi.

Már a szülőházban bizalmas kapcsolatba került a politika légkörével, történész lett – mint nemzedékéből annyian, akiknek a közvetlen politikai tevékenység nem volt lehetséges anélkül, hogy a rendszer kényszerítő ereje alatt meg ne hajolt volna.

1956-ban, a népfelkelés idején – voltak napok, amelyeken mi, Európában és az egész világon a lélegzetünket visszatartottuk – volt az első alkalom, amikor számára, aki akkor húszas évei közepén járt és történelemtanár volt, ütött a politikai cselekvés órája. Iskolájában a forradalmi bizottság élére került, részt vett annak a pártnak az újraalapításában, amelyhez már édesapja is tartozott, és keresztény ifjúsági szervezetet alapított, a kommunista monopólium ellentétéként.

Néhány nap után azonban a szovjet páncélosok teljes brutálissal véget vetettek a szabadság reményének.

Antall számára hosszú évekre publikációs, majd tanítási tilalom következett, sorsát és sok más magyar sorsát is megpecsételte a keserű valóság, hogy életük „legjobb éveit” elrabolták, az ország pedig viselte annak végzetes következményeit, hogy legjobb te-

hetségei sorra kihasználatlanok maradnak vagy külföldre kényszerülnek.

Antall számára csak egy évtized múlva vált lehetővé, hogy történészként megvesse a lábát, és az orvosi történelem területén, egy – úgymond – politikamentes tudományágban működjék, ahol 25 éven át fejthette ki Európa-szerte elismert képességét.

Amikor a nyolcvanas évek második felében a rendszer kezdett megnyílni, nem a véletlen műve volt, hogy Antall, aki ekkor már túl járt a 60. életén, olyanokkal az oldalán, akik a rendszer megváltoztatásáért küzdöttek, kiemelkedő alakká vált. A „kerekasztal-tanácskozásokon” közösen alkották meg a nehéz államjogi reformokat, és a Magyar Demokrata Fórum élén meggyőző többséggel nyerte meg az első szabad választást.

Pártját előbb nagy körültekintéssel – a CDU mintájára – a közép pártjai felé terjesztette ki, ami most már lehetővé tette számára, hogy ebből a központi helyzetből koalíciót kovácsoljon a polgári erővel, sőt egyes alapvető kérdésekben elvi megegyezésre jusson a legfontosabb ellenzéki erővel, a baloldali liberálisokkal is.

4

Antall nem „karrierre” törekedett, hanem arra, hogy hazáját ebben a nehéz időszakban a helyes útra vezesse. A felelősséget, amely az előző évtizedek történetéből sarjadt ki, ő most elvállalta – kezdetben a Kerekasztalnál, együtt a korábbi rendszer reformokat kívánó képviselőivel (ezt a tevékenységüket közvetlenül a miniszterelnöki eskütétel után nekik hangsúlyozottan megköszönte), később azonban, mint demokratikus versenyben sikeres választási győző, szembefordult velük.

Elég öntudatos volt ahhoz, hogy ezt a felelősséget a vállán hordozza, és mert az öntudata telítve volt személyes integritással, ő maga is, mint politikus, példakép lett, és olyan személyiség, akivel hívei azonosulhattak.

Ha a kormányprogramját olvassuk, világossá válik a feladatok kolosszális terjedelme, de még inkább az a figyelemre méltó világosság és áttekinthetőség, amellyel Antall megjelölte az irányt és a célt – mégpedig úgy, hogy az máig érvényes.

Antall ezzel a saját országa és jórészt Európa számára is átállította a váltót, és pedig helyes irányba állította.

5

Három alapvető szempontot szeretnék hangsúlyozni. Először is arra törekedett, hogy hazáját egyértelműen hozzákapcsolja a Nyugat érdekközösségéhez, olyan lényeges elvekhez, mint a jogállamiság, az emberi és a kisebbségi jogok, és olyan gazdasági rend, amely a piac dinamikájához társadalmi folyamatossággal kapcsolódik (ő maga ezt „szociális piacgazdaságnak” nevezte), és hogy Magyarországot a lehető leggyorsabban az euroatlanti védelmi rendszerhez kösse.

Antall világosan látta, hogy Magyarországnak a jövőben mely partnereit kell leginkább megtartania. Megértette, hogy az európai és az atlanti integráció egy érem két oldala, és az is marad. És erre akkor is emlékeznünk kell, ha valaki valamikor megkísérelné, hogy Magyarországot olyan választás elé állítsa, hogy az európai és az atlanti lojalitás között döntsön. Mindenki, aki azt hiszi, hogy Európa hagyja magát ellensúlyként Washingtonnal szemben megerősíteni, végső soron csak Európa szétdarabolásához járul hozzá.

Antall rokonszenve Európa iránt az európai szolidaritásra vonatkozik, amellyel a partnereket arra figyelmezteti, hogy mindannyian egyenlő mértékben veszünk benne részt. Ez beigazolódott a Szovjetunióval kialakult viszonyban – olyan ballaszt ez, amely még ma is érvényes, az EU és a NATO együttesen azon fáradozik, hogy Oroszország számára az állam és a társadalom modernizálásának nehéz útján szoros kapcsolatot teremtsen. Bár az európai Kelet-Európa-politika jól működik, azt az alapoktól kezdve olyan országokkal együtt kell meghatározni, mint Magyarország, Lengyelország vagy a balti államok, és bölcsen tesszük, ha közben erőteljesen munkálkodunk az atlanti egyetértésen. Egyes európaiak folyamatosan arra tesznek kísérletet, hogy Moszkvát a budapesti és varsói fejeken átnyúlva ölelhessék magukhoz. Mi ezeknek a kísérleteknek kemény ellenfelei vagyunk. Ehhez a témához tanulságos olvasmányként említeném Antall beszédét, amelyet 1990 júniusában, röviddel hivatalba lépése után, Moszkvában tartott, amikor olyan helyzetbe került, hogy a Varsói Szerződés felosztatását javasolta.

Antall József másik alapvető figyelmeztetése a tagországok Európájának az egységről és a sokféleségről szólt. Gyakran idézték, hogy ő miniszterelnökként minden magyarért felelősséget érez, azokért is, akik az ország határain kívül élnek, és Európa messze legnagyobb lélekszámú kisebbségét alkotják. A sok irányból érkező támadásokkal szemben, amelyek ezzel a kényes és roppant robbanékony témával kapcsolatban érték, Antall mindig felelősségteljesen emlékeztetett arra, hogy ugyanebben az időben, a szomszédos Jugoszláviában a nemzetiségi szakadármozgalmak pusztító háborúvá szélesedtek.

Antall soha nem szűnt meg törődni a szomszéd országokban élő nemzettársakkal, bízott azonban mindvégig az európai integrációban, amikor a határok elveszítik jelentőségüket. Az EU részeként Magyarország is így őrzi, büszkén, nemzetállami öntudatát, és a magyarok jogosan reménykedhetnek abban, hogy belátható időn belül majdnem mindannyian az EU polgárai lesznek, és közös tető alatt érezhetik magukat.

Az egység és a sokféleség arányát helyesen meghatározni, ez maradt talán a legfontosabb feladat Európa számára, és ehhez Magyarország a saját tapasztalataiból még sok adalékkal járulhat hozzá.

A harmadik gondolat, amelyet Antall kormányprogramjából kiemelnék, a legfontosabb, mégpedig az embernek és méltóságának az elhelyezése minden politikai tevékenység középpontjában – ez szöges ellentétben áll mindennemű állami ideológiával. Ez a gondolat az, amely számomra megmutatja az ő politikájának a kötődését az értékekhez, kapcsolódását az európai identitáshoz és az európai örökséghez.

Mindez ma is arra emlékeztet minket, a politikát, a demokratikus legitimációt úgy kell megteremteni, hogy az emberekben megerősödhessék az az alapvető meggyőződés, hogy a politika őértük van, és nem megfordítva. A politika nyűgeit csak így lehet leküzdeni országainkban, és eltüntetni a székepszis érzését Európával szemben.

6

Antall József a maga kormányzati idejében, amelynek halála oly korán véget vetett, sokat elért, és országát a helyes irányba indította el.

A rendszerváltozás, az állami irányítás és tervezés évtizedei után, sok embertől természetesen fájdalmas lemondást is követelt, végül is azonban minden követője az általa kijelölt irányba haladt. Magyarország ma tagja az Európai Uniónak és az atlanti szövetségnek, és én boldog volnék, ha Németország hasonló növekedési számokkal rendelkezne.

Súlyos betegsége ellenére Antall nem kímélte magát, és nagy fegyellemmel vezette hivatalát. Az ő személyisége nélkül sok minden másképp történt volna. Az ő vezetése alatt azonban kormánya, az akkori reformállamok közül egyetlenként, a megbízatását végigvitte.

Nehezemre esik, hogy visszapillantásomban leírjam a politikai légkört az ő hivatalba lépésekor. Páratlanul elszánt volt, feszültség élt benne, és egyáltalán nem volt meggyőződve, hogy az átalakulás szerencsés kimenetelű lesz Magyarországon és az egész térségben, és nem fog a legnagyobb robbanás bekövetkezni.

Mindezt talán egy bekezdés érzékelteti Antall kormánynyilatkozatából, amely engem, mint parlamenti képviselőt még ma is megindít: Antall az első ízben szabadon megválasztott képviselők lelkéhez szólt, mindegyikükhöz, ahányféle politikai színezetűek csak voltak, és nyomatékosan figyelmeztette őket, hogy a politikai vetélkedések során az elvi összetartozás szándékát soha ne feledjék el. Úgy tekintsenek a megbízásukra, mondta Antall teljes komolysággal, hogy ha ebben az országban netán újra egypárti diktatúra lenne, akkor ebből az Országgyűlésből csak kevesen maradnának szabadlábban.

7

Antall mély benyomást tett rám politikai tisztánlátásával és emberi nagyságával. Megvolt benne annak az egyéniségnek a nyugodt öntudata, aki a személyesen elszenvedett nélkülözések és jogtalanságok következtében pontosan tudta, hogy a nehéz évtizedekben is a helyes oldalon állt. Politikájának alapja az ország európai identitása, vagyis a mi közös értékeink, amelyet az élet és az emberi együttélés, a szabadság, az egység és a sokféleség összefüggése és az értelem ereje alkot.

Hogy ő 15 évvel ezelőtt miniszterelnök lett, ez sok embernek és természetesen neki magának is bizonyosan győzelmet jelen-

tett, és pedig nem is csak politikai, hanem elsősorban emberi győzelmet.

Antall olyan hangot talált, amely mentes volt a felfuvalkodottságtól, és mégis határozott volt.

Mi ma az egységesült Európában sokat köszönhetünk neki.

Antall József nagy magyar személyiség volt és nagy európai.

Margaret Thatcher, brit kormányfő

(The Downing Street Years, London, HarperCollins Publishers, 1993, a 808–809. oldalon)

Boldog vagyok, hogy még miniszterelnökként alkalmam volt két korábban kommunista országot meglátogatni. Csehszlovákiában és Magyarországon 1990. szeptemberében olyan emberekkel tárgyaltam, akiket a kommunisták addig távol tartottak a politikai hatalomtól, s most nekik kellett megbirkózniuk a kommunizmus örökségével: a csődbe vitt gazdasággal, a szennyezett környezettel és a reménytelenséggel.

A kelet-európai országok között Magyarország három fontos előnnyel rendelkezett. Először is a korábbi kommunista rendszer idején már jelentős gazdasági és politikai reformokra került sor. Ezért az átmenet kevésbé volt nehéz és fájdalmas. Másodszor Antall József; a magyar miniszterelnök személyében egy valódi konzervatív biztos kezében volt az ország. Már korábban is találkoztam Antall-lal, politikai felfogásunk nagyon hasonló volt. Harmadszor a magyarok egyben tudták tartani a kormányzó koalíciót, kisebb nézeteltérések nem vezettek bomláshoz. A magyar miniszterelnöknek megvolt a képessége és hamarosan meglett a tekintélye is ahhoz, hogy Magyarország számára biztosítsa a megfelelő vezetést és a szükséges folyamatosságot.

Ezzel együtt a gazdasági reform végrehajtása nagy bátorságot igényelt. A magyaroknak meg kellett oldaniuk a tulajdonnal kapcsolatos kulcskérdéseket: az elűzöttek és családjaik visszaigényelték az elkobzott földet, az ipart pedig magánkézbe kellett adni. Ott volt azután egy nagy stratégiai feladat. A magyarok Csehszlováki-

ánál és Lengyelországnál is jobban törekedtek arra, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljanak a szovjet befolyástól. Antall József bejelentette, hogy Magyarország ki fog lépni a Varsói Szerződésből, és szoros kapcsolatokat akar kialakítani a NATO-val, első lépésként pedig a Nyugat-Európai Unióval. Lengyelország és Csehszlovákia hasonló terveket fontolgatott. Antall biztosított róla, hogy a Varsói Szerződés utolsó óráit éli. Amikor a kimúlás bekövetkezett, jónak láttam volna, ha a NATO különleges társult tagságot ajánl fel a kelet-európaiak számára.

Václav Havel, csehszlovák–cseh államfő

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

Antall József nem csupán neves politikusként, hanem elsősorban kiváló emberként él emlékezetemben. Az első magyar nem kommunista koalíciós kormány elnöki tisztségét alig három hónappal azután foglalta el, miután engem a kommunista rendszer bukása utáni Csehszlovákia első demokratikus államelnökévé választottak. Bennünket akkor az országainkban még igencsak fiatal demokratikus viszonyok megváltoztathatatlanságát és az autentikus együttműködést szorgalmazó igyekezet kötött össze. Emlékszem, mekkora munkát végzett Antall József az akkori Pentagonálé (Cseh-Szlovákia, Olaszország, Jugoszlávia, Magyarország, Ausztria, majd Lengyelországgal együtt a Hexagonálé) keretében kíváncsian együttműködés érdekében, később az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet vagy a Visegrádi Hármas (Cseh-Szlovákia kettéválása után Négyek) keretében folytatott tanácskozások során. Különösen fontosnak tartottuk akkor fiatal demokráciáink viszonyát az Európai Közösségekkel és annak tartós biztonsági megszilárdítását a transzatlanti kötelékeken belül. De legszívesebben a Varsói Szerződés 1991-ben együttesen megvalósított feloszlására gondolok vissza, melyet akkori erőfeszítéseink mozzanatának tartottunk. Ugyancsak igen nagyra becsültem a magyar kormány állásfoglalását a néhai jugoszláviai helyzettel kapcsolatban, amely Magyarországot közvetlenül veszélyeztette.

Az Antall József vezette magyar kormány álláspontjai azokban az években egyértelműek voltak, hátterüket nem zavarták a politikai szintér belső viszáljai, mint az akkor már fellazuló Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság állásfoglalásaiét.

Személyes kapcsolatainkat őszinte barátság jellemezte, amelyet nem csupán hivatalos diplomáciai szempontoknak köszönhattunk, hanem elsősorban a nagy történelmi változások lenyűgöző időszakának, miután kelet-közép-európai térségünk megszabadult a több évtizedes szovjet hatalmi fölénytől. A huszadik század kilencvenes éveinek kezdetén országaink és vezető politikusaink rendkívüli szolidaritást tanúsítottak egymás iránt, felismerve közös történelmi tapasztalatainkból természetesen adódó közös közép-európai érdekeink fontosságát.

František Mikloško, szlovák parlamenti elnök

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

Csehszlovákiában 1990 júniusában került sor az első szabad választásokra. E választások eredményeként alakult ki a cseh és szlovák politikai szintér, amelynek szereplői közé a szlovák parlament elnökeként magam is tartoztam. Elkezdődtek az első politikai találkozók és tárgyalások, forradalmárok és ellenzékiek generációja voltunk, vásároltunk magunknak néhány új öltönyt, és felléptünk a politika világát jelentő deszkákra. Nem voltunk teljesen tapasztalatlanok a közéleti tevékenység terén, azonban minden bizonnyal hiányzott belőlünk az, amit politikai bölcsességnek neveznek.

A felidézett időszaknak volt meghatározó, számomra kissé rejtelmes személyisége Antall József. Hivatalos tárgyalást mindössze egyszer folytattunk a magyar parlamentben. Amikor rejtelmességről beszélek vele kapcsolatban, személyiségének arra a titokzosságára gondolok, amit életének utolsó éveiben, kormányfőként magából kisugárzott. Antall József, az értelmiségi, az első poszt-kommunista magyar kormányfő, a hazafi és ember, aki már tudott betegségről, és valószínűleg már másként értékelte a körülötte lévő dolgokat. Ez volt az, amit nagy szavak nélkül felénk sugárzott,

és amit emlékezetemben tartósan megőriztem. Tartósan és talán kötelező érvénnyel. Szembetűnő volt bölcsessége és a társadalommal szembeni elkötelezettsége, ami nem gyengítette, éppenhogy felszabadította őt. Antall Józsefet lehetetlen elfelejteni. Sem Magyarországon, sem Szlovákiában, sem más részén a világnak. Az ő bölcsessége, az általa megélt fájdalom és érettség tapasztalata kell, hogy kísérfen bennünket minden előttünk álló gond és probléma során. Magyarország elmondhatja, hogy legújabb kori történelme is rendelkezik kiemelkedő egyéniségekkel. Antall Józsefről biztos állíthatjuk, hogy közülük való volt.

Otto Graf Lambsdorff, német szabaddemokrata

(Magyar Nemzet-interjú, 2003. december 12.)

– Nem sokkal halála előtt, 1993 nyarán Antall Józseffel kereste önt otthonában. Hogyan emlékszik vissza erre a találkozóra?

– Antall József, az orvosi kezelés után láthatóan megviselten, a feleségével látogatott meg minket. Hosszú beszélgetést folytattunk a nemzetközi politikáról, Európa jövőjéről beszéltünk, és magától értetődően szót ejtettünk a magyar belpolitikáról is, amelyet mindig igyekeztem nyomon követni. A korábbi találkozások alapján tudtam, hogy Antall József nagy formátumú politikus. A nemzetközi helyzetről adott pontos elemzése és a belpolitikai viszonyok árnyalt ábrázolása ezen a nyári napon szintén megerősített ebben a meggyőződésben.

– Liberális, illetve konzervatív politikusként mennyire találták meg a közös hangot? A viták vagy az egyetértés jellemezte ezt a találkozót?

– Vitáról semmiképpen sem beszélnek. Közismert, hogy egy keresztény-liberális kormány tagja voltam, és ma is meggyőződésem, hogy a konzervatívok és liberálisok okos együttműködése hasznos lehet egy ország számára. A liberalizmus a rendszerváltás összes politikására nagy hatással volt, tényleg kár, hogy egyes országokban ez a szó már-már szitokszóvá vált. Antall Józseffel tehát könnyen közös nevezőre jutottunk, és örömmel állapítottam meg,

hogy két magyar politikusról is – akik már annak idején is fontos szereplői voltak akkor még liberális pártjaiknak – nagyon pozitívan nyilatkozott.

– Milyen embernek ismerte meg a miniszterelnököt?

– Már a rendszerváltás előtt ismertem néhány magyar politikus, az önök országában ugyanis mindig könnyebb volt oldottabb kapcsolatot kialakítani, mint a többi kommunista államban. 1990 markáns választóvonal volt, és Antall Józsefről tudtuk, a mi alapértékeinket osztja, a mi nyelvünket beszéli és elkötelezett az európai jövő iránt. Ezenkívül rokonszenves ember volt, kellemes beszélgetőpartner.

– Antall József annak idején teljesen új hangot ütött meg, például azzal, hogy lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnökének tartotta magát. Miként fogadták az európai politikusok – közöttük ön is – ezt az új hangvételt?

– Mindig is nagyon fontosnak tartottam, hogy Antall József a külföldön élő magyar kisebbségekért is felelősséget érzett. A huszadik században Európa politikai térképe olyannyira megváltozott, hogy az így keletkezett etnikai viszonyok tartós konfliktusforrássá és politikai viták tárgyává váltak. Antall pontosan tudta – ellentétben a térség egyes politikusaival –, hogy a visszaszerzett szuverenitást, a nemzetállamok eszméjét soha nem szabad a nemzeti kisebbségek kárára megvalósítani. Számára az európai norma volt a mérce, és meggyőződése volt, hogy Magyarország nemzeti érdekeinek csak az Európai Unió keretein belül lehet érvényt szerezni.

– Az európai uniós csatlakozás küszöbén állunk. Annak idején ilyen Európáról álmodtak?

– Mindig is azon fáradoztam, hogy az európai egységet elősegítsük. Ezért személy szerint például az euró sikerét is nagyon fontosnak tartom. Természetesen abban reménykedtem, hogy Európa újraegyesítése valamivel gyorsabban megy végbe, mivel ebben egy már régóta ismert tény intézményesítését látom. Nevezetesen azt, hogy Magyarország és egész Közép-Európa történelmileg mindig is Európához tartozott. Most azonban az a fontos, hogy a közös európai jövőnket okosan alakítsuk ki, és mindent megtegyünk

azért, hogy Európa a globális gazdasági versenyben megállja a helyét. Ezért mindannyian felelősséggel tartozunk.

– *Magyarországon sokat emlegetik Antall József politikai örökségét. Ön hogyan látja: ki lehet ma az antalli örökség továbbvivője?*

– Nem tisztem, hogy a magyarországi napi politikában állást foglaljak, ezért – szerény benyomásaim alapján – a választ így adnám meg: Antall József számára a demokratikus intézmények létrehozása és érinthetlensége mindennél fontosabb volt. Európa és a külföldön élő magyarok iránti elkötelezettségét már említettem. Azok, akik ezeket a politikai elhatározásokat nemcsak a zászlajukra tűzik, hanem politikai ügyességgel és az érvényesítés képességével abban a helyzetben vannak, hogy meg is valósítsák, nemes hagyományt folytatnak a magyar politikában. Antall József nemcsak része ennek a hagyománynak, hanem egy lehetséges példa is a jövő számára.

Krzysztof Skubiszewski, lengyel külügyminiszter

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

1

Ebben a tanulmányban szeretnék az olvasóval néhány emléket és gondolatot megosztani Antall József nemzetközi szerepéről, amelyet a gyökeres európai változások éveiben betöltött. Antall egészen biztosan a kor kihívásaira teremtett ember volt.

Antall József ellene volt a magyarországi kommunista rezsimnek. Az ellenzéki csoportok más tagjaival együtt részt vett a kommunizmus felbontásának folytatott kerekasztal-tárgyalásokon, amelyek 1989. június 13-án kezdődtek. Bár ezeknek a tárgyalásoknak a célja a fennálló kormányzati rendszer reformja volt, valójában e rendszer felváltását eredményezték egy teljesen eltérő politikai és gazdasági struktúrával. A tárgyalásokkal Magyarország a lengyel modellt követte, de Lengyelországnál gyorsabb volt az ország demokratizálásában. 1989 augusztusában a magyar kormány Németh Miklós miniszterelnök és Horn Gyula külügyminiszter vezetésével döntött arról, hogy az osztrák határt megnyitja a keletnémet menekültek előtt. Ez jelentős

szerepet játszott a Német Demokratikus Köztársaság s ezáltal a szovjet blokk meggyengítésében. A nyitott határ a berlini fal ledöntését is elősegítette, mindazzal együtt, amit képviselt.

Antall József 1990 tavaszán lett miniszterelnök. Legfőbb törekvése Magyarország függetlensége volt, azaz a kivonulás a szovjet blokkból. Gondolható, gyorsan távozhatt volna Magyarország a szovjet tömbből egymagában, főként, ha figyelembe vesszük, amit egy amerikai diplomata jegyzett meg 1990-ben, hogy az ország jelentős előnyökkel bír a szomszédaival szemben, beleértve „geostratégiai helyzetét, amely miatt a Szovjetunióban zajló folyamatok kevésbé érintik”. Antall megértette, hogy a teljes szovjet blokk felszámolása sokkal jobb megoldás, mint egyetlen ország távozása abból. Ez a megközelítés a tömb összes tagjának együttműködését kívánta, különösen Csehszlovákiát és Lengyelországot, Magyarország szoros partnereiét, amelyek maguk is a demokrácia bevezetésén és függetlenségük visszaszerzésén fáradoztak.

A Varsói Szerződés 1990. június 7-i csúcstalálkozóján Antall bejelentette, hogy országa ki szándékozik lépni a szövetségből a közeli jövőben. Mivel ez a csúcstalálkozó a szövetség reménytelen átalakításával próbálkozott, Antall kijelentette, hogy „sem modernizálni, sem demokratizálni nem lehet”. A Varsói Szerződés és a NATO tagországainak 1990. november 19-i párizsi csúcstalálkozóján Antall a Varsói Szerződés feloszlására hívott fel.

Eközben Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter tárgyalásokra invitált engem. A tárgyalások során azt mondta nekem, hogy eljött az idő megfelelő lépések kezdeményezésére a Varsói Szerződés feloszlása érdekében. Mivel teljesen egyetértettem vele, néhány gyakorlati részletet is megbeszéltünk. Ez a tárgyalás, amelyen senki más nem vett részt, a két csúcstalálkozó közötti időben, 1990. szeptember végén, esetleg október elején volt, egy teremben, amelyet a csehszlovák állandó ENSZ-képviselő bocsátott a rendelkezésünkre. Bizonyos értelemben a helyzet paradox volt, hiszen a Varsói Szerződés külügyminiszterei éppen szokásos találkozójukra gyülekeztek a csehszlovák misszió a közgyűlés alkalmából. Tárgyalásunk után mindketten csatlakoztunk ehhez a megbeszéléshez, amelyen csehszlovák kollégánk, Jiří Dienstbier elnökölt.

Antall vezetése alatt Magyarország eltökéltsége a szovjet tömb felszámolása tekintetében fontos tényezője lett azon országok közös politikájának, amelyek ezért a célért dolgoztak.

2

Nehéz lenne Antall József Közép- és Kelet-Európában játszott szerepéről megemlékezni anélkül, hogy nem beszéljünk a Csehszlovákia, Magyarország és Lengyelország közötti együttműködésről, amely a visegrádi háromszög nevet kapta.

A visegrádi háromszög a három ország parlamenti képviselőinek és más politikusainak kezdeményezésére jött létre. Emlékezhetünk arra, hogy az 1970-es években lengyel, cseh és szlovák disszidensek, ellenzéki aktivisták találkoztak titokban, a Szudéták hegyeiben a lengyel–csehszlovák határon, hogy Európa érintett részének jövőjéről beszéljessenek. Közöttük volt Václav Havel, a Charta 77 szóvivője. Voltak találkozók a lengyel és a magyar disszidensek és a kommunizmust ellenző csoportok képviselői között is. A magyarok szabadabban utazhattak Lengyelországba, mivel a rezsim Budapesten fokozatos liberalizációba kezdett.

Ezek a kapcsolatok voltak az előzményei annak a találkozásnak, amit Csehszlovákia, Magyarország és Lengyelország állam- és kormányfői, parlamenti képviselői tartottak 1990. április 9-én Pozsonyban Václav Havel elnök meghívására. Az érintett külügyminiszterek is jelen voltak ezen a találkozón, akárcsak osztrák, olasz és jugoszláv kollégáik.

A pozsonyi találkozó két külön elképzelést eredményezett, a két egymásba fonódó csoport, a visegrádiak és a Pentagonale érdekeinek megfelelően. A Pentagonale előbb Sexagonale lett, majd további bővítések után Európai Kezdeményezés. A trilaterális együttműködés ügye a parlamenti képviselőktől a három külügyminiszterhez került, akik megtették a szükséges előkészületeket, így 1991. február 15-én Visegrádon aláírták a három állam együttműködési nyilatkozatát (visegrádi háromszög). Antall miniszterelnök volt a találkozó házigazdája, és Magyarország részéről ő írta alá a nyilatkozatot. A három ország államfője kísérvnyilatkozatot írt alá, magyar részről Göncz Árpád.

Úgy gondolom, hogy Antall törekvése volt a visegrádi háromszög tevékenységének kiterjesztése szélesebb regionális alapokra, s nem csupán a három ország politikájának és erőfeszítéseinek koordinálása azzal a szándékkal, hogy először társulhassanak, majd később felvételt nyerhessenek az Európai Unióba. Az elképzelés a három ország közötti kapcsolatok és a Nyugattal való kooperáció fejlesztése volt, amely az akkor még megosztott Európa integrációjához járulhatott hozzá. E politika kiindulópontja a Nyugattal fenntartott kapcsolatok intézményesítéséhez a szovjet tömb feloszlása volt. Antall döntő mértékben hozzájárult e politika valóra váltásához.

Hozzá kell tenni, hogy 1990 februárjában a Varsói Szerződés tagjai már döntöttek a közöttük fennálló összes katonai egyezmény érvénytelenítéséről és a szövetség katonai szervezetének feloszlásáról. E döntés formai jegyzőkönyvezése Budapesten történt a visegrádi találkozó után 10 nappal. A katonai elem megszüntetése, bár a helyes irányba tett mozdulat volt, nem jelentette a szerződés és az azt létrehozó szövetség felszámolását. Ellenkezőleg, a Szovjetunió határozottan ragaszkodott egy lazább szövetség fenntartásához, hogy a Közép-Európában elvesztett befolyásának legalább egy részét visszaszerezhesse. Így a szövetség politikai funkciója megmaradt volna.

A visegrádi egyezmény aláírása előtt a három delegáció Budapesten összeült, hogy inter alia megvitassák következő lépésüket arra az esetre, ha nem minden tagállam adná beleegyezését a Varsói Szerződés feloszlásához. Nyilvánvalóan ez az aggodalom kizárólag a Szovjetunió miatt állt fenn. A tárgyalások során felvettem, milyen lépéseket tehet a három kormány abban az esetben, ha a szerződés feloszlása akadályokba ütközne vagy késedelmet szenvedne a tagállamok konszenzusának hiányában. Nemzetközi jogilag a három kormány a körülmények döntő megváltozását hívhatta segítségül a szerződésből való kilépéshez (az úgynevezett rebus sic stantibus doktrína vagy klauzula). Tény, hogy a közép- és kelet-európai események 1989-ben és 1990-ben, beleértve Németország egyesítését, ilyen alapvető változást jelentettek. Végül a Szovjetunió beleegyezett a Varsói Szerződés felszámolásába, és

a három kormány nem kellett, hogy éljen a fent említett jogával célja elérése érdekében: a szövetséget az 1991. június 1-jei prágai egyezményben feloszlatták.

Ez azonban nem jelentette az ügy végét. Mindhárom kormány megörökölt bilaterális szövetségi szerződést is a Szovjetunióval. Amikor az egyes országok külön tárgyalásokat kezdtek ezeknek a bilaterális szerződéseknek a megszüntetésére, a Szovjetunió nem csupán politikai klauzulákat próbált meg kitartóan az új egyezményekbe belefoglaltatni, hanem ami ennél fontosabb, megpróbálta korlátozni az új demokráciák szabadságát politikai megállapodások kötésében, különösen szövetségi szerződések kötésében a Nyugattal. Ezeket a kísérleteket a visegrádi országok sikeresen elhárították, amelyben fontos szerepet játszott az egymás közötti rendszeres konzultáció az adott kérdésekről.

Egy másik példája a Moszkvával szembeni közös fellépés érdekében történt együttműködésnek a Mihail Gorbacsov elleni 1991. augusztusi puccs idején az egyeztetés a három ország között a puccs esetleges hatásait illetően.

Antall József tökéletesen értette a visegrádi háromszög gyakorlati jelentőségét, mint informális és nem intézményesített eszközét a politika koordinálásának, ahol erre szükség volt vagy a körülmények megkövetelték. Elkötelezett volt a transzatlanti együttműködés irányában, de csupán miniszterelnöksége vége felé, amikor egészsége gyorsuló ütemben kezdett romlani, vált a realpolitika részévé a Cseh Köztársaság, Magyarország és Lengyelország felvétele az Észak-atlanti Szerződésbe. Antall számára kétségtelenül az európai uniós tagság bírt prioritással. Az egyes országoknak az Európai Közösséggel folytatott tárgyalásairól a három állam folytatta az egyeztetéseket, illetve egymás informálását a tárgyalásokon törtétekről. Ezek az együttműködések nagyon hasznosnak bizonyultak.

A háromszög bebizonyította, hogy abban a térségben, ahol korábban gyakoriak voltak a konfliktusok és a feszültségek, a jó kapcsolatok és az együttműködés igenis lehetséges. A Nyugat a háromszöget fontos próbának tartotta abban a tekintetben, tud-e a három kormány egységes csoportként fellépni, közös érdekeket

érvényesíteni, kompromisszumokat kötni. Ennek eredményeképpen a háromszög konzultációkat kezdhett a Benelux-államokkal, ami hasznosnak bizonyult a három állam Brüsszelbe vezető útján.

3

Antall József a Lengyelország és Magyarország közötti jó bilaterális kapcsolatok híve volt. A középkor óta jók, sőt gyakran szorosak a magyar és a lengyel királyság közötti kapcsolatok, a két nép barátsággal viszonyult egymáshoz. Antall ebben a hagyományban nevelkedett. Családi háttere lehetővé tette számára a korabeli Lengyelország problémáinak ismeretét és megértését, különösen a II. világháború kezdetével jelentkezőkét. Ezekben a sötét napokban apja, idősebb Antall József, a magyar közélet prominens szereplője segítette, bújtatta a lengyel menekülteket, gyakran életüket mentve meg, közöttük sok katonáét, akik közül számosan a baráti Magyarországon keresztül jutottak el Franciaországba vagy Nagy-Britanniába, hogy folytassák a harcot. A lengyelek nem felejtették ezt el.

Az 1989-es gyökeres változások óta Magyarország és Lengyelország egy oldalon áll az alapvető érdekek érvényesítése tekintetében. Ezek közül néhányat már fentebb említettem, ilyenek még: a szovjet vagy orosz dominancia felszámolása, európai uniós tagság, részvétel az észak-atlanti szövetség tevékenységében. A két országnak nem voltak vitái vagy konfliktusai egymással, amely megosztotta volna őket. Ritkán esett meg, hogy nemzetközi ügyekben különbözött volna a véleményük. Ezek a ritka esetek sem a kölcsönös kapcsolatok terén mutatkoztak, s nem is hatottak ki azokra, hanem valamelyiküknek egy harmadik országgal vagy országokkal fennálló kapcsolataira vonatkoztak.

Példaként a német-lengyel kapcsolatokat lehet említeni. 1989 végén és az 1990-es évek első felében viták keletkeztek Lengyelország és Németország között a német egyesítés utáni határok kérdésének végleges lezárásáról. Ezek a különbségek különös súlyllyal mutatkoztak meg a német szövetségi kancellár, Helmut Kohl és a lengyel miniszterelnök, Tadeusz Mazowiecki tárgyalásain és az azokról kiadott nyilatkozatokban. Antall tárgyalta Kohllal Bonnban 1990. június 21-én, s a tárgyalások során ezt a határkérdést is érintették. Antall informálta Kohlt, hogy a német-lengyel

szerződés időzítését és véglegesítését ugyanúgy ítéli meg, mint Kohl, s ezáltal elhatárolódott a lengyel állásponttól. Ugyanakkor felhívta Kohl figyelmét arra, milyen belpolitikai jelentősége van Lengyelországban a határkérdésnek, valamint arra a tényre is, hogy Mazowiecki elismerte a lengyelországi kisebbségek létezését, amit a kommunisták teljes mértékben tagadtak. Antall felajánlotta, hogy tárgyal Mazowieckivel a határkérdésről, ha Kohl így kívánja. A kancellár elfogadta az ajánlatot. A két miniszterelnök közötti személyes találkozóra 1990 júniusában került sor Budapesten, az európai kereszténydemokrata pártok konferenciáján. Mazowiecki is tárgyalt ekkor Kohllal, de álláspontjaik nem közeledtek egymáshoz. Antall további segítséget ajánlott, ám a közvetítés számára kevés tér maradt. Hozzátehetjük, hogy a lengyelek és németek az év során megoldották e kérdést.

Ugyancsak, amikor Magyarország és Lengyelország a nemzeti és más kisebbségek védelméről tárgyalt, Antall a kollektív jogokat helyezte előtérbe, míg Lengyelország az egyéni jogokat. Ám mindkét kormány támogatta a kisebbségek védelmével kapcsolatos nemzetközi lépéseket és az Európa Tanács kisebbségvédelmi konvencióját.

A visegrádi hármak krakkói csúcstalálkozója után, 1991. október 6-án Antall József miniszterelnök Varsóba utazott hivatalos lengyelországi látogatásának megkezdésére. Egy nappal korábban a három külügyminiszter, Dienstbier, Jeszenszky és magam elfogadtunk egy nyilatkozatot, amelyből világosan kiderült, hogy a három állam tagságra törekszik az észak-atlanti szövetségben. Varsóban Antallt a legnagyobb tisztelettel fogadták. Látogatása a jugoszláviai helyzet súlyosbodásával esett egybe, ahol a nacionalista érzelmek felerősödtek, s az etnikai konfliktusok kiéleződtek. A szerb erők folytatták megújult támadásaikat Horvátország ellen, s Antall miniszterelnök igen erősen aggódott a vajdasági magyar kisebbség miatt, akik a magyar–jugoszláv határ közeli térségben éltek. Ahogy a rossz hírek folyamatosan érkeztek a Balkánról, emlékszem, hogy ott kellett hagynom egy hivatalos állami vacsorát, hogy a holland külügyminiszterrel, Hans van den Broekkal konzultáljak telefonon. Hollandia adta abban az időben az Európai

Közösség soros elnökét, s van den Broek aktívan próbálta személyesen is elsimítani a konfliktust. A telefonkapcsolat létrejötte után Antall és a lengyel miniszterelnök, J. K. Bielecki is elhagyták az étkezőtermet, hogy beszéljenek a holland miniszterrel.

Magyarország politikája a balkáni helyzet megoldására vonatkozóan sokkal aktívabb volt, mint Lengyelországé. Ennek ellenére Varsó és Budapest érintkezése a jugoszláv kérdésben állandó maradt. 1992 decemberében Jeszenszky miniszter és én részt vettünk egy misszióban, amely az ENSZ és a Fehér Ház felkeresésével igyekezett a Bosznia-Hercegovinában folyó háború befejezésére irányuló erőfeszítésekben részt vállalni. (A misszió tagja volt még az osztrák és a szlovén külügyminiszter.) Abban az időben a bosznia-hercegovinai események, különösen a szerbek által elkövetett atrocitások és az etnikai tisztogatás kényszerítő intézkedéseket követeltek. Már akkoriban eljött az ideje egy korlátozott katonai intervenciónak, erő alkalmazásának Bosznia-Hercegovinában. Amennyiben ez megtörtént volna, a szörnyű tragédia megelőzhető lett volna, sok élet pedig megmenthető.

Lengyelország együttműködött Magyarországgal a Kárpátok Eurorégió létrehozásában, amely eredetileg Magyarország, Ukrajna, Szlovákia és Lengyelország határvidékeit foglalta magába. A későbbiekben Románia is csatlakozott a Kárpátok Eurorégióhoz. A régió életre hívására 1993. február 14-re konferenciát hívtak össze Debrecenbe. Magyarország nagy jelentőséget tulajdonított a Kárpátok Eurorégió megteremtésének. Amikor a lengyel parlament megtárgyalta ennek a regionális és határokon túlnyúló projektjét, erőteljesen védelembe vettem azt.

4

Végezetül szeretném hangsúlyozni, hogy Antall József számára az államérdek nem volt az egyetlen megfontolás a politikában. Ahogy megfogalmazta egy beszélgetésünk kapcsán, amely az utolsónak bizonyult közöttünk, a politikusok nem csupán mesterségük titkaihoz kell érteniük, de mindenekelőtt a tisztesség és a becsület parancsát kell követniük. Máskülönben a dolgok előbb vagy utóbb rosszra fordulnak. Ez a megközelítés Antall József tartós öröksége marad, olyan elvárás, amelynek illik megfelelni.

Anatolij Zlenko, ukrán külügyminiszter

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

Először 1990. augusztus 23–24-én, magyarországi munkalátogatásom során találkoztam Budapesten Antall Józseffel, kevéssel azután, hogy Ukrajna külügyminiszterévé neveztek ki. Mind a miniszterelnökkel, mind pedig Magyarország más kormánytagjaival való megbeszéléseim – egyezmény a látogatás egésze – maradandó és kellemes emlékeket hagytak bennem. A tárgyalásokon hallottak lehetővé tették számomra azoknak az új feladatoknak a jobb megértését, amelyek országunk, Ukrajna előtt álltak az új élet megszervezésében, valamint a külpolitika kialakításában. Többé-kevésbé világos kép alakult ki bennem az Antall József vezette Magyar Demokrata Fórumról, a sok tennivalóról, amelyek az ország demokratikus úton való továbbhaladását és fejlődését célozták. Különös jelentőségűnek éreztem például azt az eszmecserét, amely Magyarország helyét vázolta fel, illetve jelölte ki abban a nemzetközi kapcsolatrendszerben, amely az akkori történelmi időszakra kialakult.

Megnyerő volt a magyar vezetők szívélyes fogadtatása, jó szándéka, akárcsak az Ukrajnával való együttműködés megközelítése, és az azzal kapcsolatos barátságos magatartás. Mély benyomást gyakorolt rám Antall József őszintesége, amellyel a Szovjetunió akkori elnökével, Mihail Sz. Gorbacsovval való politikai viszonyát, valamint a Varsói Szerződésről alkotott véleményét tárta fel. Az elmondottak alapján levonhattam azt a következtetést, mely szerint Antall József az új Magyarország jövődő helyét a szovjet katonai tömbön kívül képzei el. Ennek bizonyítására lépések is történtek, amelyek a Varsói Szerződéstől való eltávolodást, a Szovjetuniótól való függőség csökkentését, és önálló, független magyar politikát irányoztak elő. Ezek a törekvések azt érzékeltették, hogy Magyarország a jövőben a semleges országok közé szeretne tartozni. Ma már mindannyiunk számára ismert, hogy Antall József előbbi nézetei idővel megváltoztak.

Az akkori Európában zajló folyamatok, valamint a Szovjetunió térségében várható változások józan, kritikus értékelése nagy-

mértékben meghatározta Antall József Ukrajnával kapcsolatos véleményét és magatartását. A magyar miniszterelnök helyesen mérte fel Ukrajna lehetőségeit és teljesítőképességét, valamint Európában elfoglalt geopolitikai helyzetét. Minden elfogultság nélkül jelentős szerepet tulajdonított országunknak, és többször hangsúlyozta az együttműködés, valamint a kölcsönös bizalmon és megértésen alapuló jószomszédi viszony fontosságát. Az a meggyőződése, hogy Ukrajna hamarosan önálló állammá válik, meghatározta, sőt kijelölte a függetlenség irányába való következetes előrehaladással kapcsolatos álláspontját. Közös akarattal, megegyezés eredményeként kezdődött el azoknak a dokumentumoknak a kidolgozása, amelyeknek az volt a célja, hogy már az említett korai időszakban lerakták az ukrán–magyar kapcsolatokat különféle megállapodásokon nyugvó alapjait. Ezek voltak – többek között – a nyilatkozat Ukrajna és Magyarország együttműködésének alapjairól, a konzuli-, illetve a kereskedelmi-gazdasági együttműködési megállapodás, valamint az oktatás terén való együttműködés dokumentumai.

Ukrajna legfelső tanácsának elnöke, Leonyid Kravcsuk magyarországi látogatásának eredményeként, 1991. május végén nyolc fontos nemzetközi megállapodást írtak alá. Történt ez akkor, amikor Ukrajna még a Szovjetunió kötelékébe tartozott, ezért ez az esemény példa nélkülinek számított. Ezt követően ugyanis Ukrajna gyakorlatilag önálló államként jelent meg a világpolitikában. A magyar kormányt csak elismerés illeti azért, mert bátorított és támogatott bennünket, valamint mindent megtett annak érdekében, hogy létrejöhessen az önálló Ukrajna. Magyarország 1991 decemberében ismerte el Ukrajnát, mint független államot. Antall József miniszterelnök az ukrán kormányt melegen üdvözölte ebből az alkalomból. Néhány nappal az ukrainai népszavazás után, 1991. december 5–6-án Antall József hivatalos látogatásra Ukrajnába érkezett. Meleg fogadtatás, együttműködési szándék, őszinte tárgyalások szegélyezték útját, amelyek végül az ukrán–magyar együttműködésről szóló szerződés aláírásával fejeződtek be. A látogatás alkalmával Kijevben megnyitották a magyar követséget, az első külképviseletet Ukrajna területén. Túlzás nélkül állíthatjuk,

hogy ez a tény különösen figyelemre méltó, sőt példa értékű volt, mert az önálló Ukrajna első külpolitikai lépését jelentette.

Az Ukrajna és Magyarország között kialakult kapcsolat minőségileg új alapokra helyezte a két ország közötti együttműködést. Nagy figyelmet fordítottak a nemzeti kisebbségekre, különösen az Ukrajnában élő magyarokra. Ez elősegítette, hogy létrejöjjön a közös nyilatkozat a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséhez szükséges együttműködési elvekről. Ez volt az első ilyen jellegű dokumentum Európában, amelyet természetesen nagyra értékelték. Ukrajna és Magyarország kapcsolatának első szakaszát elemezve nem szükséges még egyszer felsorolni mindazt, ami Antall József magyar miniszterelnök közvetlen támogatásával történt az ukrán–magyar együttműködés érdekében. A felsorakoztatott tények világosan megmutatják azt az őszinte szándékot, amellyel Magyarország segédkezet nyújtott Ukrajnának, s egyben bizonyította: baráti állam, jó szomszéd és megbízható partner.

1993-ban Antall József munkalátogatást tett Ukrajnában. A tárgyalások színhelyéül Ungvár városát választották. Az Ukrajna elnökével folytatott tárgyalás fő témája az ukrán–magyar kapcsolatok alapjait meghatározó szerződés ratifikációs előkészítése volt. Meg kell jegyezni, hogy a magyar fél álláspontjában erre az időre a dokumentum jóváhagyását illetően bizonyos nehézségek támadtak. Az idő azonban ebben a fontos kérdésben is megkövetelte az eltökéltséget és az elhatározottságot. Ezt a helyzetet mindkét ország vezetője jól érzékelte. Antall Józsefnek ez a látogatása egyértelműen felgyorsította azt a folyamatot, hogy a szerződés a magyar parlament elé kerüljön és ott sor kerüljön megvitatására. Annak ellenére, hogy a Magyar Demokrata Fórumnak nem volt egységes az álláspontja, ezt a dokumentumot végül mégis elfogadták, és 1993. május 11-én ratifikálták.

Az 1993-as esztendő azonban más oknál fogva is nehéz időszak volt Antall József számára. Szörnyű betegsége egyre visszafordíthatatlanabbá vált, kénytelenül elhatalmasodott rajta a kór. Bár tudott róla, mégis megszállottan és igen sokat dolgozott, tevékenykedett. Ungvárról a munkácsi repülőtérre kísértem Antall Józsefet, amikor a gépkocsiban egymás mellett ülve, igen érdekes beszélge-

tést folytattunk Ukrajna és Magyarország jövőbeni kapcsolatairól. Magyarország miniszterelnökének rengeteg terve volt. A kormányfői székben eltöltött idő alatt Antall József sok mindent tett, és sok mindent szeretett volna még tenni, véghez vinni. Szívósan küzdött betegségével, bár jól tudta, hogy azt soha nem győzheti le. 1993. december 12-én Antall József véglegesen eltávozott közülünk.

Temetésére számos állam- és kormányfő érkezett a világ különböző országaiból. Ukrajnából Leonyid Kravcsukkal, Ukrajna elnökével az élen utazott küldöttség Budapestre, hogy végső búcsút vegyen Antall Józseftől. A delegáció tagjai – akik között ott volt Ukrajna külügyminisztere is – részt vettek a temetési szertartáson. A fájdalom és keserűség érzésével a szívükben búcsúztak attól a személyiségtől, aki nemcsak saját hazája demokratikus fejlődésének alapjait rakta le, hanem más országoknak is jó szívvel adta át tapasztalatait. Saját, kiforrott nézetei és az adott helyzet ösztönös felismerésének képessége adták meg a lehetőséget számára, hogy világosan kijelölje országa jövőbeni útját, sikeresen valósítsa meg fejlődésével kapcsolatos elképzeléseit. Mindez döntően elősegítette azt, hogy Magyarország az európai normák felé közeledhessék. Végeredményben ez gyorsította fel az ország belépését az európai és az euroatlanti szervezetekbe.

Miközben magasra értékeltük Antall Józsefnek a magyar kormány élén kifejtett tevékenységét, egyben köszönetünket fejezzük ki és hálásak vagyunk azért a bátor támogatásért, a következetes politikáért és az együttműködési készségért, amellyel segítette hazánk, Ukrajna függetlenségi törekvéseit. Azt az állandó odafigyelést sem feledjük el, amelyet Antall József az ukrán–magyar kapcsolatok és a jószomszédi viszony kiépítésére fordított. Értékeljük bátorító lépéseit a politikai, gazdasági és emberi kapcsolatok szakadatlan bővítésében. Mindezek mintaképpen napjainkig megmaradtak, amiért Antall Józsefet köszönet és hála illeti mind Ukrajnában, mind a saját hazájában.

Zdenko Škrabalo, horvát külügyminiszter

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

A horvátországi felszabadító harcok alatt hazánk szerb megszállás alatt volt, szörnyű pusztításoknak kitéve a Jugoszláv Hadsereg – amely a negyedik legerősebb katonai szervezet volt Európában –, valamint sok úgynevezett PARA csapat (csetnikek és más nagy-szerb gondolkodású fegyveres alakulat) által. Azokban a napokban nem sok megértést kapott Horvátország, és még kevesebb segítséget.

Abban az időben én Horvátország külügyminisztere voltam. Egy nap Tudjman elnök magához hívatott, és felkért, mint személyes küldöttje utazzam Budapestre, és kérjem Antall miniszterelnök úr segítségét Horvátország nevében. A Nyugat embargót rendelt el Horvátországgal szemben, nem volt sem pénzünk, sem fegyverünk. Az ország ki volt téve a jól felszerelt szerb hadsereg támadásainak, bűncselekményeinek. Horvátország problémáit nem sokan értették meg Nyugat-Európában.

Mikor Budapesten a kormányfő hivatalába érkeztem, Antall miniszterelnök úr személyesen jött üdvözlésemre a folyosóra. Egy markáns arckifejezésű államfő, politikus, humanista tudós állt előttem, akivel a protokollt mellőzve lehetett beszélgetni. Éreztem, tudása, műveltsége és emberismerete segített neki rögtön megérteni, miről is van szó. Jómagam, mint a szomszédos és baráti Horvátország küldötte állok előtte, aki országa segítségét kéri a szerbek és segítőik által okozott szörnyű állapotok enyhítésére. Rögtön megmutatkozott humanista életfelfogása és igyekezete, hogy politikája saját nemzetének, de közép-európai szomszédainak is hasznára legyen.

Hosszú és érdekes megbeszélést folytattunk, amelynek során a néhai miniszterelnök arra kért, első kézből tájékoztassam a horvátországi helyzetről. Meglepődve tapasztaltam, jól ismeri Horvátország történelmét, mind a magyar–horvát kapcsolatok eseményeit együttélésünk 800 éve során, mind pedig az akkori helyzetet, a szerb agresszió gyökereit. Minden lehetséges segítségre ígéretet tett, amit később teljesített is. A beszélgetés végén két különnyomatot

adott át a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó legutóbbi tanulmányából, amelyből egyet Tudjman elnöknek, egyet pedig nekem szánt. Megbeszélésünk igen tartalmas és kellemes volt.

A beszélgetést követő hetekben még néhányszor Tudjman elnök úr utasítására Budapestre kellett utaznom, hogy Antall miniszterelnök urat tájékoztassam egyrészt a hazámban zajló eseményekről, másrészt, hogy elmondhassam, segítséget várunk Magyarországtól. Kéréseink minden alkalommal a lehetőségekhez mérten teljesítésre kerültek. Azt hiszem, nem szükséges külön kiemelnem, hogy a magyar segítség azokban az időben milyen erkölcsi támogatást is jelentett, s meggyőző erővel hatott ránk Zágrábban: vannak Horvátországnak igaz barátai.

Ivan Aboimov, budapesti szovjet–orosz nagykövet

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

Mindenekelőtt szeretném megköszönni a meghívást, igen megtisztelő számomra, hogy itt lehetek a tíz éve meghalt Antall József miniszterelnök emlékére rendezett konferencián. Természetesen nem kívánom elemezni vagy értékelni az Antall-kormány tevékenységét, azt hiszem, hogy ez nem az én feladatom. Amit szeretnék itt elmondani, az inkább az akkori és Antall Józsefről mint politikusról való személyes ismereteimből és benyomásaimból fakad. Az az időszak, amikor Budapesten dolgoztam nagykövetségként, jogosan tekinthető a Közép-Európában meginduló változások egyik legnehezebb és legfelelősségteljesebb szakaszának. Rendszerváltás Magyarországon, a szovjet csapatok kivonulása, a Varsói Szerződés és a KGST megszüntetése, a Szovjetunió szétomlása, mindez egy olyan eseménysor, amely önmagában hordozta a kétoldalú viszonyok összekuszálódásának a veszélyét. És ha ez bizonyos mértékig be is következett, szerencsére nem öltött túl súlyos mértéket. Az első találkozásom Antall úrral itt Pesten történt, amikor ő még ellenzéki pártot vezetett.

1989 őszén itt jártam munkalátogatáson, és a magyar kollégák megkérdezték tőlem, nem akarok-e találkozni az ellenzéki pártok

képviselővel, akikkel ők akkor rendszeres konzultációkat tartottak. Kicsit gondolkoztam, majd igent mondtam, és a találkozó létrejött a Külügyminisztérium épületében. A konferencia résztvevői biztosan emlékeznek, hogy a Szovjetunióban az akkori időben folyt az úgynevezett peresztrojka, és teljesen természetesnek tűnt, hogy e tekintetben igen nagy volt az érdeklődés. Beszélgetésünk, amelyben nyolc ellenzéki párt képviselője vett részt, két és fél órán át tartott.

Később Antall úrra hivatkozva mondták nekem, hogy beszélgetésünk állítólag tetszett a résztvevőknek, de akkor ez a név nem sokat mondott nekem, csak annyit, hogy ő volt az MDF vezetője. A második találkozó már Moszkvában, a rendszerváltás után történt. Amikor a magyar küldöttség a Varsói Szerződés politikai konzultatív bizottság ülésére utazott az orosz fővárosba. A magyar küldöttség teljesen új összetételben érkezett meg Antall úr és Göncz úr vezetésével. A moszkvai ülés napirendjén sok téma szerepelt, de mindenki tudta és értette, hogy a legfontosabb téma a Varsói Szerződés sorsa lesz.

A magyar küldöttség Antall úr felszólalásával világosan nyilvánította szándékát a Varsói Szerződés katonai szervezetként való megszüntetése tekintetében, ami tulajdonképpen várható is volt. Ezt a pozíciót a magyar vezetők megerősítették a kétoldalú tárgyalások során. A miniszterelnök úr arról tájékoztatta Gorbacsovot, hogy az új Országgyűlés már elfogadta az elvi döntést a Varsói Szerződésből való kilépésről, és megalakítottak egy bizottságot a jogi, politikai és diplomáciai következmények tisztázására. Nagyon fontos volt számunkra, amit mondott, mindenekelőtt az, hogy a magyar kormány semmilyen egyoldalú radikális lépésre nem készül, sőt azt javasolja, hogy a két fél vitasson meg minden konkrét lépést, mégpedig olyan módon, hogy minél kevesebb legyen az emóció. Ez az állásfoglalás nagymértékben befolyásolta a szovjet pozíciót és jelentősen megkönnyítette a Varsói Szerződés megszüntetéséről szóló döntést.

Mi, szovjetek elvileg készek voltunk erre, de számunkra egyáltalán nem volt közömbös, mi módon történik ez meg. A kétoldalú tárgyalások során a magyar vezetők aláhúzták, abban érdekeltek, hogy Magyarország megőrizze barátságos viszonyát a szomszéd or-

szágokkal, bár nem titkolták, hogy ugyanakkor magyar érdekek tekintik azt is, hogy aktivizálják kapcsolatait az európai országokkal, az Európai Unióval és az Egyesült Államokkal. Részletesen megtárgyaltuk a gazdasági együttműködés problémáit is. Bár az új magyar kormány megalakulása óta alig egy hónap telt el, észrevehető volt, hogy a magyar delegáció jól felkészült a megbeszélésekre ebben a témakörben is.

Magyar részről elhangzott olyan javaslat, hogy Magyarország jogot kapjon gazdasági kapcsolatokat létrehozni a szovjet köztársaságokkal és más területekkel. Szerintem éppen ez az elvi megállapodás jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a későbbiekben – viszonylag rövid idő alatt – Magyarországnak bizonyos mértékben sikerült helyreállítania kereskedelmi pozíciót az oroszországi piacon.

Az itt jelenlévők biztosan jól emlékeznek rá, milyen óriási visszaesés történt kétoldalú kereskedelmünkben a dollárban való elszámolásra való áttérés után. Az áruforgalom volumene nem volt több, mint 10-20%-a a korábbinak. De a kilencvenes évek első felében Magyarország lett az egyetlen a volt KGST tagjai közül, amelynek az Oroszországgal való áruforgalma elérte a majdnem 3 millió dollárt. Ezzel Magyarország maga után hagyott olyan országokat, mint Lengyelország és Finnország.

Nem sokkal a moszkvai események után új beosztást kaptam, és Budapestre jöttem dolgozni. Megmondom őszintén, hogy az első benyomásaim kellemetlenek voltak. A főváros tele volt plakátokkal *Tovarisi konyec* szöveggel. Számomra ez azért is volt kellemetlen, mert én voltam az, aki tárgyaltam és megállapodtam a magyarokkal a szovjet csapatok kivonulásáról. A kivonulás megkezdődött, tervszerűen folyt, és az ilyen típusú plakátok szerintem teljesen feleslegesek voltak. Körülbelül ilyen formában fogalmaztam meg az érzéseimet Antall úrnak az első protokolláris meghallgatáson. Most már nem emlékszem pontosan, hogy mit mondott válaszul, de a lényege az volt, ő is érdekelt abban, hogy a kivonulás nyugodt atmoszférában történjék meg. És ezt a pozícióját soha nem változtatta meg, soha nem került eufóriás állapotba, mindig nyugodt volt és következetes.

Kétségtelen, hogy Antall József a nyugati vagy európai orientáció hívének számított. Nem is titkolta ezt, de ugyanakkor pragmatikus volt. Gyakran találkoztam vele, és teljes joggal mondhatom, hogy jól látta és értette Oroszország szerepét nemzetközi ügyekben, jól látta és értékelte az Oroszországgal való együttműködés jelentőségét Magyarország számára. Demokrata volt. Nagyon figyelmesen követte a Szovjetunióban, majd Oroszországban meginduló demokratizálódási folyamatokat. Ő volt az első államférfi, aki az augusztusi puccs idején telefonált Jelcinnek, és szolidaritását fejezte ki.

Azt, hogy milyen ember volt, szerintem jól mutatja moszkvai munkalátogatása, ami 1991 decemberében jött létre. A látogatás Gorbacsov meghívására történt, de tervbe volt véve egy tárgyalás Jelcinnel is. Akkor már mindenki tudta, hogy Gorbacsov helyzete egyre bonyolultabbá válik. Az elutazás előestéjén Antall úr felhívott engem, és elmondta, hogy a tanácsadói azt tanácsolják neki, ne menjen Moszkvába, vagy menjen csak Jelcinhez. Tőlem is tanácsot kért. Abban állapodtunk meg, hogy mégis csak elmegyünk Moszkvába, és igyekszünk megvalósítani a tervezett programot. Így is lett. Találkoztam Gorbacsovval, ami lényegében egy búcsúbeszélgetésnek volt tekinthető, Jelcinnel pedig aláírták az államközi szerződést, mert Oroszország már korábban meghirdette szuverenitását.

Ha nem tévedek, akkor Oroszországnak ez volt az első teljes értékű nemzetközi szerződése. Nem kevésbé jellemző az az epizód sem, ami a látogatás során történt. Nem sokkal az orosz fővárosba való megérkezés után az egyik hivatalnok, aki az oroszországi elnök nevében üdvözölte Antall urat, majdnem szó szerint a következőt mondta: *„Hallottam, hogy Gorbacsovval akar találkozni. Minek azt? Gorbacsov nemsokára nem lesz az ország elnöke. Két nap múlva Jelcin Minszkbe megy, és alá fogja írni a megfelelő dokumentumokat.”*

Nem kell hogy mondjam, ez nem egy akármilyen információnak számított, de a miniszterelnök úr nyugodt maradt, és nem változtatta meg a programját. Realisztikus, következetes és bátor politikus volt. Jó politikai intuícióval rendelkezett.

Több mint tíz évvel ezelőtt számomra egy kicsit furcsa volt hallani Antall úrtól, hogy milyen veszélyes lehet az iszlám fun-

damentalizmus. Elég gyakran beszélt erről a veszélyről, csak éppen most látjuk, hogy milyen igaza volt. Sok minden történt a három és fél év alatt, amelyet Budapesten töltöttem. Meg kell azonban őszintén mondanom, minden nagykövetnek az a sorsa, hogy nem választhatja meg a partnereit. Azonban nekem szerencsém volt, a miniszterelnök úrral a kezdetektől jó munkaviszony alakult ki. Óriási elfoglaltsága nem akadályozta meg abban, hogy ha kértem, ne fogadjon rövid időn belül. Többször négy szemközt is találkoztunk, mert nem volt szükség tolmácsra. Beszélgetéseink során néha informális témák is szerepeltek, de az már egy másik írás témája lehetne.

Erich Kussbach, budapesti osztrák nagykövet

(Antall-émlékkonferencia, Budapest, 2003. december 13.)

Én Antall József miniszterelnökkel, úgy gondolom, joggal mondhatom, szoros baráti kapcsolatot tartottam fenn. Valamikor együtt voltunk diákok a Budapesti Piarista Gimnáziumban – azonban nem egy osztályba jártunk, én fölötte jártam egy osztállyal, ő fiatalabb volt nálam, és ahogy mindannyian tudjuk, azok, akik valamely iskolában felsőbb osztályosok, kevésbé törődnek azokkal, akik alattuk járnak. Ez az egyik oka annak, hogy tulajdonképpen diákkorunkban viszonylag kevés kapcsolatunk volt egymással. Mégis, amikor megtudtam, hogy a rendszerváltozás után ő lett Magyarország első miniszterelnöke, már maga a hír is nagy örömmel és büszkeséggel töltötte el piarista szívemet.

Diákkorunkban – a negyvenes évek végén – egyikünk sem gondolta volna, hogy életútjaink évtizedekkel később, 1993-ban újra érinteni fogják egymást. A miniszterelnökkel először egy bécsi EBESZ-csúcstalálkozón jöttem össze 1992-ben. Közben a magyar kormány már hozzájárult budapesti nagyköveti akkreditációhoz és az osztrák szövetségi kormány megerősítette kinevezésemet. A konferencián csak néhány szót tudtunk váltani Antall Józseffal, de személyes, baráti beszélgetés volt, amelynek során a miniszterelnök aziránt is érdeklődött, hogy mikor jövök Budapestre. A rövid talál-

kozó csak növelte kíváncsiságomat és egyben örömet is, hiszen óhatatlanul arra gondoltam, hogy a közeljövőben Budapesten munkálkodhatunk az osztrák–magyar kapcsolatok elmélyítésén. Beszélgetésünk után úgy éreztem, hogy szövetségesre találtam, és hogy a miniszterelnök támogatni fogja ilyen irányú tevékenységemet.

Miután 1993 januárjában átvettem a budapesti osztrák nagykövetség vezetését, ismételten alkalmam volt Antall Józseffel hosszabb eszmecsere-t folytatni. Még ma is elevenen él bennem e találkozó rendkívül szívélyes és baráti légköre.

Antall József nagy műveltségű, történelmi távlatokban gondolkodó és széles látókörű államférfi volt. Keresztény-konzervatív alapállása mellett nyitott volt a modern világ kihívásaival szemben. Mélységes felelősségtudat hatotta át a magyar nép sorsa iránt. Nehéz örökséget vett át, mégis az volt az érzésem, hogy teli volt optimizmussal és bizalommal az ország jövője iránt. Ugyanakkor tudatában volt annak, hogy kormánya és pártja népszerűsége a sokszor fájdalmas, de elkerülhetetlen reformok miatt hanyatlóban van. Realista ember volt, nem táplált illúziókat. Tudta, hogy hálátlan feladatot vállalt az ország érdekében. Antall Józsefet mint lenyűgöző szónokot is ismertem és mint ilyet tartottam meg emlékeimben. Többször is alkalmam volt beszédeit hallani, akár a parlamentben, akár a nagy nyilvánosság előtt, akár másutt.

Felejthetetlen maradt számomra egy beszéde, amelyet a Kolégium Budapest keretében tartott, és amelyben Magyarország európai szerepvállalásáról szólt. Szavai belső meggyőződését tükrözték. Hitelességük magukkal ragadta a hallgatóságot; bizalmat és reményt sugárzott, s mégis úgy tűnt, hölgyeim és uraim, hogy sokan nem értették meg Antall József jövőbe tekintő politikáját. Nem tudtak lépést tartani a reformokkal. Aggódtak, hogy mit hoz számukra a jövő.

Egyesek gondolatban többre becsülték a szocialista idők ugyan alacsony, de biztosnak vélt életszínvonalát, amellyel a nemzet nagy többsége bírt, mint az addig mégiscsak messzemenően ismeretlen szabadságot, amellyel még nemigen tudtak élni. Kételyeiket megerősítették a növekvő szociális különbségek, amelyek mindenki számára érzékelhetőekké, sőt nap mint nap láthatóakká is váltak.

De a széles tömegek relatív alacsony életszínvonalát csak a gazdaság fellendülésével lehetett orvosolni. Ez volt az egyetlen lehetőség a társadalmi különbségek kiegyenlítésére. A jólét megteremtéséhez vezető út hosszú, göröngyös és sokszor fájdalmas, egzisztenciális problémákkal szegélyezett. Antall József ismerte az emberek gondjait, és megértéssel volt irántuk, de azt is tudta, nem vezet más út az ország felemelkedéséhez.

A volt miniszterelnök külpolitikájának súlypontját a nyugati orientáció képezte. Anélkül azonban, hogy az Oroszországgal való viszonyt, kapcsolatokat elhanyagolta volna. Miután aktívan részt vett a Varsói Szerződés felszámolásában, és elérte a szovjet csapatok kivonulását az ország területéről, minden erejével azon munkálkodott, hogy Magyarország mielőbb csatlakozzon a NATO-hoz és az Európai Unióhoz. E törekvésében biztosan számíthatott nyugati barátai támogatására, elsősorban Helmut Kohl német kancellárra és Alois Mock osztrák külügyminiszterre és alkancellárra. Alois Mockról tudom, hogy milyen nagyra becsülte Antall Józsefet, akihez igen szoros személyes barátság is fűzte. A két ország egyébként kezdettől fogva hozzájárult a magyar gazdaság fejlesztéséhez. Ausztria és Németország a beáramló külföldi tőke nagyságrendjét tekintve élen jártak, ezzel is igazolva a magyar gazdaságba vetett bizalmukat.

Engedjék meg, hogy mint volt osztrák nagykövet, utaljak arra, a két ország között abban az időben ugyan voltak itt-ott nézeteltérések, de az alaphangulatot az jellemezte, hogy a két ország kapcsolatának fontosságát soha nem kérdőjeleztük meg egyik oldalról sem. Nagyon sok más szoros személyes kapcsolat is létezett abban az időben Ausztria és Magyarország között. Hadd említsem itt meg osztrák részről Busek volt alkancellárt, Vranitzky volt elnököt, Fischer urat, az osztrák parlament elnökét és Zsámbék urat, az osztrák parlament szövetségi kamarájának az elnökét. Sokat jártak ide, sok barátjuk volt, és úgy gondolom, hogy mindezek is jelentősen erősítették a két ország közötti kapcsolatokat.

Az antalli külpolitika egy igen fontos másik súlypontja a külföldön élő magyarság sorsa volt, s jómagam, mint annak idején aktív nagykövet és a nemzetközi jog iránt érdeklődő szakember,

nagy érdeklődéssel követtem azokat a tárgyalásokat, amelyeket a magyar kormány a szomszédos országokkal folytatott a magyar kisebbségek helyzetének a javítása érdekében.

Antall József 1993 tavaszán egyre inkább érezte, hogy tervei megvalósítására már nem marad sok ideje. Mindannyian tanúi voltunk, ahogy önmagát nem kímélve, egyre növekvő elszántsággal mozgósította utolsó energiáit, súlyosan megrongált egészségi állapota rovására és tekintet nélkül egyre gyengülő fizikai erejére. Tragikusan korai halála nem engedte meg Antall Józsefnek, a kommunista uralom alól felszabadult ország első szabadon választott miniszterelnökének, hogy folytassa hazája gyökeres átalakítását szolgáló reformmunkálatait. Mégis az ő nevéhez fűződik Magyarországon mind a rendszerváltozás, mind a pluralisztikus demokrácia és a jogállamiság helyreállítása, mind a szociális piacgazdaság bevezetése. Meggyőződésem, hogy a magyar és az európai történelem Antall Józsefet, mint a 20. század egyik kimagasló politikai egyéniségét fogja számontartani.

Részvétnyilvántások

A külföldi kortársak itt idézett részvétnyilvántásainak zöme eredetileg az Új Magyarországnak jelent meg, a többi a Népszabadságban, a Kossuth Rádió Világóra, a Magyar Televízió A Hét, illetve Híradó műsorában és az MDF Hír-Lap különkiadásában.

1993. december 14.

Bill Clinton, az USA elnöke (Göncz Árpád köztársasági elnökhöz): „Kérem, fogadja és tolmácsolja a magyar népnek őszinte részvétemet Antall József Miniszterelnök Úr elhunytja alkalmából. A miniszterelnök halála nemcsak Magyarország, hanem a világ összes demokratikus állama számára nagy veszteség.

Antall József, a posztkommunista Magyarország első miniszterelnöke úgy marad meg emlékezetünkben, mint erős, ezekben a történelmi időkben a szabadság iránt feltétlenül elkötelezett vezető. Nemcsak igaz barátja volt az Egyesült Államoknak, hanem aktív partnerünk is nemzetközi erőfeszítéseinkben, amelyeknek célja a demokrácia intézményének, a stabilitásnak és a gazdasági reformoknak az elmélyítése és biztosítása Kelet-Közép-Európában. Halálát nagy veszteséggént éli meg mind Európa, mind az Egyesült Államok. Ezekben a nehéz időkben gondolatainkban és imáinkban együttérzünk Antall József miniszterelnök úr családjával és az egész magyar néppel.”

1993. december 15.

François Mitterand francia államfő (Antall József özvegyének): „Nagy szomorúsággal töltött el férjének halálhíre. Tudtam, hogy beteg, mégis azt reméltem, felépül, s újra elfoglalhatja helyét hazájának kormánya élén, és lehetővé válik a már tervbe vett franciaországi utazása, amelyet rendkívüli örömmel vártam.

Szeretném személyesen is mély együttérzésemről biztosítani az Önt és egész Magyarországot sújtó gyászában. Kérem, Asszonyom, fogadja mély tiszteletemet és részvétem kifejezését!”

Lech Wałęsa lengyel államfő és Waldemar Pawlak kormányfő hétfőn fejezték ki részvételüket Antall József miniszterelnök elhunytá alkalmából.

Leonyid Kravcsuk ukrán államfő hétfőn fejezte ki részvételét Göncz Árpád köztársasági elnöknek Antall József elhunytá alkalmából.

Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter (a magyar diplomácia vezetőjének, Jeszenszky Gézának): *„Fogadja őszinte együttérzésemet Antall Józsefnek, Ukrajna nagy barátjának korai elhunytá miatt, akinek a Magyar Köztársaság miniszterelnöki posztján jelentős szerepe volt az államaink közötti jószomszédi kapcsolatok erősödésében. Osztozunk az Önöket ért nagy veszteség fölötti fájdalmukban.”*

John Major tegnap részvétáviratot küldött Boross Péternek. A brit kormányfő méltatta Antall József szerepét a térségbeli demokrácia létrehozásában. Major felidézte azt is, mennyit tanult a térségben végbement fejleményekről Antall Józseftől.

Douglas Hurd brit külügyminiszter Jeszenszky Gézának küldött részvétáviratot, és abban nemzetközi tekintélyű, nagy tisztelettel övezett, csodálat államférfinak nevezte Antall Józsefet.

Margaret Thatcher brit kormányfő tegnap ugyancsak levelet küldött, de ennek tartalmát Londonban nem hozták nyilvánosságra.

Li Peng részvétáviratot küldött tegnap Boross Péter magyar ügyvezető kormányfőnek, mélyszégy megrendülésének adva kifejezést Antall József miniszterelnök halálhírének hallatán. A kínai külügyminisztérium szóvivője az MTI pekingi irodájának nyilatkozva hangsúlyozta, hogy Antall József miniszterelnök nagy erőfeszítéseket tett hivatali éveiben a kínai–magyar kapcsolatok fejlődéséért.

Habsburg Ottó a Páneurópai Unió elnöke (az Amerika Hangjának): Antall József halála *„nagyon rosszkor jött, mert még nagyon sokáig fenn kellene tartani Magyarországon a folyamatosságot”.*

1993. december 17.

Catherine Lalumière, az Európa Tanács főtitkára: *„Olyan meggyőződésű emberként fogok rá emlékezni, mint aki hivatali ideje alatt Magyarország kormányának élén országa visszatérését támogatta az európai demokráciák nagy családjába.”*

Rita Süsmuth, a német parlament elnöke: *„Antall miniszterelnök kormányzása alatt a demokratikus Magyarország mint a stabilitás pórusa írta be magát az emberek tudatába Európában. Államférfiúi előrelátásának mindannyian sokat köszönhetünk.”*

Heinz Fischer osztrák parlamenti elnök: *„Szilárd világnézeti és politikai meggyőződése következtében emberi és államférfiúi példaképként marad meg személye mindannyiunk emlékezetében.”*

Philippe Séguin francia parlamenti elnök: *„Vállalva egy nehéz és bátor küzdelmet, történelmi módon járult hozzá ahhoz, hogy Magyarország a nagy európai demokratikus országok családjához csatlakozzon.”*

Moshe Jahoda, az Amerikai Joint magyar igazgatója: *„Együtt gyászolunk Önökkel a nagy államférfi, Antall József miniszterelnök úr elhunytá miatt, aki méltán büszkén képviselte a magyar nemzetet az egész világon.”*

François Nicollaud budapesti francia nagykövet: *„Fejet hajtunk Antall Úr történelmi szerepe előtt, és kívánjuk, hogy példája még sokáig segítsen magyar barátainknak országuk vezetésében.”*

1993. december 18.

Simon Peresz: Antall Józsefben igen kiegyensúlyozott, kedves személyiséget ismertünk meg, amikor Izraelben járt – mondotta az elhunyt magyar kormányfőről a zsidó állam külügyminisztere, Simon Peresz, aki a néhai miniszterelnök búcsúztatása alkalmából érkezett Budapestre. Kifejtette, Antall József személye már csupán amiatt is kiemelkedő jelentőségű volt izraeli megítélés szerint, mert édesapja köztudottan zsidók sokaságát mentette meg az életnek az üldöztetés napjaiban. Az elhunyt politikus az izraeli nép szemében annak a nagy, történelmi kísérletnek a megtestesítője volt, amelyet a magyar nép hajt végre függetlensége, önazonossága helyreállításának reményében, mondotta

Peresz, hozzátéve, Izraelben nagy tekintélynek örvendett Antall József, s mindaz, amit képviselt.

II. János Pál pápa (Antall József miniszterelnök özvegyéhez): „Mély gyásszal értesültem, mélyen tisztelt Excellenciás Asszonyom, szeretett férje, Antall József miniszterelnök úr elhalálozásáról nehéz, fájdalmas betegsége után, megerősítve az egyház szentségeivel. Elhunyt férje országa és népe érdekeit és javát gondosan szem előtt tartva, a biztos jövő építéséhez elengedhetetlen elvekhez való következetes ragaszkodással, valamint keresztény meggyőződéssel szolgálta Magyarországot, és vetette meg az elnyomás nehéz évtizedei után a nemzet számára a megújulás kezdeti alapjait, megnyitva az utat a többi néppel való testvéries együttélés és együttműködés felé.

Kérve imámban, hogy Isten részesítse őt az örök élet örömeiben és békéjében, szívből adom Önre és a gyászoló hozzátartozókra apostoli áldásomat.”

II. János Pál pápa (Göncz Árpád köztársasági elnökhöz): „A szomorú hírre Excellenciája Antall József miniszterelnök úr elhalálozásáról, Excellenciádnak, valamint a becses ország polgárainak szívből jövő, őszinte, mély részvétemet fejezem ki. A jogállam demokratikus elveihez való következetes ragaszkodással, egyúttal a keresztény Magyarország ezeréves hagyományai és értékei szem előtt tartásával, nem kevésbé a többi magas emberi érték – köztük a szabadság – biztosításával, amelyek mindig is jellemezték nagy népet, a keresztény hitet élő államférfi szívvel-lélekkel szolgálta országát. Maradandó érdeme, hogy az elnyomás nehéz évtizedei után megmutatta és megnyitotta az utat a magyar és a többi nép közötti testvéries kapcsolat és a közösség kiépítése felé. Bensőséges imával fohászkodom a Mindenhatóhoz, hogy befogadva őt a világhossz és a béke honába, adja meg neki az örök életet, amelyet remélt, s amelyben hitt. Önnek és a gyászoló magyar népnek Isten atyai oltalmát és áldását kérem.”

Helmut Kohl (Bonnból jelenti az MTI): Antall József hajlíthatatlan hazafi és meggyőződéses európai volt. Országának megmutatta azt az utat, amely visszavisz a szabad Európában elfoglalt megszokott helyéhez. Vezetésével Magyarország döntő lépéseket tett a demokrácia és a piacgazdaság irányába, nagy

mértékben neki köszönhető, hogy ma Magyarország a stabilitás szigete egy nyugtalan környezetben – állapította meg Helmut Kohl német kancellár a Boross Péter ügyvezető kormányfőhöz intézett részvéttáviratában, amelynek szövegét hétfőn este hozták nyilvánosságra Bonnban. A német kancellár Antall József özvegyének is lerótta kegyeletét. A Boross Péterhez intézett táviratban Kohl hangsúlyozta, hogy a németek – és ő személyesen – megbízható barátot veszítenek el, aki ismét történelmi jelentőséggel ruházta fel a két országot, a magyarok és a németek hagyományos barátságra és partnerségre épülő kapcsolatait, osztályrészét Németország egységének újra elnyerésében nem lehet eléggé értékelni.

Valéry Giscard d'Estaing francia államfő: „Nagyon lesújtott a vásárnap esti közlemény. Tudtam súlyos betegségről, de reméltem, hogy a sors megkegyelmez neki, és felül tud kerekedni a gyilkos kóron. Halálhíre annál jobban fáj, mivel személyesen ismertük és becsültük egymást. Személyében nagy formátumú politikust, a demokrácia elkötelezett hívét tiszteltem. Mindenki, aki jól ismerte őt, egyben szerette is.

Még a magyarországi parlamenti választások előtt, egy kis csoport élén járt nálam, párizsi házamban. Ezután is többször találkoztunk, például az Európai Demokratikus Unió budapesti konferenciáján. Megragadt emlékezetemben egy őszinte ember mondata. Elmesélte nekem, Magyarországon gyakran szemére vetik a komorságát. »Hogy tudnék nevetni hazám súlyos helyzetét látván?« – tette fel a kérdést önmagának. Nagyon jelentősnek ítélem a művét, annál is inkább, mivel a békés átmenet a térségben, ma már látjuk, egyáltalán nem természetes. Ő ezt a folyamatot úgy vezette, hogy soha, egy pillanatra sem feledkezett meg a demokrácia játékszabályairól.”

Christopher Dodd amerikai szenátor: „Nagy fájdalommal értesültem Antall József korai haláláról. Nagyon tiszteltem őt, és abban a megtiszteltetésben is részesültem, hogy részt vehettem az általam képviselt állam, Connecticut egyetemének ünnepségén, amikor az díszdoktorrá avatta a magyar miniszterelnököket. Noha Antall Józsefnek nem volt akkora nemzetközi hírneve, mint Havelnek

és Walesának, ez nem izgatta őt. Antall vérbeli államférfivé lett, mély történelmi érzéssel és tudósi ismeretekkel. Higgadt, mérsékelt stílusa tette őt az új demokráciák leghatékonyabb és legsikeresebb vezetőjévé. Ezért kapta Magyarország a térségbe irányuló nyugati befektetések oroszlátnrészt, és így nyerte el Antall tucatszám nyugati vezető, így Bush, Kohl és Thatcher rokonszenvét.”

1993. december 19.

Raymond Barre francia kormányfő (részlet a vele készült interjúból):

Riporter: Közismert, hogy a francia politikusok közül talán Önnek volt a legközelebbi kapcsolata Antall Józseffel. Több tekintetben is személyes viszony fűzte Önt néhai miniszterelnökünkhöz. Hogyan emlékszik meg most róla?

Raymond Barre: Antall József visszafogott és udvarias ember volt, ugyanakkor óriási akaraterővel megáldva. Meghatározó szerepet játszott Magyarország függetlenségének kivívásában. Többek között neki is köszönhető, hogy Magyarország megszabadult az egykori Szovjetunió önkényuralmától. Antall József képes volt egyben tartani a Magyar Demokrata Fórumot. Olyan pillanatban vállalta a miniszterelnökséget, amikor Magyarország a politikai pluralitás és a gazdasági reformok útjára lépett. Ezek a feladatok óriási energiát követeltek tőle. Igen nagy tiszteletet vívott ki magának külföldön. A halála pedig mindenképpen hatalmas vesztesége Magyarországnak.

R: A franciaországi megemlékezések közül több azt emeli ki, miniszterelnökként az egyik legfőbb politikai feladatának azt tartotta, hogy minél hamarabb integrálja Magyarországot az Európai Unióba. Hogyan látja Ön, milyen esélye van Magyarországnak a csatlakozásra Antall József halála után? Nem tart-e attól, hogy az ország esetleg eltolódik szélsőségesebb irányba, és ettől visszariadnak az Unió tagállamai?

RB: Úgy gondolom, az Antall József által megkezdett út tovább folytatható. Gondolom, arról is mindenki meg van győződve, hogy ez a legmegfelelőbb irány Magyarország számára. Ez persze vonatkozik a többi kelet-közép-európai államra is. A szovjet birodalom széthullása után Magyarország csakúgy, mint Lengyel-

ország, Csehország, Románia vagy Bulgária, azt a célt kell tűzze maga elé, hogy mielőbb eljusson egy olyan társadalmi, politikai és gazdasági szintre, amely lehetővé teszi, hogy fönnakadások nélkül bejuthasson a demokratikus Európába. Tudom, hogy gazdasági téren már nagy előrelépés történt Magyarországon. Már az előző átmeneti kormány is megkezdte az átalakítást, és ezt az Antall-kabinet tovább folytatta. Ám Magyarországnak még jobban nyitnia kell a Nyugat felé. Mondhatnám, életbevágóan fontos, hogy gazdasági rendszerét mielőbb versenyképesse tegye, hiszen a fejlett piacgazdaságok között csak így lehet partner. Ez politikai érdeke is, hiszen csak a demokratikus intézményrendszer és a fejlett gazdaság kiépítésével válhat Magyarország az Európai Unió tagjává, amire egyébként minden esélye megvan. Ez persze stratégiai érdeke is, hiszen Magyarország békéje és stabilitása csakis a Nyugat-Európában alkalmazott biztonsági rendszerek alapján garantálható.

Johannes Rau, Észak-Rajna-Vesztfália kormányfője: „A most elhunyt Antall József miniszterelnököt akkor ismertem meg, amikor még orvostörténészként dolgozott. A hetvenes évek elején részt vett egy düsseldorfi kongresszuson; ez volt a kevés lehetőségek egyike, amikor külföldre utazhatott.

Már akkor beszélgettünk egymással általában politikai kérdésekről. Később többször találkoztunk, legutoljára idén augusztusban, továbbá kapcsolatban voltunk, amikor októberben gyógykezelték őt a kölni egyetemi klinikán.

Antall Józsefet csodáltam azért, ahogyan az életéért küzdött. Az utolsó beszélgetésünkből mindig emlékezni fogok arra az aggodalmára is, hogy Délkelet- és Kelet-Európa államai esetleg nem kötődhetnek elég szorosan a Nyugathoz, és hogy a demokrácia nem erősödhet meg megfelelően olyan időszakban, amikor más népek körében új hegemoniaigények keletkezhetnek. Osztottam ezt az aggodalmát, egyik voltunk ebben.

Az én szememben Antall József nagyszerű ember volt, igazi demokrata. Sok német is gyászolja őt.”

Al Gore, az USA alelnöke: „Antall József miniszterelnök határozottsággal, nagy szakértelemmel és bölcs előrelátással vezette országát

az átmenet drámai időszakában. A vele együttműködő politikai erőkkel oly módon kezelte az átalakulás folyamatát, hogy Magyarország képes volt felzárkózni a meglévő demokráciákhoz. Az Egyesült Államokban nagyra értékelik ezt a tevékenységet, a baráti kapcsolatot, amely kialakulhatott a két nép között. Az Egyesült Államok hálás azért a segítségért, amit Magyarország nyújt Clinton elnök partnership for peace javaslatához, amely a kelet-közép-európai országok biztonságához nyújt garanciát. Clinton elnök sokat vár a visegrádi országok vezetőivel való januári találkozótól, ahol ezt a kérdést részletesen is meg fogják tárgyalni.”

Helmut Kohl német kancellár: „Hölgyeim és Uraim! Szomorú alkalmából látogattam most el Önökhöz. Egy hűséges barátomtól kell most búcsút vennem. Nem tudom, a magyarok tisztában vannak-e vele, hogy kit is gyászolnak. Antall József a békés jövő megteremtésén fáradozott, és azon, hogy Magyarországot nyitottá tegye a nyugati demokráciák számára. Ő volt az, aki az országot kivezette a varsói paktumból, aki segítette, hogy az európai értékek gyökeret verjenek ebben az országban. Meggyőződésem, hogy a kormányfő örökségének birtokosai tovább folytatják ezt a politikát. Ehhez én mint német kancellár minden tőlem telhető segítséget megadok.”

Margaret Thatcher brit kormányfő: „Magyarország az az állam, amelyik a volt szocialista országokat kiszakította a kommunizmusból, és elindította a szabad társadalom felépítésének folyamatát. Hogy ez sikerült, abban nagy szerepe volt Antall Józsefnek, aki bátorságával mindenki számára példát mutatott, s aki élete utolsó pillanatáig erejét megfeszítve dolgozott, mert a reá háruló feladatok elvégzése mindennél fontosabb volt a számára. Meggyőződésem, hogy a történelem a nagy emberek életműve. És ő történelmi személyiség volt. Tartozunk emlékének azzal, hogy megoldjuk a még ránk váró feladatokat, és hogy Magyarország – amely még mindig élen jár ebben a fontos és értékes térségben – tovább mutassa az utat a zsarnokságból a szabad társadalom kiépítése felé.”

Simon Peresz izraeli külügyminiszter: „Az Antall név számunkra, zsidók számára igen becses. A most elhunyt miniszterelnök édesapja sokunk életét mentette meg a holokauszt idején, ezért őt nemzeti hősként tartjuk számon. A fia, Antall József miniszterel-

nöksége idején pedig nagymértékben javultak az izraeli–magyar kapcsolatok. Eltöröltük az országaink közötti vízumkötelezettséget, ami a turizmus gyors fejlődését segíti elő; ugyancsak nőtt az országaink közötti kereskedelmi forgalom mértéke, és úgy gondolom, hogy mindez csak a kezdet. Az izraeli kormány mindig is nagyra értékelte, hogy Magyarországon megértik a törekvéseit. Hálásak vagyunk azért, ahogyan az ENSZ-ben Magyarország az izraeli érdekek mellett szavazott. Azt is el kell mondanom, hogy a magyar–zsidó együttélés során a magyar értékek éppen úgy beépültek a zsidó kultúrába, ahogyan a zsidó kulturális értékek beépültek a magyar kultúrába.”

1993. december 21.

Valéry Giscard d'Estaing francia államfő: „A világ nagyon keveset tud a volt kollektivisták országok átalakulásának nehézségeiről. Sokkal körülményesebb átmenetről van szó, mint azt sokan gondolták. Ez mindenképpen megerősíti a nagyobb támogatás szükségességét. Ezért minden lehetséges alkalommal én sürgetem, hogy a Nyugat és főként az Európai Közösség tegyen többet Magyarországot. A Magyar Köztársaság is arra törekszik, hogy belátható időn belül csatlakozhassék a nyugat-európai közösséghez, ami az életkörülmények javulásával is járna. De ha szélsőségek ütnek fel a fejüket – jelenjenek meg bármilyen mezben –, csak eltávolítják az országot ettől a céltól.

Éppen ezért azt kívánom, hogy valósuljon meg az a politikai cél, amelynek elérésére Antall József az életét tette fel: átvezetni az országot egy olyan nyugati típusú demokráciába, amely sikerrel tud egyensúlyozni a jobb- és baloldali irányzatok között.

Akármi is fog most már Magyarországon történni, annak demokratikus jellege lesz. A fejlődés már a vasfüggöny leomlása előtt megkezdődött, úgyhogy önöknek már vannak tradícióik.

Antall József, Isten veled!”

Névmutató

A könyvben többször említett személyek, zárójelben elsősorban korabeli jelentősebb funkcióik, szerepeik ismertetése.

ABOIMOV, IVAN: budapesti szovjet, majd orosz nagykövet

ANTALL GYÖRGY: ügyvéd; 1990 előtt ellenzéki – Független Jogász Fórum; Antall József idősebbik fia

APPONYI ALBERT, GRÓF: többször kultuszminiszter az 1900-as évek elején, az 1920-as trianoni magyar békedelegáció vezetője

BALÁS ISTVÁN: ügyvéd; 1990 után országgyűlési képviselő – MDF

BALASKÓ JENŐ: költő, közíró

BARNA SÁNDOR: Budapest rendőrfőkapitánya 1990-ben, a taxisblokádnak idején, majd leváltása után Göncz Árpád belügyi tanácsadója

BARRE, RAYMOND: volt francia miniszterelnök

BATTHYÁNY LAJOS, GRÓF: az első magyar miniszterelnök, 1848

BÍRÓ ZOLTÁN: irodalomtörténész; 1990 előtt az állampártból kizárt reformer – MDF: alapító, első vezető, NDSZ: alapító társelnök; a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet főigazgatója

BOD PÉTER ÁKOS: közgazdász, egyetemi tanár; 1990 után országgyűlési képviselő – MDF; ipari és kereskedelmi miniszter, MNB-elnök

BOLBERITZ PÁL: az Esztergom–Budapest főegyházmegye papja; Antall József tanítványa

BOROSS IMRE: ügyvéd, újságíró; 1990 előtt ellenzéki politikus – FKGP; Nemzeti Kerekasztal-főtárgyaló: EKA

BOROSS PÉTER: jogász; az Antall-kormány titkosszolgálatokat felügyelő tárca nélküli minisztere, majd belügyminisztere, később koalíciós miniszterelnök – MDF

BÖRÖCZ ISTVÁN: jogász; 1990 előtt ellenzéki politikus – FKGP; 1990 után országgyűlési képviselő – FKGP: parlamenti frakcióvezető

BUSH, GEORGE: az Egyesült Államok elnöke
 CHURCHILL, WINSTON: brit miniszterelnök 1940–1945, 1951–1955
 CLINTON, BILL: az USA elnöke
 CZAKÓ GÁBOR: író; Antall József tanácsadó testületének a tagja
 CSÉPE BÉLA: közgazdász; országgyűlési képviselő – KDNP: parlamenti frakcióvezető
 CSOÓRI SÁNDOR: költő, író; 1990 előtt ellenzéki – MDF: alapító; Illyés Gyula halála után a népi írók vezéralakja, az Antall előtti MDF szellemi vezetője, kezdetben Antall mentora az MDF-ben
 CSÓTI GYÖRGY: villamosmérnök; országgyűlési képviselő – MDF; az első Orbán-kormány zágrábi nagykövete
 CSURKA ISTVÁN: író, drámaíró, 1990 előtt ellenzéki politikus – MDF: alapító, 1990 után országgyűlési képviselő, 1993-tól Magyar Igazság és Élet Pártja: alapító, elnök, 1998–2002 között országgyűlési képviselő: frakcióvezető
 DANCs KÁLMÁN: a szerző barátja
 DEBRECZENI JÓZSEF: közíró; 1990 előtt ellenzéki parlamenti képviselő – MDF: 1990 után országgyűlési képviselő
 DEMSZKY GÁBOR: szociológus; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ: 1990-ben országgyűlési képviselő, majd Budapest főpolgármestere
 DIENSTBIER, Jiří: csehszlovák külügyminiszter
 DODD, CHRISTOPHER: amerikai szenátor
 ELEK ISTVÁN: közíró; 1990 előtt ellenzéki – MDF: országgyűlési képviselő, majd Fidesz
 EÖTVÖS JÓZSEF: a Batthyány-kormány kultuszminisztere; Antall József nemzeti liberális eszmei példaképe
 ERDŐDY GÁBOR: történész tanszékvezető egyetemi tanár; az Antall-kormány bonni, a Horn-kormány bonni és vatikáni nagykövete
 FELEDY PÉTER: televíziós újságíró
 FISCHER, HEINZ: osztrák parlamenti elnök
 FODOR GÁBOR: jogász; 1990 előtt ellenzéki politikus – Fidesz, Nemzeti Kerekasztal-tárgyaló: EKA; 1990 után országgyűlési képviselő – Fidesz, majd SZDSZ
 FURMANN IMRE: jogász, költő; 1990 előtt ellenzéki – MDF
 FÜR LAJOS: történész; országgyűlési képviselő – MDF: alapító; az Antall-kormány honvédelmi minisztere

GÁL ZOLTÁN: 1990 előtt megbízott belügyminiszter; országgyűlési képviselő – MSZP
 GISCARD D'ESTAING, VALÉRY: francia államfő 1974–1981
 GOMBÁR CSABA: szociológus; a Magyar Rádió elnöke
 GORBACSOV, MIHAIL: a szovjet állampárt, az SZKP főtítkára 1985-től 1990. március 15-ig, az állampárt megszűnéséig, szovjet elnök 1991. december 25-ig, a Szovjetunió megszűnéséig
 GORE, AL: amerikai alelnök
 GÖNCZ ÁRPÁD: író, műfordító; '56-os halálraítelt; 1990 előtt ellenzéki – SZDSZ: 1990 után országgyűlési képviselő; köztársasági elnök 1990–2000 között
 GYÖRGYI KÁLMÁN: büntetőjogász; Nemzeti Kerekasztal-tárgyaló: Harmadik Oldal; 1990 után legfőbb ügyész
 GYURCSÁNY FERENC: 1990 előtt a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség funkcionáriusa; MSZP-miniszterelnök 2004–2009, pártelnök 2007–2009, majd DK-elnök
 HABSBURG OTTÓ: a Páneurópai Unió, valamint az Európai Parlament magyar ügyekkel foglalkozó küldöttségének elnöke
 HANKISS ELEMÉR: szociológus; a Magyar Televízió elnöke
 HARASZTI MIKLÓS: szociológus; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ: 1990 után országgyűlési képviselő; Nemzeti Kerekasztal-tárgyaló: EKA
 HAVEL, VÁCLAV: cseh író, drámaíró; a rendszerváltozás előtt ellenzéki aktivista, utána csehszlovák, majd cseh köztársasági elnök
 HEGEDŰS ANDRÁS: miniszterelnök 1955–1956
 HELLER ÁGNES: filozófus; volt marxista, 1990 előtt ellenzéki
 HORN GYULA: 1989-től a Németh-kormány külügyminisztere; 1990 után országgyűlési képviselő – MSZP; miniszterelnök 1994–1998
 HORVÁTH BALÁZS: ügyvéd; országgyűlési képviselő – MDF, majd Fidesz; az Antall-kormány belügyminisztere, tárca nélküli minisztere
 HURD, DOUGLAS: brit külügyminiszter
 HUSSZEIN, SZADDÁM: iraki elnök, diktátor; az öbölháborús amerikai hadsereg 2003-ban elfogja Irakban, 2006-ban iraki bíróság halára ítéli, kivégzik
 ILLYÉS GYULA: költő, író, drámaíró; a népi írók vezéralakja
 JAHODA, MOSHE: az Amerikai Joint magyarországi igazgatója
 JÁNOS PÁL, II.: pápa
 JESZENSZKY EDIT: Antall József unokahúga, Jeszenszky Géza felesége

JESZENSZKY GÉZA: történész egyetemi tanár; az Antall-kormány külügyminisztere; Antall József unokahúgának a férje

JUHÁSZ LÁSZLÓ: rádiós újságíró – Szabad Európa Rádió; a Magyar Televízió hírigazgatója

KÁDÁR BÉLA: közgazdász akadémikus; az Antall-kormány külgazdasági minisztere

KÁDÁR JÁNOS: 32 évig az MSZMP és így az ország első embere; irányítja az 1956-os forradalom megtorlását, majd azt követően vezérlete alatt fokozatosan kiépül az úgynevezett puha diktatúra; 1988 májusában váltják le az MSZMP éléről – annak (dísz)elnökévé; a rendszerváltást nem éri meg, 1989. júliusban, Nagy Imre rehabilitálásának napján hal meg

KAJDI JÓZSEF: jogász; a Miniszterelnöki Hivatal vezető államtitkár

KAROLYI MIHÁLY: az őszirózsás forradalom miniszterelnöke, köztársasági elnök; a „vörös gróf”

KELETI GYÖRGY: katonatiszt; a Honvédelmi Minisztérium szóvivője

KÉRI KÁLMÁN: tábornok; 1990 előtt ellenzéki – Recski Szövetség; 1990 után országgyűlési képviselő – MDF

KIS JÁNOS: filozófus; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ: elnök; Nemzeti Kerekasztal-tárgyaló: EKA

KISS GYÖRGY: Antall József gyerekkori barátja, '56-os társa, azt követően a BM III/III. ügynökeként több mint 30 éven át jelentett Antallról

KOHL, HELMUT: nyugatnémet, majd német kancellár

KONRÁD GYÖRGY: író; 1990 előtt ellenzéki – SZDSZ, 1990 után a Demokratikus Charta meghatározó személyisége

KOSZORÚS FERENC: vezérkari ezredes; Horthy parancsára katonai erővel akadályozza meg budapesti zsidók deportálását

KOVÁCS BÉLA: a Kiszegdapárt főtírkára 1945-től, 1947-ben a Szovjetunióba hurcolják, miniszter az 1945 utáni koalíciós, illetve az 1956-os Nagy Imre-kormányokban, 1958-tól országgyűlési képviselő; 1956 után egy időre Antall József szüleinek lakásán bújt meg

KÓSZEG FERENC: tanár; 1990 előtt ellenzéki – SZDSZ: 1990 után országgyűlési képviselő

KÖVÉR LÁSZLÓ: jogász; 1990 előtt ellenzéki politikus – Fidesz, Nemzeti Kerekasztal-főtárgyaló: EKA; 1990 után országgyűlési képviselő – Fidesz, 2010-től a Ház elnöke

KRAVCSUK, LEONYID: ukrán államfő

KULIN FERENC: irodalomtörténész; 1990 előtt ellenzéki politikus – MDF: alapító, alelnök; 1990 után országgyűlési képviselő: MDF-frakcióvezető

KUSSBACH, ERICH: budapesti osztrák nagykövet, Antall József egykori piarista iskolatársa

LALUMIÈRE, CATHERINE: az Európa Tanács főtírkára

LAMBSDORFF, OTTO GRAF: a német Szabad Demokrata Párt, az FDP tiszteletbeli elnöke, a Liberális Internacionálé volt elnöke

LANTOS, TOM: USA-kongresszusi képviselő; magyar zsidó holokauszt-túlélő

LEZSÁK SÁNDOR: költő, tanár; 1990 előtt ellenzéki politikus – MDF: alapító, majd elnök, 1994 után országgyűlési képviselő, majd Fidesz

LI PENG: kínai kormányfő

MACRON, EMMANUEL: francia köztársasági elnök

MAGYAR BALINT: szociológus; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ: 1990 után országgyűlési képviselő

MAJOR, JOHN: brit miniszterelnök

MÉCS IMRE: villamosmérnök; '56-os halálraítélt; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ; Nemzeti Kerekasztal-tárgyaló: EKA; 1990 után országgyűlési képviselő – SZDSZ

MEDGYASSZAY LÁSZLÓ: országgyűlési képviselő – MDF: sajtófőnök

MEDGYESSY PÉTER: közgazdász; 1990 előtti kormányokban pénzügyminiszter, a Németh-kormány miniszterelnök-helyettese, 1990 után a Horn-kormány pénzügyminisztere, 2002–2004 között miniszterelnök – MSZP

MERKEL, ANGELA: német kancellár

MIKLOŠKO, FRANTIŠEK: a szlovák parlament elnöke

MITTERRAND, FRANÇOIS: francia köztársasági elnök

MOCK, ALOIS: osztrák külügyminiszter

NAGY IMRE: az '56-os forradalom alatt Magyarország miniszterelnöke

NÉMETH MIKLÓS: a Kádár-rendszer utolsó miniszterelnöke

NICOLLAUD, FRANÇOIS: budapesti francia nagykövet

ORBÁN VIKTOR: jogász; 1990 előtt ellenzéki politikus – Fidesz: elnök; Nemzeti Kerekasztal-főtárgyaló – EKA; 1990 után országgyűlési képviselő – Fidesz: frakcióvezető; háromszoros miniszterelnök

PAWLAK, WALDEMAR: lengyel miniszterelnök

PERESZ, SIMON: izraeli külügyminiszter

PETŐ IVÁN: történész; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ: 1990 után országgyűlési képviselő: frakcióvezető – SZDSZ: elnök

PINTÉR SÁNDOR: rendőrtiszt, jogász; az Antall-kormány alatt országos rendőrfőkapitány, az Orbán-kormány alatt belügyminiszter

POZSGAY IMRE: a Németh-kormány államminisztere; Nemzeti Kerekasztal-főtárgyaló: MSZMP; 1990 után országgyűlési képviselő – MSZP, majd független

RAJK LÁSZLÓ: építész; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ; 1990 után országgyűlési képviselő; a Rákosi-korszakban kivégzett kommunista vezető Rajk László fia

RAKOSI MÁTYÁS: sztálinista politikus – a kommunista párt főtitkára; miniszterelnök

RAU, JOHANNES: Észak-Rajna-Vesztfália miniszterelnöke

RÉVÉSZ SÁNDOR: publicista

RÓZSA MARIANN: az Antall kormány alatt a Miniszterelnöki Személyi Titkárság vezetője, Antall József miniszterelnök személyi titkára

SCHÄUBLE, WOLFGANG: a német CDU–CSU parlamenti frakcióvezetője, 2003-ban belügyminiszter

SCHULTEISZ EMIL: orvosprofesszor; az Antall Józsefet kezelő orvoscsoport vezetője

SCHWARZKOPF, HERBERT NORMAN: amerikai tábornok, az öbölháborúban a nemzetközi – koalíciós – csapatok főparancsnoka

SÉGUIN, PHILIPPE: francia parlamenti elnök

ŠKRABALO, ZDENKO: horvát külügyminiszter

SKUBISZEWSKI, KRZYSZTOF: lengyel külügyminiszter

SÓLYOM LÁSZLÓ: polgári jogász, egyetemi tanár; 1990 előtt ellenzéki – MDF, Független Jogász Fórum; az Alkotmánybíróság első elnöke; köztársasági elnök 2005–2010

SÜSSMUTH, RITA: a német parlament, a Bundestag elnöke

SZABAD GYÖRGY: történész; 1990 előtt ellenzéki politikus – MDF; Nemzeti Kerekasztal-főtárgyaló: EKA; 1990 után országgyűlési képviselő: az első szabadon választott Országgyűlés elnöke

SZABÓ DEZSŐ: író, kritikus, publicista, tanár a két világháború között

SZABÓ IVÁN: mérnök-közgazdász; 1990 előtt ellenzéki politikus – MDF; 1990 után országgyűlési képviselő – MDF, majd MDNP: elnök; az Antall-kormány ipari és kereskedelmi, majd pénzügyminisztere

SZABÓ MIKLÓS: történész; 1990 előtt ellenzéki – SZDSZ; 1990 után országgyűlési képviselő

SZABÓ TAMÁS: közgazdász; országgyűlési képviselő – MDF, az Antall-kormány munkaügyi államtitkára, majd privatizációs miniszter

SZÜRÖS MÁTYÁS: 1978–1982 között moszkvai nagykövet, 1983–1989 között az MSZMP KB titkára, az Országgyűlés elnöke; 1990-ben ideiglenes köztársasági elnök; 1990 után országgyűlési képviselő – MSZP

TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS: filozófus; 1990 előtt ellenzéki – SZDSZ: ügyvivő, 1989-től országgyűlési képviselő

TAR PAL: az Antall-kormány alatt washingtoni, az első Orbán-kormány alatt vatikáni nagykövet; Antall József gyerekkori barátja

TARDOS MÁRTON: 1990 előtt reformközgazdász, ellenzéki – SZDSZ: 1990 után országgyűlési képviselő: frakcióvezető

TELLER EDE: atomfizikus

TERNÁK GÁBOR: sebész orvos; országgyűlési képviselő – MDF

THATCHER, MARGARET: brit kormányfő

TORGYÁN JÓZSEF: ügyvéd; 1990 után országgyűlési képviselő: frakcióvezető – FKGP: elnök; az első Orbán-kormány földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztere

TÓTH LÁSZLÓ: ügyvéd; 1990 előtt ellenzéki – Független Jogász Fórum: alapító; a szerző MDF-frakcióbeli, illetve belügyminisztériumi kabinetfőnöke

TÖLGYESSY PÉTER: jogász; 1990 előtt ellenzéki politikus – SZDSZ, Nemzeti Kerekasztal-főtárgyaló: EKA; 1990 után országgyűlési képviselő: frakcióvezető – SZDSZ: elnök

TRUMP, DONALD: az Egyesült Államok elnöke

VÁSÁRHELYI MIKLÓS: újságíró; '56-os elítélt; országgyűlési képviselő – SZDSZ

VENCZEL ÉVA: informatikus, filmproducer; az MDF-frakció munkatársa; a szerző barátja

VIGH KÁROLY: történész; 1990 előtt ellenzéki politikus – BZSBT

VÖRÖS VINCE: földbirtokos; '56-os meghurcolt; 1990 előtt ellenzéki politikus – FKGP; 1990 után országgyűlési képviselő: a Ház alelnöke

WAŁĘSA, LECH: a lengyel Szolidaritás létrehozója, majd államfő; Nobel-békedíjas

WESZELOVSKY ZOLTÁN: üzemmérnök, tanár; 1990 után országgyűlési képviselő – MDF, majd Fidesz

ZACSEK GYULA: közgazdász; 1990 után országgyűlési képviselő – MDF

ZLENKO, ANATOLIJ: ukrán külügyminiszter

Szervezetek, testületek, fogalmak, mementók

A könyvben többször előforduló fontosabb szervezetek, testületek, fogalmak, mementók rövid leírása.

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG: Létrehozásáról 1989 januárjában határozott az állampárti Országgyűlés, az elsősorban a német alkotmánybíróság mintáját követő szervezetről, hatásköréről a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon született megállapodás, amely szerint aztán 1989. októberben a még mindig állampárti Országgyűlés módosította az alkotmányt; az alkotmánybírósági szabályok elfogadási folyamata a békés átmenet egyik szimbóluma. A bírói testület kezdettől a jogalkotás alkotmányosságának, 2011 óta a bírói döntések alkotmányosságának felülvizsgálatára is hivatott. Első elnöke Sólyom László későbbi államfő volt.

ÁLLAMPÁRT: A totalitárius diktatúrákban egyeduralmat gyakorló párt – a szocializmusnak nevezett kelet-európai, kínai, keleti és távol-keleti, dél-amerikai, karibi és afrikai diktatúrákban ezek a kommunista pártok voltak. A szocializmusokban a munkahelyi irányításoktól az állami, közösségi és kulturális életi irányításokon át a jogszabályok alkotásáig, illetve alkalmazásáig minden szinten vagy a párt hozza a döntéseket, vagy legalábbis ellenőrizte és bármikor megmáshíhatta azokat.

ARANYBULLA: A II. András magyar király által 1222-ben kiadott Aranybulla Magyarországon először rögzítette a nemesség jogait – nemesi alkotmány –, beleértve az ellenállás jogát (*ius resistendi*) is, ha a király a bulla előírásait megszegi; a bulla eredetileg az okiratokat az idő tájt szokásosan hitelesítő függőpecsét neve. Az Aranybulla hasonló jogokat adott a nemesek számára, mint 1215-ben az angol Magna Charta, de mindkettő leginkább a nemesi jogokat a keresztések Jeruzsálemi Királyságában 1179-től megállapító rendelkezésekre, az úgynevezett

assizákra hajaz; II. András is magyar főurak kíséretében keresztesként megjárta a Szentföldet.

CORVIN KÖZ: Az 1956-os forradalom felkelőinek egyik fő központja, a Corvin mozi közvetlen környéke a budapesti VIII. kerületben. A Corvin köz és a szembesarkon álló, a forradalomhoz pártolt Kilián laktanya együtt próbáltak ellenállni a délről és a Budáról közelítő szovjet tankoknak. A vetélkedés mondhatni máig tart, melyikük lehet inkább a forradalom szimbóluma: a legtovább kitartó Corvin köziek, a felkelők – egyes becslések szerint lehettek kétezren is –, akik mögött a pesti srácok, a fiatal forradalmárok nimbusza sejlik föl, vagy a Kilián laktanya, az átállt hivatásos katonák jelképe; a Kiliánban alakult meg a felkelők zömét is betagozó Nemzetőrség, a laktanya parancsnokából lett a forradalmi Nagy Imre-kormány utóbb kivégzett hadügyminisztere.

DEMOKRATIKUS CHARTA: 1991. szeptemberben a szabadság védelmére létrehozott ellenzéki – főként liberális és baloldali – értelmiségi tömörülés; a Charta-aláírók legnagyobb száma 35 ezer körül lehetett. Magát nem politikai, hanem társadalmi és független szervezetnek deklarálta, bár az SZDSZ-központ szolgáltatta számára az infrastruktúrát és az SZDSZ politikusi kezdeményezték, s kinyilvánítottan az akkor a kormánypárt frakcióvezetőjeként politizáló szerző által a többségi demokráciáról írt – mai fogalmakkal populista indíttatású – úgynevezett Kónya-dokumentum szolgáltatta az okot a létrehozására. A mozgalom politikai akciók sora után végül deklaráltnak politikai szervezetté vált és az addigi háttérszerepből vezető szerepbe kerültek benne MSZP- és SZDSZ-politikusok. A tömörülésben részt vevő értelmiségiek elméleti és eszmei háttérrel nyújtottak ahhoz, hogy az ellenzék az 1994-es parlamenti választásokon az MDF-kormánnyal szemben a demokrácia védőjeként, sőt a fasizmusveszély elhárítójaként tűnhessen föl. A Charta, miután 1994-ben a választásokon abszolút parlamenti többséghez jutott MSZP és az SZDSZ koalícióját sürgető tanácskozást rendezett, megszűnt.

DON-KANYAR: A II. világháborúban a németek alá rendelt 2. magyar hadsereg harcainak területe, a Don folyó nagykanarulata, Voronyezs város körzete. Az 1943. januári végső összecsapásokban a 200 ezer fős magyar sereg fele-kétharmada odaveszett és eltűnt (pontos adatok máig nincsenek), amiben sok egyéb mellett közrejátszott, hogy gyenge

fegyverzetük miatt – a németek által beígért erősebb fegyverzetet végül nem kapták meg – esélyük sem maradt a szovjet támadás kivédésére, ahogy az is, hogy a német ellátási vonalak akadozása miatt a –40°C-ban még téli öltözkűk is csak hiányosan volt.

EKA, ELLENZÉKI KERERKASZTAL: A magyarországi rendszerváltó politikai erők 1989 márciusában létrehozott egyeztető fóruma és közös képviselő, az állampárt és az egyéb állampárti szervezetek tárgyalópartnere a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon. Az EKA a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások lezárultával 1989 végén lényegében befejezte a tevékenységét.

EURÓPAI KÖZÖSSÉG: Az Európai Unió három pillére közül az elsőnek a részé 1993 és 2009 között. Az 1992-ben megkötött maastrichti szerződés értelmében 1993. november 1-jén létrejött Európai Unió három pillére közül az első az Európai Közösségek – az Európai Atomenergia Közösség, az Európai Közösség és az Európai Szén- és Acélközösség –, a második az Európai Politikai Együttműködés, a harmadik a jogszabályok, az igazságszolgáltatás, a menedékjog, a bevándorlás összehangolása volt. A pillérek rendszerét a lisszaboni szerződés szüntette meg 2009-ben.

FIDESZ, FIDESZESEK: 1988 márciusában alakult ellenzéki szervezet, az EKA tagjaként a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon a rendszerváltó pártok egyike. A rendszerváltás óta nyolc parlamenti cikusból négyben ő a vezető kormánypárt – 2003 óta Fidesz – Magyar Polgári Szövetség néven –, ugyanazzal a kormányfővel, Orbán Viktorral az élen. 1992-ben felveszik a Liberális Internacionáléba, 2000-ben onnan kilép és az európai parlamentben az Európai Néppártnak (EPP), illetve az EUD-nak lesz a tagja.

FÜGGETLEN JOGÁSZ FÓRUM: A szerző által 1988 novemberében létrehozott, majd vezetett ellenzéki jogásztömörülés, a rendszerváltó pártok egy részét a regnáló állampárttal szemben egyesítő EKA létrehívója és koordinálója, ennek révén a rendszerváltó Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások kikényszerítője. A Fórum a politikai szervező tevékenysége mellett részt vett a rendszerváltást közvetlenül megelőző és utáni politikai élet kereteinek jogállami irányban való átalakításában.

IGAZSÁGTÉTEL, IGAZSÁGTÉTELI TÖRVÉNY: Igazságtételleként vonult be a közbeszédbe azon cselekmények utólagos büntetése, amelyeket a szocializmus

idején követtek el, és bár az időben is büntettnek minősültek, politikai okokból akkor nem üldözték őket, mivel e cselekmények végrehajtója vagy inspirátora maga az állampárt, illetve pártállam volt. Ezek közül a nem büntetett hazaárulás, emberölés, halált okozó testi sértés visszamenőleges megtorlása az úgynevezett igazságtételi törvényben jelent meg, amelyet a parlament 1991-ben kormánytöbbséggel elfogadott, ám – államfői kezdeményezésre – az Alkotmánybíróság a visszamenőlegességhez kapcsolódó alkotmányos kétségei miatt megsemmisítette, majd ugyanez történt az MDF-vezetésű parlamenti többség által 1993-ban hasonló tartalommal újra elfogadott törvénnyel.

KISGAZDAPÁRT, KISGAZDÁK: A teljes nevén Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt 1930 óta létező, előbb 1949-ben, majd az 1956-os forradalom bukása után újra illegálisba kényszerült konzervatív tömörülés. 1988 novemberében – 1956 után – másodszor is újjáalakult, az EKA tagjaként a rendszerváltó Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások résztvevője. A rendszerváltást követően két parlamenti ciklusban is részt vesz a kormányban; eközben is többször többfelé osztódott és a 2010-es évekre gyakorlatilag megszűnt.

KÁDÁR-RENDSZER: (lásd Kádár János)

KDNP, KERESZTÉNYDEMOKRATÁK: 1944-ben alakult keresztény magyar politikai párt, 1949-ben, a kommunista párt egyeduralmának kiépülésekor a betiltás elől feloszlatta önmagát. Először az 1956-os forradalom alatt, másodszor hivatalosan 1989 szeptemberében alakul újjá, de már előtte az EKA tagja, ekként a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon is részt vevő rendszerváltó pártok egyike. Az 1990-es, első szabad választások óta a nyolcból hat választási ciklusban jut be a parlamentbe, 2006 óta önállóan nem, hanem a Fidesszel szövetségben indul a választásokon és szerez parlamenti mandátumot.

KGST: Teljes nevén Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, a közép- és kelet-európai szocializmusok, illetve Kuba, Vietnam, Mongólia, Jugoszlávia Moszkva központú gazdasági együttműködési szervezete az 1949. januári megalakulás és az 1991. júniusi önfeloszlatás között.

KOMMUNISTÁK: (lásd MSZMP, állampárt)

KONSTRUKTÍV BIZALMATLANSÁG: A konstruktív bizalmatlanság keretében a parlament érvényesen csak akkor vonhatja meg a bizalmat a kormányfőtől, ha az összes parlamenti képviselő több mint fele megszavazza nem-

csak azt, hogy a miniszterelnököt leváltja (amivel a bizalmatlanságát fejezi ki vele szemben), de ugyanez a többség egyúttal új miniszterelnököt is választ – ha az utóbbi feltétel nem teljesül, a kormányfő a parlament bármekkora többségének kinyilvánított bizalmatlansága esetén is marad(hat) a posztján. A kormányfővel szembeni bizalmatlanság egyben a kormánnyal szembeni bizalmatlanság is, mert bizalom csak a kormányfőtől vonható meg, a minisztereitől külön-külön nem, őket csak a kormányfő hívhatja vissza (és jelölheti a posztjukra), a parlament nem.

LAKITELEKI TALÁLKOZÓ, LAKITELEK: 1987 szeptemberében Lakiteleken tartott értelmiségi tanácskozás, amelyet a hazai és határon túli magyar kultúra és nyilvánosság erősítése érdekében az állampárttal is tárgyaló és időnként konfrontálódó, 1979-ben létrejött Bethlen Gábor Alapítvány köréhez tartozó írók és társadalomkutatók szerveztek. A tanácskozáson Pozsgay Imre, az állampárt egyik csúcavezetője mondta a nyitóbeszédet, és részt vettek a demokratikus ellenzék képviselői is. A lakiteleki összejövetelen létrejött az MDF – mivel a „politikai és társadalmi szervezetek jelenlegi rendszerében nincs biztosítva az önálló és független nézetek kifejtése”, ezért a résztvevők javasolják „Magyar Demokrata Fórum létrehozását, amely a folyamatos és nyilvános párbeszéd színtere lehetne” –, amely rá egy évre ugyanott mozgalommá alakult át, 1989-ben párttá, és megnyerte az első szabad választásokat.

MAGNA CHARTA: (lásd Aranybulla)

MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM: (lásd MDF)

MAGYAR FÓRUM: Az MDF által 1988-ban létrehozott hetilap, főszerkesztője Csurka István, aki a lapot is „vitte magával”, amikor 1993-ban kivált az MDF-ből és új pártot alapított. Az orgánum saját jellemzése alapján „a nemzeti radikalizmus hetilapja, a nemzeti szellem, keresztény erkölcsiség fóruma”; a lap ideológiájától eltérő vélemények nem jelenhetnek meg. Főként Budapest jómódú kerületeiben többnyire értelmiségiek vásárolják. A havi változat, a Havi Magyar Fórum nem politikai, hanem irodalmi, társadalmi, kulturális újság.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT: (lásd MSZMP, állampárt)

MDF: Első pártelnökének, a rendszerváltás első kormányfőjének, Antall Józsefnek a meghatározása szerint nép-nemzeti, kereszténydemok-

rata és nemzeti liberális politikai tömörülés, amely 1987. szeptemberben Lakiteleken jött létre, 1988-ban alakult mozgalommá, 1989-ben párttá. Az EKA tagjaként az 1989 végi rendszerváltó Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások egyik résztvevője. Az 1990-es, első szabad választáson a győztes párt, a Kiszegpártot és a KDNP-t is magában foglaló rendszerváltó kormánykoalíció vezető ereje. Az MDF-kormány lebontotta a pártállamot és létrehozta a jogállam kereteit; a rendszerváltó országokban egyetlen első kormányként töltötte ki végig választási ciklusát. 1994-től kezdődően a párt fokozatosan veszített súlyából, 2010-ben nem került be a parlamentbe, ezt követően rövid időn belül megszűnt.

MSZMP: A magyarországi kommunista – a szocializmusokban használt elnevezéssel marxista-leninista – állampárt, amely a szovjet állampárt, a Szovjetunió Kommunista Pártja felügyelete alatt egypártrendszer keretében 1956 novembere és 1989 októbere között, a legutolsó hónapjaiig Kádár Jánossal az élén kizárólagosan gyakorolta a hatalmat; utódpartja a sztálinista állampártnak, a hatalmat 1949 és 1956 között szintén kizárólagosan gyakorló, Rákosi Mátyás vezette Magyar Dolgozók Pártjának. A pártot ténylegesen nem a tagság által választott testület, a központi bizottság vezette, hanem az azáltal Kádár János kontrollja alatt választott kb-titkárok, illetve az ugyanígy választott politikai irányító bizottság, az MSZMP pb tagjai, továbbá az ezeket kiszolgáló kb-apparátus.

MSZP: Magát szociáldemokrataként meghatározó formáció, teljes nevén Magyar Szocialista Párt. A volt állampárt, az MSZMP úgynevezett válogókongresszusán, 1989. október elején döntöttek a megalakításáról; a létrejött egyik utódként az állampárt szellemi örökségét nem vállalja, hanem a vagyonának lett az örököse. 1990 óta jelen van az Országgyűlésben, a rendszerváltás óta nyolc parlamenti ciklusból háromban vezető kormánypárt (1994, 2002, 2006.) Támogatottsága 2010 óta folyamatosan csökken.

MTI: A teljes nevén Magyar Távirati Iroda 1881 óta létező, 1921-ben részvénytársasággá alakuló magyar állami hírügynökség. 1945 után rögtön a kommunista párt befolyása alá került, majd a kommunista egyeduralom kezdetét jelölő úgynevezett fordulat évétől, 1949-től az 1990-es rendszerváltásig a hírtilalmak sajtóhoz való kiközvetítése leg-

alább annyira fontos tevékenységévé lett, mint a hírek és fotók szolgáltatása.

MUNKÁSÖRSÉG: Az MSZMP félkatonai fegyveres osztaga 1989-ig. Tevékenysége főleg demonstrációs részvételben, rendezvénybiztosításban merült ki, de munkásörök részt vettek például az 1971–1972-es március 15-ei tüntetések szétverésében is. Az '56-os forradalmat követően karhatalmi feladatokkal létrehozott Munkásörséget 1989. októberben törvénnyel megszüntették, a megszüntetéssel a novemberi népszavazáson a voksolók 94%-a egyetértett.

NÉMETH-KORMÁNY: (lásd Németh Miklós)

NEMZETI KEREKASZTAL: Az Országházban 1989. június 13-a és szeptember 18-a között tartott háromoldalú politikai egyeztető – ténylegesen rendszerváltó – tárgyalások elnevezése. Az egyik résztvevő az állampárt MSZMP, a másik az állampárti szervezetekből álló Harmadik Oldal, a harmadik a magukat a tárgyalásokat is kezdeményező és ott is irányító EKA volt. A tárgyalások érvényes megállapodással zárultak, mert azt ugyan az EKA pártjai közül az SZDSZ és a Fidesz – az államfőválasztás módjáról képviselt eltérő álláspontjuk miatt – nem írták alá, megvétózní ők sem vétózták meg. A kialakult politikai egyetértés az alkotmány módosításáról, az alkotmánybírásról, a pártok működéséről és gazdálkodásáról, az országgyűlési képviselők választásáról, a büntető törvénykönyv és a büntetőeljárás törvény módosításáról szóló hat törvényjavaslatban öltött testet. Politikai következményként a módosított alkotmány kihirdetésének napján, 1989. október 23-án Magyarországon újra kikiáltották a köztársaságot, az államfőválasztásról pedig népszavazás döntött, kis többséggel úgy, hogy az államfőt ne a parlamenti választások előtt, hanem az után válasszák meg.

NÉPSZABADSÁG: Országos politikai, közéleti napilap, első száma az 1956-os forradalom alatt, utolsó 2016. októberben jelent meg. A rendszerváltásig az MSZMP központi lapja, az állampárt hivatalos szócsöve; nemcsak az államapparátusban, a vállalatoknak is kötelező volt megvásárolniuk, a lap legnagyobb példányszáma meghaladta a 800 ezret. Utána pár évig „szocialista napilap” fejléccel jelenik meg – vagyis mint az állampártutód MSZP orgánuma –, azt követően a párt a hozzá kötődő Szabad Sajtó Alapítvány, a lap résztulajdonosa révén gyakorolhatott rá továbbra is befolyást, mígnem az alapítvány 2015-ben eladta

részesedését egy osztrák tulajdonú médiacégnek, amely 2016. októberben gazdasági okokra hivatkozva felfüggesztette a lap kiadását, decemberben pedig megszűntette.

PÁRTÁLLAM: Az állampárt döntéshozó központi bizottságának szervezeti struktúrája tükrözte az állami irányítási és döntési szerkezetet, és minden területi és ágazati szinten is kiépültek a megfelelő pártszervezetek, így a párt minden állami döntést „szakfelelősök” által kézben tarthatott – az állam a párt foglya lett. A pártállamot az állami és kvázi állami tulajdon abszolút túlsúlya, a bürokratikus koordináció, a központosított parancs- és tervgazdaság jellemezte. Érdemi döntéseket bármely szinten a pártszervek magukhoz vonhattak, az állami szervezetekre ilyenkor a döntés-végrehajtói szerep hárult.

SZABAD DEMOKRATÁK SZÖVETSÉGE, SZABADDEMOKRATÁK: (lásd SZDSZ)

SZDSZ: Önmeghatározása szerint liberális, antikommunista párt. A Beszélő című szamizdat körül szerveződő értelmiségi csoport, az úgynevezett demokratikus ellenzék 1988. májusban Szabad Kezdeményezések Hálózata, röviden Hálózat néven politikai tömörülést hoz létre – a pártállami ellenzékiek afféle kötőszervezetének szánva, eredménytelenül –, 1988. novemberben ez alakul át SZDSZ-szé. Az EKA tagjaként részt vesz a rendszerváltó Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon. Az 1990-es, első szabad választásokon a második legnagyobb pártként jut be a parlamentbe. Az öt parlamenti ciklusából háromban, 1994–1998 és 2002–2008 között kisebbik kormánypárt, mindháromszor az állampártutód MSZP-vel koalícióban. 2014-re jogutód nélkül megszűnt.

SZOCIALISTÁK: (lásd MSZP)

TRIANON, TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS: Az Osztrák–Magyar Monarchia, így a történelmi Magyarország sorsát megpecsételő, az I. világháborút lezáró győztes hatalmi békediktátumot 1920. június 4-én írták alá a versailles-i Nagy-Trianon palotában; a szerződésben tulajdonképpen a Magyarországon 1919 végére katonai megszállásokkal előállított határhelyezete-
ket rögzítették. Magyarország az így rákényszerített szerződés alapján elveszítette területének bő kétharmadát és lakosságának csaknem 60 százalékát, ezen belül a magyar ajkúak mintegy harmadát – a 11 millió magyarból több mint 3,3 milliót –, továbbá a szomszédos országok birtokába került a termőföld, az ipartelepek, a vasúthálózat, a kiépített

utak, a hitelintézetek és bankok mintegy kétharmada, a faállomány, az ásványvas öthatoda. A trianoni békediktátumban keletkeztetett etnikai aránytalanságokat a II. világháborút lezáró párizsi békeszerződések csak növelték.

VARSÓI SZERZŐDÉS: A Varsói Szerződés közép- és kelet-európai szocialista országok katonai-politikai szervezete volt; húsz évre hozták létre, érvényét 1975-ben tíz, majd 1985-ben újabb húsz évvel meghosszabbították. A lengyel fővárosban, Varsóban alapította 1955. májusban a Szovjetunió, fennállása alatt a szervezetnek csak szovjet főparancsnoka volt. Hivatalosan a NATO ellensúlyszervezetének volt szánva, de kezdettől használható volt a szovjet szocializmusmodell fenntartására is, így 1956-ban a magyarországi forradalom ellen használták is, ahogy 1968-ban Csehszlovákiában szintén. A Szerződés az európai szocializmusokban bekövetkezett rendszerváltás – konkrétan az első szabad magyar kormány kezdeményezése – nyomán 1991-ben bomlott föl, az NDK már a német egyesüléssel töröltődött a tagok közül; azóta minden volt tagja, Albániát leszámítva, belépett a NATO-ba, a szovjet utódállamok egy része is, kivéve elsősorban Oroszországot.

VOLT KOMMUNISTÁK: (lásd MSZP)

Videójegyzék

Savanyú Józsi (http://konyai.hu/v101)	12
Antall József a demokráciáról (http://konyai.hu/v102)	13
Tudta, mit kellene tenni, s tette, amit lehetett (http://konyai.hu/v103)	14
Az Ellenzéki Kerekasztal szándéknyilatkozata (http://konyai.hu/v104)	20
A magyarság nem pásztornépként érkezett (http://konyai.hu/v105)	23
Miért kellett megállapodni az MSZMP-vel? (http://konyai.hu/v106)	25
Az Antall József és Kis János közötti vita (http://konyai.hu/v107)	31
Antall József az MDF-ről, a kerekasztalról és a paktumokról (http://konyai.hu/v108)	43
Antall József miniszterelnökké választásakor (http://konyai.hu/v109)	53
Antall József 1992-ben a világ magyarjai előtt (http://konyai.hu/v110)	58
Antall József a Varsói Szerződés megszüntetéséről (http://konyai.hu/v111)	68
Naiv, aki azt hiszi, hogy Oroszország lemondott Kelet-Európáról (http://konyai.hu/v112)	75
Antall József az orosz veszélyről (http://konyai.hu/v113)	76
Én szolgálni akarok (http://konyai.hu/v114)	108
Antall József állambiztonsági megfigyelése (http://konyai.hu/v115)	115
A letiltott miniszterelnöki beszéd (http://konyai.hu/v116)	126
Antall a volt kommunisták visszatérésének veszélyéről (http://konyai.hu/v117)	142
1956 tanította meg az oroszokat, hogy Magyarországot másképp kell kezelní (http://konyai.hu/v118)	142
Szívbeteg stafétafutóként átestek a célszalagon (http://konyai.hu/v119)	143
Antall József a kormányról (http://konyai.hu/v120)	160
Antall temetése Balaskó Jenő beszédével (http://konyai.hu/v121)	179
Állam- és kormányfők tisztelegtek Antall József ravatalánál (http://konyai.hu/v122)	183

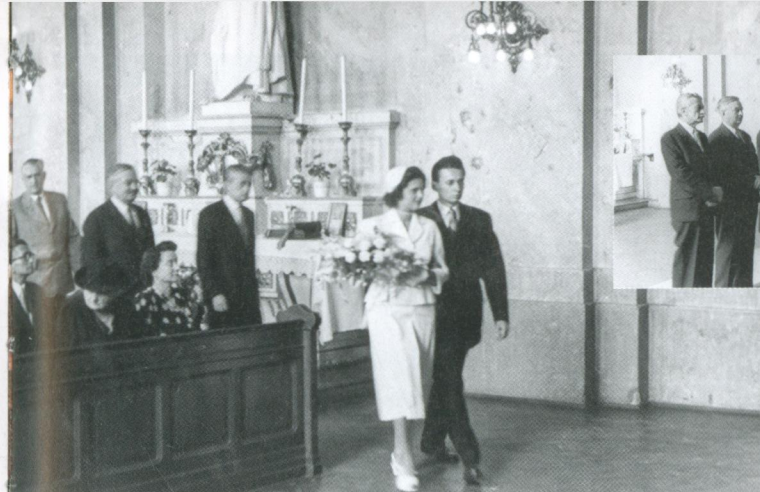
**Képek a magánéletből,
a hazai és nemzetközi politikai életből**

A Somló-hegyi
Antall-présház

A pestújhelyi szülőház,
amelyet Antall anyai nagyapja,
Szücs István építtet

Szücs István 1900 körül (balra) és Antall József édesapja,
id. Antall József, továbbá édesanyja a harmincas években

Antall József
és Fülep Klára
esküvője

A fiatal apa a fiaival

Szabadidőben a feleségével – és a Balatonnal

Természetjárás a diákjaival és pihenő egy kiránduláson

A kerekasztal-tárgyalásokon Szabad Györggyel (MDF), illetve Orbán Viktorral (Fidesz, balra) és Pető Ivánnal (SZDSZ, fent)

A kerekasztal-tárgyalások idején a szerzővel

1990. október 21-én Antall József az MDF elnöke lett

Horn Gyula MSZP- és Kis János SZDSZ-elnökkel 1990 februárjában a televízió Napzárta című műsorában

Kampányarc az 1990-es parlamenti választásokon

Kisgazda és kereszténydemokrata szövetségesekkel 1990. márciusban

Antall József a választások első fordulójában 1990. március 25-én

Sajtótájékoztató 1990. április 8-án a választási győzelem után

1990. május 23-án miniszterelnöki esküjére indul

1990. május 2-án, a parlament első ülésnapján az SZDSZ-es Tölgyessy Péterrel

A szerzővel az MDF 1991. decemberi országos gyűlésén (lent) és egy balatonkenesei frakcióhétvégén (jobbra)

Országjárás a miniszterelnök

A Somló-hegyen 1991. június 30-án a szovjet csapatok kivonulásának ünnepén

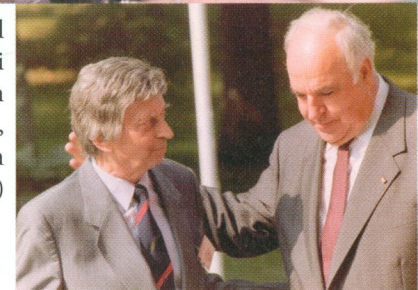
Az első magyar Opel Astra volánjánál

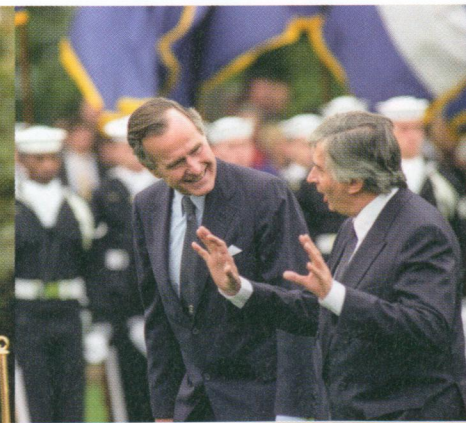
1992. augusztusban a három aranyat nyert Egerszegi Krisztina üdvözli az olimpikonok fogadásán megjelenteket

Barátjával, Helmut Kohl német kancellárral 1990 októberében a CDU egyesületi kongresszusán (balra fent), 1992 júniusában Párizsban az EDU kongresszusán (jobbra), illetve 1992 augusztusában Prágában egy kávézóban (jobbra fent)

George Bush amerikai elnök vendégeként Washingtonban és az elnöki különgépen úton Los Angelesbe

Margaret Thatcher
brit kormányfő
Budapesten 1991.
szeptemberben

II. János Pál pápa
Budapesten
1991 augusztusában

Václav Havel csehszlovák és Lech Wałęsa lengyel államfővel 1991. február 15-én
aláírják a Visegrádi Megállapodást

Hoszni Mubarak egyiptomi elnökkel Kairóban 1991. novemberben

EDU-konferencia Madridban 1992
októberében, balról jobbra
José Maria Aznar spanyol
kormányfő, Antall József és Jacques
Chirac, Párizs polgármestere

Borisz Jelcin orosz államfővel
a magyar–orosz alapszerződés aláírása
után Budapesten 1992 novemberében

II. Erzsébet angol királynő
Budapesten 1993 májusában

Történelmileg hiteles, ugyanakkor kifejezetten szórakoztató

könyvet tart kezében az olvasó. A szerző, Kónya Imre – maga is a korszak meghatározó politikai szereplője – a lehető legközelebből kísérhette fi-

gyelemmel Antall József tevékenységét az Ellenzéki Kerekasztaltól kezdve a miniszterelnök haláláig.

A közvélemény számára jórészt ismeretlen, olvasmányosan megírt epizódokból hitelesen bontakozik ki Magyarország 1989 és 1993

közötti története és a főszereplő, Antall József személyisége.

Immár történelmi események kulisszái mögé pillanthatunk, mint például az MDF–SZDSZ paktumé vagy a taxisblokáde. Kónya Imre leírja Antall József küzdelmét halálos betegségével, felhasználva a miniszterelnök legközelebbi munkatársának naplóját. Megismerhetjük Antall József magánleveleit, amelyeket kezelőorvosai védelmében vetett papírra, vagy azt, amelyben barátjával, a köztársasági elnökkel kialakult konfliktusát igyekezett megoldani.

A könyvben hibáikkal és erényeikkel együtt megjelennek a korszak más fontos politikai szereplői is.

Összeállítást olvashatunk a külföldi politikustársak miniszterelnökkel kapcsolatos véleményeiről.

A könyv különlegessége 22 archív videó, közülük néhány Antall József zárt körben elhangzott beszédeiből tartal-

maz részleteket. A videók elérését QR-kódok és a hozzájuk tartozó lábjegyzetekben megadott linkek segítik.

3500 Ft

9 789634 350569 >

KORTÁRS KIADÓ